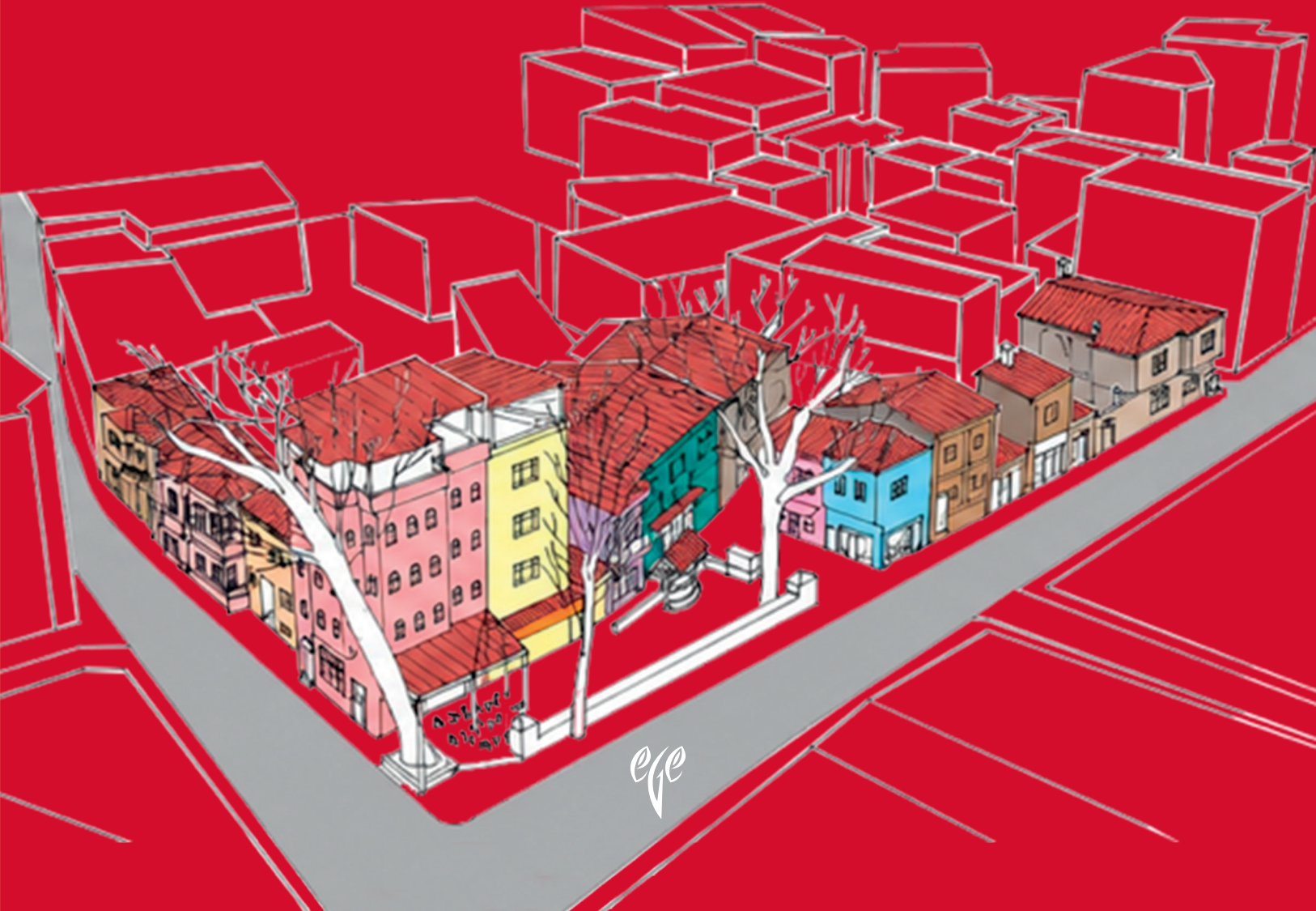

BALIKESİR HAVRAN'IN MİMARLIK MİRASI - I

HAVRAN KENTSEL SİT ALANI ve KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİ

EDİTÖRLER

DEMET ULUSOY BİNAN
KORAY GÜLER
DENİZ SENA EYÜPGİLLER

ege

BALIKESİR HAVRAN'IN MİMARLIK MİRASI

CİLT I: HAVRAN KENTSEL SİT ALANI ve KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİ

Editörler

Demet ULUSOY BİNAN

Koray GÜLER

Deniz Sena EYÜPGİLLER

BALIKESİR HAVRAN'IN MİMARLIK MİRASI

CİLT I: HAVRAN KENTSEL SİT ALANI ve KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİ

Editörler

Demet ULUSOY BİNAN

Koray GÜLER

Deniz Sena EYÜPGİLLER

© 2026 Ege Yayınları

İstanbul 2026

Sertifika No.: 14641

Ege Yayınları ve Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nin yazılı izni olmaksızın
hangi dil ve ortamda olursa olsun materyalin tamamının veya bir bölümünün
çoğaltılması ve elektronik ortamlarda yayımlanması yasaktır.

Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

ISBN (Takım): 978-625-6212-66-4

ISBN CİLT I: 978-625-6212-67-1

ISBN CİLT II: 978-625-6212-68-8

ISBN CİLT III: 978-625-6212-69-5

Kapak Tasarım

Aydın Tibet

Grafik Tasarım / Uygulama

Ahmet Boratav

Yapım

Zero Prodüksiyon

Kitap-Yayın-Dağıtım San. Ltd. Şti.

Abdullah Sokak, No: 17, Taksim, 34433 İstanbul

E.mail: info@zerobooksonline.com

www.zerokitap.com

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ / <i>Emin ERSOY (Havran Belediye Başkanı)</i>	V
SUNUŞ / <i>Demet ULUSOY BİNAN (MSGSÜ Mimarlık Bölümü Restorasyon Anabilim Dalı Başkanı)</i>	VII
SUNUŞ / <i>Ahmet Sacit AÇIKGÖZOĞLU (MSGSÜ Rektörü)</i>	IX
EDİTÖRLERDEN / <i>Demet ULUSOY BİNAN – Koray GÜLER – Deniz Sena EYÜPGİLLER</i>	XI

CİLT I

HAVRAN KENTSEL SİT ALANI ve KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİ

<i>Demet ULUSOY BİNAN – Huriye İlke ALATLI</i>	
Tarihsel Süreç İçinde Havran'ın Gelişimi	1
<i>Demet ULUSOY BİNAN – Huriye İlke ALATLI</i>	
Havran Geleneksel Yerleşim Dokusunu Yapılı Çevre Üzerinden Okumak: Belgeleme ve Çözümlemeler	29
<i>Adile Binnur KIRAÇ – Burcu BÜKEN CANTİMUR</i>	
Geleneksel Havran Evlerinin Plan ve Cephe Özellikleri	95
<i>Tülay ÇOBANCAOĞLU – Mevlüde KAPTI</i>	
Havran Geleneksel Yapım Teknikleri ve Malzeme Kullanımı	143

SUNUŞ

Emin ERSOY¹

Kültürel ve doğal değerlere sahip olan Havran yerleşmesinin geleneksel dokusunu tanıma, tanıtmaya ve korumaya yönelik alan çalışması ve araştırma faaliyetlerini gerçekleştirmek, öğrencilere uygulamalı eğitim olanağı sağlamak ve yörenin sahip olduğu kültür değerlerinin ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtılmasına katkıda bulunmak amacıyla; Havran Belediyesi sınırları içinde belirlenen kentsel sit odaklı çalışma alanında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi ile Havran Belediyesi'nin ortaklaşa iş birliğiyle kültürel mirasın belgelenmesi ve korunmasına yönelik çalışmalar başlatılmıştır.

Mimarlık Fakültesi Restorasyon Anabilim Dalı ve Mimar Sinan Araştırma ve Uygulama Merkezi ile Havran Kaymakamlığı ve Belediyesi arasında 03.11.2011 tarihinde **“Havran Doğal ve Kültürel Çevrenin Korunması İle İlgili İş Birliği Protokolü”** imzalanmıştır. Belediye Başkanı olarak göreve geldiğim 2014 yılından itibaren söz konusu iş birliği protokolünün Üniversite ve Belediye arasında devam ettirilmesi en büyük önceliklerimiz arasında olmuş ve o yönde protokoller Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Restorasyon Anabilim Dalı ile Havran Belediyesi arasında yenilerek devam ettirilmiştir. Bu süreçte 2010-2011, 2012-2013 yıllarını kapsayan belediye başkanlığım öncesine ait iki dönem dışında, 2014-2015, 2018-2019, 2019-2020 ve 2022-2023 eğitim-öğretim yıllarını kapsayan dört zaman diliminde Restorasyon Anabilim Dalı öğretim üye ve elemanları ile lisansüstü öğrencileriyle Havran'daki çalışmalarında halk ile bir araya gelmelerinde ve mimari belgeleme ve koruma projeleri yapılacak yapıları seçmede kolaylaştırıcılık görevini üstlendik.

Bu süreçte taşınmaz kültür varlıklarına ait tamamlanan ve belediyeye, koruma bölge kuruluna onaylatılmak üzere verilen, mimari belgeleme ve koruma projeleri dışında alanda gerçekleştirilen güncel envanter sonucu, yıkılmış olan ve tescile önerilen yapıların listesi de tarafımızla paylaşılmıştır. Havran'ın mimari mirasına ilişkin belgeleme ve koruma projeleri yöresel konutlar dışında, yağhaneden zeytinyağı fabrikasına dönüşen endüstri yapıları, eğitim yapıları, ticaret yapılarını içermektedir.

Alan çalışması ve alanda gerçekleştirilen çalıştay sonuçlarını içeren çalışmalar sonucunda değerli hocalarımızın danışmanlığında ve nitelikli Yüksek Lisans öğrencilerinin çalışmaları sonucunda taşınmaz kültür varlıklarına ait hazırlanan rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri ve raporları belediyemizle paylaşılmıştır. Havran'ın mimari mirasını belgeleyen ve korunması için projeler geliştiren, bu yönde üç ayrı lisansüstü tez de oluşturup paylaşan değerli öğretim üyelerine ve lisansüstü öğrencilerine teşekkürlerimizi sunarız. **“Balıkesir Havran'ın Mimarlık Mirası”** isimli üç ciltlik kitapla bugüne kadar yapılan araştırmaların büyük kısmı bir araya gelerek yayımlanmaktadır.

Bu süreçte en büyük kazanımlarımızdan biri Cumhuriyetin 100. Yılında “Atatürk ve Seyit Onbaşı Müzesi”nin açılmasıydı. Bu kitapta yer alan tüm araştırma sonuçları dışında, tarihi harap bir konak olan Terzizade Saadetin Bey Konağı'nın mimari koruma projelerini öğrencileriyle birlikte hazırlayıp, restorasyon uygulaması danışmanlığını üstlendiği için Prof. Dr. Demet ULUSOY BİNAN'a minnettarız.

Havran mimari mirasının belgeleme çalışmaları ve koruma projeleri ile Havran'ın kültür varlıklarının ve kentsel kimliğinin korunması konusunda bir girişim başlatan Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

¹ Havran Belediye Başkanı

Mimarlık Fakültesi Restorasyon Ana Bilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Demet ULUSOY BİNAN'ın şahsında tüm öğretim üye ve elemanları ile lisansüstü öğrencilerine yolumuzu aydınlattıkları ve yanımızda oldukları için çok teşekkür ederiz.

SUNUŞ

Demet ULUSOY BİNAN¹

Balıkesir İli Havran İlçesi Belediye Başkanlığı'nın kentlerindeki geleneksel mimari mirasın belgelenmesi ve korunması için Üniversitemize yaptığı çağrı doğrultusunda, Restorasyon Anabilim Dalı öğretim üyeleri ve o dönemki ismiyle Restorasyon-Tarihi Çevre Değerlendirmesi Lisansüstü Programı'ndaki yüksek lisans öğrencileriyle 2010 yılı Ekim ayında Havran'a gidilerek başlayan eğitim, araştırma, topluma katkı yolculuğunun somut çıktılarının önemli bir bölümü bu kitapta paylaşılmaktadır.

Bu kitap yerel yönetimin ve üniversitenin destekleriyle Restorasyon Anabilim Dalı öğretim üyeleri ve lisansüstü öğrencilerinin ortak çalışmalarının sonucunda ortaya çıkan **"Balıkesir Havran'ın Mimarlık Mirası"** başlıklı üç ciltlik bir kitap olup Havran'ın tarihi kentsel peyzajını oluşturan katmanlardan geleneksel yapıyı çevreye odaklanmaktadır. Birinci cilt **'Havran Kentsel Sit Alanı ve Karakteristik Özellikleri'** olarak kültür varlıklarının korunmasına yönelik belgeleme ve koruma önerilerini içermekte, ikinci cilt **'Havran'da Geleneksel Evler ve Koruma Projeleri'** ve üçüncü cilt ise **'Havran'da Batı Etkili Evler, Ticaret, Kamu Yapıları ve Koruma Projeleri'** olarak 36 adet korunması gerekli taşınmaz kültür varlığının mimari belgeleme ve koruma projelerini içeren bölümler yer almaktadır.

Havran'da 2010 yılından bu yana kültürel miras bağlamında Havran'ın Mimari Mirası'nı oluşturan değerleri belgelemek, yorumlayıp sunarak tanımlamak ve farkındalık sağlamak, değerlerin sürdürülebilirliği ve korunmasının sağlanmasına katkı vermek, yol göstermek görevleri gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu süreçte yöntem olarak; eğitim ve araştırma arasındaki simbiyotik ilişki odağında, öğretirken öğrenme sürecini ve araştırma çıktılarının mimari mirasın belgelenmesi, farkındalık yaratılması ve korunması yoluyla topluma fayda sağlanması gereği göz önünde tutularak ilerlenmiştir.

Yerel yönetimlerle Üniversitemiz Mimarlık Fakültesi Restorasyon Anabilim Dalı'nın gerçekleştirdiği iş birliği protokolü ile Anadolu'nun mimari mirasının korunmasına katkıda bulunmak ayrıca, yerel topluluklar ve gelecek nesilleri kapsayıcı uygulamalarla dahil ederek kapsamlı ve kapasite geliştirmeye dayalı bir koruma perspektifi geliştirilmeye çalışılmaktadır. Bu kapsamda Havran Belediyesi dışında; Datça-Muğla (2009), Babakale-Çanakkale (2010), Şile-İstanbul (2011), Edincik-Balıkesir (2016-2017), Bergama-İzmir (2012-2015) Belediyeleri ile yapılan protokoller doğrultusunda aynı yönde iş birlikleri gerçekleştirilmiştir.

Restorasyon Anabilim Dalı içinde Tarihi Çevre Koruması Bilim Dalı Başkanı'nın Mimar Sinan Araştırma ve Uygulama Merkezi Başkanı da olması doğrultusunda Mimarlık Fakültesi Restorasyon Anabilim Dalı ve Mimar Sinan Araştırma ve Uygulama Merkezi ile Havran Kaymakamlığı ve Belediyesi arasında 03.11.2011 tarihinde **'Havran Doğal ve Kültürel Çevrenin Korunması İle İlgili İş Birliği Protokolü'** imzalanmıştır. Bir sosyal sorumluluk projesi olan bu iş birliği, 2014 yılından günümüze kadar Belediye Başkanı olarak görev yapan Emin ERSOY'un değerli destekleri ve kararlılığıyla devam ettirilmektedir.

Havran'da 2010-2011, 2012-2013, 2014-2015, 2018-2019, 2019-2020 ve 2022-2023 eğitim-öğretim yıllarında 2016 öncesi Restorasyon-Tarihi Çevre Değerlendirmesi Lisansüstü Programı, sonrasında Koruma ve

1 Prof. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü. Tarihi Çevre Koruması Bilim Dalı ve Restorasyon Anabilim Dalı Başkanı. E-posta: demet.binan@msgsu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3513-6576

Restorasyon Lisansüstü Programı olarak kültür varlıklarının belgeleme ve korunmasına yönelik alan çalışması ve çalıştaylar gerçekleştirilmiştir.

2011 yılındaki ilk protokolü takiben Havran Kenti kültür varlıklarının korunmasına yönelik araştırma projesi çıktılarında olan mimari belgeleme ve koruma projeleri ile raporları Havran Belediyesi'ne teslim edilmiş, Temmuz 2012 tarihinde, "Balıkesir Havran Kentsel Kültür Mirası Koruma Sergisi "Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Havran Kaymakamlığı, Havran Belediyesi'nin ortak sergisi olarak Havran Hocaazade Konağı'nda sergilenmiştir. Bu sergide yer alan taşınmaz kültür varlıklarına ait mimari belgeleme ve koruma projeleri 2014 yılında '**Balıkesir Havran'da Kentsel Kültür Mirası ve Koruma**' isimli kitapta Demet BİNAN, İlgi Yüce AŞKUN, Tülay ÇOBANCAOĞLU editörlüğünde, Belediye'nin finansal desteğiyle Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi tarafından yayımlanmıştır.

Havran Kentsel Sit Alanı'nı ve çevresinde alan ölçeğinde envanter, belgeleme, çözümleme ve değerlendirme çalışmaları sonucunda Taşınmaz Kültür Varlıklarının tescile önerilip sayılarının artırılmasına katkı sağlanmıştır. Alan ölçeğindeki araştırmalar dışında, tek yapı ölçeğinde; çağdaş korunma yaklaşımı ve yasalar doğrultusunda tescile önerilen ve tescilli Taşınmaz Kültür Varlığı niteliğinde olan yapıların mimari belgeleme ve koruma projeleri hazırlanarak topluma katkı ve sosyal sorumluluk projesi kapsamında Belediye'ye teslim edilmiştir. Havran'da ilk protokolden bu yana, tek yapı ölçeğinde 45 adet Taşınmaz Kültür Varlığı'nın mimari belgeleme ve koruma projeleri gerçekleştirilmiştir.

2010 yılından günümüze Havran'da gerçekleştirilen araştırmaların Yüksek Lisans tez çıktıları, Prof. Dr. Demet Ulusoy BİNAN'ın danışmanlığında; ADALI, B. (2013) '**Havran Kentsel Sit Alanı ve Dumlupınar Caddesi Koruma Önerisi**', YAVUZ, Ö. (2023). '**Balıkesir Havran'daki Zeytinyağı Fabrikalarının Endüstri Mirası Kapsamında Değerlendirilmesi**', GENÇEL, Ü. (2025) '**Balıkesir-Havran Geleneksel Konutları İçin Koruma Uygulama Rehberi Önerisi**' olarak gerçekleşmiş ve Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nce tanımlanarak kullanıma açılmıştır.

Atatürk'ün Şubat 1923'te Havran'a geldiğinde konakladığı ve Çanakkale Savaşı kahramanlarından Seyit Onbaşı ile görüştüğü tarihi Terzizade Sadettin Bey Konağı'nın Mimari Koruma Projesi Prof. Dr. Demet Ulusoy BİNAN yürütücülüğünde Koruma ve Restorasyon Lisansüstü Programı öğrencileriyle birlikte hazırlanmış ve Bursa Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu'nca 2015 yılında onaylanmıştır. Balıkesir Büyükşehir Belediyesi ile Havran Belediyesi arasında yapılan 27.04.2017 tarihli protokol ile konağın restorasyon uygulaması işi Büyükşehir Belediyesi tarafından üstlenilmiş olup proje yürütücüsü ve müellifi olan Prof. Dr. Demet Ulusoy BİNAN danışmanlığında 2018-2021 yılları arasında restorasyonu gerçekleştirilmiştir. Tarihi konak restorasyon uygulaması sonrasında '**Atatürk ve Seyit Onbaşı Müzesi**' işleviyle 16 Ekim 2023 tarihinde kullanıma açılmış, Cumhuriyetin 100. Yılı'nda Atamız ve Seyit Onbaşı tekrar aynı yapıda, müze konseptiyle biraya gelmiştir.

Taşınmaz kültür varlıklarının korunması alanında alan ve tek yapı ölçeğinde yapılan çalışmalar lisansüstü uzmanlık eğitiminde olan öğrenciler, öğretim üye ve elemanları için önemli bir deneyim olmakta, bunun yanında sosyal faydaya dönüşmektedir. '**Balıkesir Havran'ın Mimarlık Mirası**' kitabının oluşumuna katkı veren öğretim üye ve elemanları ile lisansüstü öğrencilerimize çok teşekkür ederim. Başta hocamız merhume Prof. Dr. İlgi Yüce AŞKUN'u rahmetle anarak, Prof. Dr. Zeliha Hale TOKAY, Prof. Dr. Burcu Selcen Coşkun, Doç. Dr. Tülay ÇOBANCAOĞLU, Doç. Dr. Koray Güler, Dr. Öğr. Üyesi Mevlude KAPTI, Dr. Öğr. Üyesi Binnur KIRAÇ, Dr. Öğr. Üyesi Burcu Büken CANTİMUR, Dr. Öğr. Üyesi Tigin TÖRE, Dr. Öğr. Üyesi Gülce Güleycan Okyay BAYAZİT, Arş. Gör. Dr. İlke ALATLI, Arş. Gör. Deniz Sena EYÜPGİLLER, arşiv uzmanı Öğr. Gör. Özlem Deniz AKSOY, ayrıca bu süreçte anabilim dalımızda belli bir süre görev yapan Arş. Gör. Mesut DİNLER, Arş. Gör. Erdem SALCAN, Arş. Gör. Dilara Gökçen AKÇAY'ı bu özverili çalışmaların içinde yer aldıkları ve kattıkları değer için onur ve minnetle anıyorum.

Eğitim ve araştırma sürecinde öğretilerin başarılı şekilde geri dönüşünü sağlayan Yüksek Lisans öğrencilerimiz Burçin ADALI, Gökhan TEKER, Şevket SAK, Remziye GÜNER, Leyla Toprak GÜRSU, Merve ŞEKER, Ekin YERLİKAYA, Neşe ARSLAN, Derya SÖKMEN, Ebru DOĞAN, Filiz Koca ÖZMEN, Cem BALCAN, Hayriye İSMAİLOĞLU, Pembe Gülen CİNGÖZ, Fadime YILDIZ, Damla ARIBAŞ, İremnur YAŞAR, Mine ÖZÜDOĞRU, Heves ŞAHİN, Kübra YURTTAŞ, Elif SAYGIN, Doruk Şahin ÖZ, Bengü ARSLAN, Durdu Ahmet DOĞAN, Beste GÜZEL, Damla Nur ERDOĞAN, Fatma Betül ÜREKLİ, Pakize Nur PAMUKÇU, İldem Özlem ÇELİKER, Tuğba ÖZER, Elif Çelik ARISAL, Merve OKUMUŞ, Nurdan AÇIKGÖZ, Özge YAVUZ,

Fatma Betül KOTAN, Muhsine KANBEROĞLU, Beyza ÖZYÜREK, Büşra ILGAZ, Zekie Yusein MYUMYUN, Gamze KÖKLÜCE, Ezgi ÖZDAL, Ebru PAKEL, Fatema HAFEZ, Sinem KÖKCÜ, Berna KATMER, Buse Nur TATOĞLU, Ümran GENÇEL, Merve KÖSEOĞLU, Pınar Melis ÇETİNGÖZ, Ali Furkan URLUNÇ, Cansu Varol KARKIN; Ece İRGİN, Gülin BİLGİLİ, Büşra MARMARA, Selma TUFAN, Elif KARAKOÇ, Berceste KALAFAT ile Doktora öğrencimiz Saruhan KORKMAZ'ı alan çalışmaları, projeler ve kitabın oluşum sürecindeki emekleri doğrultusunda sevgiyle ve mutlulukla anıyorum.

2010 yılından bu yana Havran'daki kültürel miras değerlerinin ve varlıkların tanımlama, değerlendirme ve sürdürülebilir korunmasına yönelik yolculuğumuzda, üniversite ve yerel yönetim olarak bu süreçte yer alan değerli tüm temsilcilerin destekleri ve kolaylaştırıcılıkları için minnettarız.

Bu kitap, Havran Belediyesi'nin finansal desteğiyle, Ege Yayınevi'nin tasarım ve dizgideki eşsiz titizliğiyle, üniversitemizin değerli akademisyenleri ve öğrencilerinin ortak yayını olarak hayata geçmektedir. Çalışmalarımız süresince ve kitabın yayımlanmasında destekleri için Havran Belediye Başkanı Sayın Emin ERSOY'a, Belediye Başkan yardımcısı Sayın Mehmet YILMAZ'a teşekkürü borç bilirim. Bu kitabın yayımlanması sürecinde bizi onurlandıran ve destekleyen Rektörümüz Prof. Dr. Ahmet Sacit AÇIKGÖZOĞLU'na teşekkürlerimi sunarım.

Kültürel miras ve mimari koruma alanında üniversite ile yerel, merkezi yönetimler ve sivil toplum kuruluşları arasındaki iş birliklerinin eğitim, araştırma ve topluma katkı bağlamında bütüne ve faydaya dönüşmesini, bu yöntemle gerçekleştirilen etkinlikler ve çalışmaların artarak ilham verici olmasını içtenlikle temenni ederim.

SUNUŞ

Ahmet Sacit AÇIKGÖZOĞLU¹

Sanat, tasarım ve bilim dallarının birlikteliğinden ve etkileşiminden güç alan bir “ihtisas üniversitesi” niteliğindeki Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, özgün yapısı ve çağa uyumuyla sürekli gelişmeyi hedefleyen eğitim öğretim anlayışını sürdürmek, akademik kadromuz, öğrencilerimiz ve mezunlarımızın küresel platformdaki etkinliklerini güçlendirmek vizyonuna sahiptir. Bu kapsamda ulusal ve uluslararası eğitim, öğretim ve araştırma kurumları, sektör ve sivil toplum kuruluşları, yerel ve mülki yönetimlerle ortak çalışmalar yürüterek üretimlerini toplumsal yararlılık ve farkındalık sağlama kapsamında toplumla paylaşmayı önemsemektedir.

Üniversitemizin Mimarlık Fakültesi Restorasyon Anabilim Dalı ile Havran Belediyesi arasında 2011 yılından bu yana devam eden protokollerle Havran ilçesindeki kültür ve mimari mirasın tanımlanıp korunması ve yaşatılmasına yönelik akademik araştırma çıktıları olan rölevo, restitüsyon ve restorasyon projeleri ile yüksek lisans tezleri Restorasyon Anabilim Dalı öğretim üyelerinin yürütücülüğü ve danışmanlığında Koruma ve Restorasyon Lisansüstü Programı öğrencileri ile gerçekleştirilmiş olup sosyal sorumluluk projesi kapsamında Havranlılarla paylaşılmaktadır.

Bu iş birliği protokolleri doğrultusunda, taşınmaz kültür varlıklarından somut ve somut olmayan değerleri taşıyan en seçkin örneklerden biri olan Terzizade Sadettin Bey Konağı’nın Cumhuriyetin 100. yılında “**Atatürk ve Seyit Onbaşı Müzesi**”ne dönüşümüne değerli öğretim üyelerimizin ve öğrencilerimizin özverili çalışmalarıyla vesile olmaları da gurur vericidir.

Üniversitemizin sosyal sorumluluk projesi çerçevesinde gerçekleştirip halkın kullanımına sunulmak üzere Belediye’ye teslim ettiği korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının belgeleme ve koruma projelerinden yola çıkılarak üretilen “**Balıkesir Havran’ın Mimarlık Mirası**” isimli kitabın yayımlanması ve benzer içerikte sergiler de yapılarak halkla paylaşılması için yerel yönetim-üniversite iş birliğinde yürütülen bu örnek çalışmadan dolayı Havran Belediye Başkanı Sayın Emin ERSOY’a teşekkürlerimi sunarım.

Havran özelinde geleneği günümüze ulaştıran, koruma önerileriyle hayatiyeti sağlayan, evleri, konakları, ticaret yapıları ve okullarıyla Havran’ı titizlikle ele alan bu kıymetli çalışma üç ciltle gelecek nesillere aktarılma mühim bir hizmeti ifa ediyor. Üniversitemizin sanat, tasarım ve bilim alanındaki araştırmalarını halkın yararına sunduğu bu örnek iş birliği ve değerli bilimsel çalışmalar için Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Restorasyon Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Demet ULUSOY BİNAN’ın şahsında değerli öğretim üye ve elemanlarına, ayrıca pek kıymetli öğrencilerimize şükranlarımı sunarım.

1 Prof. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Rektörü.

EDİTÖRLERDEN

Demet ULUSOY BİNAN¹ – Koray GÜLER² –Deniz Sena EYÜPGİLLER³

Marmara Bölgesi'nin güneyinde Edremit Körfezi'ne doğru uzanan bir ova üzerinde kurulu Havran'ın tarih boyunca farklı kültürlerin etkileşimiyle biçimlenmiş geleneksel kent dokusu, büyük ölçüde korunarak günümüze ulaşmıştır. Bu özellikleriyle Anadolu'nun ender yerleşimlerinden biri olan Havran'ın tarihi kentsel peyzajı, Akdeniz bitki örtüsünün hakim olduğu doğal çevresinin yanı sıra zeytin üretimine bağlı olarak gelişen tarımsal çevre ve anıt yapılar, sivil mimarlık örnekleri, eğitim yapıları, kamu yapıları, ticari yapılar ve zeytin üretimine bağlı işlikler, fabrikalar ve depolama mekânları vb. gibi farklı işlevlerdeki yapılardan, yapıların bir araya gelerek oluşturduğu sokakların ve kamusal mekânların oluşturduğu yapıli çevreden oluşmaktadır. Doğal, tarımsal ve yapıli çevrenin bir aradalığı ile şekillenen tarihi peyzaj, yalnızca fiziksel çevrenin değil; aynı zamanda yaşayanların geleneklerini, toplumsal belleğini, üretim ve yaşam kültürünü yansıtan somut olmayan mirasının da bir ürünüdür.

Anadolu'nun nüfus olarak görece küçük kasabalarından biri olan Havran'ın sahip olduğu kültürel ve doğal mirasın korunmasına yönelik çalışmaları desteklemek ve yerel kapasiteyi güçlendirmek üzere 2011 yılında Havran Belediyesi ile Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi (MSGSÜ) Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Restorasyon Anabilim Dalı arasında bir iş birliği protokolü imzalanmıştır. "Havran Doğal ve Kültürel Çevrenin Korunması ile İlgili İşbirliği Protokolü"nün imzalanmasının ardından geçen 15 yıllık süre boyunca çeşitli Havran'daki kentsel dokunun ve kültür varlıklarının korunmasına yönelik çeşitli ölçeklerde çalışmalar yürütülmüştür.

Yerel yönetimin ve üniversitenin destekleriyle Restorasyon Anabilim Dalı öğretim üyeleri ve lisansüstü öğrencilerinin ortak çalışmalarının sonucunda ortaya çıkan "**Balıkesir Havran'ın Mimarlık Mirası**" başlıklı bu üç ciltlik çalışma, Havran'ın tarihi kentsel peyzajını oluşturan katmanlardan geleneksel yapıli çevreye odaklanmaktadır. Kentsel ölçekte gerçekleştirilen çalışmaların derlendiği birinci cilt "Havran Kentsel Sit Alanı ve Karakteristik Özellikleri" olarak kültür varlıklarının korunmasına yönelik belgeleme ve koruma önerilerini içeren ikinci ve üçüncü cilt ise sırasıyla "Havran'da Geleneksel Evler ve Koruma Projeleri" ve "Havran'da Batı Etkili Evler, Ticaret, Kamu Yapıları ve Koruma Projeleri" olarak gruplandırılmıştır.

Çalışmanın birinci cildi olan "**Havran Kentsel Sit Alanı ve Karakteristik Özellikleri**"nde Havran'ın tarihsel gelişim süreci aktararak yapıli çevrenin geçmişine ve bugüne ulaşan mekânsal yapısını anlamaya odaklanmaktadır. Bu ciltte; Havran'ın yapıli çevresinin oluşumunda ve sürekliliğinde etkili olan tarihsel, mekânsal ve toplumsal dinamiklerin ortaya konarak geleneksel doku çözümlenmeye çalışılmıştır. Havran'ın coğrafi özellikleri, tarihsel gelişimi ve sosyoekonomik yapısı aktarılmakta; antik çağlardan günümüze uzanan süreçte kentin geçirdiği değişim ve dönüşümler kronolojik bir anlatı içerisinde ele alınmaktadır. Geleneksel Havran evlerinin plan ve cephe özellikleri ile yerel yapım teknikleri ve malzeme kullanımı, kente özgü mimari karakterin ortaya konulmasını sağlamıştır. Böylece Havran'ın mimarlık mirası, yalnızca tekil yapılar üzerinden

1 Prof. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü.
E-posta: demet.binan@msgsu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3513-6576

2 Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü.
E-posta: koray.guler@msgsu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6556-3312

3 Arş. Gör., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü.
E-posta: sena.yalcin@msgsu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9511-2544

değil, kentsel bütünlük içerisinde okunabilmektedir. Bu cilt aynı zamanda kültür varlıklarına yönelik değerlendirmeler içeren sonraki iki cilt için de kuramsal bir altyapı hazırlamaktadır.

“**Havran’da Geleneksel Evler ve Koruma Projeleri**” konulu ikinci cilt, kentin sivil mimarlık belleğini oluşturan geleneksel konutlara odaklanmaktadır. Bu ciltte, Havran’ın farklı mahallelerinde yer alan çok sayıda konut; parsel bazında ele alınarak plan şemaları, mekânsal kurguları, yapısal özellikleri ve zaman içinde geçirdikleri değişimler üzerinden incelenmiştir. Terzizâde Sadettin Bey Konağı gibi nitelikli örneklerden, dönüşüm baskısına direnmeye çalışan daha mütevazı konutlara kadar uzanan bu geniş yelpaze, Havran’daki geleneksel konut mimarisinin çeşitliliğini de gözler önüne sermektedir. Her yapı için geliştirilen belgeleme çalışmaları ve koruma önerileri, yerel ölçekte uygulanabilir koruma yaklaşımlarına katkı sunmayı hedeflemektedir.

Üçüncü cilt olan “**Havran’da Batı Etkili Evler, Ticaret, Kamu Yapıları ve Koruma Projeleri**”, Havran’ın mimari belleğinde modernleşme süreciyle birlikte ortaya çıkan farklılaşmayı ele almaktadır. Batı etkili konut örnekleri, kârgir yapılar, konut ile ticaret işlevinin birlikte kurgulandığı yapılar, Cumhuriyet Caddesi üzerindeki dükkânlar ve kahvehaneler; Havran’ın sosyal ve ekonomik yaşamındaki değişimle ilişkilendirilerek değerlendirilmektedir. Ayrıca eğitim yapıları üzerinden Cumhuriyet dönemi mimarlığının Havran’daki yansımaları ve bu yapıların korunmasına yönelik yaklaşımlar da bu kapsamda ele alınmaktadır.

Yerel yönetim ve üniversite iş birliğine dayalı olarak Havran’da gerçekleştirilen uzun soluklu çabaların bir sonucu oluşan bu üç ciltlik eser, yalnızca küçük bir Anadolu kasabasındaki kültür varlıklarının korunmasına katkı sağlamakla kalmamış, aynı zamanda Türkiye’de kültür varlıklarının belgelenmesine ve restorasyon eğitimine dair bir örnek modeli de sunmaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın hazırlanmasında emeği geçen tüm öğretim üyelerine, öğrencilere, kurumlara ve bilgilerini bizimle çekinmeden paylaşan Havranlılara teşekkürlerimizle.

TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE HAVRAN'IN GELİŞİMİ

Demet ULUSOY BİNAN¹ – H. İlke ALATLI²

GİRİŞ

Balıkesir iline bağlı Havran ilçesi, tarih boyunca farklı kültürlerle ev sahipliği yapmış zengin bir tarihsel geçmişe ve özgün bir kent dokusuna sahip Marmara Bölgesi'nin önemli yerleşimlerinden biridir. Bu bölümde Havran'ın tarihsel gelişimi, coğrafi özellikleri, sosyo-ekonomik yapısı ortaya konularak ilçenin günümüze dek geçirdiği değişim ve dönüşümlerin bütüncül bir bakış ile incelenmesi amaçlanmaktadır. Antik çağlardan başlayarak, Osmanlı'nın son dönemine, ardından Cumhuriyet dönemine uzanan süreçte Havran kent dokusunu şekillendiren olaylar kronolojik bir anlatım ile ele alınacaktır.

Çalışmada, öncelikle Havran'ın tarihsel gelişimine dair arşiv belgeleri, ilçe ve çevresi üzerine yapılan akademik yayınlar, süreli yayınlar ve sivil tarih çalışmaları incelenmiştir. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri kayıtları, yerel yönetimce hazırlanmış olan planlar ve görsel arşiv kayıtlarının yanı sıra Havran Belediyesi ile MSGSÜ Mimarlık Fakültesi Restorasyon Anabilim Dalı arasında 03 Kasım 2011 tarihinde yapılan "Havran Doğal ve Kültürel Çevrenin Korunması ile İlgili İşbirliği Protokolü" kapsamında ve protokol öncesinde Ekim 2010 tarihinden itibaren gerçekleştirilen, tarihi çevrede alan ve tek yapı ölçeğindeki belgelemeler ve koruma projeleri doğrultusunda Restorasyon Anabilim Dalı arşivinde bulunan belge ve görsellerden yararlanılmıştır. (Şekil 1) Elde edilen yazılı ve görsel kaynakların karşılaştırmalı değerlendirmesi, Havran'da gerçekleştirilen alan çalışmaları sırasında yerinde yapılan gözlemler ile yerel halkla gerçekleştirilen görüşmelerle desteklenmiştir. Araştırma sırasında Havran ilçesine dair monografya çalışmaları incelenmiş, yazılı bilgilerin alanda yapılan görüşmelerde elde edilen bilgilerle uyum gösterdiği anlaşılmıştır.

Bu bölümün hazırlanmasında benimsenen yöntem Havran'ın tarihsel gelişimini kronolojik bir sıra ile ele alınmasının ardından coğrafi koşullar ile sosyokültürel ve sosyo ekonomik faktörlerin kentteki yansımalarının değerlendirilmesidir. Yerleşimin tarihsel süreç içerisindeki gelişiminin mekândaki somut izlerine dair değerlendirmelerin ilerleyen bölümlerde daha detaylı olarak yapılması uygun bulunmuştur. Bu doğrultuda ilerleyen bölümlere alt yapı sağlayacak biçimde ilçenin bugünkü mekânsal ve toplumsal yapısının bütüncül bir portresi ortaya konmuştur.

Şekil 1: Ebubekir Camisi minaresinden Havran'ın görünüşü, 1973 (MSGSÜ-RADA).

1 Prof. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Bölümü Restorasyon Anabilim Dalı.
E-posta: demet.binan@msgsu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3513-6576

2 Arş. Gör. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Bölümü Restorasyon Anabilim Dalı.
E-posta: ilke.tandogdu@msgsu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4350-1505

A. Havran'ın Tarihçesi

A.1 Osmanlı Öncesi Dönem

Havran kenti antik çağda, Kuzeybatı Ege'deki Mysia bölgesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Günümüzde Edremit körfezi bölgesi içerisinde en eski yerleşim alanının Havran'ın İnönü Köyü civarında olduğu bilinmektedir. Çeşitli kaynaklarda (Kökten 1949, Özdoğan 1988, Saka 2016) bölgedeki ilk yerleşim Neolitik çağ olarak tarihlendirilmiştir. Kalkolitik çağda yerleşim yeri sayıları artmıştır. Saka (2016) Bronz Çağı'nda bölgedeki hâkim uygarlıklar olarak Mysialılar, Phrygler ve Lydialılar'dan bahsetmektedir. Homeros'un İlyada adlı destanında Troia Savaşları'nda (MÖ 1240-1230) Mysialılar Troialıların müttefikleri arasında gösterilmektedir (Özdemir 2008).

Antik çağda Mysia olarak adlandırılan bölgede MÖ ilk bin yılda Lidyalılar hâkim güç olarak karşımıza çıkmaktadır (Saka, 2016). Bölge Bronz çağı boyunca Anadolu'ya yapılan göçlerin etkisinde kalmıştır.

Bölge MÖ. 6. yüzyılda Pers İmparatorluğu'nun egemenliği altına girmiş, MÖ 5. yüzyılın son çeyreğine dek devam etmiştir. M.Ö. 334 yılında Makedonyalı Büyük İskender'in bugünkü Biga çayı olan Granikos kıyısında Pers Kralın III. Darius'u yenilgiye uğratmasının ardından bölgenin MÖ 4. yüzyılın ikinci yarısından itibaren özgürlüğüne kavuştuğu, Antandros ve Adramytteion kentlerindeki kazılar sırasında elde edilmiş olan sikkelerden anlaşılmaktadır (Saka, 2016, s.23). Böylece bölge Pers egemenliğinin ardından Büyük İskender'in egemenliği altına girmiştir. Bölge MÖ 3. ve 2. yüzyılda Pergamon Krallığı hakimiyetine geçmiştir. Bergama Kralı III. Attalos varisi olmadığı için Pergamon Krallığı'nı Roma İmparatorluğuna vasiyet etmiştir (Shipley 2000, s.313). III. Attalos'un MÖ 133'te ölümü ile bölge Roma İmparatorluğu egemenliği altına geçmiştir. Sonraki bin yıl süresince Roma ve onun Anadolu'daki devamı olup Bizans İmparatorluğu olarak da adlandırılan Doğu Roma İmparatorluğu'nun sınırları içerisinde kalmıştır.

Bölgede Bizans İmparatorluğu hakimiyeti sırasında Edremit Körfezi bölgesinin MS 7. yüzyılda tüm Anadolu'yu etkileyen Arap akınlarının etkisi altında kalmış olabileceği düşünülmektedir (Saka, 2016, s.23). Bölge'deki Antrandos Kenti'nin bu süreçte terk edilerek Şahindere Kalesi'ne yerleşildiği (Saka, 2016) düşünülmele birlikte, Havran kentindeki yerleşimin akınlar süresince nasıl etkilendiği bilinmemektedir.

Bizans döneminde Havran'ın konumlanışı tam olarak bilinmemekle birlikte, ismine yazılı kaynaklarda rastlanmaktadır. Bizanslı Hierokles'in eyaletleri idari bölgelemeleri kaydettiği Synekdemosis³ adlı eserinde ismi Yunanca Aureliópolis/Aurelianópolis olarak geçmektedir (Nişanyan Yeradları, t.y.). Nişanyan'a göre yerleşim Roma imparatoru Aurelianus (MS 270-275) onuruna adlandırılmış olmakla birlikte zaman içerisinde Avriliyan ve Havriyan gibi adlara türeyerek bugünkü Havran ismine dönüşmüştür (Nişanyan Yeradları, t.y.).

A.2 Osmanlı Dönemi

MS 11. yüzyılda Anadolu'ya gerçekleşen Türk akınları sonrasında bölgedeki pek çok yerleşim Türk Beyliklerinin egemenliği altına geçmiştir. İzmir ve çevresinden başlayarak Batı Ege'de hakimiyet alanını kısa sürede Marmara'ya kadar genişleten Çaka Bey'in 1092'deki ölümünden sonra Havran da I. Kılıç Arslan'ın, yani Anadolu Selçuklu Devleti'nin egemenliği altına girmiştir. Anadolu Selçuklu Devletinin çöküşünün ardından Balıkesir ve çevresi 1296 yılında Karesi Beyliği'nin hâkimiyetine girmiştir. Karesi Beyliği'nin hakimiyeti kısa sürmüş ve bölge 1345 yılında Osmanlı Devleti'nin egemenliği altına girmiştir. Emecen'e göre Karesi Beyliği'nin idari yapılanması Osmanlı'ya bağlandıktan sonra Sancak teşkilatı olarak sürdürülmüştür (Emecen 1996, s.87). Dolayısıyla Edremit ve Havran'ın bulunduğu bölgenin idari biçimlenişinin Beylikler Dönemi'nden aktararak sonraki yüzyıllarda da sürdürüldüğünü söylemek mümkündür.

1402 yılında Osmanlı ve Timur İmparatorluğu arasında gerçekleşen Ankara Savaşı'nın yıkıcı etkisi Havran'da da görülmüştür. Bu dönemde Havran'ın "Viraneli" olarak anıldığına dair görüşler mevcuttur (Özdemir 2008). Kiepert'in Küçükasya haritalarında Havran yerleşiminin "Freneli" olarak yer aldığı görülmekle birlikte (Kiepert, 1902-1914), 20. yüzyıl başına tarihlenen bu çalışmada ismin kökenine dair bir veri bulunmamaktadır. Öte yandan Havran ismine 16. yüzyıla ait resmî belgelerde rastlanmaktadır (Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü 1995, s.120).

3 Synekdemosis "yolcu dostu" anlamına gelmektedir (Burckhardt, 1893; Honigsmann, 1939; aktaran Nişanyan, 2024).

Havran'a ilişkin Osmanlı İmparatorluğu Dönemi arşiv belgeleri incelendiğinde yerleşimin 16. yüzyıl başında Havran-ı Kebir ve Havran-ı Sağır adlı iki köyden oluştuğu anlaşılmaktadır (Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü 1995, s.120). İki köy de Edremit kazasına bağlı olup Havran-ı Kebir'in bugünkü Havran Kenti'nin bulunduğu alanda olduğu bilinmektedir. Kaynaklarda "aşağı köy" olarak geçen Havran-ı Sağır'ın ise kesin konumu belirsiz olmakla birlikte Özdemir, 2008, s. 40) Havran-ı Sağır'den az nüfusa sahip küçük bir yerleşim olduğu arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır (Yılmaz, 1995, s. 138). Havran-ı Sağır'ın bugünkü Havran'ın yaklaşık bir kilometre batısında yer aldığı ve köy halkının Havran-ı Kebir'e göç etmesi sonucu terk edildiği tahmin edilmektedir (Özdemir, 2008, s. 40). Havran-ı Kebir ismi kaynaklarda 19. yüzyıl başına kadar yer almakta olup 1873'te Havran'ın nahiye olmasının ardından "kebir" ifadesinin kalktığı görülmektedir.

16. yüzyıldan Cumhuriyet'e dek Karesi Sancağı içerisindeki Edremit Kazası'na bağlı olan Havran (Havran-ı Kebir) Batı Anadolu'yu kuzey-güney ve doğu-batı akslarında birleştiren büyük bir kara yolları ağı üzerinde bir kavşak görevi gören önemli bir ara güzergahta konumlanmaktadır. Edremit'i Balıkesir üzerinden Bursa'ya bağlayan doğu-batı aksı ana yol ile Çınarlı'dan gelen kuzey akslı tali yolun kesişiminde yer alan Havran Anadolu'yu Rumeli'ye bağlayan büyük bir ticaret ve ulaşım ağına dahil olmaktadır (Yılmaz 1995, s. 270-276). Havran'ın stratejik konumu, ikincil bir güzergâh üzerinde olsa da ticari bir hareketlilik yaratmaktadır. 16. yüzyılda dahi bir kervansarayın olması (Özdemir 2008, s.40) tüccarların konakladığı bir durak noktası olduğuna işaret etmektedir. Havran bu niteliğini 20. yüzyılın ilk yarısına dek sürdürmüştür.

17. ve 18. yüzyıllar, Osmanlı İmparatorluğu için yükseliş döneminin sona erdiği, siyasi ve idari açılardan dönüşümlerin olduğu bir dönemdir. 16. yüzyılın sonlarından 17. yüzyıla uzanan süreçte içeride Celâli İsyanları, dışarıda Avusturya ve İran savaşlarının sarsıcı etkileri görülmüş, 18. yüzyıl ise kısmen toparlanma ve yeniden yapılanma çabalarının başladığı bir dönem olmuştur. Özellikle II. Viyana Kuşatması'nın (1683) ardından imparatorluk Batı'daki sınırlarını korumakta zorlanmaya başlamıştır. Bu durumun taşradaki sosyal ve idari yapılar üzerinde önemli etkileri olmuştur (İnalçık, 1994).

Söz konusu değişimlerin Anadolu'daki Havran gibi küçük yerleşimlerde hem doğrudan hem de dolaylı yansımaları olmuştur. Merkezi otoritenin zayıflaması, taşrada eşkıyalık hareketlerini ve yeni yerel güç odaklarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. 18. yüzyıl ortalarında Kaz Dağları Bölgesi'nde faaliyet gösteren Ali Bin Mustafa ve adamlarının yakalanarak İstanbul'a gönderilmesi, bölgedeki eşkıyalığın ne denli yaygın olduğunu ortaya koymaktadır (Ayhan 1997, s. 42-43; aktaran Özdemir 2008, s.42). Bu dönem Ayanlık kurumunun taşrada güç kazanmaya başladığı görülmektedir. İmparatorluk genelinde Tımar Sistemi'nin çözülmesi sonucu, taşrada vergi toplama ve güvenlik Ayanların sorumluluğuna geçmiştir.

18. yüzyıl boyunca savaşların doğurduğu zirai ihtiyaçlar taşradan karşılanmaya çalışılmıştır. Ancak taşradaki yerli nüfus bu savaşlarda asker olarak yer almakta olduğundan iş gücü de azalmıştır. 18. yüzyıl sonunda Ege'deki büyük arazilerin işgücü açığı Adalar ve Yunanistan'dan Rum göçleri ile kapatılmıştır (Şimşir 2014, s.52). 1929'da Yunanistan'ın bağımsızlığını ilanı ve sırasıyla Tanzimat ve Islahat Fermanlarının ardından Batı Ege'de Rum nüfus artış göstermiştir.

19. yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğu için savaşlar, göçler ve iç tehditlerin oluşturduğu krizlerin etkisinde aynı zamanda modernleşme çabalarının görüldüğü bir dönemdir. Merkezi otoritenin güçlendirilmesini hedefleyen Tanzimat (1839) ve Islahat (1856) Fermanları, yalnızca İstanbul merkezli değişimleri değil, taşrada da önemli değişimleri tetiklemiştir.

Havran'daki nüfusun 19. yüzyıl başına kadar ağırlıklı olarak Müslüman halktan oluştuğunu söylemek mümkündür. 1831'de Osmanlı'da yapılan ilk nüfus sayımı verileri incelendiğinde bu yıllarda Havran-ı Kebir'de 21 erkek Rum nüfusun bulunduğu anlaşılmaktadır (Şimşir 2014, s. 46). 1844'te 26 hanede 62 yerli Rum erkek nüfus bulunmaktadır, ancak 124 Rum erkek ise çalışmaya gelen yabancı nüfusu oluşturmaktadır. 19. yüzyılın ilk yarısına ait Cizye Tahrir Defterleri incelendiğinde Edremit kazasındaki gayrimüslim nüfusun çoğunlukla orta gelir durumunda olduğu anlaşılmaktadır (Kartal 2020, s.34). 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında Havran'da 895 hane bulunmaktadır (Mutaf 1997, s. 97). 1903 yılına tarihlenen bir arşiv belgesine göre ise 176 hanede Rum nüfus ikamet etmektedir (BOA İ.AZN.- 54 - 9). 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında Havran'daki Rum topluluğun nüfusun neredeyse %20'sini oluşturduğunu söylemek mümkündür.

93 Harbi olarak da anılan Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878) sırasında Havran ve Edremit bölgesinden pek çok kişi gönüllü olarak orduya katılmıştır. 1878 Berlin Antlaşması sonrasında Rumeli'den Anadolu'ya kitlesel

göçler yaşanmış, Bulgaristan'dan göçen Müslüman halk bölgeye yerleştirilmiştir. Havran'a gelen Rumeli Türkleri Tekke Mahallesi'ne yerleştirilmiştir.

Tanzimat sonrası dönemde, Osmanlı Devleti'nin taşra idaresinde merkeziyetçiliği artırmaya çalıştığı görülmektedir. Bu doğrultuda gerçekleştirilen girişimlerden biri de Avrupa'daki belediye modeli örnek alınarak şehir ve kasabalarda belediye teşkilatlarının kurulması olmuştur. 1864 Vilayet Nizamnamesi ve 1871 İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnameleri vilayetlere bağlı sancak, kaza ve kasabalarda belediye örgütlerinin kurulmasını zorunlu hale getirmiştir. 19. yüzyılın ortalarında nüfusu artış göstermeye devam eden Havran ise 1873'te Edremit kazasına bağlı bir nahiye statüsüne gelmiş ve belediye teşkilatı kurulmuştur. Bu tarihten itibaren yürürlüğe giren yeni imar kanunlarının uygulanmış olduğu Havran kentsel sit alanının gelişimi incelendiğinde görülebilmektedir (Bkz. Geleneksel Yerleşim Dokusunu Yapılı Çevre Üzerinden Okumak: Belgeleme ve Çözümlemeler).

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren eğitim alanında da reformlar gerçekleştirilmiştir. Taşrada açılan Rüştîyeler bu reformların bir yansımasıdır. 19. yüzyıl Salmeleri, Havran'da 1875 yılında Rüştîye Mektebi açıldığını kaydetmektedir (Özdemir 2008). 20. yüzyıl başında ise Havran'da 3211 nüfusa hizmet eden 4 medrese, 5 cami 10 han 1 kız ve 2 erkek mektebi bulunduğu bilinmektedir (İsmail Hakkı 1916, aktaran Özdemir 2008, s.101). İsmail Hakkı Varnalı'nın sözünü ettiği okullardan biri Sekiz Eylül İlkokulu diğeri ise Ali Çetinkaya İlkokulu olabilir. 20. yüzyıl başı neoklasik üslubunu yansıtan her iki okul yapısı da günümüze ulaşmamıştır (Şekil 2).

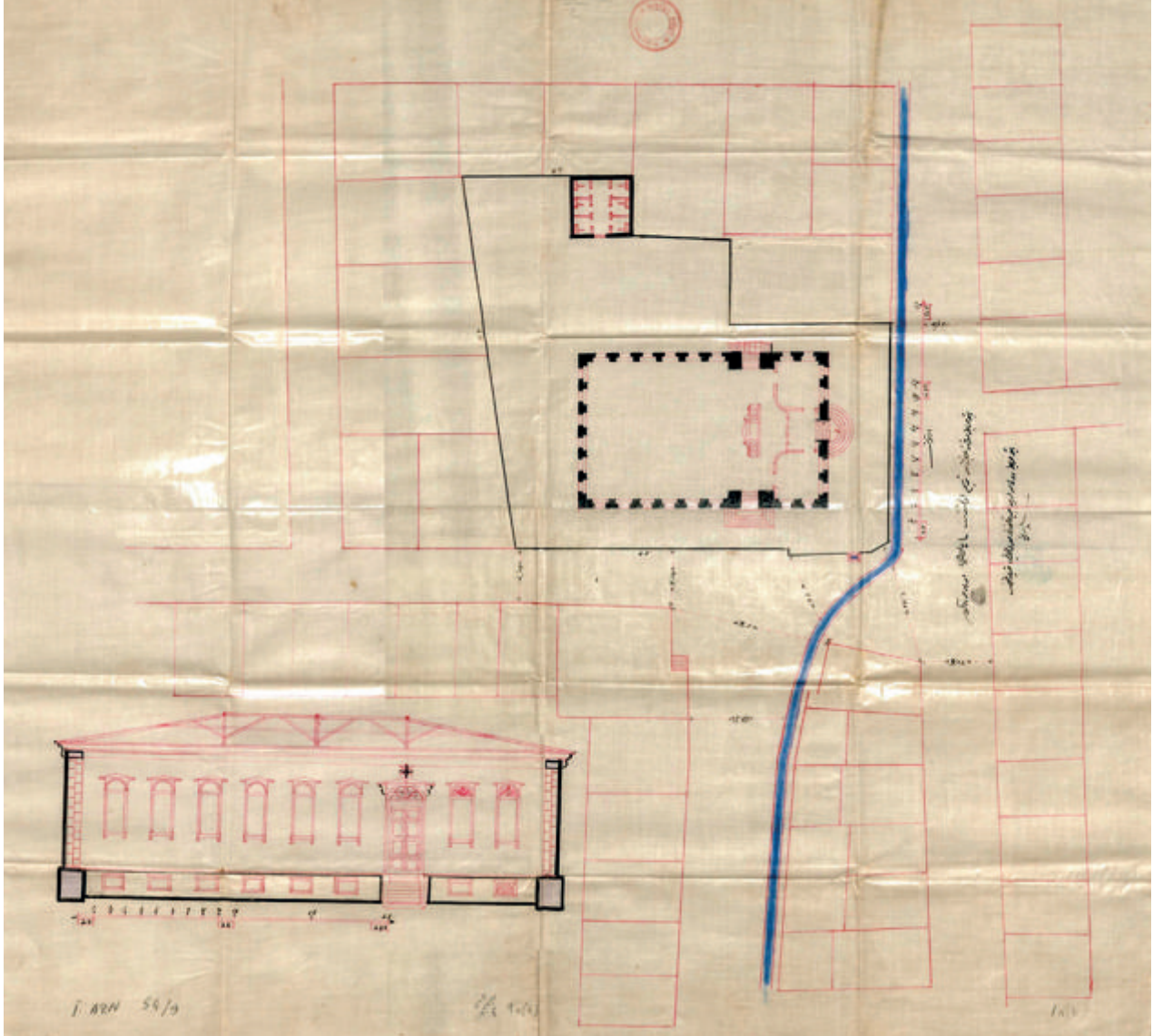
Şekil 2: Sağda: Sekiz Eylül İlkokulu, solda: Ali Çetinkaya İlkokulu (Havran Belediyesi Arşivi).

Arşiv belgeleri incelendiğinde 1903 yılına tarihlenen, Havran'daki bir Rum okulunun yeniden inşasını onaylayan evrakla karşılaşılmaktadır. Söz konusu belge Havran'da bugünkü Hükümet konağının olduğu alanda inşa edilmek istenen bir okulun projelerini içermektedir. Günümüze ulaşmamış olan bu yapının nasıl inşa edildiği de bilinmemektedir. Ancak bu alanda eski Ortaokul binasının yer aldığı göz önünde bulundurulduğunda, projeden farklı bir biçimde inşa edilmiş olabileceği düşünülmektedir (Şekil 3).

20. yüzyıl başı, Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi çalkantılar, sosyal dönüşümler ve toprak kayıplarıyla yüz yüze geldiği bir dönemdir. II. Abdülhamid yönetiminin sona ermesinin ardından, 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı ile siyasi özgürlüklerin yeniden tanımlanması gündeme gelmiş, taşrada idari yapı ve kamu hizmetlerinde modernleşme hamleleri hız kazanmıştır. Balkan Savaşları (1912-1913), I. Dünya Savaşı (1914-1918) ve onu izleyen işgal dönemi, taşrada ekonomik ve sosyal istikrarsızlığı arttırmıştır. Bu süreçte Havran hem merkezi reform politikalarının hem de bölgesel güvenlik sorunlarının doğrudan etkisi altında kalmıştır.

1904 yılında Havran çarşısında büyük bir yangın çıkmış, 1906 yılında ise Havran'daki Cami-i Kebir yanarak ciddi hasar görmüştür (Yetkin, 1977, s. 22-23). Yanan alanlarda kent dokusu kısmi değişime uğramıştır. Hoca-zade Konağı gibi bazı yapıların kâgir olarak yeniden inşa edildiği görülmektedir.

20. yüzyıl başında Osmanlı İmparatorluğunu ve Avrupa genelini etkileyen savaş ve göçler Havran'da da etkili olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sırasında Havran'da Ali Çetinkaya İlkokulu askeri hastane olarak kullanılmıştır. Çanakkale Cephesinde alınan galibiyete katkısı ile tarih kitaplarında yerini hak etmiş olan bir isim olan Havranlı Seyit Onbaşı hafızalarda yer etmiştir.

Şekil 3: Yeniden inşası için izin alınan Rum Okulu'na ait proje (BOA İ..AZN.- 54 - 9)

Ege'deki pek çok yerleşim gibi Havran da Kurtuluş Savaşı sırasında Yunan işgali altında kalmıştır. Temmuz 1920'de başlayan işgal Eylül 1922'de sona ermiştir. Savaşın ardından Lozan Barış Antlaşması uyarınca yapılan mübadele sonrasında Rum nüfus ayrılmış, Hamambaşı Mahallesi ve Yeni Mahalle'ye Ege Adaları, Girit ve Rumeli'den (Kıroğlu, 1953) gelen muhacirler yerleşmiştir (Özdemir 2008).

Mustafa Kemal Atatürk 6 Şubat 1923'te eşi Latife Hanım' la Havran'ı ziyaret etmiştir. Ziyareti sırasında Terzizâde Saadettin Bey Konağı'nda kalan Atatürk burada Çanakkale Gazisi olan Seyit Onbaşı ile de görüşmüştür (Özdemir 2008). Söz konusu konak 16 Ekim 2023 tarihinde Atatürk ve Seyit Onbaşı Müzesi olarak işlevlendirilmiştir.

A.3 Cumhuriyet Dönemi

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu, yalnızca devlet yönetim biçiminin değişmesiyle kalmamış; taşra yerleşimleri için de önemli bir dönüm noktası olmuştur. 1923 sonrasında yürütülen idari düzenlemeler çerçevesinde Havran, Edremit'e bağlı bir nahiye statüsünü bir süre daha korumuştur.

Havran Belediye binası Cumhuriyet döneminin ilk imar girişimlerinden biri kabul edilebilir (Şekil 4). Belediye tarafından yeniden inşa edilen yapı I. Milli Mimari Üslubu'nu temsil etmektedir. Havran belediye binasıyla eş zamanlı olarak bir eğitim yapısı da inşa edildiği kaynaklardan anlaşılmaktadır. Özdemir'in 1924 tarihli

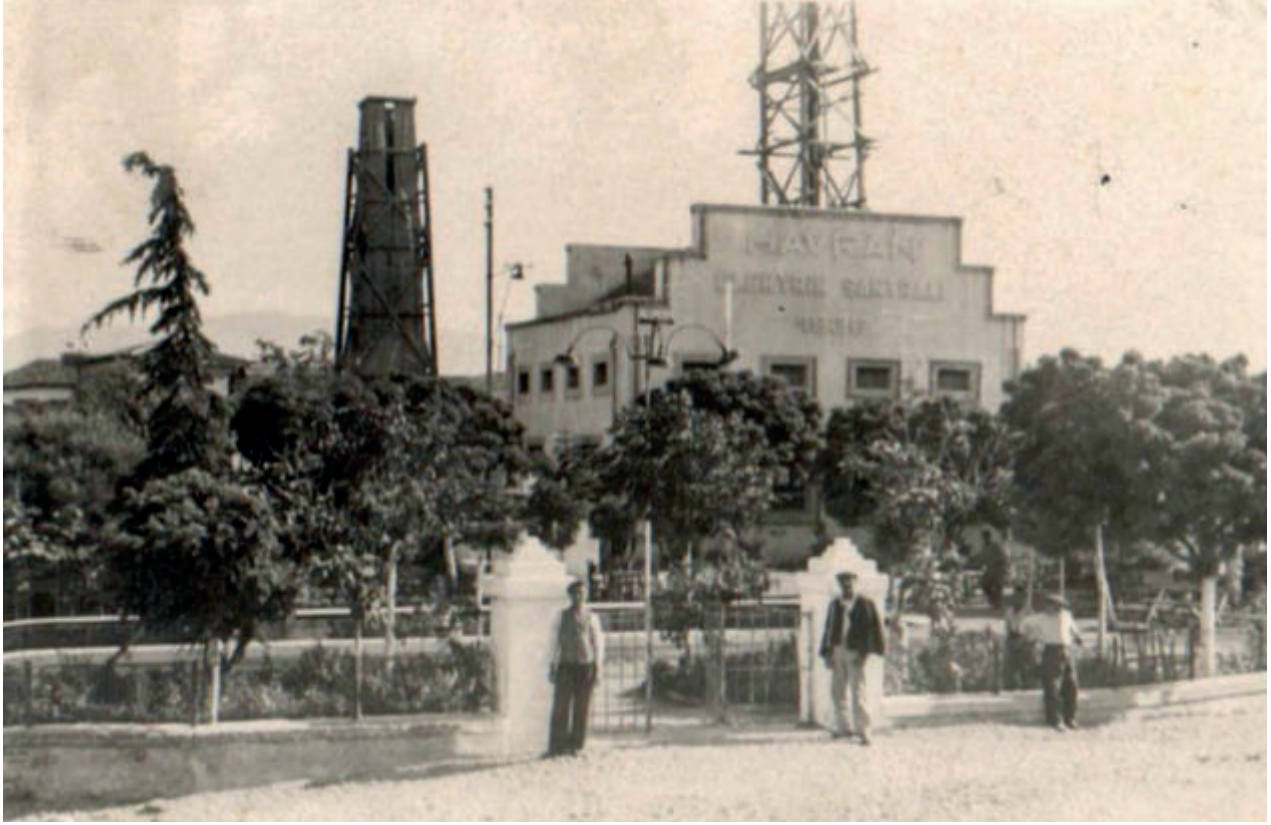
Şekil 4: Havran Belediye Binası'nın 1960'lı yıllardan bir görünümü (Havran Belediyesi Arşivi).

Zafer-i Millî Gazetesi'nden aktardığına göre belediye bu dönemde “altı lonca üstü kıraathane ve sinema dairesi olmak üzere” iki katlı bir yapı inşa ettirmiştir (Özdemir 2008, s. 103). Soyuer'e göre 500 kişilik temsil salonu olan yapı 1939'da Halkodası odası işlevlendirilmiştir (Soyuer 1947, s.27). Cumhuriyetin ilk yıllarında halkın sosyal ve kültürel gelişimine hizmet edecek bir tesisin inşa edilmiş olması kentin ileri görüşlülüğünü yansıtmaktadır. (Şekil 5) Yapı maalesef günümüze ulaşmamıştır.

1930'lu yılların devletçi ekonomi politikalarının etkisi Havran'da görülmüştür. Bu yıllardaki ziraat bankacılığı ve küçük sanayi teşviklerinin Havran'da zeytin ve zeytinyağı üretiminde yeni bir ivme yarattığını söylemek mümkündür. Yerel halkın ana geçim kaynağı olan zeytincilik Balıkesir ve Edremit Körfezi geneline yayılan bir ekonomik ağın parçası olmuştur. 1936'da belediye tarafından bir elektrik santrali inşa edilmiştir (Şekil 6). Dizel motor ile çalışan bu santral Havran'daki zeytinyağı fabrikası gibi işletmelerin hizmetine sunulmuş, 1967'de Soma termik santralinin devreye girmesiyle işlevini yitirmiştir.

Şekil 5: Havran Halkodası Binası (Yetkin 1939, s.35-36).

Şekil 6: Havran Elektrik Santrali, günümüzde PTT olarak kullanılmaktadır (Havran Belediyesi Arşivi).

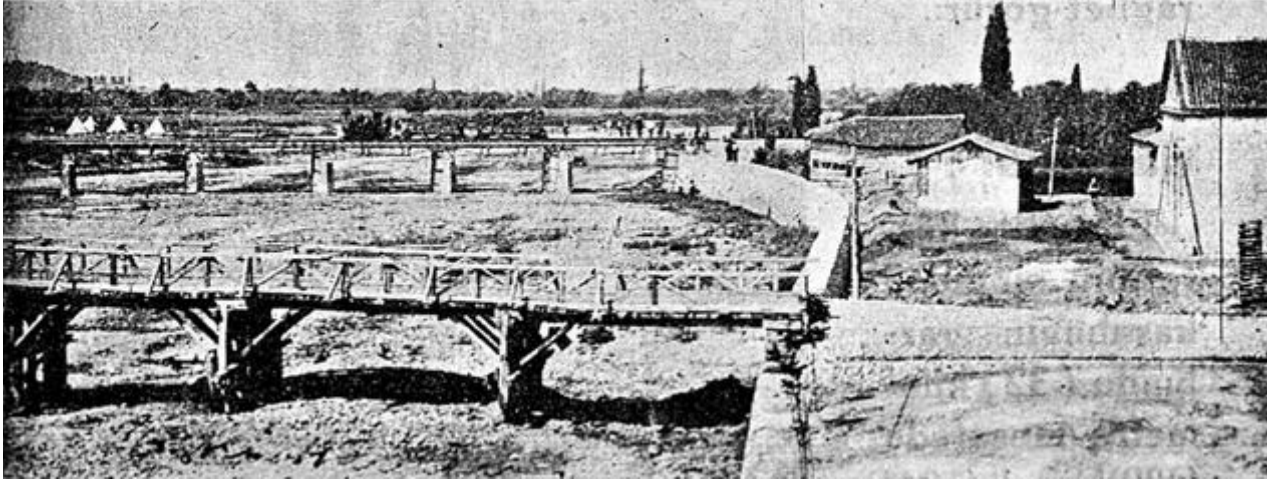
Erken Cumhuriyetin en önemli girişimlerinden biri içme suyu ihtiyacının karşılanmasına yönelik Eybek Suyu'nun Havran Belediyesince şehre getirilmesidir. 1949'da Eybek Dağı Suçıktı mevkinde yer alan 24 farklı kaynaktan elde edilen su, 27 kilometrelik Biller, Çamdibi ve Temaşalık köyleri üzerindeki güzergahı takip ederek çelik borular aracılığı ile kente ulaştırılmıştır. Soyuer'e göre Havran halkı ve köyler suyun inşaatında bizzat çalışmış ve büyük katkı sağlamıştır (Soyuer 1947, s.27). Eybek Suyu'nun şehre ulaştırılmasının ardından 1949 yılında Belediye binasının yanına yeni bir çeşme inşa edilmiştir. Sonraki süreçte şehrin farklı bölgelerinde toplam 80 kadar yeni çeşme hizmete girmiştir.

Havran, 7033 sayılı kanunla 19 Haziran 1957 tarihinde ilçe olmuş, 1 Nisan 1959 tarihinde ise ilçe teşkilatı kurulmuştur (Havran Belediyesi 2023).

Şekil 7:
Havran'ın ilçe oluşu kutlamaları
10 Nisan 1959,
Havran Hükümet Konağı önü /
Kızılay Meydanı
(Havran Belediyesi Arşivi).

Havran'dan Akçay'a yük ve yolcu taşıyan "Akçay Treni" Erken Cumhuriyet yıllarında kentin sosyal ve ekonomik yaşamının önemli bir parçası olmuştur. (Şekil 8) Soyuer'e göre ortaokul ve erkek sanat okulu öğrencileri bu trenle günübirlik Edremit'e giderek eğitim hayatlarını sürdürmüştür (Soyuer 1947, ss. 27). 1860-1940 yılları arasında Fransızlar tarafından işletilen Balya Kurşun Madeninin deniz kıyısına ulaşımını sağlamak amacıyla inşa edilen dekovil hattı faaliyet döneminde yalnızca maden taşımacılığı için değil, aynı zamanda Havran ile Akçay arasında yük ve yolcu taşımacılığı amacıyla da kullanılmıştır. Madenin işletimi durduğunda ise bu hattın çalışması ekonomik açıdan sürdürülemez olmuş ve nihayetinde 1947 yılında tamamen kaldırılmıştır (Gezgin 1969, s. 58).

Şekil 8: Havran'a Akçay Treni'nin geldiği gün, önde eski Havran Köprüsü arkada Yeni Köprü ve tren görülmektedir (Yetkin 1939, s.37).

Şekil 9: Mescid Camisi minaresinden Havran Kentsel Sit Alanı görünüşü (MSGSÜ-RADA, 2019).

Dönemde İnönü Formasyonu ve Kuvartner Dönem alüvyonları olarak tanımlamıştır (Köken ve Özarslan 2018). Havran ve çevresindeki kayalar Tersiyer volkanitlerinin oluşturduğu bilinmektedir (Koç ve diğ. 1994).

Bölgenin jeolojik yapısına bağlı olarak madenler de görülmektedir. Havran çevresinde altın cevherleşmelerine rastlanmaktadır. Havran ayrıca demir cevheri açısından da oldukça zengin bir bölgedir. (Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü, 2010) Bölgenin jeolojik yapısı magmatik ve tortul kayaların oluşumuna elverişli olduğundan kireçtaşı ve andezit gibi kayalara sık rastlanmaktadır.

1 Ocak 2019 tarihinde yürürlüğe giren Türkiye Deprem Haritasına göre Havran'ın en büyük yer ivmesi değerinin orta üzeri (0,3-0,4 aralığında) olduğu görülmektedir (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) 2019). Buna göre bölgede orta şiddette depremlerin görülme olasılığının yüksek olduğu söylenebilir.

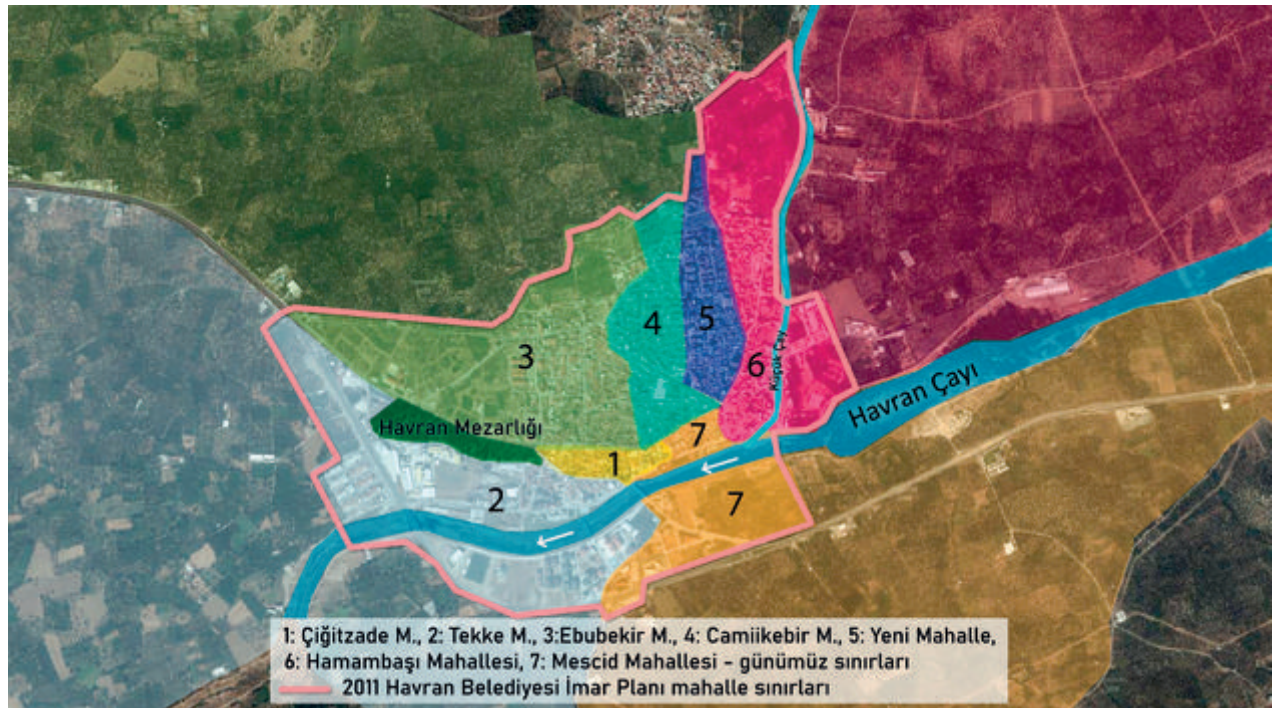
Yazların sıcak ve az yağışlı geçtiği Havran'da kışlar ılık ve yağışlıdır. Ortalama sıcaklık kışın 5,5 °C, yazın 24 °C, yıllık ortalama sıcaklık ise 14-16 °C aralığındadır. Yıllık yağış miktarı 600 mm'nin üzerinde olan bölgede en düşük yağış miktarı Temmuz ve Ağustos aylarında, en yoğun yağış miktarı ise Aralık ayında görülmektedir (Saka 2016).

Havran'da Ege Bölgesinde hâkim iklim çeşidi olan Akdeniz iklimi etkisi görülmektedir. Bitki örtüsü de iklim kuşağının etkisinde oluşan makidir. Sert yapraklı, yazın kurak etkilerine dayanıklı ve kışları da yeşil yapraklı kalan bitkilerden oluşmaktadır. Bölgenin bitki örtüsünün önemli bir bölümünü zeytin ağaçları oluşturmakta ve zeytin üretiminin Antik Çağdan beri yapılmakta olduğu bilinmektedir. Bölgedeki doğal bitki örtüsünün maki olarak tanımlayabileceğimiz kısmını böğürtlen, katırtırnağı, kekik, ebegümeci gibi bitkiler oluştururken, ormanları oluşturan bitkiler meşe, bodur meşe, gürgen, kayın, karaağaç, ardıç ve çam cinsleridir (Kıroğlu 1953).

B.2 Demografik Yapı

Havran İlçe merkezinde Camii-i Kebir, Çiğitzade, Ebubekir, Hamambaşı, Mescit, Tekke ve Yeni Mahalle olmak üzere 7 adet mahalle bulunmaktadır. Merkez dışında ise ilçeye bağlı 25 adet köy bulunmaktadır.

Günümüzde Balıkesir ilinin Edremit Körfezi'ne yakın önemli ilçelerinden biri olan Havran'ın nüfusu 2023 TÜİK verilerine göre yaklaşık 29.000 civarındadır. Nüfusun önemli bir bölümü ilçe merkezinde, geri kalanı köy ve kırsal mahallerde yaşamaktadır (TÜİK, 2023). Cumhuriyet'in başlangıç evresinden itibaren

Şekil 12: Havran ilçe merkezindeki mahalleler.

değerlendirildiğinde, 1935'ten bugüne Havran nüfusunda oranlı (Kıroğlu 1953, TÜİK, 2023) bir artış görülmektedir.

Havran'ın demografik yapısında bugün hâlâ Balkan göçmenlerinin izleri belirgindir. 1877 yılında Havran'a Bulgaristan ve Kafkasya muhacirleri yerleştirilmiştir. Göçmenlerin tamamına yakını Havran merkezindeki Tekke Mahallesi'ne yerleşmişlerdir (Özdemir 2008). 1912'de Balkan Savaşı sonrasında Rumeli ve Midilli'den muhacirler gelmiş, 1923'te ise Ege Adaları, Girit ve Rumeli'den gelen mübadiller iskân edilmiştir (Kıroğlu 1953). Havrandaki yerleşik Rum nüfus mübadele sonrasında yerini Balkan göçmenlerine bırakmıştır. Soyuer'e (1947) göre Yeni Mahalle ve Hamambaşı Mahallesi'nde oturan göçmen (mübadil) halk ve merkez mahallelerinde oturan yerli halk arasında anlaşmazlıklar olsa da 20. yüzyıl ortalarında bu durum ortadan kalkmıştır. Soyuer, mahalleler arasındaki ilişkilerin gelişimini, iki grubun birbirinden "kız alıp vermeye başlamış" olmalarıyla açıklamaktadır (Soyuer 1947, s.26). Bu değişimin yansımalarını günümüzde kent sakinlerinin sosyal yapısında görmek mümkündür.

Günümüzde genç nüfusun iş olanaklarına bağlı olarak büyük şehirler veya Körfez bölgesine göçü, ilçenin demografik yapısında bir yaşlanma eğilimi yaratmakta olup ilçe nüfusunun büyük bir kısmını 60 yaş üstü vatandaşlar oluşturmaktadır. Öte yandan kentsel sit alanının korunmasına yönelik çalışmalar buradaki turizm faaliyetlerini canlandırmaktadır. Buna bağlı oluşan yeni ekonomik imkanların bölgenin nüfusunu gençleştir-mesi beklenmektedir.

B.3 Sosyoekonomik Özellikler ve Yapılı Çevreye Etkisi

Havran'da tarıma dayalı bir sanayi vardır (Havran, t.y.). Tarıma elverişli arazi; toplam arazinin %25'ini oluşturmaya rağmen, Havran bir tarım ilçesidir. İlçenin gelirinin çok büyük bir kısmı tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Toprak yapısının elverişli olması arazinin büyük bölümünde Zeytin üretimi yapılmasını olanaklı kılmıştır. Kıroğlu'na (1953, 14) göre 20. yüzyılın ilk yarısında Ziraat Bankasının zeytin yetiştiricilerine ödenek sağlama-sının üretimin artmasına etkisi büyük olmuştur. Zeytin endüstriyel olarak zeytinyağı üretiminde kullanılmak-tadır. İlçe merkezinde aktif üretim yapan 12 adet zeytinyağı fabrikası bulunmaktadır (Havran, t.y.).

Havran'da üretim faaliyetlerinin tarih boyunca zeytincilik, turunc yetiştiriciliği ve peynircilik gibi sektörler etrafında şekillendiği görülmektedir. Yavuz Sultan Selim dönemine ait bir fermanda, bölgede üretilen turunc ve peynirin devlet izni olmaksızın satılmaması ve ticaretinin devlet kontrolünde yapılması gerektiği belirtilmek-tedir (Kâmil Su, 1938, s. 396-397; aktaran Özdemir 2008, s.40-41). Ayrıca, Kanuni Sultan Süleyman devrinde 1550 tarihli belgede, Ramazaniyelik olarak bölgeden "on kantar bal mumu" gönderildiği, bunun arıcılığın ge-liştigine işaret ettiği anlaşılmaktadır (Kâmil Su, 1938, s. 397; aktaran Özdemir 2008, s.40-41). İlçe ekonomisi büyük ölçüde zeytin ve zeytinyağı üretimine dayanmaya devam etmektedir. Söz konusu üretimin 21. yüzyılda halen devam etmesi somut olmayan kültürel mirasın sürekliliği açısından önem taşımaktadır.

Bölgede zeytincilik dışında bağcılık da yapılmaktadır. Zeytin üretiminin tercih edilmesiyle 1950'lerden iti-baren azalmaya başlayan bağcılık faaliyetleri (Kıroğlu 1953,15) günümüzde çok azdır. Bugün Havran ilçesinde zeytincilikten sonra en sık görülen tarımsal faaliyet meyveciliktir. Çoğunlukla zeytinliklerin aralarında konum-lanan bahçelerde başta mandalina ve incir olmak üzere, nar, erik, ayva, kiraz gibi meyveler yetiştirilmek-te-dir. Köylerde başta buğday olmak üzere, arpa, çavdar ve fasulye üretimi de yapılmaktadır (Uzun 2018, 06). Kıroğlu'nun (1953, s.13) aktarmış oldukları doğrultusunda 1952 yılında Havran'daki işletmeler incelendiğinde 2 Helvacı, 7 Leblebici olması dikkat çekmektedir. Bunların çoğunun günümüzde halen geleneklerini sürdüren sayıca artan ve ürün olarak çeşitlenen işletmeler olduğu bilinmektedir.

Havran Kentsel Sit Alanı içerisinde 7 adet zeytinyağı fabrikası ve Erken Cumhuriyet Dönemi modern yapısı olan Havran Elektrik Santrali binası tescilli olarak yer almaktadır. 1936 tarihli Havran Elektrik Santrali yapısı günümüzde PTT hizmet binası olarak kullanılmakla birlikte, zaman içerisinde uğradığı müdahaleler nedeni ile özgün işlevi ve karakterine dair oldukça az ipucu vermektedir. Sit sınırları içerisindeki Denizler Zeytinya-ğı Fabrikası ve Doğrular Zeytinyağı Fabrikası özgün işlevini sürdürerek kent hafızasındaki yerini canlı olarak korurken, Terzioğlu Zeytinyağı Fabrikası kent merkezindeki arazilerinde depolama ve paketleme faaliyetlerini sürdürmektedir.

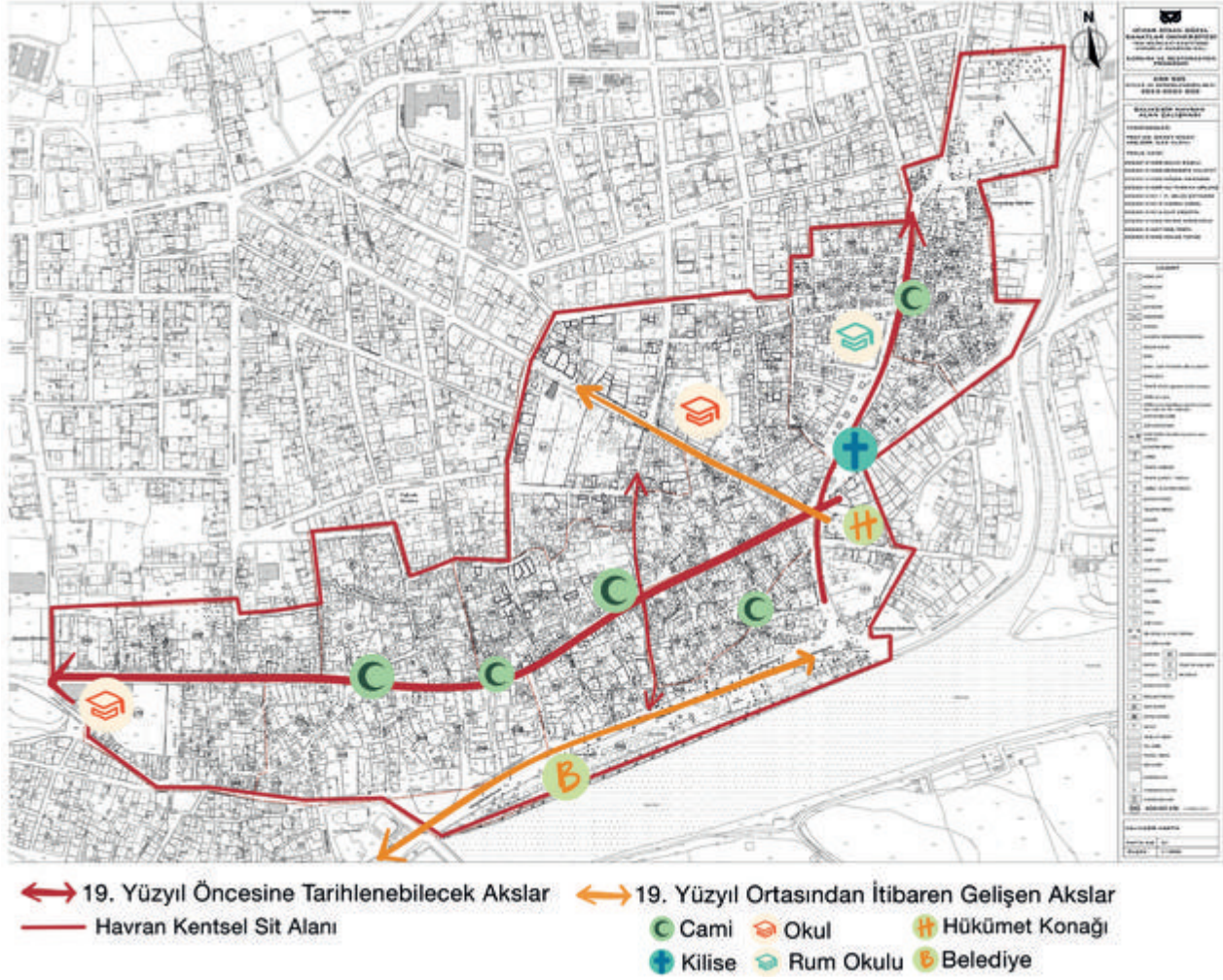
Şekil 13: Terzioğlu Zeytinyağı ve Sabun İmalathanesi "Mamûriyyet-i Zeyt ve Sabunhânesi" plan ve görünüş çizimleri (İzzet Özaydın Arşivi).

C. Geleneksel Kent Dokusunun Özellikleri ve Gelişimi

Çoğu tarihi yerleşimde olduğu gibi Havran ilçesinin de geleneksel dokusu bulunduğu konumun coğrafi koşulları, sosyal ve siyasi gelişmeler ve ekonomik faaliyetlerin etkisinde biçimlenmiştir. Bugün Havran Çayı'nın kuzeyinde ve Havran Çayı'na bağlanan Küçük Çay'ın batısında yer alan kentin antik dönemdeki konumuna dair kesin bilgi bulunmamaktadır. İkinci bölümde belirtilmiş olduğu gibi, Havran'a dair en eski belgeler 16. yüzyıl başına tarihlenmekte olup, yerleşimin Havran-ı Kebir ve Havran-ı Sağır adlı iki köyden meydana geldiği bilinmektedir (Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü 1995, s.120). Bu iki köyün 16. yüzyıldaki vergi nüfuslarına dair bilgiler Havran-ı Kebir'in Havran-ı Sağır'den yaklaşık sekiz kat fazla nüfusa sahip olduğunu göstermektedir (Yılmaz 1995, s.138). "Aşağı köy" olarak da anılan (Özdemir 2008, s.40) Havran-ı Sağır'ın konumu kesin olarak bilinmemekle birlikte terkedildiği düşünülmektedir. Havran-ı Kebir köyü ise yüzyıllar içerisinde gelişerek bugünkü Havran ilçesini oluşturmuştur. (Bkz B.2. Osmanlı Dönemi Havran)

Havran'ın 16. yüzyıldaki kentsel dokusuna dair günümüze ulaşan somut veri bulunmamaktadır. Öte yandan bugün yedi merkez mahallesi⁴ bulunan yerleşmenin 500 yıl önce Hacı Hasan ve Resul Fakih isimli iki mahallesinin olduğu (Yılmaz 1995, s.139) anlaşılmaktadır. Halk arasında yukarı ve aşağı mahalleler olarak bilinen bu iki mahalleden Hacı Hasan (yukarı mahalle) mahallesi ismini orada bulunan Hacı Hasan mescidinden almıştır (Yılmaz 1995, s.139). Söz konusu mescidin konumuna dair bir veriye rastlanmamaktadır. Kiroğlu'na göre (1953, s.7) Havran'ın kuruluş mevkii Mescid Mahallesi civarındadır. Bugünkü Cami Kebir ve Mescid mahallelerinin organik dokusu itibariyle Havran'ın eski yerleşim alanlarından olabileceği düşünülmektedir.

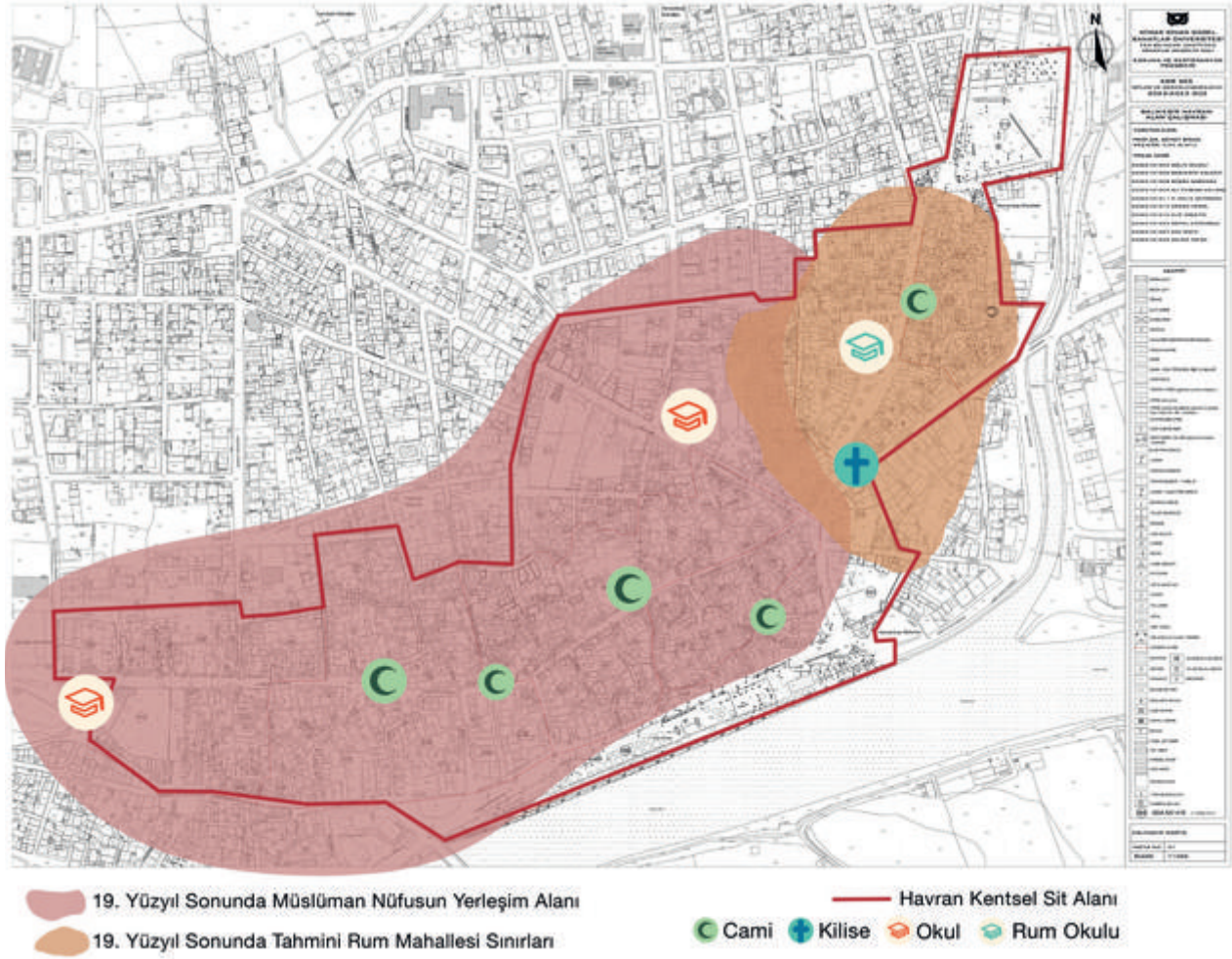
4 Havran'ın merkez mahalleleri Çiğirtzade, Cami Kebir, Mescid, Hamambaşı, Yeni Mahalle, Tekke ve Ebubekir Mahalleleridir.

Şekil 16: Havran Kentsel Sit Alanındaki gelişim aksları.

camii de merkez alan yaklaşık 200 metre çapındaki alanlar içerisinde görülebilmektedir. Cami Kebir Mahallesi 62 ada 34 parsel, Çiğitzade Mahallesi 204 ada 37 Parsel, Mescid Mahallesi 152 ada 21-22 parsel, 152 ada 23 parsel ve 97 ada 7 parseldeki konutlar tepe pencereli geleneksel Türk Evi plan şemasına sahip açık ve kapalı sofalı 19. yüzyıl başında inşa edildiği düşünülen örneklerdir (Şekil 15).

Havran kent dokusu incelendiğinde geleneksel yerleşim alanında Cumhuriyet Caddesi, Dumlupınar Caddesi, Menderes Caddesi ve Sakarya Caddesi olmak üzere dört ana aks dikkat çekmektedir. Bu akslardan en eskiye tarihlenebilecek Cumhuriyet Caddesi 1872'de inşa edilen Orta Cami ile birlikte üç ana caminin de konumlandığı, batıda Edremit yoluna uzanan bir ticaret aksıdır. Cumhuriyet Caddesin dik olarak kesen Dumlupınar Caddesi ise hâlâ canlılığını koruyan ve yayalaştırılmış bir ticaret aksıdır. Kızılay Meydanı'ndan sırasıyla kuzeybatı ve kuzeye yönelen Menderes ve Sakarya Caddelerinin ise 19. yüzyılın ortalarından itibaren kentin bu yönlerdeki gelişimiyle oluştuğu söylenebilir (Şekil 16).

Şekil 17: 19. yüzyıl sonu – 20. yüzyıl başında Havran.

C.2 19. Yüzyıl Sonu 20. Yüzyıl Başında Havran (Osmanlı'nın Son Dönemi)

Osmanlı'nın son döneminde Havran kent dokusundaki dönüşüm birbiri ile ilişkili / sebep sonuç ilişkisi içerisinde birkaç açıdan irdelenebilir. Bunlardan ilki nüfus artışı ve kentin sınırlarının genişlemesi, ikincisi bunun sonucu olarak Havran'ın nahiye statüsüne geçerek bir belediye teşkilatının kurulması, üçüncüsü ise tarihsel süreçle ilişkili malzeme ve yapı teknolojilerindeki değişim olarak sıralanabilir.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Havran'ın nüfusundaki artış kentin kuzeydoğu ve güneybatı yönlerine doğru gelişimini tetiklemiştir. 1869'da 400 haneli bir yerleşimken (Yetkin 1957, s.16), 1890'a gelindiğinde hane sayısının 895 olduğu (Mutaf 1997, s.97) dikkat çekmektedir. Nüfus artışının en önemli nedeninin ise söz konusu dönemin politik ve ekonomik koşulları olduğunu söylemek mümkündür. Tarihçe bölümünde değinildiği üzere, 1829'da Yunan Savaşı'nın sona ermesi ardından Tanzimat ve Islahat Fermanlarının etkisiyle 19. yüzyıl başından itibaren Batı Ege'deki Rum nüfus artmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra ise Osmanlı-Rus Savaşı ve Balkanlar'daki çatışmaların sonucundaki göçler nüfusa etki etmiştir.

Rum Mahallesi

Havran'daki Rum nüfusun ikamet ettiği alanı, diğer bir ifadeyle Rum Mahallesi olarak tanımlanabilecek yerleşim bölgesinin varlığı ve sınırlarına dair net bilgiler olmamakla birlikte farklı kaynakların üzerinden değerlendirme yapılması mümkündür. Kurtuluş Savaşı'nın ardından Müdafaa-i Hukuk Heyeti'nin mübadillerin mülklerine dair yaptığı tespitlerde Hristiyan Mahallesi ifadesinin kullanıldığı görülmektedir (Özdemir 2008, s.94-96). Özdemir Hristiyan Mahallesi'nin Hamambaşı Mahallesi olduğunu belirtir (Özdemir 2008, s. 87). Soyuer ise

mübadele sonrası Havran'a gelen göçmen halkın Yeni Mahalle ve Hamambası Mahallelerine yerleştirildiğini ifade etmektedir (Soyuer 1947, s. 26). Bugün büyük ölçüde sit alanı sınırları içerisinde kalan bu yerleşim alanları Şekil 17'de turuncu işaretli bölgeye karşılık gelmektedir. Rum Mahallesinin sınırlarına dair bir diğer yorum kilisenin ve Rum okulunun konumlarının değerlendirilmesi ile yapılabilir. Günümüze ulaşmamış olan kilise yapısının bugünkü Kızılay Meydanı'nda konumlandığı yerel halkla görüşmeler sonucu tespit edilmiştir (Özdemir 2008, s. 87; Akpınar 2024). Osmanlı arşiv belgelerinden ise bugün hükümet konağının bulunduğu alanda bir Rum Okulu'nun inşa edilmek istenerek projelendirildiği bilgisine ulaşılabilmektedir (BOA İ.AZN.- 54 - 9).

Kaynaklar değerlendirildiğinde 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında Havran'daki Rum nüfusunun toplam nüfusun yaklaşık yüzde 20'sini oluşturduğu anlaşılmaktadır (Mutaf 1997, s.97; Şimşir 2014, s.49). 1903 yılına tarihlenen bir arşiv belgesinde Havran'da 176 hanede Rum nüfus ikamet ettiği belirtilmekte olup (BOA İ.AZN.- 54 - 9), bilinen Rum nüfus ile tahmin edilen Rum Mahallesi yerleşim alanı karşılaştırıldığında aynı oranın alan ölçeğinde de gerçekleştiği görülmektedir. Bu bağlamda yerleşimin kuzeydoğu yönündeki gelişiminin 19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Rum nüfusun artmasıyla başladığını ve Şekil 17'de belirtilen turuncu alanda olduğunu söylemek mümkündür.

Göçmen (Muhacir) Yerleşimi

Havran'da 19. ve 20. yüzyıllardaki nüfus artışının önemli bir sebebi savaşlar sonrası göçler olmuştur. Yerleşimin güneybatı yönündeki gelişimi 19. yüzyılın son çeyreğinde Hacı İshak Bey Dergâhı'nın (1878) burada kurulması (Yetkin 1957, s.18) ile tetiklenmiş, Osmanlı Rus Savaşı'nın (1877-78) ardından Kafkasya ve Bulgaristan'dan gelen göçmenler dergâh etrafındaki alana yerleşmiştir (Kiroğlu 1951, s.7).

20. yüzyıla gelindiğinde 1912'deki Balkan Savaşları'nın ardından Girit Adası'ndan pek çok muhacir Havran'a göç etmiş ve Hamambası Mahallesi'ne yerleşmiştir (Özdemir 2008, s. 45). Ancak halihazırda ağırlıklı olarak Rum vatandaşların ikamet ettiği bölgenin hangi kısmına yerleştikleri kesin olarak bilinmemektedir.

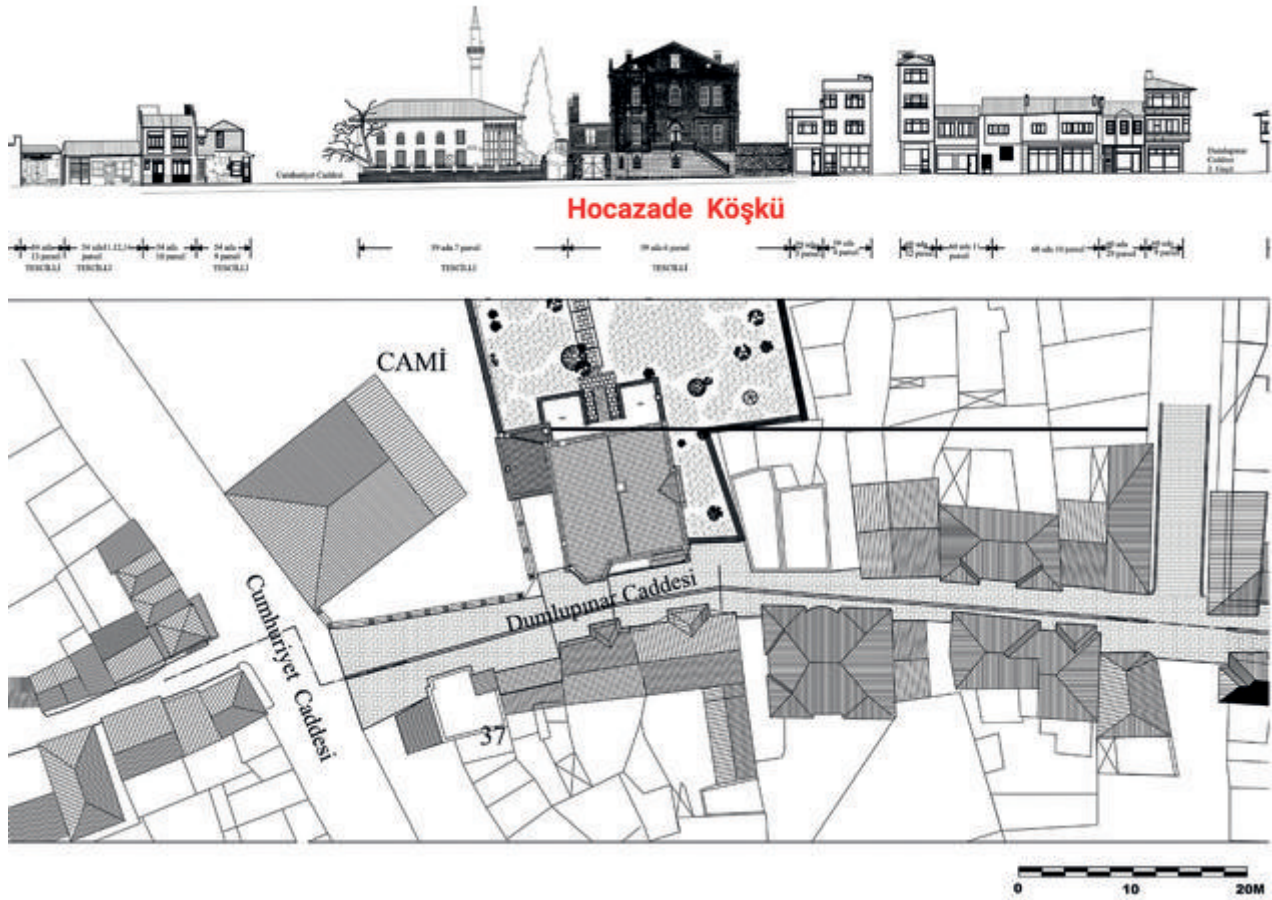
Yerleşimin ve Mahallelerin Gelişimi

Havran'ın 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren merkezindeki Cumhuriyet Caddesi aksının kuzey yönünde gelişim gösterdiği anlaşılmaktadır. Dış göçlerin yanı sıra yerli nüfusun artmasıyla da merkez kentsel alan doğal bir değişime uğramıştır. Çiğitzade ve Mescid Mahalleleri güneyinde Havran Çayı'nın konumlanmasından ötürü genişlememişse de zaman içerisinde buradaki parsel dokusunun düzensizleşerek yoğunlaştığını söylemek mümkündür. Cumhuriyet Caddesi aksının kuzey ve güneyindeki adaların dokusu incelendiğinde düzensiz parsel yapıları ve çıkmaz sokaklar oluşturan yoğun bir yapı dokusu görülmektedir. Tanyeli'ye göre Anadolu Türk kentinde çıkmaz sokak oluşumu "toprağın zamanla bölünmesini düzenleyen kurallar dizgesinin bulunmaması ile ilişkilidir" (Tanyeli 1987, s. 158). Bundan yola çıkarak Havran kent dokusunun 20. yüzyıl başına dek gelişimi hakkında iki yorum yapılabilir. Birincisi Cumhuriyet Caddesi ana aksının iki yanındaki doku zaman içerisinde bölünerek artan nüfusa yer açılmasını sağlamıştır. Nitekim geleneksel Türk ailelerinde aile üyelerine aynı arazi içerisinde yeni bir konut yapılması yaygın bir anlayış olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵ İkincisi ise yukarıda ele alınan 19. yüzyılda gelişen Rum mahallesi ile 16. yüzyıla dek takip edebildiğimiz geleneksel Türk mahallesi dokusunu karşılaştırarak önceki çıkarımların bir kez daha sağlamlasının yapılabileceğidir.

Merkez mahallelerdeki yoğunluk artışının bir diğer göstergesi 1972'de Cumhuriyet Caddesi üzerinde aynı aksta yer alan ve 18. yüzyıla tarihlenen Cami-i Kebir ve Ebubekir camilerinin arasında Orta Cami'nin inşa edilmesi olarak düşünülebilir.

Önceden küçük bir kasaba sayılabilecek karye statüsündeyken 1873'te nahiye statüsüne geçmesi Havran'ın bugünkü dokusunun oluşumunda rol oynayan bir diğer önemli faktördür. Edremit kazasına bağlı bir nahiyeye dönüşmesi aynı zamanda belediye teşkilatı kurulmasına vesile olmuştur. Bu idari yapılaşmanın kentsel dokudaki yansımaları ise merkezi idare tarafından oluşturulan belediye kanunlarının uygulandığı ölçüde takip edilebilmektedir.

⁵ Parsel bölünmesi yapılaşma ilişkisine dair detaylı irdeleme için Havran Konut Mimarisinin Plan ve Cephe Özellikleri başlıklı çalışmanın B.1 Parsel Oluşumu bölümüne bakılabilir.

Şekil 18: Dumlupınar Caddesi üzerinde Hocazade Köşkü'nün konumlanışı (Adalı 2013).

1882 tarihli Ebnîye Kanunu yol, yapı ve altyapı ile ilgili sistematik kurallar getirmiştir. Kanuna göre yollar beş sınıfa ayrılmış ve her biri için asgari genişlik ölçüleri belirlenmiştir⁶, yeni yapılacak yollar için bu kurallara uyulması, mevcut sokaklar içinse gerekirse kamulaştırmaya gidilerek kanuna uyum sağlanması koşulu getirilmiştir. Bunun yanı sıra sokak genişlikleri ve yapı yükseklikleri ve çıkmaları arasında belirli oranların sağlanması koşulu getirilmiştir.⁷

Havran'ın geleneksel sokak dokuları incelendiğinde genişliklerin 4 ile 6 metre arasında değiştiği görülmektedir. Kanuna göre en düşük olan 5. Sınıf yolların 8 zira yani 6 metre olması gerekmektedir. Yerleşim ana akslarından olan Cumhuriyet Caddesi yaklaşık 6 ila 7 metre arasında değişmekte iken Ebubekir Camii'nden batıya doğru ilerledikçe 8-10 metre genişliğe ulaşmaktadır. Sakarca Caddesi kuzey kısımlarında 10-11 metre genişliğe ulaşmakta, Menderes Caddesi'nin ise tamamı 10 metre ve üzeri genişliktedir.

6 Kanuna göre Birinci sınıf yollar, en geniş yollardır ve 20 zirâ, yani yaklaşık 15,2 metre genişliğinde olmalıdır. İkinci sınıf yolların genişliği 15 zirâ olup, bu da yaklaşık 11,4 metreye denk gelir. Üçüncü sınıf yollar için belirlenen genişlik 12 zirâ, yani yaklaşık 9,1 metredir. Dördüncü sınıf yollar, 10 zirâ genişliğinde olup, bu da yaklaşık 7,6 metreye karşılık gelir. Beşinci sınıf yollar ise en dar yol sınıfıdır ve genişlikleri 8 zirâ, yani yaklaşık 6,1 metre olarak belirlenmiştir.

7 Kanuna göre bina yükseklikleri, sokak genişliğine bağlı olarak belirlenmiştir. Buna göre: Sokak genişliği 6 ila 7,5 metre arasında olan yerlerde, kârgir yapıların en fazla 18 metre, ahşap yapıların ise en fazla 12 metre yüksekliğinde olması gerekir. Sokak genişliği 9 ila 11,25 metre arasında olan alanlarda, kârgir binalar 21 metre, ahşap binalar ise en fazla 13,5 metre yüksekliğinde yapılabilir. Sokak genişliği 11,25 metreden daha geniş olan bölgelerde ise kârgir yapılar için en fazla 22,5 metre, ahşap yapılar için ise en fazla 15 metre yükseklik sınırı getirilmiştir.

Ayrıca, binaların sokaklara doğru yaptıkları çıkıntılar yani cumba, balkon veya şahnişin gibi öğeler de yine sokak genişliğine göre sınırlandırılmıştır. Bu konuda belirlenen ölçüler şöyledir: Sokak genişliği 8 ila 10 zirâ (yaklaşık 6,1 – 7,6 metre) arasında olan yerlerde çıkıntılar, sokağa en fazla 1 zirâ (yaklaşık 75,8 cm) taşabilir. Sokak genişliği 12 ila 15 zirâ (yaklaşık 9,1 – 11,4 metre) olan yerlerde çıkıntı derinliği en fazla 1,5 zirâ (yaklaşık 1,14 metre) olabilir. 20 zirâ ve daha geniş sokaklarda (yaklaşık 15,2 metre ve üzeri), çıkma derinliği en fazla 2 zirâ (yaklaşık 1,52 metre) olarak belirlenmiştir.

Sokak genişliği ve yapı yüksekliği ilişkisi açısından değerlendirildiğinde Havran'da yapı yüksekliklerinin azami yükseklik sınırlarını aşmadığı görülmektedir. Öte yandan 3,5-4 metre ile belirlenen asgari sınırların altında genişliğe sahip Dumlupınar Caddesi üzerinde yer alan ve 1912'de kâgir olarak inşa edilen 12 metre yüksekliğindeki Hocaşade Köşkü'nde kanunun işaret ettiği mesafelere uyulmuş, yapı geri çekilerek 6 metrelik sokak genişliği sağlanmıştır (Şekil 18).

Ebniye Kanunları bağlamında değerlendirildiğinde bugün kentin önemli akslarından biri olan Menderes Caddesi⁸'nin 19. yüzyılın son çeyreğinde geliştiği düşünülmektedir. Bu düşüncüyü destekleyen diğer etmenler ise aks üzerindeki 8 Eylül İlkokulu ve Abdullah Ertem Zeytinyağı Fabrikasının konumlanışlarıdır. Her iki yapı da 20. yüzyıl başına tarihlenmektedir.

19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında kent dokusu yapım sistemleri ve malzeme açısından değerlendirildiğinde sosyal ve ekonomik koşulların etkisinde bir çeşitlilik göze çarpmaktadır. Yerleşimde ağırlıklı olarak kerpiç dolgulu ahşap karkas (hımış) yapılar ile tuğla, taş veya kerpiç malzemeler kullanılarak inşa edilmiş kâgir yapılara rastlanmaktadır.

C.3 Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Havran (1923-1960)

Kurtuluş Savaşının ardından Havrandaki en önemli değişimin nüfus mübadelesi olduğunu söylemek mümkündür. Lozan Barış Konferansında yapılan anlaşma doğrultusunda Türkiye'de yaşayan Ortodoks Hristiyan Rumlar ile Yunanistan'da yaşayan Müslüman Türkler zorunlu göçe tabi tutulmuştur. 1923 ortalarından itibaren Rum nüfus büyük oranda Türkiye'yi terk etmiş, Makedonya, Selanik ve Girit adasından Türk nüfus gelmiştir. Havran'da Rum mahallesinde ikamet eden Rum Ortodoks nüfus da 1923-1925 arasında Yunanistan'a göç etmiş, boşalan Hamambası ve Yeni Mahalleye Girit ve Selanik'ten gelen Müslüman Türk nüfus yerleşmiştir. Yeni gelen Müslüman nüfus Rumlardan devraldıkları yapılarda ikamet etmeye başlamıştır. Söz konusu mahalleler günümüzde özgün mimari dokusunu büyük ölçüde korumaktadır.

1923'te Cumhuriyet'in kuruluşunun kent dokusuna etkisi yeni kamusal yapıların inşası ve altyapı çalışmalarının gelişimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Havran Belediye Binasının inşası ilk girişimlerden biri olarak kabul edilebilir. I. Milli Mimari Üslubu'nda kâgir olarak inşa edilen yapının Havran Çayı'nın kıyısında konumlanması çaya paralel olan Belediye Caddesi'nin⁹ önemli bir aks olarak gelişimini tetiklemiştir (Şekil 16). Bu aks aynı zamanda yerleşime Edremit'e bağlayan tren yolu, Balıkesir yolu ve Havran Çayı Köprüsü'ne bağlanmaktadır.

Belediye ile birlikte inşa edilen kütüphane ve çok amaçlı etkinlik alanı işlevi gören diğer yapı ise 1939'dan itibaren Halkodası olarak işlev görmüştür. Belediye Caddesi aksı üzerinde zeytinyağı fabrikası ve Elektrik Santrali (1936) gibi endüstri yapıları da inşa edilmiştir. Erken Cumhuriyet döneminde Elektrik fabrikası önünde bir park düzenlemesi yapılmış ve Belediye Caddesi aksı modern bir kamusal mekân olarak kimlik kazanmaya başlamıştır. 1930'lu yıllarda Havran Çayı kıyısına yapılan betonarme rıhtım burada kıyı boyunca bir rekreasyon alanı oluşturmuştur ve günümüzde halen kullanılmaktadır.

Erken Cumhuriyet Döneminde inşaatlarda tuğla ve betonarme kullanımı giderek yaygınlaşmaya başlamıştır. Üslup açısından dönemin karakterini yansıtan I. Milli Mimari Üslubu hem sivil mimaride hem de endüstri yapılarında karşımıza çıkmaktadır. Tuğla duvarlı ve ahşap döşemeli olan bu yapıların geniş ve yer yer yüksek pencere açıklıkları onları kendilerinden önceki batı etkili örneklerden ayırmaktadır (Şekil 19). Çimentoya ulaşım imkanının artmasının yanı sıra yeni orman kanunu nedeniyle ahşap kereste malzemeye erişimin kısıtlanması düşey taşıyıcısı tuğla, yatay taşıyıcısı betonarme plakadan oluşan yığma tuğla duvarlı betonarme döşemeli, tuğla ve betonarmenin bir arada kullanıldığı strüktürleri yaygınlaştırmıştır. Çağdaş malzemelerle geleneksel yapım teknikleri kullanılarak yerli kalfa ve ustalar tarafından pek çok yapı üretilmiştir.¹⁰

1939 ve 1951'de halihazır haritalar çizilerek imar planları hazırlanmış ve yapılaşma koşulları belirlenmiştir. Havran Belediye Binası'nın 1950'lerde yanması sonucu söz konusu dönemlere ait plan ve halihazır haritalar

⁸ Önceki ismi Yıldız Caddesi'dir.

⁹ Belediye Caddesi günümüzde Yılmaz Akpınar Bulvarı'dır.

¹⁰ 20. yüzyılda Havran'da karşılaşılan bu tür yapıların malzeme ve yapım tekniklerine dair detaylı bilgi için "Havran - Geleneksel Konut Yapım Teknikleri ve Malzeme Kullanımı" başlıklı çalışmanın "3. Dış Duvarları Kâgir Konutlar" bölümüne bakılabilir.

Şekil 19: a: 39 Ada 3 Parsel, b: 210 Ada 78 Parsel, c: 302 Ada 99 Parsel (günümüze ulaşmamıştır).

Şekil 20: a: 39 Ada 3 Parsel, b: 37 Ada 33 Parsel, c: 63 Ada 4 Parsel.

Şekil 21: a: 58 Ada 12 Parsel'de yer alan N. Baysal Apartmanı, b: Apartman girişinde merdiven korkulukları, c: Birinci kat salonunda mozaik kaplı şömine ve duvar nişi detayı.

Şekil 22: a: 203 Ada 8 Parsel, b: 80 Ada 5 Parsel, c: 38 Ada 30 Parsel.

yok olmuştur. Bu dönemdeki yapılaşma biçimleri ise malzeme, yapım tekniği ve boyutlar açısından kentsel mekânda rahatlıkla görülebilmektedir. Pencere açıklık ve boyutları ile yapılarıdaki çıkmaların boyutları açısından değerlendirme yapılması mümkündür.

Tuğla ve betonarme karma sisteme sahip yapılar 1930'lu yıllardan 1950'lerin ortalarına dek üretilmeye devam etmiştir. İki ya da üç katlı olarak inşa edilen yığma tuğla ve betonarmeden oluşan kâgir yapılara Havran'da yaygın olarak rastlanmaktadır. Söz konusu yapılar sade cephe ve işlevsel modern binalar olarak aynı zamanda yeni Cumhuriyetin ideolojisini yansıtmaktadır. Havran Kentsel Sit Alanı içerisinde yer alan Erken Cumhuriyet Dönemi mirası yapılardan 63 Ada 4 Parsel'deki 1946 tarihli konut gibi bazı örnekler tescilli kültür varlığı olmakla birlikte büyük bir kısmı henüz tescil edilmemiş olup alan çalışmaları sırasında tespit edilerek tescile önerilmiştir (Şekil 20).

1950'li yıllardan itibaren Havran yerleşim merkezinde betonarme karkas sisteme sahip apartmanlar da inşa edilmeye başlamıştır. Bu durum, çağdaş yapı teknolojilerine ulaşım sağlanabilmesinin yanı sıra mimarlık hizmetlerinin de profesyonelleşmeye başladığına işaret etmektedir. Geleneksel doku içerisinde rastlanan ve 1950-1975 arası inşa edilen modern apartmanlar en fazla üç katlı olup mevcut dokuyla yükseklik açısından uyum sağlamaktadır. N. Baysal Apartmanı kırsal yerleşimlerin modernleşme pratiklerini yansıtan bir aile apartmanı olarak 20. yüzyıl ortası yaşam biçimi ve mimarisine nitelikli bir örnek teşkil etmektedir (Şekil 21). Söz konusu dönemde inşa edilen apartman ve konutlar Havran'ın modern mimarlık mirasını oluşturmakta ve yerleşimin çok katmanlı dokusunun ayrılmaz bir parçası niteliğindedir. Kentsel Sit Alanı içerisinde bulunan modern mimarlık mirası yapılar tespit edilmiş ve tescile önerilmiştir (Şekil 22).

C.4 1960'lı Yıllardan 2000'lere Havran

Havran kentsel mekânın 1960'lardan itibaren gelişiminin ekonomik, sosyal ve idari etkiler doğrultusunda gerçekleştiğini söylemek mümkündür. 1957'de ilçe statüsü kazanan Havran'ın idari yapılanmasındaki değişimin yanı sıra yeni imar kanunu (1956) ve 1965'te yürürlüğe giren 634 sayılı Kat Mülkiyeti Kanunu yerleşimin kırsal bir merkezden küçük ölçekli bir kent merkezine dönüşümünde etkili olmuştur. Gelişen karayolu ağı sayesinde çimento ve demir gibi modern inşaat malzemelerine ulaşım imkanları artmıştır. Kentleşmeyi teşvik eden kanunlarla birlikte kent içerisinde çok katlı betonarme apartmanların inşası hızlanmıştır.

1980'li yıllardan itibaren Havran'ın geleneksel dokusunun hasar almaya başladığı görülmektedir. Tarihi yerleşim alanı içerisinde çok katlı binaların artışı geleneksel konut dokusunun zedelenmesine yol açmıştır. Bunun yanı sıra geleneksel inşa tekniklerini sürdüren yapı ustalarının zaman içerisinde azalması geleneksel konutların özgün malzeme ve tekniklerle onarılması önünde engel teşkil etmiş, kayıpların artmasına neden olmuştur. Bu yıllarda yüksek kapasiteli modern yapılara alan açılabilmesi için tarihi yapıların gözden çıkarılabilmiş olduğu görülmektedir. Sekiz Eylül İlkokulu, Ali Çetinkaya İlkokulu ve Havran Belediyesi Halkodası Binası (Belediye Müsamere Salonu) gibi tarihi ve kültürel değere sahip yapılar maalesef yitirilmiştir.

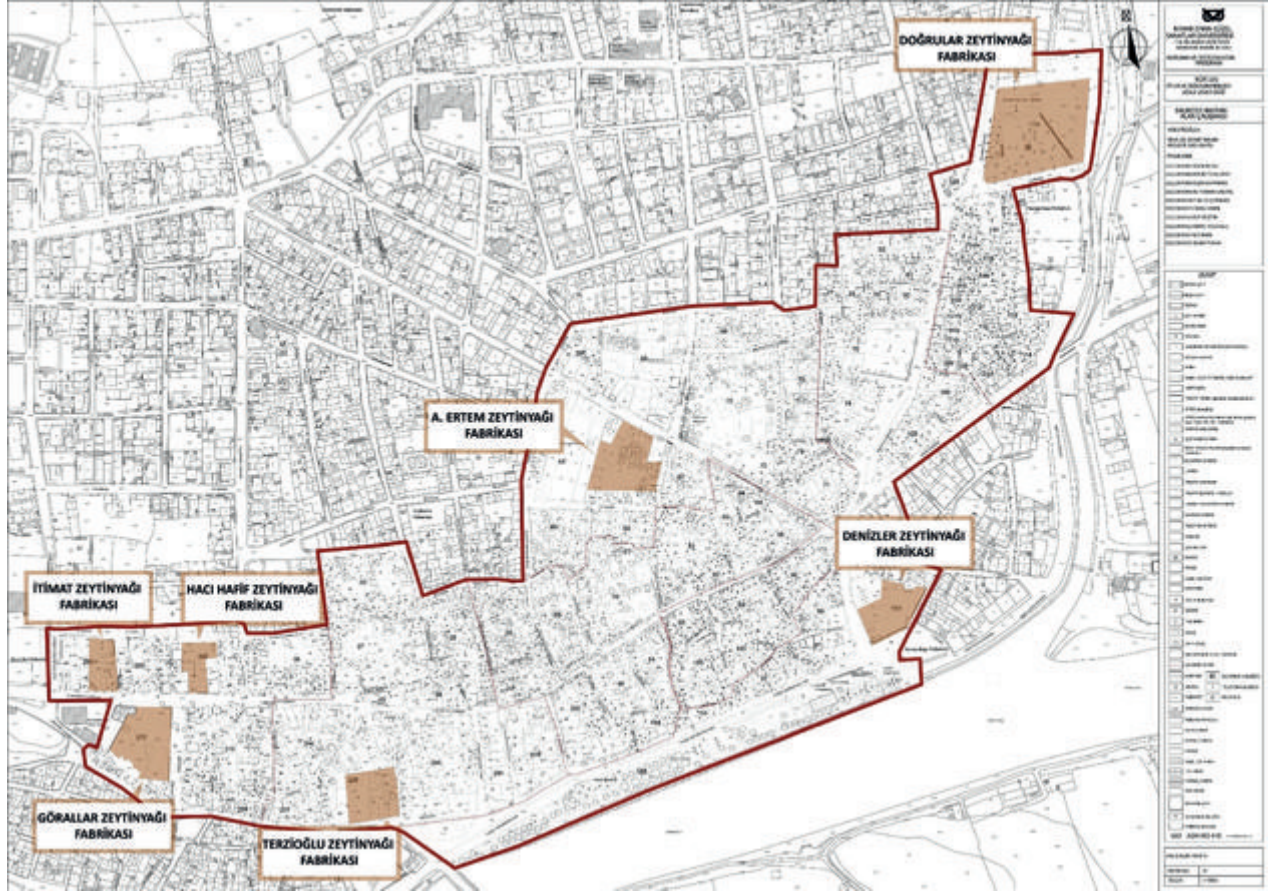
Şekil 23: Havran Kentsel Sit Alanı (Google Haritalar, 2023).

D. Havran'ın Korunmasına Yönelik Planlama Çalışmaları

Havran'da kültürel ve doğal mirasın korunmasına dair süreç 1990 yılında yapılan bazı tesciller ile başlamıştır (Göktaş 2019). 1990 yılında Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 1380 sayılı kararı ile Havran Mezarlığı, 1461 sayılı kararı ile ise Büyükdere Camii tescillenmiştir. Takip eden yıllarda doğal miras öğeleri ve önemli kamu yapılarının tescillendiği görülmektedir. 1992 yılında 2834 sayılı karar ile Belediye Hizmet Binası ve ana akslar üzerindeki asırlık çınar ağaçları, 1993 yılında ise 3110 sayılı karar ile bazı anıtsal ağaçların yanında 3 adet sivil mimarlık örneği tescillenmiştir.

Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 23.05.1995 tarih 4353 sayılı kararı ile Havran'da belirli adalardaki korunması gerekli kültür varlığı olma potansiyeline sahip yapıların tespitleri ve sonrasında tescilleri yapılmıştır. Aynı kurulun 10.7.1995 tarih 4518 sayılı kararı ile «İlçe merkezinde, kentin çekirdeğini oluşturan ve tescilli anıtsal ve sivil mimarlık örneklerinin yoğun olarak bulunduğu kentsel değerlerin bir bütünlük içinde korunması ve yaşatılması amacı ile» Kentsel Sit Alanı günümüzdeki sınırları ile ilan edilmiştir. 1999 yılında Havran Kentsel Sit alanı için hazırlanmış olan 1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı İmar Planı Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 12.03.1999 tarih 7022 sayılı kararı ile kabul edilmiştir. Havran Koruma Amaçlı İmar Planı onay tarihinden on yıl sonra revize edilmiş ve bu revizyon 16.04.2009 tarih 4566 sayılı Koruma Kurulu kararı ile kabul edilmiştir.

Havran Kentsel Sit Alanı Cumhuriyet Caddesi, Dumlupınar Caddesi, İnönü Caddesi ve Sakarya Caddesi gibi önemli kentsel aksları ve kesişimlerini içine alacak bir alanı tanımlamaktadır. Tarihi yerleşim Cumhuriyet Caddesi üzerindeki Cami-i Kebir etrafında, Doğu-Batı ve Kuzey yönünde gelişmiştir. Bu alan içerisindeki tarihi anıtsal yapıların yanı sıra, kentin sosyoekonomik ve sosyokültürel tarihi açısından önemli kültür varlıkları olan endüstri yapıları da sit alanının içerisinde dahil edilmiştir.

Şekil 24: Havran Kentsel Sit Alanı içerisindeki zeytinyağı fabrikaları.

2009 yılında revize edilmiş olan Havran Koruma Amaçlı İmar Planı dahilinde 115 adet tescilli yapı (parsel) bulunmaktadır. Günümüzde ise tescilli sivil mimarlık örneği sayısı %20'nin üzerine artış göstererek 154 adete yükselmiştir.

Havran kentsel sit alanı içerisinde Cami-i Kebir, Orta Camii, Ebubekir Camii gibi anıtsal dini yapıların yanında, Birinci Ulusal Mimari akımının temsilcisi olan Havran Belediye Binası gibi kamu yapıları, ticari işlevde ve konut işlevinde olan pek çok sivil mimarlık örneği tescillidir. Özellikle Cumhuriyet Caddesi ve Dumlupınar Caddesi gibi kentin önemli ticaret akslarında bulunan ticari işlevli yapıların aynı işlevleri sürdürerek korunması kentin sosyokültürel ve sosyoekonomik hafızası açısından önem taşımaktadır.

Sit alanı içerisindeki zeytinyağı fabrikaları endüstri mirası olarak Havran'ın kültürel peyzajının önemli bir parçasıdır. Türkiye'nin "Zeytin Yetiştiriciliği ile İlgili Geleneksel Bilgileri, Yöntemleri ve Uygulamaları" isimli unsuru 6 Aralık 2023 tarihinde UNESCO'nun Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'ne dahil edilmiştir. Halen geleneksel zeytin yetiştiriciliğinin nesilden nesle aktarılacak devam ettiği Havran'da geleneksel ve çağdaş tekniklerle işleyen zeytinyağı fabrikaları bu mirasın sürdürülebilmesini sağlayan en önemli unsurlardandır (Şekil 24). Sit alanında Denizler Zeytinyağı Fabrikası ve Doğrular Zeytinyağı Fabrikası gibi özgün işlevini sürdüren örneklerin yanı sıra günümüzde işlevini yitirmiş ve atıl durumda olan fabrikalar da bulunmaktadır. 61 Ada 3 Parselde konumlanan Abdullah Ertem Zeytinyağı Fabrikası günümüzde işlevini yitirmiş ve Koruma Amaçlı İmar Planında belediye hizmet alanı olarak tanımlanmıştır. Söz konusu fabrika yapısı mal sahipleri ve belediye arasında 2023 yılında yapılan protokol ile Havran Belediyesi'nin kullanımına verilmiştir. Alan içerisinde kalan Terzioğlu, Hacı Hafif ve İtimat Zeytinyağı fabrikaları işlevlerini tamamen yitirmiş olup, depo olarak kullanılmaktadır. Görallar Zeytinyağı Fabrikası ise terk edilmiş durumdadır. Söz konusu yapıların yeniden işlevlendirilmesi; koruma alanında son yıllarda benimsenmiş olan

Şekil 25: Havran Terzizade Konağı onarım öncesi (solda) ve onarım sonrası (sağda) görselleri (MSGÜ-RADA).

sürdürülebilir gelişim ve korumada sürdürülebilirlik¹¹ ilkeleri doğrultusunda kentsel hayata dahil edilerek korunmaları açısından önem taşımaktadır. 2023 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Koruma ve Restorasyon Lisansüstü Programında Prof. Dr. Demet Binan danışmanlığında Özge Yavuz tarafından gerçekleştirilen “Balıkesir Havran’daki Zeytinyağı Fabrikalarının Endüstri Mirası Kapsamında Değerlendirilmesi” başlıklı yüksek lisans tezi gibi çalışmalar literatüre bilimsel katkı sağlayarak bu mirasın önemine dikkat çekmektedir (Yavuz 2023).

2018’de Havran Belediyesi tarafından başlatılan “Osmanlıdan Yedigâr Saklı Cennet Havran” projesi kapsamında kentin ana aksları etaplar halinde yenilenmektedir. Projenin 1. etabında Cumhuriyet Caddesi aksı ele alınmış ve tescilsiz yapılar dokuya uyumlu olarak cephe yenilemesine tabi tutulmuştur. 2025 yılı itibariyle ise projenin 3. Etabı Camikebir Mahallesi Sarraflar Caddesi’nde devam etmektedir (Havran Belediyesi, 2025).

2010’ların ortasından itibaren Havran’ın önemli sivil mimarlık örnekleri belediyenin girişimleri ile restore edilerek kentin kültürel altyapısına dahil edilmektedir. Dumlupınar Caddesi üzerindeki 1912 tarihli Hocaade Konağının restore edilmek kaydı ile mülk sahipleri tarafından belediyeye devredilmesinin ardından restorasyon süreci başlamıştır. “Havran Kent Müzesi” olarak yeniden işlevlendirilen konak Eylül 2017’de ziyarete açılmıştır. Benzer bir süreç Havran’ın 19. yüzyıla tarihlenen en nitelikli sivil mimarlık örneklerinden biri sayılabilecek Terzizade Konağı için gerçekleşmiştir.

Havran Cumhuriyetimizin kurulmasını sağlayan Kurtuluş Savaşı’nın öncüsü ve başlangıcı olarak tanımlanan Çanakkale Savaşı kahramanı Seyit Onbaşı’nın memleketidir. Havran ilçesine bağlı olan ve Seyit Onbaşı’nın ismi verilmiş Kocaseyit Köyü’nde, yine adına yapılmış “Koca Seyit Anıtı ve Seyit Onbaşı Müzesi “2006 yılında açılmış 2021 yılında yenilenmiştir.

Havran’da bulunan Terzizade Konağı ise Kurtuluş Savaşı sonrası Atatürk’ün yanında Latife Hanım ve Kâzım Karabekir Paşa ile birlikte yaptığı Balıkesir, Edremit gezisinde, Havran’da 8 Şubat 1923 günü Seyit Onbaşı bir araya geldikleri konaktır (Havran Turizm Danışma Tanıtım Bürosu, 2022). Havran Terzizade Saadetin Bey Konağı Restorasyon Projesi ve uygulama süreci Havran ilçesinin ileri gelen ailelerinden olan Özaydın ailesi ile Havran Belediyesi arasında 18.06.2014 tarihinde yapılan protokol ile yapı, restorasyonu karşılığında 25 yılına kiralanmıştır.

Havran Belediyesi ile Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi (MSGSÜ), Mimarlık Fakültesi arasında yapılan “Doğal ve Kültürel Çevrenin Korunması ile ilgili İşbirliği Protokolü” ile Terzizade Saadetin Bey Konağı’nın (205 Ada 9 Parsel) Mimari Koruma Projesi Restorasyon Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Demet Ulusoy Binan yürütücülüğünde Koruma ve Restorasyon Lisansüstü Programı öğrencileri Mimar Şevket Sak; Mimar Gökhan Teker; Mimar Cem Balcan ile birlikte hazırlanmış ve Bursa Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu’nun 21.08.2015 tarihli ve 4781 sayılı kararı ile Rölöve, Restitüsyon ve Restorasyon Projeleri onaylanmıştır. Restorasyon ihale süreci içinde kalemişi ve tezyinatlı kısımların Rölöve ve Restorasyon Projeleri hazırlanmış, Balıkesir Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu’nun 30.11.2018 tarihli ve 895 sayılı kararı ile onaylanmıştır. Sonrasında uygulama sürecinde yerinde çıkan verilere göre Restorasyon Projesi revize edilmiş ve Balıkesir Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu’nun 27.11.2019 tarihli ve 1679 sayılı kararı ile Restorasyon Tadilat Projesi onaylanmıştır. Balıkesir Büyükşehir Belediyesi ile Havran Belediyesi arasında yapılan 27.04.2017 tarihli protokol ile yapının restorasyon uygulaması Büyükşehir Belediyesi tarafından üstlenilmiştir. Balıkesir Büyükşehir tarafından finanse edilen ve kontrolü gerçekleştirilen Restorasyon Uygulaması işi; Proje yürütücüsü ve müellifi olan Prof. Dr. Demet Ulusoy Binan danışmanlığında 2018-2021 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Yapı restorasyon sonrasında “Atatürk ve Seyit Onbaşı Müzesi “ işleviyle 16 Ekim 2023 yılında kullanıma açılmıştır (Havran Turizm Danışma Tanıtım Bürosu 2022).

Havran Belediyesi’nin tarihi yerleşimin korunmasına yönelik en önemli girişimlerinden biri Belediye ve ile Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi (MSGSÜ) Mimarlık Fakültesi arasındaki işbirliği protokolüdür. 2010 Ekim ayında Belediyenin daveti üzerine Restorasyon Anabilim Dalı Restorasyon- Tarihi Çevre Değerlendirmesi Lisansüstü Programı’ndaki yüksek lisans öğrencileriyle Havran’da kültürel mirasın belgelenmesi ve korunmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiştir, ardından Üniversite ve Belediye arasında 03.11.2011 tarihinde resmi

11 UNESCO Dünya Mirası Konvansiyonu’nun 2015 yılında benimsediği “Sürdürülebilir Kalkınma Perspektifinin Dünya Mirası Sözleşmesi Süreçlerine Entegrasyonu için Politika Belgesi” bu konuda verilebilecek örneklerden biridir. Belgede sürdürülebilir kalkınma kültürel mirasın çevresel sürdürülebilirliği kapsayıcı, sosyal ve ekonomik kalkınma gibi bağlamlarda tanımlanmıştır.

protokol imzalanmıştır. Protokol doğrultusunda Lisansüstü Programı kapsamında alan ölçeğinde ve tek yapı ölçeğinde sivil mimarlık mirasının korunarak geleceğe aktarılmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaları içeren Balıkesir-Havran Kültür Mirası Koruma Çalışmaları isimli kitap Mimar Sinan Güzel sanatlar Üniversitesi Yayını olarak Havran Belediyesi'nin katkısı ile basılmış ayrıca 02.07.2012-31.07.2012 tarihlerinde Balıkesir-Havran Kültür Merkezi'nde, Balıkesir Havran Kentsel Kültür Mirasını Koruma Sergisi, gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaların yanı sıra Havran Kentsel Sit alanının korunmasını çeşitli açılardan ele alan lisansüstü tez çalışmaları tamamlanmıştır (Adalı 2013, Yavuz 2023, Gençel 2025). Havran'da gerçekleştirilen koruma faaliyetleri Anabilim Dalı üyeleri tarafından uluslararası bilimsel etkinliklerde sunulurken, elde edilen deneyimlerin farklı platformlarda koruma uzmanlarına ulaşması sağlanmıştır (Binan ve Alatlı 2022). Son olarak 2025 yılı Eylül ayında yenilenmiş olan "Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi ile Havran Belediyesi Arasında Doğal ve Kültürel Çevrenin Korunması ile İlgili İşbirliği Protokolü" başlıklı protokol kapsamında bilimsel faaliyetler sürdürülmektedir.

KAYNAKÇA

- Adalı, B. (2013) *Havran Kentsel Sit Alanı ve Dumlupınar Caddesi Koruma Önerisi* (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) (2019). *Türkiye Deprem Tehlike Haritası*. (Erişim Tarihi: 22. 05. 2025), https://www.jmo.org.tr/genel/jeoloji_harita.php?kod=9004
- Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü (1995). *166 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530)*. Ankara
- Binan, D.; Alatl, H. İ. (2022). The Role of University in Local Cultural Development Through Vernacular Architectural Conservation Education: The Case of Havran, Turkey. *HERITAGE 2022 - International Conference on Vernacular Heritage: Culture, People and Sustainability*. September 15th-17th, 2022 Valencia, Spain. S. 599-606.
- BOA İ.AZN.- 54 – 9
- Emecen, F. (1996). Beylikten Sancağa. Batı Anadolu'da İlk Osmanlı Sancaklarının Kuruluşuna Dâir Bazı Mülâhazalar. *Belleten*, 60(227), 81–92. <https://doi.org/10.37879/belleten.1996.81>
- The Emirr. (2009a). Balıkesir location Havran.svg [Harita]. Wikimedia Commons. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Balıkesir_location_Havran.svg
- The Emirr. (2009b). Latrans-Turkey location Balıkesir.svg [Harita]. Wikimedia Commons. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Latrans-Turkey_location_Balıkesir.svg
- Gençel, Ü. (2025). *Balıkesir-Havran Geleneksel Konutları İçin Koruma Uygulama Rehberi Önerisi* (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Gezgin, E. (1969). *Havran İlçesi Monografyası*. (Mezuniyet Tezi). İstanbul Üniversitesi
- Google Haritalar. (2023). [Havran, Balıkesir.] [Google Maps]. Erişim Tarihi: 14 Aralık 2023.
- Göktaş, Ş. N. (2019) *Balıkesir Havran'da Bulunan Geleneksel Konutların Yapım Teknikleri ve Taşıyıcı Sistem Özellikleri Açısından İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- Havran (t.y.). *Vikipedi*. (Erişim Tarihi: 05. 04. 2021), <https://tr.wikipedia.org/wiki/Havran>
- Havran Belediyesi. (2023). *Havran'ın Tarihi*. T.C. Havran Belediyesi. (Erişim Tarihi: 08. 10. 2024) <https://www.havran.bel.tr/havran/ilcemizin-tarihi/>
- Havran Belediyesi. (2025, Nisan 24). *Tarihi dokusuna uygun, geleceğe nefes olan sokaklar*. Havran Belediyesi. (Erişim Tarihi: 13. 07. 2025) <https://www.havran.bel.tr/tarihi-dokusuna-uygun-gelecege-nefes-olan-sokaklar-%EF%B8%8F/>
- Havran Turizm Danışma Tanıtım Bürosu. (2022, Haziran 12) *Terzizade Konağı*. Havran Turizm Danışma Tanıtım Bürosu. (Erişim Tarihi: 30. 08. 2025) <https://www.havran.com.tr/muzeler/ataturk-ve-seyit-onbasi-muzesi/>
- İnalçık, H. (1994). *An Economic and Social History of the Ottoman Empire, 1300-1914*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kartal, K. (2020). 1840-1850 Tarihlerini Kapsayan Balıkesir ve Bigadiç Kazası Cizye Defterlerinin Tanıtımı ve Tahlili. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 27-42. <https://doi.org/10.20493/birtop.739329>
- Kıroğlu, Y. (1953) *Havran Nahiyesi Monografyası* (Mezuniyet Tezi). İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Enstitüsü, İstanbul.
- Kiepert, R. (1902–1914). *Karte von Kleinasien* [Harita, 1:300.000]. Berlin.
- Koç, Ş., Erdoğan, S., Kadioğlu, Y. K., (1994). Havran (Balıkesir) Güneydoğusunda Yer Alan Volkanitlerin Epitermal Cevherleşme Potansiyeli. *MTA Dergisi*, 116:65-80.
- Köken, E. ve Özarslan, A. (2018). Sarnıç Köy (Havran/Balıkesir) Çevresindeki Andezitlerin Ayrışma Bozunma Açısından İncelenmesi, *Selçuk Üniversitesi Mühendislik, Bilim ve Teknoloji Dergisi*. c.6, s.2, ss. 296-316.
- Kökten, İ.K. (1949). 1949 Yılı Tarih Öncesi Araştırmaları, *Belleten XIII*, sayı: 49-52, s. 811-829.
- Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü (2010). *Balıkesir İli Maden ve Enerji Kaynakları* https://www.mta.gov.tr/v3.0/sayfalar/bilgi-merkezi/maden_potansiyel_2010/Balıkesir_Madenler.pdf
- MSGSÜ-RADA (MSGSÜ-Restorasyon Anabilim Dalı Arşivi)
- Mutaf, A. (1997). *Salnamelerde Karesi Sancağı (1847-1922)*. Balıkesir.
- Nişanyan, S. (2024, 4 Eylül). 6. Yüzyılda Bizans eyaletleri. *Sevan Nişanyan / En son yazıları | Substack*. https://nisanyan.substack.com/p/6-yuzyilda-bizans-eyaletleri#_ftn1
- Nişanyan Yeradları. (t.y.) Havran. Nişanyan Yeradları – Türkiye ve Çevre Ülkeler Yerleşim Birimleri Envanteri. (Erişim Tarihi: 22. 01. 2025), <https://www.nisanyanyeradlari.com/?y=Havran&ul=Hepsi&o=c&s=1&n=0>
- Özdemir, Z. (2008). *Tarihi, Kültürü ve Doğasıyla Körfezdeki Zümrüt Havran*. Havran Belediyesi yayınları: Balıkesir.
- Özdoğan, M., (1988). “1987 Yılı Edirne ve Balıkesir İlleri Yüzey Araştırması”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 6, s. 571-581.
- Saka, A. (2016) *Antik Dönemde Edremit Körfezi: Balıkesir İli Edremit, Havran, Burhaniye, Gömeç İlçeleri Yüzey Araştırması* (Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- Shipley, G. (2000). *The Greek World After Alexander, 323-30 B.C.* Routledge. s. 313.
- Soyuer, H. (1947). "Havran", *Ülkü: Halk Evleri ve Halkodaları Dergisi*. Sayı:12, ss. 26-29.
- Şimşir, N. (2014). Osmanlı Arşiv Vesikalarına Göre Edremit Kazası Rum Nüfusu (XIX. ve XX. Yüzyıllar). *Türk Dünyaları Araştırmaları*, Sayı:213. S. 41-58.
- Tanyeli, U. (1987) *Anadolu Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci (11-15.yy)*. (Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- TÜİK. (2023). *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.
- Uzun, F. (2018). *Havran, Çakırdere ve Çakmak (Balıkesir) Arasındaki Alanın Jeolojisi, Petrolojisi ve Magmatizması* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yavuz, Ö. (2023). *Balıkesir Havran'daki Zeytinyağı Fabrikalarının Endüstri Mirası Kapsamında Değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yetkin, G. (1939). *Yurdun Güzel Bir Köşesi Edremit*. Türk Pazarı Basımevi, Balıkesir.
- Yetkin, G. (1957). *Kuruluşundan Bugüne Kadar Edremit'te Olup Bitenler*. Balıkesir, Türkdili Matbaası.
- Yılmaz, F. (1995). *XVI. Yüzyılda Edremit Kazası*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- İsmail Akpınar ile yapılan kişisel görüşme 20 Mayıs 2024.

HAVRAN GELENEKSEL YERLEŞİM DOKUSUNU YAPILI ÇEVRE ÜZERİNDEN OKUMAK: BELGELEME ve ÇÖZÜMLEMELER

Demet ULUSOY BİNAN¹ - H. İlke ALATLI²

GİRİŞ

2011 yılında Balıkesir ili Havran ilçe belediyesi ve Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Restorasyon Anabilim Dalı arasında gerçekleşen “Havran Doğal ve Kültürel Çevrenin Korunması ile İlgili İşbirliği Protokolü” doğrultusunda 2012-2023 yılları arasında³ Havran'daki kültür varlıklarının korunması ve belgelenmesine yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar kapsamında, alanda çalışacak öğrencilerin tek yapı ölçeğinde belgeleme ve koruma projeleri yapmadan önce alanın kimliğini ve ruhunu anlayabilmek için tarihi çevrenin belgelemesi ve değerlendirmesini yapmalarının önemi doğrultusunda; Restorasyon Anabilim Dalı Koruma ve Restorasyon Lisansüstü Programı'nda Prof. Dr. Demet Ulusoy Binan'ın yürütücülüğündeki KOR 505 Sitler ve Değerlendirilmesi dersi kapsamında Havran Kentsel Sit Alanı içerisindeki belirlenen adalarda 2012-2013, 2014-2015, 2018-2019, 2019-2020 ve 2022-2023 Eğitim yıllarında tespit, belgeleme ve çözümleme çalışmaları gerçekleştirilmiştir.⁴ Restorasyon Anabilim Dalı arşivinde (MSGSU-RADA) yerini almış olan bu çalışmalar tarihsel bütünlüğünü büyük oranda korumuş olan Havran'ın geleneksel kent dokusundaki değişiminin 2012'den 2023'e izlenebilmesini sağlamakla birlikte, koruma alanındaki teorik ve teknolojik ilerlemelerin ders kapsamına yansımaları doğrultusunda çalışmaların zaman içerisindeki gelişimini de ortaya koymaktadır. Sit kavramının ve sit alanlarının değer, risk ve bozulma durumu ile koruma yaklaşımının Türkiye ve Dünya'dan örneklerle incelenerek yasal sürecinin tanımlanması ve çağdaş koruma ölçüt ve değerleri üzerinden sorgulanmasını hedefleyen ders kapsamında yapılmakta olan alan çalışmaları, bu amacın yerine getirilmesinde büyük bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, Havran'da gerçekleştirilen çalışmaların Türkiye'deki kültür varlıklarının belgelenmesi ve korunması bağlamında farkındalık ve eğitime katkı açısından da önem taşıdığını söylemek gerekir.

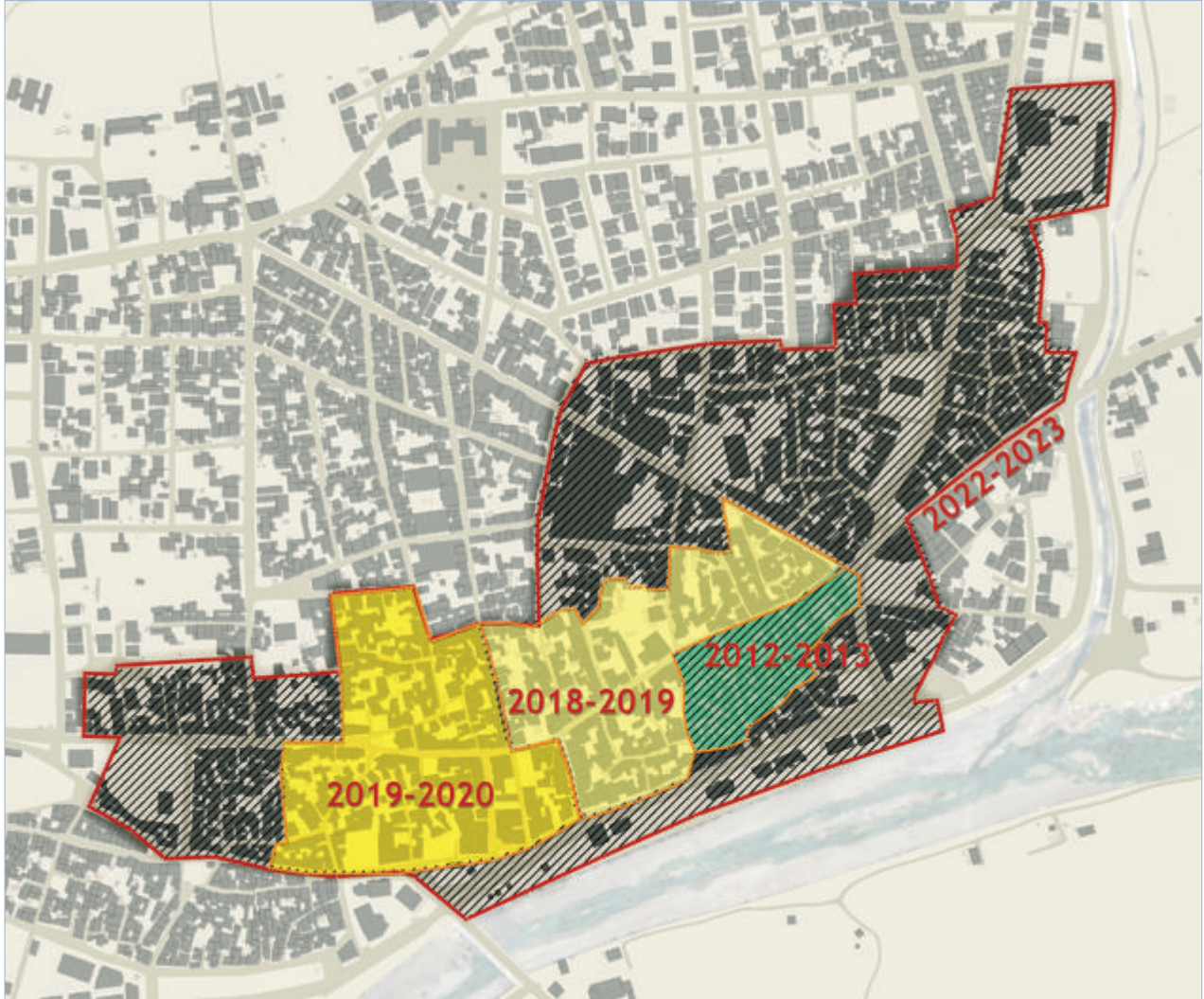
1 Prof. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Bölümü Restorasyon Anabilim Dalı.
E-posta: demet.binan@msgsu.edu.tr ORCID: 0000-0003-3513-6576

2 Arş. Gör. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Bölümü Restorasyon Anabilim Dalı.
E-posta: ilke.tandogdu@msgsu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4350-1505

3 Balıkesir ili Havran İlçe Belediyesi'nin daveti üzerine Restorasyon Anabilim Dalı Restorasyon- Tarihi Çevre Değerlendirmesi Lisansüstü Programı'ndaki yüksek lisans öğrencileriyle ilk kez Ekim 2010'da Havran'a gidilmiş, kültürel mirasın belgelenmesi ve korunmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Belediye ve MSGSU Restorasyon Anabilim Dalı arasında 03.11.2011 tarihinde resmi protokol imzalanmış ve bu protokol son olarak 2025 yılı Eylül ayında yenilenmiştir. 2012 yılından itibaren alandaki çalışmalar bu protokol kapsamında gerçekleştirilmiştir.

4 Koruma ve Restorasyon Lisansüstü Programı'nda Sitler ve Değerlendirilmesi dersi kapsamında alan çalışmasına katılmış olan öğrenciler aşağıda listelenmiştir:
2012-2013 Alan Çalışması Ekibi: Pembe Gülen Cingöz, Sinem Özkan, Hayriye İsmailoğlu, Derya Altınar, Cihan Çağal, Yalin Pekvar, Çiğdem Furtuna, Şamil Özyurt
2014-2015 Alan Çalışması Ekibi: Fadime Yıldız, Cem Balcan
2018-2019 Alan Çalışması Ekibi: Nur Pamukçu, İldem Çeliker, Fatma Betül Ürekli, Damla Nur Erdoğan, Beste Güzel, Doruk Şahin Öz, Bengü Arslan, Elif Saygın, İremnur Yaşar, Kübra Yurttaş
2019-2020 Alan Çalışması Ekibi: Elif Çelik Arısal, Merve Okumuş, Berna Katmer, Buse Nur Tatoğlu, Özge Yavuz, Büşra Ilgaz, Fatma Betül Kotan, Muhsine Kanberoğlu, Beyza Özyürek, Gamze Köklüce, Ebru Pakel, Tuğba Özer, Sinem Kökçü, Zekie Yusein Myumyun, Ezgi Özdal, Fatma Hafez
2022-2023 Alan Çalışması Ekibi: Gülin Bilgili, Berceste Kalafat, Büşra Marmara, Ali Furkan Uralunç, P. Melis Çetingöz, Cansu Varol, Elif Erçetin, Merve Köseoğlu, Ece İrgin, Selma Tufan

KOR 505 Sitler ve Değerlendirilmesi dersi kapsamında ilk yıllarda belgelenmeler aracılığı ile değerlendirme ve tartışmalar gerçekleştirilmekteyken, ilerleyen yıllarda yerin ruhu kavramı ilişkisi bağlamında yapı çevre dokusunun bütüncül değerlendirilmesine yönelik çalışmalara ağırlık verilmiştir. Yapılar için envanter fişlerinin doldurularak, bunlar doğrultusunda 1/1000 ölçekli analiz paftaları hazırlanmasının yanında, belirlenen sokaklarda 1/100 ölçekli silüet çizimlerinin hazırlanması alan çalışmasının temel çıktılarından oluşturmaktadır. Bu analizler doğrultusunda ders sürecince alana dair değerlendirme ve öneriler tartışılmakta, ardından bunlar öğrenciler tarafından rapor haline getirilmektedir. 2018 yılından itibaren de yapı çevre dokusunu tanımlayan öğelerin tespit edilmesi için alanda yapılan eskizler, üçboyutlu modelleme araçlarının kullanımı ve fotoğraf kolajları oluşturulması gibi yöntemlere de ders sürecinde ağırlık verilmeye başlanmıştır. Bu doğrultuda alanı sosyal, kültürel ve mekânsal bütünlük içerisinde tanımlama imkânı sağlayan veri toplama yöntemleri benimsenerek yerin somut ve somut olmayan miras değerleri tespit edilmiş ve değerlendirmeleri yapılmıştır.

Şekil 1: Havran Kentsel Sit Alanı içerisinde KOR 505 sitler ve değerlendirilmesi dersi kapsamında çalışılan alanlar (2012-2020 arasında renklendirilmiş alanlar, 2022-2023 eğitim döneminde ise taralı alanın bütünü çalışılmıştır).

A. ALAN ÖLÇEĞİNDE BELGELEME ve ÇÖZÜMLEME ÇALIŞMALARI

A.1 Belgeleme ve Çözümleme Yöntemi

Havran'da gerçekleştirilen alan ölçeğinde analizler sit alanı içerisinde belirlenen adalarda öğrencilerin gruplar halinde her bir yapı için envanter fişi doldurması ve fotoğraf çekmesi ile başlamaktadır. Türkiye Bilimler Akademisi Türkiye Kültür Envanteri Projesi⁵ kapsamında kullanılmak üzere hazırlanmış olan "Türkiye Kentsel Kültür Varlıkları Envanteri" fişlerinin (Şekil 2) kullanıldığı çalışmada, alanda hazırlanmış olan envanterler sonrasında geliştirilecek olan 1/1000 ölçekli çözümleme (analiz) paftalarına veri sağlanmaktadır.

Yerinde gerçekleştirilecek alan çalışmaları öncesinde lisansüstü öğrencilerine envanter oluşturma ve tanımlama ölçütleri hakkında teorik bilgiler verilmesinin yanı sıra alana ait haritalar hazırlanarak, alana dair yazılı kaynaklar okunmak üzere öğrencilerle paylaşılmaktadır. Alan çalışması sırasında öğrenciler 2 veya 3 kişilik gruplarda, belirlenen yapı adalarındaki tüm yapıları fotoğraflandırmakta ve envanter fişlerini hazırlamaktadır. Öğrenciler aynı zamanda tespit ettikleri her yapı adası için yine TÜBA-TÜKSEK yapı adası envanter fişi olan bir yerleşme fişi doldurmaktadır. Envanter fişleri alanda doldurulmadan önce ortak kriterde yapılacak değerlendirmeler için gerekli ön bilgilendirmeler ders sırasında yapılmaktadır⁶. Envanter fişlerinde kültür varlıklarının değerlendirilmesinde çoktan seçmeli bir belgeleme kullanılmaktadır. Fişlerde kültür varlığının özgünlük durumu fiziksel ve işlevsel açıdan incelenmektedir. Fiziksel özgünlük ölçütleri "iyi", "orta" ve "kötü" olarak tanımlanmıştır. İşlevsel özgünlük ise; "özgün" ve "özgün değil" olarak iki seçenektir. Fiziksel özgünlük ve yapısal sağlamlık ölçütleri; Demet Ulusoy Binan'ın 1994 yılındaki doktora tezinde ve sonrasında yürütücüsü olduğu Sitler ve Değerlendirmesi ile Yöresel Mimari ve Koruma lisansüstü dersleri kapsamında geliştirdiği değerlendirme ölçütleridir.

Fiziksel Özgünlük ölçütü kültür varlığının malzeme, işçilik, tasarım ve konum açılarından değerlendirilmesi sonucu tespit edilmektedir. Buna göre:

- Kültür varlığının üst örtü kaplaması, duvar kaplaması ile yapı elemanlarında, bezemede ve malzemede kısmi yok oluş söz konusuysa fiziksel özgünlük durumu **iyi**;
- Kültür varlığının konum planı ölçeğinde (yapı-parcel ilişkisi, yapı-sokak ilişkisindeki) değişme, genel plan düzeninde ve cephe düzeninde (yüzey etkisi, çatı düzeninde) kısmi yok oluş ve değişme söz konusuysa fiziksel özgünlük durumu **orta**;
- Kültür varlığının genel plan ve cephe düzeninde (kat adedi, dolu boş oranı, kütle etkisi, yüzey etkisi, çatı düzeninde) yapı elemanlarında ve malzemede yok oluş ve değişme söz konusuysa fiziksel özgünlük durumu **kötü** olarak gösterilmektedir. (Ulusoy Binan 2013)

Yapısal Sağlamlık ölçütünün değerlendirilmesi aşağıdaki gibidir:

- Kültür varlığında taşıyıcı sisteme ulaşmayan küçük malzeme bozulmaları söz konusuysa yapısal sağlamlık durumu **az bozulmuş** (iyi);
- Yapı elemanlarının (pencere, kapı, çıkma, kat silmesi, saçak silmesi, çörten, baca, vs) bozulması ve özgün yapı elemanlarının kısmen yok olması, değiştirilmesi koruyucu sistem (örtü kaplaması, duvar örgüsü) deki bozulmalar söz konusuysa yapısal sağlamlık durumu **orta bozulmuş**;
- Kültür varlığında taşıyıcı sistemin (düşey taşıyıcı, yatay taşıyıcı, eğrisel örtüler) taşıyıcılık özelliklerinin azalması ya da yok olması bozulması söz konusuysa yapısal sağlamlık durumu **çok bozulmuş** (kötü);
- Kültür varlığı tanımlanması zor olan ya da tanımlanamaz nitelikte kalıntı ise yapısal sağlamlık durumu **harap** olarak gösterilmektedir. (Ulusoy Binan 1994, Ulusoy Binan 2013)

Alandaki taşınmaz kültür varlıklarının çözümleme sürecinde öncelikle çalışma alanı içerisinde Koruma Bölge Kurulu'nca tescil edilmiş yapılar işaretlenir. Bunlar dışında kalan yapılar arasında yapılan analiz çalışmaları sonucunda taşıdıkları değerler doğrultusunda korunması gerekli kültür varlığı olarak belirlenen yapılar ise

5 TÜBA-TÜKSEK Türkiye Kültür Envanteri Projesi, Türkiye Bilimler Akademisi ile Kültür ve Turizm Bakanlığı arasında 2001 yılında imzalanan protokol doğrultusunda yurt genelinde akademisyen ve uzmanların katılımı ile gerçekleştirilen çalıştay, envanterleme, belgeleme ve yayın çalışmalarından oluşmaktadır. (Detaylı bilgi için bkz: URL-1)

6 Ders kapsamında kullanılan envanter fişleri; ders yürütücüsü Prof. Dr. Demet Ulusoy Binan'ın 2003 yılında TÜBA-TÜKSEK tarafından desteklenen, yürütücüsü olduğu "Bergama Kentsel Kültür Varlıkları Envanteri Projesi" kapsamında ve sonrasında da kültür varlıklarının belgelenmesinde ortak dilin devamı için kullanılan envanter fişleridir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz (Ulusoy Binan 2013).

“tescile önerilir”. Bu yapıların dışında, yüksekliği, kat adedi, cephe sistemi, cephe oranları ve fonksiyonlarıyla çevresindeki yapılarla uyum gösteren yapılar “dokuyla uyumlu yapılar” olarak belirlenir. Alanda bunların dışındaki yapılar ise “dokuyla uyumsuz yapılar” olarak belirlenir (Ulusoy Binan 2022).

Öğretim elemanları ve öğrencilerin Havran’da konakladığı yaklaşık 10 gün süren alan çalışması, öğrencilerin alanı, geleneksel mimariyi tanımlarını takiben Restorasyon Projesi dersi kapsamında tek yapı ölçeğinde çalışacakları kültür varlığının belgeleme çalışmaları ile devam etmektedir. Havran’daki çalışma süreci boyunca öğrencilerin alanın geleneksel dokusuna dair bireysel tespitler yapmaları, notlar alarak eskizler hazırlamaları teşvik edilmektedir. Bu çalışmalar dönem boyunca ders sırasında tartışılarak değerlendirilmektedir.

TÜRKİYE KENTSEL KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ		ANIT		ENVANTER NO	GPS VERİLERİ	ENLEM	BOYLAM	
				S-S FOTO NO				
				SAYDAM NO	HARİTA NO			
				OLUŞTURULAN NO				
				RÖLÖVE NO	HALİHAZIR NO			
				KROKİ NO				
				VIDEO NO				
YERLEŞME		İL		İLÇE		BELDE		
SOKAK VE KAPİ NO				PAFTA NO		MAHALLE		
ANIT		ADI		GÜNÜMÜZDEKİ İŞLEVİ:				
ANITIN BULUNDUĞU BÖLGENİN NİTELİĞİ		KONUT ALANI	TİCARET ALANI	ENDÜSTRİ ALANI	MERKEZİ İŞ ALANI	DİNSEL ALAN	KAMU HİZMET ALANI	
YAPININ ADA İÇİNDEKİ KONUMU		BİTİŞİK		AYRIK	KÖGE			
YAPI TÜRÜ	BAĞINMA YAPILARI		SARAY	KONAK / KÖŞK	YALI	EV	APARTMAN	
	DİNSEL YAPILAR		TİCARET YAPILARI	EGİTİM-KÜLTÜR-DİNLENCE YAPILARI	GÜVENLİK YAPILARI	SU YAPILARI	SAGLIK YAPILARI	
	CAMI	KERVANSARAY / HAN	DEPO	OKUL	KALE	HAMAM	SIFAHANE	
	KİLİSE	ARASTA	BÜRO / İŞ HANI	SİYAN MEKTİBİ	SUR	ÇEŞME	SİMARHANE	
	SINAGOĞ	BEDESTEN	BANKA	MEDRESE	KUŞLA	SEBİL	HASTANE	
	İMARİET	ÇARŞI	OTEL	KİTAPLIK / KÜTÜPHANE	KARAKÖL	SARINÇ	SAGLIK OCAĞI	
	MANASTIR	FIRIN	RAUZE	HAPSHANE	AYAZMA	OSPANSER	POSTANE	
	TURBE	DEĞİRMEN	SAAT KULESİ	HEYKEL	SOKAK LAMBASI	TABLA / LEVHA	TULUMBA	
	TEKKE	DUKKAN	ÇOP KUTUSU	KANAPE				
	TABHANE	FABRİKA						
ZAVIYE	ATÖLYE / STÜDYO							
MEZAR	HAL BİNASI							
KENTSEL ÖGE	İHTİSAM	KÖPRÜ	KASALIYI	YOL	MEYDAN	MERKEZ	SAAT KULESİ	
KULYU	MEZARLIK	DUVAR	DİBEK TAŞI	ÇOP KUTUSU	KANAPE			
DOĞA ÖGESİ	ORMAN	KÖRÜ	BOSTAN	BAHÇE	PARK	AĞAÇ	KULSAL	
DÖNEM	M.O.	ANTİK	ORTAÇAĞ	OSMANLI	BİLİNİYOR	YAPIM YILI	CUMHURİYET	
YAZIT	VAR	YOK	HAL SAHİSİ	DEVLET	VARLIK	ÖZEL	DERNEK	
MAL SAHİBİNİN ADI	BAKIMINDAN SORUMLU KURULUŞ							
YAPAN	YAPTIRAN							
YAPININ FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ								
YAPININ KAT DURUMU								
BODRUM KATI								
1 KATI								
İKİ KATI								
ÇOK KATI								
TERAS								
ÇİHAZLAMA								
TAŞIYICI SİSTEM								
HİMİŞ								
KARKAS								
AŞÇAP								
BETONARME								
CELİK								
YIGMA								
TUĞLA								
TAŞ								
AŞÇAP HATLILI TAŞ								
KERPİÇ								
AŞÇAP								
KARMA								
KAYA OYMA								
ORTU TÜRÜ								
DUZ ÇATI								
TEK DÖMLÜ ÇATI								
BESİK ÇATI								
KIRMA ÇATI								
GÖRİSEL								
KUBBE								
TONOZ								
ORTU MALZEMESİ								
HARİSİLYA KİREMITİ								
ALATURKA KİREMITİ								
KURŞUN								
ÇİNKO								
TAŞ								
TOPRAK								
BETON								
AŞÇAP								
OLUKLU LEVHA								
SAÇAK TÜRÜ								
SAÇAKSIZ								
DAR SAÇAK								
GENİŞ SAÇAK								
KONUT PLAN TİPİ	İÇ SÖFALİ		AVLULU		BAHÇELİ			
	AVLU DUVARI		BAHÇE DUVARI					
	SİYALİ		SİYALİ					
	SİYASIZ		SİYASIZ					
	TUĞLA		TAŞ			KERPİÇ		
	AŞÇAP		BİRKET			BETON		
	ALMAŞIK							
	TUĞLA		TAŞ			KERPİÇ		
	AŞÇAP		BİRKET			BETON		
	ALMAŞIK							
AVLU DUVAR BİTİŞİ		BAHÇE DUVAR BİTİŞİ						
HARPUŞTA		HARPUŞTA						
KİREMIT		TAŞ			TUĞLA			
AŞÇAP		KERPİÇ			BETON			
AŞÇAP		METAL						
AVLU KORKULUĞU		BAHÇE KORKULUĞU						
AŞÇAP		METAL						
ANA CEPHE								
AŞÇAP (BAĞDAZ)								
TAŞ								
TUĞLA								
SIVA								
METAL								
CAM								
SERAMİK								
CEPHE ÖZELLİKLERİ	SUNDURMA		PENCERE		GİRİŞ KAPISI		GİRİŞ KAPISI MALZEMESİ	
	AŞÇAP		KEMERLİ		KEMERLİ		AŞÇAP	
	ÇIKMA		DÜZ A TIKILI		DÜZ A TIKILI		ELİ BÖĞRÜNDE	
	TEK KALI		KEPENK		KEPENK		KONİSOL	
	ÇOK KATI		AŞÇAP		METAL		AŞÇAP	
	ÇOKGEN		PARMAKLIK		METAL		METAL	
	PARALEL		ÇİFT KANATLI		ÇİFT KANATLI		TAS	
	EGRİSEL		TEK KANATLI		TEK KANATLI		PARAÇOL	
	BALKON		ÇOK KANATLI		KAPES		PİYANDRA	
	BALKON KORKULUĞU		ÇOK KANATLI		RENKLİ CAM		YANGIN DUVARI	
AŞÇAP		TEPE		AŞÇAP		BAĞA		
TAŞ		KAPATILMIŞ		YOK		ÇÖRTEN		
BİRKET						KUYU		
BETON						OCAR		
BEZEME						YOK		
TEKNİK DONATILAR								
ELEKTRİK								
SU								
KANALİZASYON								
SİTMA								
KALORİFER								
SİBA								
GİLENDİSİ								
TELEFON								
SAĞLAMLIK DURUMU								
HARAP								
KÖTÜ								
ORTA								
İYİ								
ÖZGÜNLÜK DURUMU								
FİZİKSEL ÖZGÜNLÜK								
KÖTÜ								
ORTA								
İYİ								
TESCİL DURUMU								
TESCİL KURUMU								
TESCİL NO								
TESCİL TARİHİ								
TESCİL DEĞERİ								
TARİH								
TARİH								
KONTROL EDİMLER								
TARİH								
TARİH								

Şekil 2: TÜBA Türkiye Kentsel Kültür Varlıkları Envanteri Anıt Fişi (Ulusoy Binan 2013, s.16).

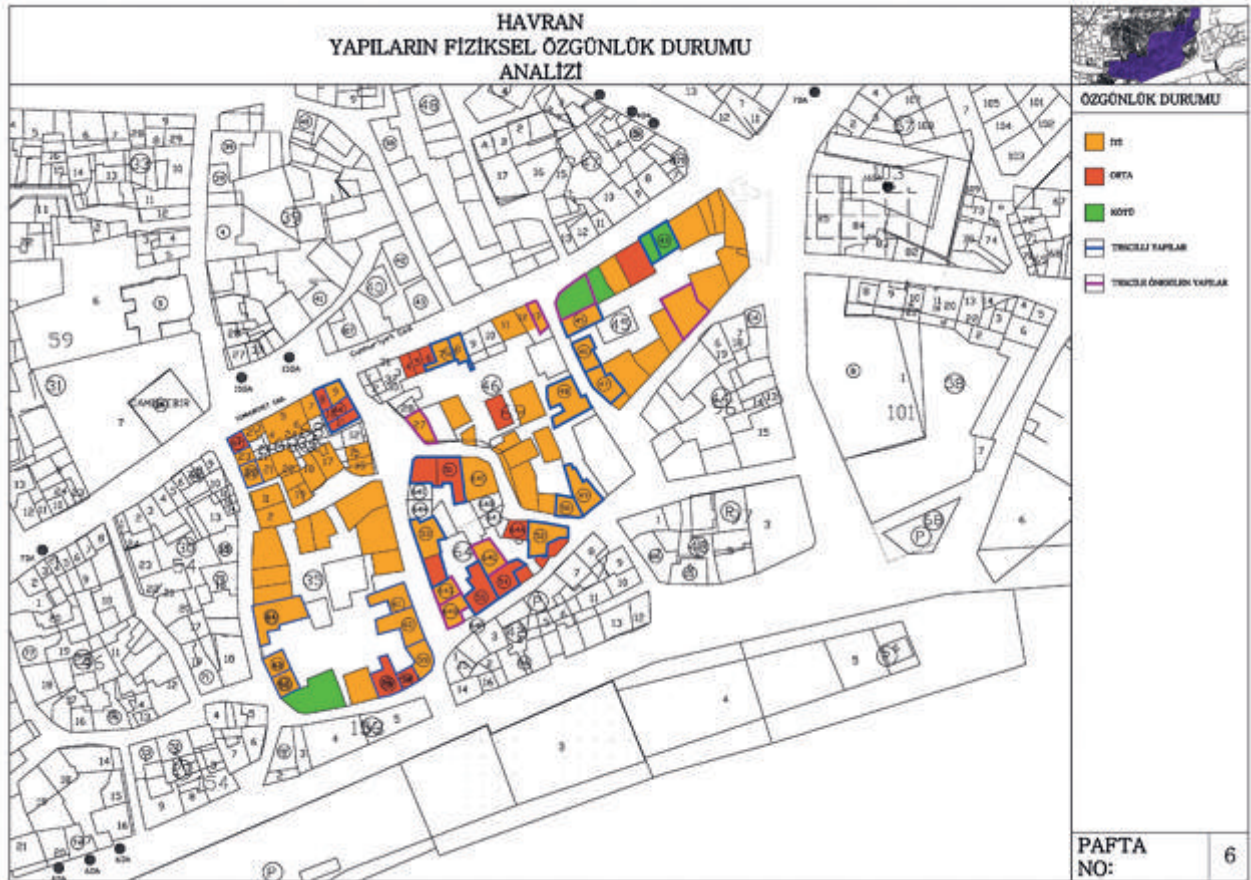
Çalışmanın ilk günü yapılan kısa gezi ve açıklamanın ardından öğrenciler tespit çalışmalarını yapacakları alanlara dağılmaktadır. Elde edilen tüm veriler tespitlerin yapıldığı günün sonunda öğrenciler tarafından klasörlere ayrılıp dijital olarak olarak kaydedilmektedir. Alan çalışması sonrasında ders süreci boyunca tüm gruplar bir araya gelerek elde etmiş oldukları verileri bir araya getirmekte, ortak bir çalışma gerçekleştirerek çözümleme ve değerlendirmeler yapmaktadır.

A.2 Alan Ölçeğinde Çözümleme ve Değerlendirmeler

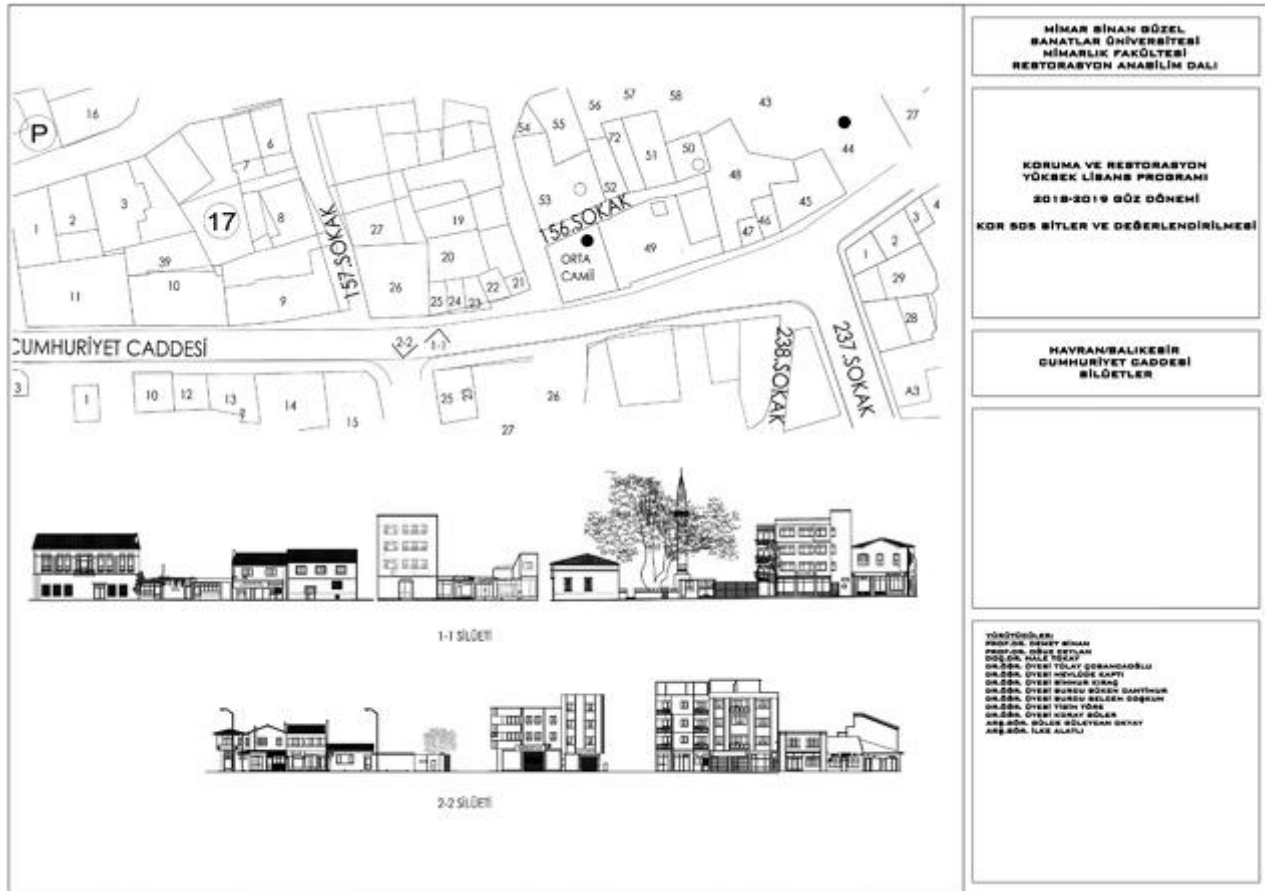
2010 yılında Havran Belediyesi'nin daveti ile başlayan tek yapı ölçeğindeki belgeleme ve koruma projelerine ilişkin lisansüstü çalışmaları 2012-2013 Eğitim yılı itibarıyla Sitler ve Değerlendirilmesi dersi kapsamında alan ölçeğinde boyut kazanmıştır. Sit Alanı içerisinde farklı dönemlerde, birbirini takip eden yapı adalarında sistimli şekilde çalışmalar sürdürülmüş ve tüm sit alanı içinde envanterleme tamamlanmıştır. 2022-2023 Eğitim yılına gelindiğinde 10 yıllık süreç göz önüne alınarak Sit Alanı'nın bütünü ele alınarak izleme ve güncelleme yapılarak önceki yıllar ile karşılaştırmalı değerlendirme gerçekleştirilmiştir. Alanda öğretim üyeleri rehberliğinde öğrenciler tarafından doldurulan çoktan seçmeli envanter fişlerinin alan çalışmasını takiben gerçekleştirilen atölye çalışmalarında Halihazır Harita, Sokak Kaplaması Analizi, Trafik Yoğunluğu Analizi, Doluluk-Boşluk Analizi, Kat Sayısı Analizi, İşlev Analizi, Kullanım Durumu Analizi, Kültür Varlığı Analizi, Özgünlük Durumu Analizi, Yapım Tekniği Analizi, Yapısal Sağlık Durumu Analizi, Mülkiyet Durumu Analizi başlıklarında çözümlemeler yapılmıştır. Ayrıca alandaki dokunun irdelenmesine yönelik mevcut ağaçlar, kent mobilyaları, sokak kaplamaları verileri de analiz çalışmalarında dahil edilmektedir. Bütüncül olarak belgelemenin güncelleme sonrasında; farklı yıllara ait yapılmış çözümlemeler ve alan verilerine ilişkin Değerlendirme ve Sentez ile Koruma Önerileri gerçekleştirilmiştir.

2012-2013 Eğitim Yılı

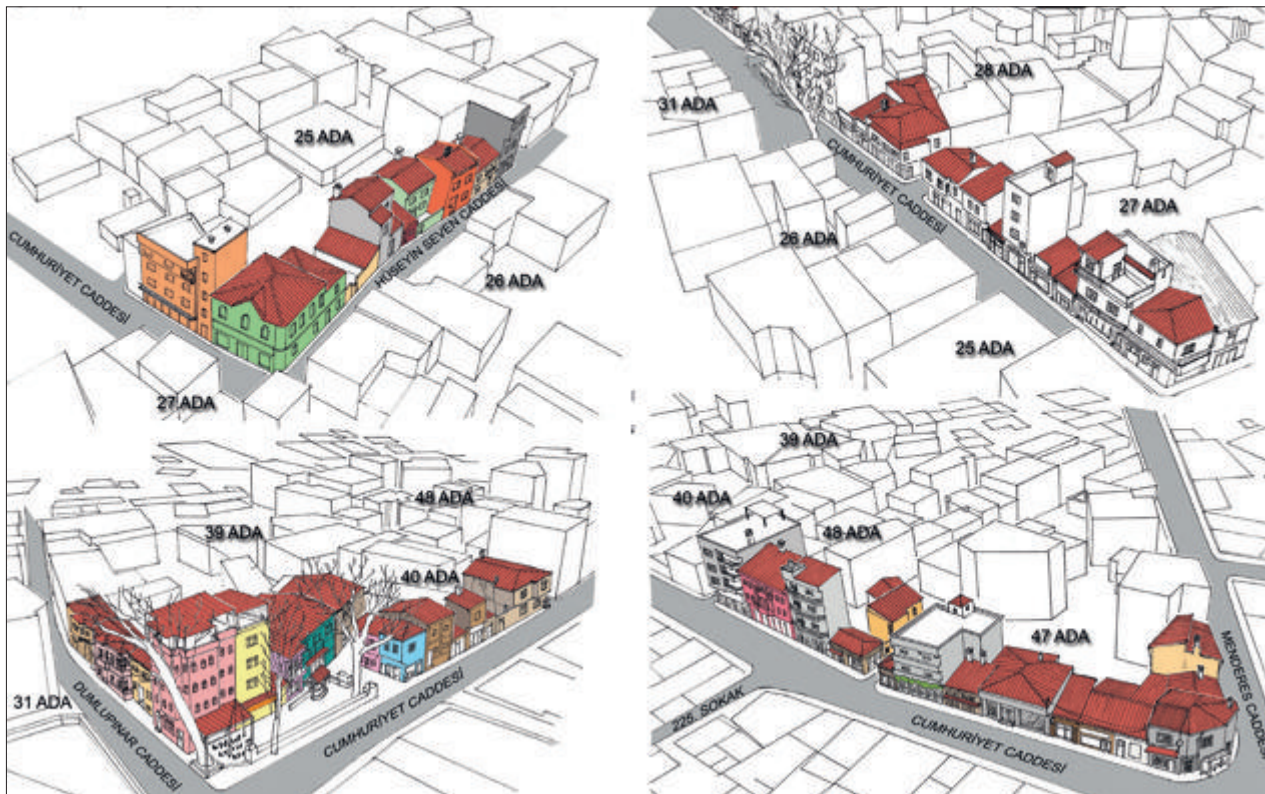
2012-2013 Eğitim Yılında yüksek lisans öğrencileri Pembe Gülen Cingöz, Sinem Özkan, Hayriye İsmailoğlu, Derya Altıner, Cihan Çağal, Yalin Pekvar, Çiğdem Furtuna ve Şamil Özyurt tarafından 68, 69, 95, 100 ve 152

Şekil 3: 2012-2013 Alan Çalışması Ekibi tarafından hazırlanan Fiziksel Özgünlük Durumu Analizi paftası (MSGSÜ-RADA).

Şekil 5: 2018-2019 Alan Çalışması Ekibi tarafından hazırlanan Cumhuriyet Caddesi silüet çizimi (MSGSÜ-RADA).⁷

Şekil 6: 2018-2019 Alan Çalışması Ekibinin üç boyutlu modelleme ve renk belgeleme çalışmaları (MSGSÜ-RADA).

7 Cumhuriyet Caddesinin 2-2 silüetinin devamı olan silüet görünüşü Havran Terzizade Konağı rölovesi Bkz. C.2. B.1.

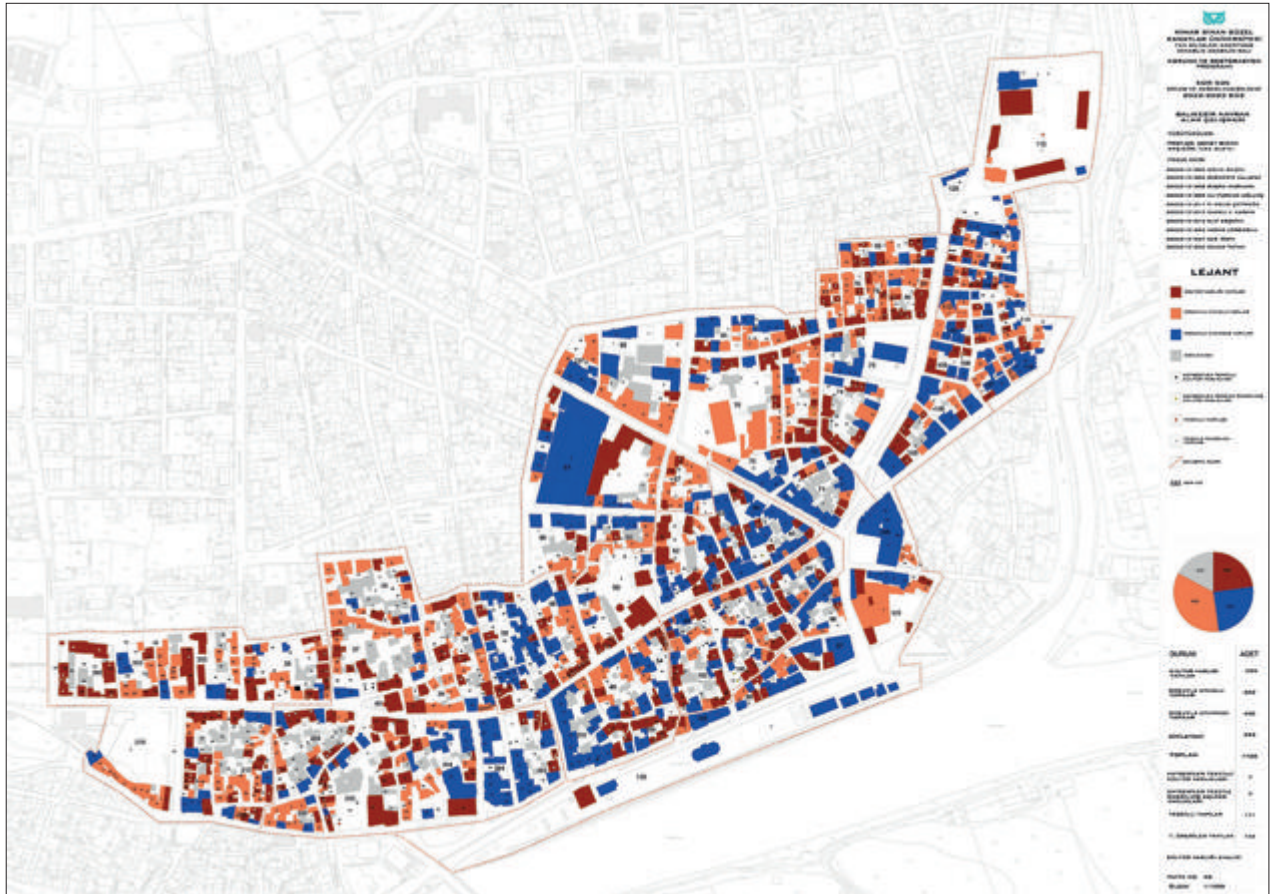
Doluluk-Boşluk, Trafik Yoğunluğu, Kat Sayısı, İşlev Analizi, Kullanım Durumu Analizi, Kültür Varlığı Analizi (Şekil 11), Özgünlük Durumu Analizi, Yapım Tekniği Analizi, Yapısal Sağlamlık Durumu Analizi ve Mülkiyet Durumu Analizlerini hazırlamıştır (Bkz. Ek 4). Önceki alan çalışmalarında olduğu gibi öğrencilerin çalışma süresince geleneksel dokuyu irdeledikleri eskiz çizimleri yapmaları teşvik edilmiştir (Şekil 12). 2018-2020 yıllarına ait tespitler de dahil olmak üzere, tüm sit alanını içeren analiz paftaları dönem içerisinde öğrenciler tarafından değerlendirilerek alana dair önemli tespitlerin yer aldığı bütüncül bir sentez paftası hazırlanmıştır (Şekil 13). Elde edilen veriler dönem içerisinde bir atölye çalışması gerçekleştirilerek değerlendirilmiş, yapılan değerlendirmeler doğrultusunda öğrenciler Havran Kentsel Sit Alanı için bir koruma önerisi geliştirmiştir (Şekil 14).

Öğrenciler koruma önerisi geliştirme sürecinde Kültür Varlığı Analizi kapsamında belirlenmiş olan tescilli ve tescile önerilen yapıları liste oluşturarak incelemiş ve bu doğrultuda basit onarım, kapsamlı onarım, koruma ve yeniden yapım olmak üzere dört başlık altında lejant oluşturmuştur. Yapılan değerlendirmede 197 yapının basit onarım, 59'unun kapsamlı onarım, 56'sının mevcut haliyle koruma ve 8'inin ise yeniden yapım kapsamında ele alınması önerilmiştir. Çalışmalar sonucunda geçen 10 yıl içerisinde kültür varlığı olarak tespit edilmiş tescilli ya da tescile önerilen yapılardan 16'sının çeşitli nedenlerle kaybedilmiş olduğu ortaya çıkmıştır. Havran'daki kültür varlığı yapılar için Tescilli Yapılar (Bkz EK 5) ve Tescile Önerilen Yapılar olmak üzere iki liste hazırlanmış, tescilli yapıların özgünlük değeri yüksek ve yapısal sağlamlık durumu kötü olanlar müdahale öncelikli olarak işaretlenmiştir. Ayrıca öğrenciler tarafından tescile önerilen yapıların seçiminde kullanılmak üzere dokuz değerlendirme kriteri tanımlanmıştır (Bkz EK 6).

Bu kriterler yapının ada içerisindeki konumu, vista değeri, silüet bütünlüğü, özgün işlev, özgün yapım sistemi, özgün plan tipi, özgün cephe özelliği, yapı öğeleri, özgün kapı/pencere ve bezeme olarak belirlenmiştir. Özgünlük değeri yüksek ancak yapısal bütünlüğü zayıf olan kültür varlıklarının kaybedilme riski nedeniyle öncelikli olarak tescil edilmesi ve koruma müdahalesinde bulunulması önerilmiştir.

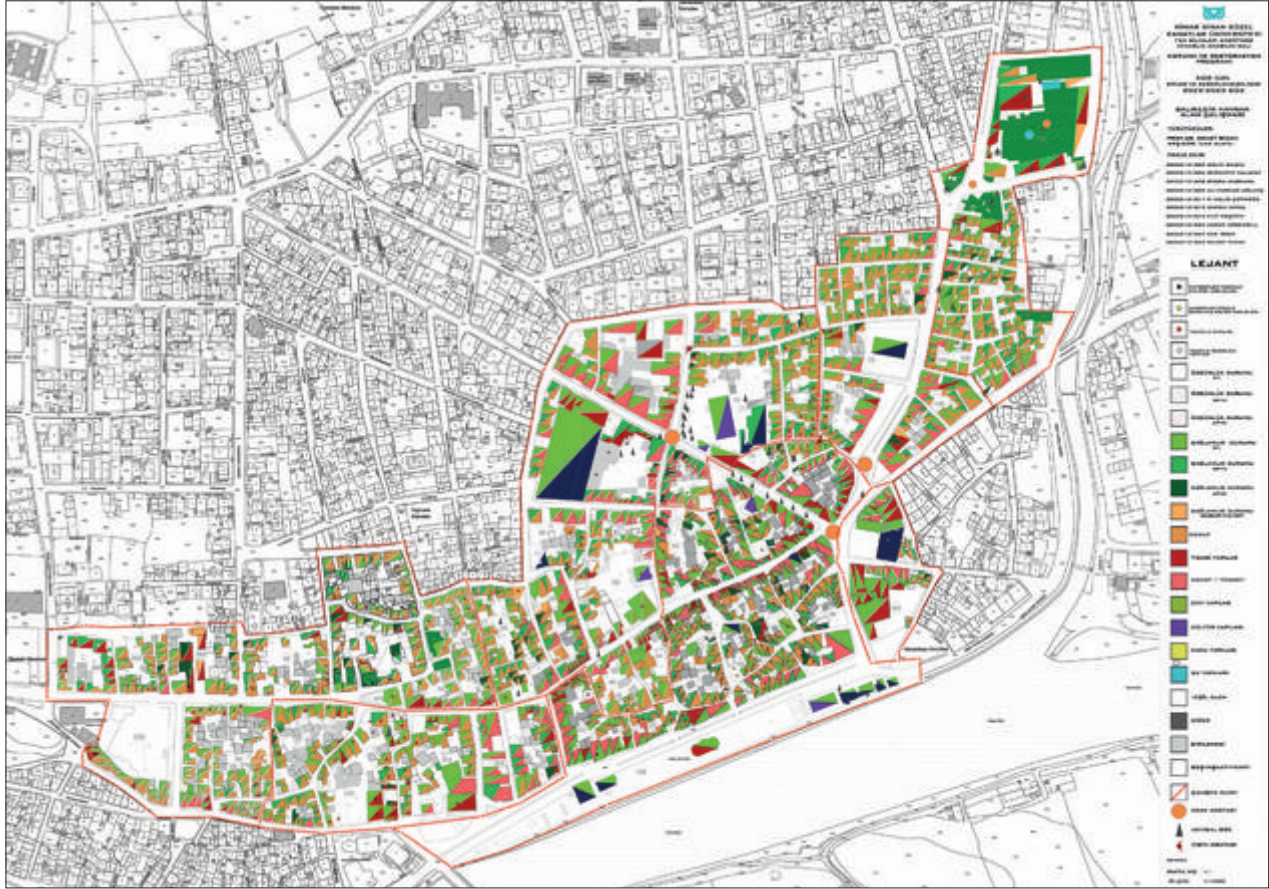
Şekil 10: 2022-2023 Alan Çalışması Ekibi tarafından hazırlanan halihazır paftası (MSGSÜ-RADA).

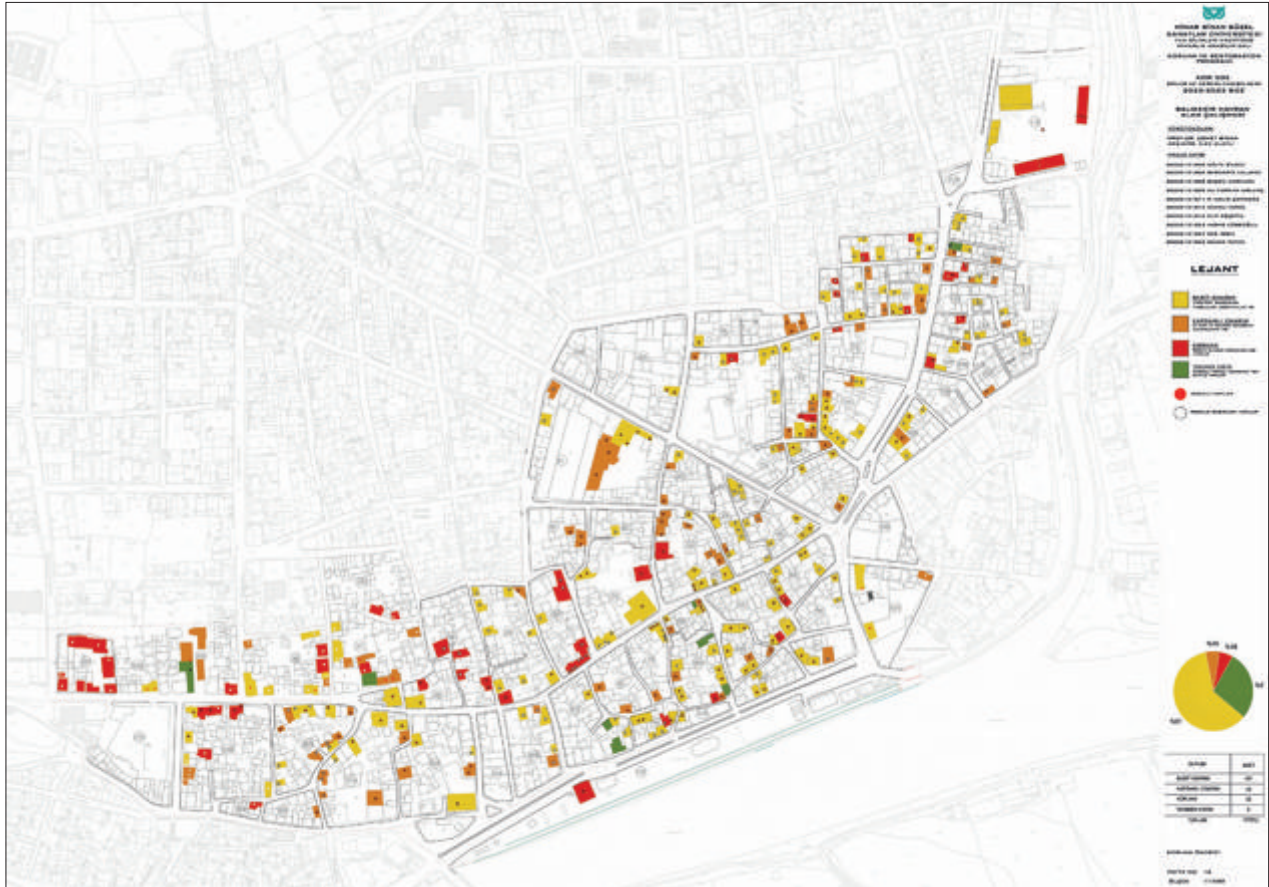
Şekil 11: 2022-2023 Alan Çalışması Ekibi tarafından hazırlanan Kültür Varlığı Analizi paftası (MSGSÜ-RADA).

Şekil 12: 2022-2023 Alan Çalışması Ekibi tarafından hazırlanan eskiz çizimleri (MSGSÜ-RADA).

Şekil 13: 2022-2023 Alan Çalışması Ekibi tarafından hazırlanan sentez paftası (MSGSU-RADA).

Şekil 14: 2022-2023 Alan Çalışması Ekibi tarafından hazırlanan koruma önerisi paftası (MSGSU-RADA).

A.3 Yerin Ruhu ve Geleneksel Dokunun Karakteristik Öğeleri

Latince kökenli bir terim olan *genius loci*, “yerin ruhu” anlamını taşımaktadır. Bir yerleşimin kimliğini, tarihsel sürekliliği ve onun etkisiyle oluşan mekânsal dokusunu tanımlamak için kullanılmayan (Norberg-Schulz 1980) yanı sıra yerleşimin somut olmayan niteliklerini de içeren bir kapsama sahiptir (Relph 1976). Günümüzde “miras” kavramı uluslararası koruma alanında benimsenen somut ve somut olmayan mirası içerdiği gibi, bunların birlikteliğinin oluşturduğu “yer”i de kapsamaktadır (Binan ve Büken Cantimur 2010).

Bu anlayış ışığında öğrencilerden geleneksel bir Batı Ege yerleşimi olan Havran’ın kimliğini oluşturan belirleyici öğeleri kendi bakış açıları doğrultusunda tespit etmeleri istenmiştir. Yapılı çevrenin somut dokusunun küçük ölçekli yapı elemanları üzerinden okunmasına imkân sağlayan çalışmada sit alanı içerisindeki yapı çevrenin belirleyici unsurları olan duvarlar, kapılar, pencereler, çıkmalar, bacalar ve bahçe duvarlarını örten harpuştalar fotoğraflanarak tespit edilmiştir. Çalışmada öğrenciler yere özgü yapı üretim biçimlerini idrak etmenin yanında, söz konusu üretim biçimlerinin dönemsel olarak farklılaştığını gözlemleme imkânı elde etmiştir.

Duvarlar

Yerleşimde düşey dokuyu oluşturan duvarlar; cadde ve sokakların boyutlarını, diğer bir ifadeyle boşlukların hacmini belirlemektedir. Bugünden farklılaşan malzeme, doku ve renklerle kentin süregelen yapısını, zamanın etkisindeki yıpranma ve patinası ile geçmişin izini yansıtmaktadır. Bahçe ve yapıların duvarlarında oluşan sıva dökülmesi gibi yıpranmalar farklı tarihlerdeki yapı teknolojilerini tespit etme imkânı sağlamaktadır.

Şekil 15: Duvarlar (MSGSÜ-RADA).

Kapılar

Havran'daki kültür varlığı yapıların özgün kapılarından sınırlı sayıda örnek günümüze ulaşabilmişse de 19. yüzyıl sonundan günümüze farklı boyut, malzeme ve yapım tekniklerindeki örneklerine rastlanabilmektedir. Bugün sit alanı sınırları içerisinde görülen ahşap tablalı kapıların büyük bölümü 20. yüzyıl başına tarihlenebilir (Bkz. 204 Ada 11 Parsel, 39 Ada 3 Parsel, 37 Ada 31 Parsel). Tablalı ahşap kapıların 40-50 santimetrelilik 2 kanatlı olduğu ve genellikle konutların sokağa açılan girişlerinde kullanıldığı görülmektedir. Büyük çoğunluğu 19. yüzyıla tarihlenen taşlıklık konutların taşlıkta sokağa açılan kapıları ise yine çift kanatlı ancak bu kez daha geniş açıklık sağlayacak biçimde 70-80 santimetrelilik kanatlara sahip olarak görülmektedir (Bkz. 62 Ada 21 Parsel).

Alan genelinde kapılar incelendiğinde özellikle 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başı ile 20. yüzyıl ortasındaki farklılıkları görmek mümkündür. 20. yüzyıl ortasında yeni malzeme imkanlarının kullanılmaya başlanması ile kapılarda ahşap ve demir işçiliğinin nitelikli birlikteliği göze çarpmaktadır. 20. yüzyılın son çeyreğinde ahşap kapıların yerini demir ve sac kapılar almıştır. 1970'li ve 1980'li yıllarda bu işçiliğin nitelikli örnekleri üretilmiştir.

Şekil 16: Kapılar (MSGSÜ-RADA).

Şekil 17: Kapılar (MSGSÜ-RADA).

Pencereler

Havran'nın geleneksel konutlarındaki pencereler işlevsel niteliklerinin ötesinde boyut, biçim ve estetik nitelikleriyle de dikkat çekmektedir. 18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıllara tarihlenebilecek tepe pencereci konut örneklerine sit alanı içerisinde sınırlı sayıda rastlanmaktadır. Cam teknolojisinin kısıtlı olduğu bu dönemde altta ahşap kapaklı ve parmaklıklı camsız pencere açıklıklarının üstünde küçük ve bazen renkli camlardan üretilmiş alçı pencereler iç mekânın kapaklar kapalıyken de aydınlatılabilmesini sağlamaktadır. Zaman içerisinde cam üretiminin gelişmesi ve ulaşılabilir olması ile alttaki kapaklı pencere açıklıklarında da dönemin teknolojileri uyarınca giyotin pencereler uygulanmıştır (Bkz. 39 Ada 34 Parsel). 19. yüzyıldan 20. yüzyıl başına kadar dar açıklıklarda yaygın olarak kullanılan giyotin pencereler (Bkz. 39 Ada 32 Parsel, 26 Ada 34 Parsel) inşaat teknolojilerinin gelişmesi ile yerini daha geniş açıklıklı kanatlı asri pencerelere bırakmıştır (Bkz. 205 Ada 2 Parsel, 25 Ada 1 Parsel). Bazı konutlarda ise özgün giyotin pencerelerin zaman içerisinde ahşap kanatlı pencerelerle değiştirilmiş olduğu görülmektedir (Bkz. 39 Ada 21 Parsel). Özgün kanatlı pencerelerin ise yerlerini PVC esaslı doğramalara bırakmakta olduğu görülmektedir.

Şekil 18: Pencere (MSGSÜ-RADA).

Şekil 19: Pencere (MSGSÜ-RADA).

Çıkmalar:

Havran'da karşımıza çıkan iki katlı geleneksel Türk Evlerinin büyük çoğunluğunda üst katların çıkmalı olduğu görülmektedir. Zemin katları kâgir malzemeden olan, üst katları hımiş olarak inşa edilen yapılarda ahşap konstrüksiyon yardımı ile üst katlarda daha geniş ve aydınlık mekânlar sağlanması amacıyla çıkma uygulanmıştır. Çıkmalı yapıların 19. yüzyıl başlarına tarihlenebilecek erken örneklerinde ahşap desteklerin kullanıldığı (Bkz. 62 Ada 34 Parsel), bazı yapılarda desteklerin bağdadi tekniği ile sıvandığı (Bkz. 37 Ada 23 Parsel, 152 Ada 21-22 Parsel) görülmektedir. 19. yüzyıldan 20. yüzyıl başına dek destekli ve desteksiz (konsol) çıkmaların (Bkz. 31 Ada 16 Parsel) uygulandığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde zemin katı kâgir, üst katı hımiş veya ahşap strüktürlü yapılarda demir paraçoller de çıkmayı destekleyen elemanlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Bkz. 205 Ada 15 Parsel). 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başına tarihlenen kâgir yapılarda konsol çıkmalar, batı etkili konutlarda ise demir paraçolle desteklenen balkonlara rastlanabilmektedir (Bkz. 152 Ada 13 Parsel). 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kâgir duvarlı ve betonarme döşemeli yapılarda çıkmalar konsol olarak 20-70 santimetreyi geçmeyen boyutlarda uygulanmaya devam etmiştir (Bkz. 203 Ada 8 Parsel, 80 Ada 5 Parsel).

Şekil 20: Çıkmalar (MSGÜ-RADA).

Bacalar

Pişmiş toprak baca ve baca şapkaları Havran silüetini zenginleştiren bir öge olarak karşımıza çıkmaktadır. 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında sayısı artan Zeytinyağı fabrikalarının yüksek tuğla bacaları ise tarıma dayalı ekonominin endüstriyel karşılığını peyzaj ögesi olarak sunmaktadır.

Şekil 21: Bacalar (MSGÜ-RADA).

Harpuştalar

Bahçe duvarlarının veya parapetlerin üzerini örterek dış etkenlerden korunmasını sağlayan harpuştalar avlulu konutların yaygın olduğu geleneksel yerleşimlerde kentsel veya kırsal dokunun önemli bir bileşeni olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 22: Harpuştalar (MSGSÜ-RADA).

B. GELENEKSEL YERLEŞİM DOKUSUNA DAİR TESPİT ve DEĞERLENDİRMELER

Önceki bölümde Havran'da 2012-2023 yılları arasında gerçekleştirilen alan çalışmaları sırasında öğrenciler tarafından yapılan tespitler aktarılmıştır. Bu bölümde ders kapsamında yapılan tespitlere ek olarak alan çalışması sırasında öğretim elemanlarının elde ettiği bilgiler ışığında Havran geleneksel yerleşim dokusunda günlük yaşama dair izler hakkında değerlendirmelere yer verilecektir. Ardından 2012'den itibaren yürütülen çalışmalar karşılaştırmalı olarak değerlendirilecektir.

B.1 Günlük Yaşamın Geleneksel Dokuya Yansımaları

Havran'da toplumsal yaşam, üretim biçimleri ve gündelik pratikler yerleşimin mekânsal ve mimari karakterinin oluşumunda önemli bir rol üstlenmiştir. 18. yüzyıl sonları ve 19. yüzyıla uzanan geleneksel yapım teknikleri ve yaşam biçimlerinin izleri kültürel peyzajın ayrılmaz unsurları haline gelmiştir. Bu doğrultuda, geleneksel yapı malzemelerinin üretim biçimleri, kentsel altyapı elemanları ve kamusal mekân öğeleri gibi Havran'ın geleneksel dokusunun önemli bileşenleri ele alınmıştır.

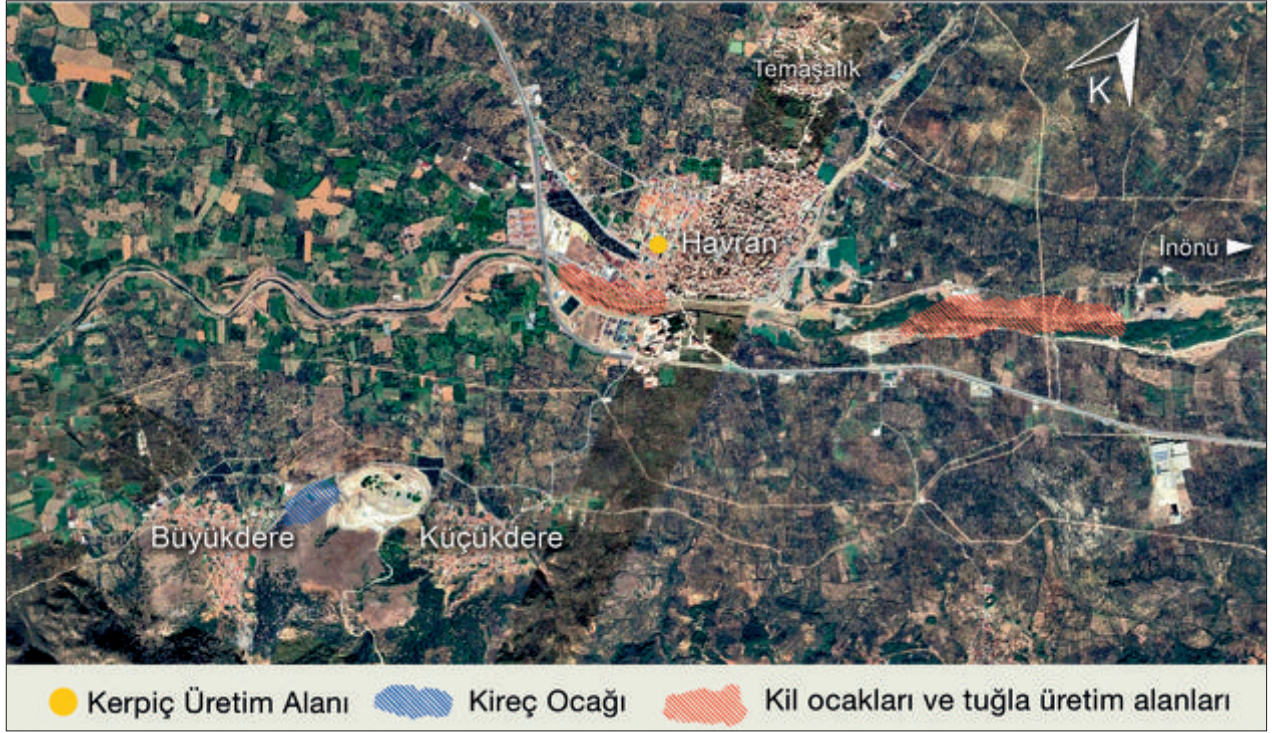
Geleneksel Yapı Malzemeleri ve Üretim Alanları

Havran'ın geleneksel konutları, coğrafyanın sunduğu doğal kaynaklardan yararlanılarak ve kuşaktan kuşağa aktarılan yerel ustalık bilgisine dayanan yapım teknikleriyle inşa edilmiştir. Yapıların ana malzemeleri ahşap, kerpiç, taş ve tuğladan oluşmakta, harç ve sıvada kullanılan kireç önemli bir yardımcı malzeme olarak kullanılmaktadır.⁸ Malzemeler genellikle yerleşimin yakın çevresinden temin edilmektedir. Yarı-kâgir ve ahşap yapılarda kullanılan kereste Kazdağı ormanlarından elde edilmektedir (Gezgin 1969, s.19). Temellerde, zemin kat duvarlarında ve zemin döşemelerinde kullanılan doğal taşlar Havran Çayı'ndan ve Havran tepesindeki ocaktan çıkarılmaktadır.⁹ Tuğla ve kiremit yapı malzemesi Havran Çayı boyunca konumlanan tuğla ocaklarında üretilmektedir (Şekil 23) (Kıroğlu 1954, s.8; Gezgin 1969, s.19; Akif Soysal ile kişisel görüşme 25 Ekim 2023). Ana malzemesi killi toprak, kum, su ve saman olan kerpicing üretimi yerleşimin merkezinde Ebubekir Mahallesi 302 ada içerisinde bulunan arazide 20. yüzyıl ortasına kadar sürmüştür (Akif Soysal ile kişisel görüşme 25 Ekim 2023). Kireç ise Havran ilçesine bağlı Büyükdere ve Küçükdere köylerindeki kireç ocaklarından temin edilmektedir. 20. yüzyıl başında sayıları 40'ı bulan kireç ocaklarının günümüzde sayısı azalmış olmakla birlikte üretimleri artmıştır (Özdemir 2008, s.258).

Pencerelerde görülen demir parmaklıklar Batı Ege'ye özgü karakteristik bir öge olarak karşımıza çıkmaktadır. 19. yüzyıldan 20. yüzyılın ortalarına dek özgün örneklerini görebildiğimiz soğuk demir işçiliği

8 Konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz. Çobancaoğlu ve Kaptı, Havran Geleneksel Konut Yapım Teknikleri ve Malzeme Kullanımı.

9 Özdemir, Çamdibi İlkokulu yapımında taşların Havran tepesinden getirildiğini yazar (Özdemir 2008, s. 266).

Şekil 23: Havran'da geleneksel yapı malzemelerinin üretim alanları

Şekil 24: 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında Havran'da demir parmaklık örnekleri (MSGSÜ-RADA).

Şekil 25: 20. yüzyılda Havran'da demir parmaklık örnekleri (MSGSÜ-RADA).

alüminyumun yaygınlaşması ile kullanımını yitirmiştir. 1950'li yıllarda Havranda sekiz adet demirci bulunması (Kıroğlu, 1953) dikkat çekicidir. Bu durum konutlarda gördüğümüz özgün parmaklık tasarımlarının üretimi konusunda fikir vermektedir. 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında bilezikli ve perçinli karmaşık tasarımlara sahip örnekler görülebilmekteyken (Şekil 24) 20. yüzyıl ortalarına doğru perçinli parmaklıklarda daha sade geometrik desenlerin hâkim olduğu söylenebilir (Şekil 25). 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında Ege Bölgesi'nin Batı kıyılarındaki konutların zemin katlarında görülen dışa doğru kavisli parmaklıklar yöreye özgüdür. Zemin katta dışarıya bakmayı kolaylaştıran bu tür parmaklıklara Ayvalık'ta "sardunyalık" ismi verilmektedir (Şekil 24 - 38 Ada 19 Parsel ve 31 Ada 20 Parsel). Havran'da ince işçiliğe sahip bezemeli parmaklıklar 20. yüzyılın ikinci yarısında üretilmeye devam edilmiştir. Rıfat Köföncü tarafından imal edilen kapı ve pencere parmaklıkları günümüzde halen özgünlüğü korumaktadır (Şekil 26).¹⁰

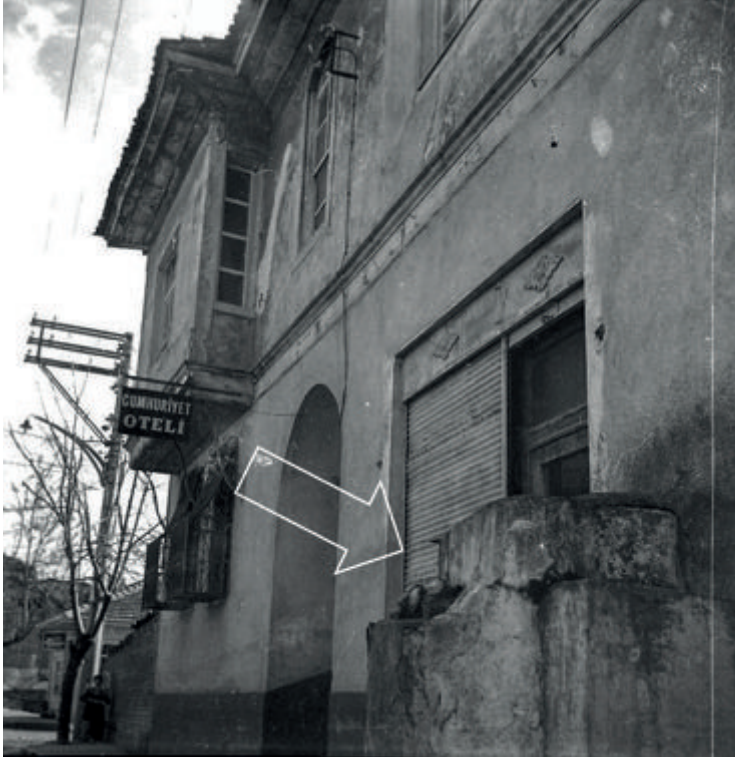
Havran'da Günlük Yaşamın İzleri

Havran geleneksel yerleşiminde su ihtiyacı 20. yüzyıl ortalarına dek evlerin bahçelerindeki tulumbarar aracılığıyla veya Kalabak Köyü'nden getirilen su sistemi aracılığıyla sağlanmaktadır (Soyuer 1947, s.27). Soyuer'e göre (1947, s.27) tulumbarar suları kireçli olduğu için, Kalabak Suyu ise yer yer su künkleri kırıldığı ve su açıktan geldiği için temizliğine güvenilmemesi nedeniyle tercih edilmemektedir. Kalabak'tan pişmiş toprak künklerle Havran'a gelen su sistemi belirli alanlarda inşa edilen ve "taksim" adı verilen havuzlar yardımıyla debisi düşürülerek evlere dağıtılmaktadır (Şekil 27). Havran kentsel sit alanı içerisindeki taksim havuzlarından günümüze ulaşan yoktur. Ancak, Kalabak Suyu'ndan yararlanan bazı konutların sokak cephelerinde taksim künklerine halen rastlanabilmektedir (Şekil 28 - b).

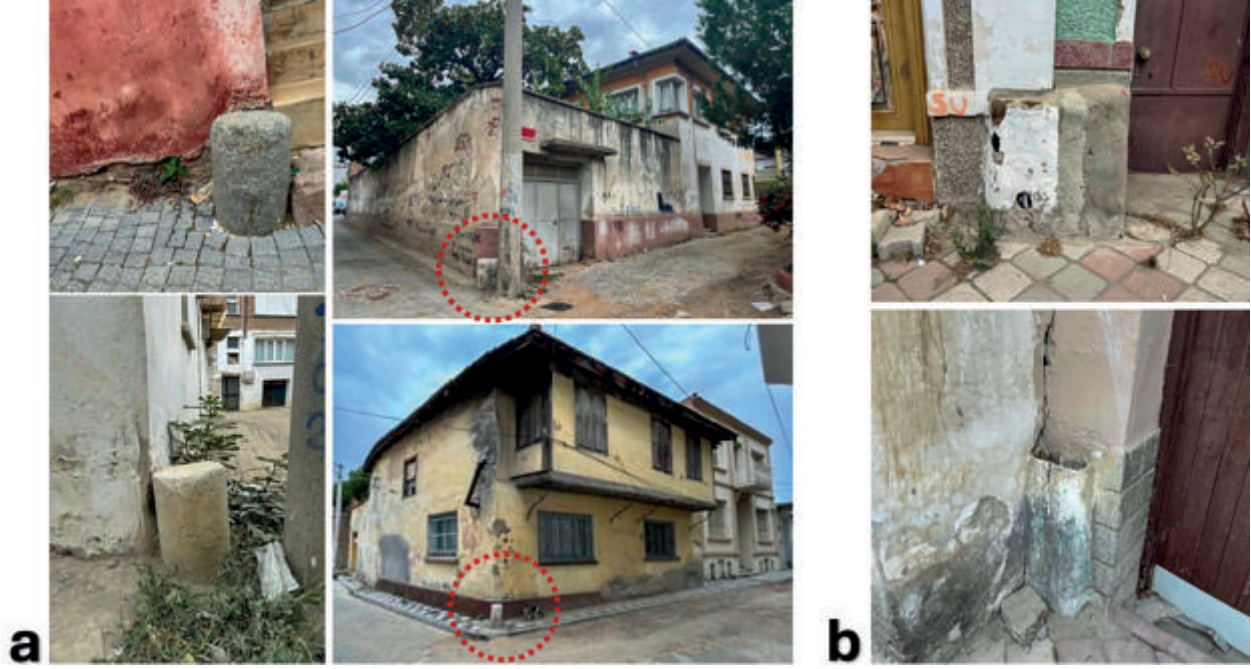
¹⁰ Bilgiye Çiğitzade Mahallesi Muhtarı Akif Soysal ile yapılan görüşme sonucu ulaşılmıştır.

Şekil 26: 204 Ada 20 Parselde 20. yüzyıl ortası demir işçiliği örneği (MSGÜ-RADA).

Şekil 27: Solda: Havran'da bir taksim, 1973 (MSGÜ-RADA); Sağda: Havran Cumhuriyet Caddesi üzerinde taksim yeri ve havuz (Yetkin 1939).

Şekil 28: a: Binek taşları, b: Su taksimleri.

At ve atlı arabaya binmeyi kolaylaştırmak amacıyla kullanılan binek taşları, Havran Kentsel Sit Alanı'nda 18. ve 19. yüzyılın günlük yaşam pratiklerini yansıtan özgün unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Yerden yaklaşık 60 cm yüksekliğe sahip, çoğunlukla silindirik biçimli olan binek taşları Çiğirtzade, Mescid, Ebubekir ve Camii kebir mahallelerinde görülebilmektedir. Günümüzde işlevini yitirmiş olan bu taşların Havran'ın tarihine ışık tutan kültürel peyzaj öğeleri olarak geleceğe ulaşması önem taşımaktadır (Şekil 28-a).

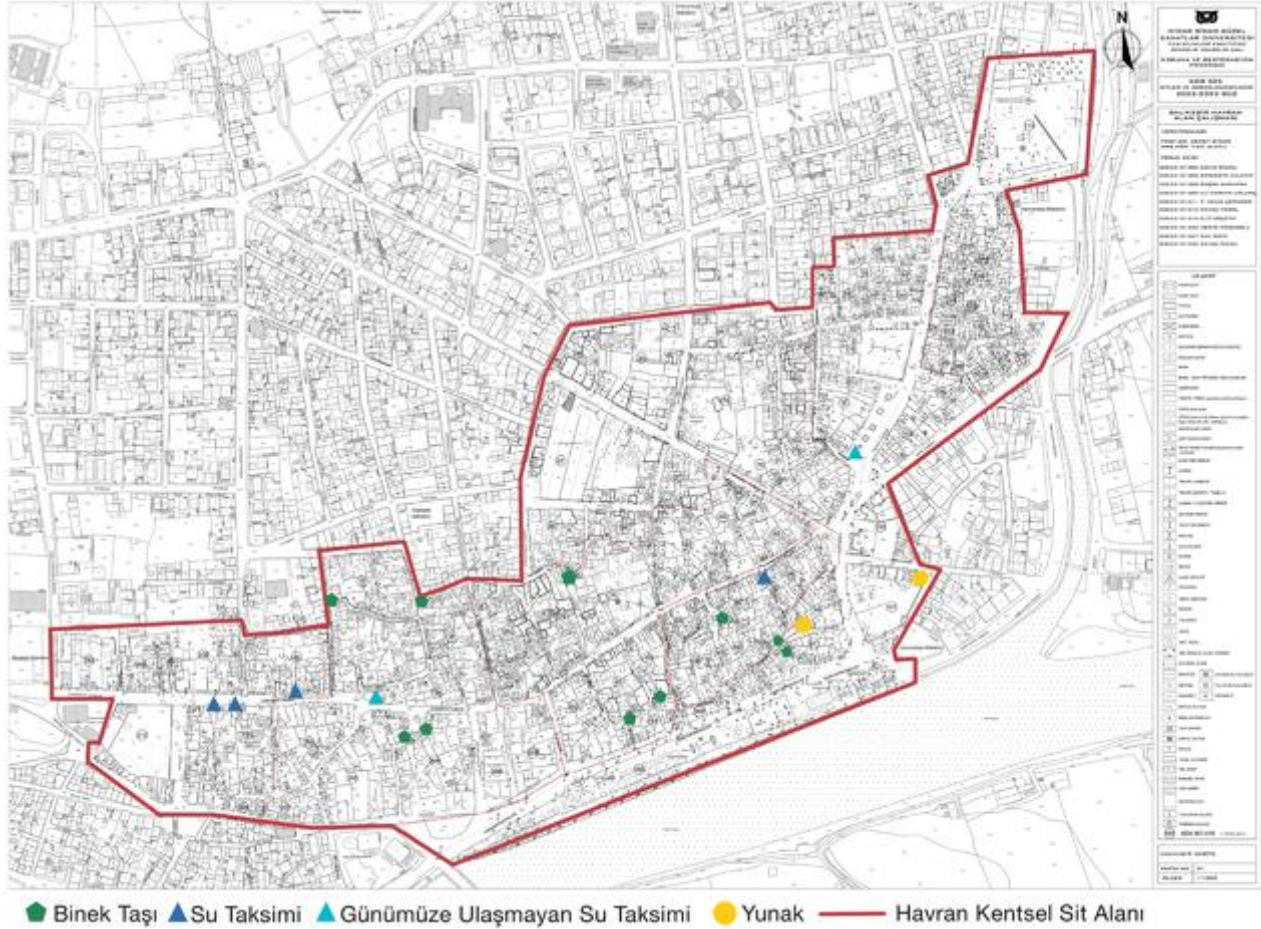
Havran'daki gündelik yaşama dair günümüze az örneği ulaşmış bir diğer kamusal öge ise yunaklardır. Çamaşırhane anlamına gelen “yunak”lar, geleneksel yerleşimlerde kadınların bir araya gelerek çamaşırlarını yıkayabildikleri mekânlardır. Burada çamaşırlar ocaklarda kaynatılan sular ile taş teknelerde yıkanmaktadır. Soyuer'e göre Havran'da her mahallede bir yunak bulunmaktadır, evlerde ise çamaşırlar “çamaşır taş”ı adı verilen özel imal edilmiş taşlarda yıkanmaktadır (Soyuer 1947, s.28). Havran kentsel sit alanında yalnızca Hamambası Mahallesi'ndeki yunak günümüze ulaşmış olup, bugün aşevi olarak kullanılmaktadır. Eski yunaktan kalan çamaşır taşlarından biri Kent Müzesi bahçesinde sergilenmektedir (Şekil 29).

B.2 Tespit Çalışmalarının Karşılaştırmalı Değerlendirmesi

Havran kentsel sit alanında 2012'den bu yana Sitler ve Değerlendirilmesi dersi kapsamında yürütülen belgeleme (tespit) çalışmaları mevcut durumun kayıt altına alınmasının ötesinde zamana yayılan bir “izleme

Şekil 29: a: Hamambası Mahallesi 101 Ada 5 Parselde yer alan yunak, b: Havran Kent Müzesi bahçesindeki çamaşır taşı.

Şekil 30: Havran kentsel sit alanında tespit edilen geleneksel kentsel öğeler.

süreci”nin gerçekleşmesini de sağlamıştır. Alan çalışmalarının aralıklı olarak yürütülmesi, alandaki fiziksel değişimin sistematik olarak değerlendirilmesine imkân tanımıştır. Söz konusu izleme süreci Havran özelinde yalnızca son on yıla değil, Restorasyon Anabilim Dalı Arşivi sayesinde 1970’li yıllara uzanan geniş bir zaman dilimine yayılmaktadır. Anabilim Dalı arşivinde yer alan ve lisans Rölöve dersi¹¹ kapsamında hazırlanmış belgeleme çalışmaları, fotoğraflar ve çizimler geleneksel konut dokusunda son 50 yıldaki değişimin değerlendirilmesini mümkün kılmıştır.

Restorasyon Anabilim Dalı arşivindeki tarihsel veriler güncel belgeleme çalışmaları ile karşılaştırıldığında Havran kentsel sit alanı içerisindeki bazı yapıların neredeyse tamamen kaybedildiği (Şekil 31), bazılarının özgünlük değerlerini zayıflatan müdahaleler gördüğü (Şekil 32), bir kısmının ise özgünlüğü korunsa dahi önemli ölçüde yıpranmış olduğu ortaya çıkmaktadır (Şekil 33). Bu bağlamda Havran’daki belgeleme çalışmalarının yalnızca mevcut durumunun tespiti değil, değişimin okunarak risklerin öngörülebilmesini sağlayan bir araç haline geldiğini söylemek mümkündür.

1995’te Havran’ın geleneksel dokusunun kentsel sit alanı olarak ilan edilmesi¹² bu kırılgan mirasın korunması için atılan en önemli adımlardan biridir. Halihazırda kuzey ve batı yönlerinde genişleyen Havran’da yeni yapılaşmanın 2000’li yıllardan itibaren Havran Çayı’nın güneyindeki alanlara yönlendirilmesi sit alanı üzerindeki baskının azalmasında etkili olmuştur. Öte yandan 2012-2023 arasında yapılan belgeleme çalışmaları

11 Akademi döneminde 1961 yılında Mimarlık Bölümü lisans zorunlu dersi olan Mimari Rölöve dersine, 1974’te Rölöve ve Restorasyon seçmeli dersi eklenmiş, 1982 yılından sonra Üniversite olma sürecinde Restorasyon Uygulama dersi, 1993’ten sonra Rölöve dersi, 2003’ten sonra Mimari Rölöve dersi, 2011 yılından sonra Rölöve ve Değerlendirme dersi, 2017 yılından günümüze de Mimari Rölöve ve Koruma dersi olarak tanımlanarak lisans eğitiminde yer almıştır.

12 Havran Kentsel Sit Alanı Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’nun 10.7.1995 tarih 4518 sayılı kararı ile “İlçe merkezinde, kentin çekirdeğini oluşturan ve tescilli anıtsal ve sivil mimarlık örneklerinin yoğun olarak bulunduğu kentsel değerlerin bir bütünlük içinde korunması ve yaşatılması amacı ile” ilan edilmiştir.

Şekil 31: Cumhuriyet Caddesi'nden Havran Mezarlığı'na doğru bakış, a: 1973 (MSGÜ-RADA), b: 2023 (Google Haritalar 2023).

Şekil 32: 204 Ada 5 Parsel'deki yapının 1973 yılındaki ve 2019 yılındaki görüntüsü (MSGÜ-RADA).

alanın kırılğan niteliğini ortaya koymaktadır. Sitler ve Değerlendirilmesi dersi kapsamında 2022-2023 eğitim döneminde lisansüstü öğrencileri tarafından hazırlanan raporda 1995'te tescil edilen 302 Ada 99 parseldeki yapı ve henüz 2020'de tescil edilen 114 ada 65 parseldeki yapı olmak üzere tescilli iki yapının ve geçmiş yıllarda tescile önerilen 14 yapının tamamen yok olduğu belirtilmiştir. Havran'da kısa sürede gerçekleşen kayıpların birincil nedeni yapıların sağlık durumlarının yetersiz olmasıdır ve koruma önlemlerinin zamanında alınmayışıdır. İkincil neden ise 2021 yılında metruk binaların yıkımına ilişkin İç İşleri Bakanlığı tarafından Valiliklere gönderilen genelge olarak gösterilebilir.¹³ Söz konusu genelge doğrultusunda tescilli ve tescile önerilmiş sağlık durumu kötü yapıların yıkımı gerçekleşmiştir.

¹³ İç İşleri Bakanlığı'nın genelgesinde 3194 sayılı İmar Kanunu'nun "yıkılacak derecede tehlikeli yapılar" başlıklı 39'uncu maddesinde yapılan değişiklik uyarınca "genel güvenlik ve asayiş bakımından tehlike arz ettiği valiliklerce tespit edilen metruk yapıların; tebliğinden itibaren yapı sahibince 30 gün içinde ortadan kaldırılması gerektiği"ne işaret edilmiştir.

Şekil 33: 37 Ada 24 Parseldeki tescilli yapının 1973 yılındaki ve 2019 yılındaki görüntüsü (MSGSÜ-RADA).

Belgeleme çalışmaları kronolojik olarak değerlendirildiğinde alandaki risklerin halen sürdüğünü ortaya koymaktadır. 2012-2013 eğitim yılında tespit edilen 152 ada 14 parselde yer alan tescilli iki konut yapısından önce parsel köşesinde yer alan kerpiç yapı yıkılmış, daha sonra bitişiğindeki karma sisteme sahip yapıda yangın çıkması sonucu büyük hasar oluşmuştur. Bu çerçevede koruma için tescilin yeterli olmadığı, düzenli bakım ve acil müdahale önlemleri olmadan kültür varlıklarının hızla kaybedilebildiği görülmektedir. Sit alanı içerisindeki benzer durumdaki yapılar 2022-2023 eğitim yılında öğrenciler tarafından tespit edilmiş (Bkz. B.1. Belgeleme ve Çözümleme) ve tüm kültür varlığı yapılar içerisinde özgünlük durumu iyi olup sağlamlık durumu kötü olan yapılar risk altında olarak belirtilmiştir. Bu doğrultuda, belirlenen risk altındaki tescilli yapılar için hızla koruma müdahalelerinin gerçekleştirilmesi, tescile önerilen yapıların ise tescil edilerek koruma uygulamalarının gerçekleştirilmesi önem taşımaktadır.

C. SONUÇ ve KORUMA ÖNERİLERİ

Bugüne kadar Havran’da yürütülen belgeleme çalışmaları kapsamında kentsel dokunun tüm öğeleri ayrıntılı biçimde ortaya koyularak fiziksel durumları tespit edilmiştir. Elde edilen veriler geleneksel dokudaki tarihsel katmanların ve mahallelerin dönüşüm süreçlerinin okunabilmesine (Bkz. Tarihsel Süreç İçinde Havran’ın Gelişimi) imkân sağlamış olup gelecekte akademik araştırmalara alt yapı oluşturacaktır.

Bu makalede Havran’ın kültürel kimliğinin yalnızca geleneksel konut dokusuyla sınırlı olmadığı, doğal ve yapı çevrenin bir bütün olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Havran; geleneksel konutları, sokak dokusunu tamamlayan kamusal donatıları, çeşmeleri, binek taşları, yunakları, geleneksel üretim alanları ve yerleşimi çevreleyen zeytinliklerle birlikte bir kültürel peyzaj olarak değerlendirilmelidir. Koruma yaklaşımları yalnızca kentsel sit alanı içerisindeki yapıları değil, yapılarla ilişkili üretim biçimlerini, peyzaj öğelerini ve geleneksel yaşam pratiklerini de kapsamalıdır. Bu doğrultuda Havran kültürel peyzajı için alan yönetim planı yapılması önerilmektedir.

Yapılan değerlendirmeler doğrultusunda Havran’ın korunması için üç aşamalı bir stratejik çerçeve önerilebilir. Kısa vadede, risk altındaki yapılar için acil müdahale önlemleri alınmalı ve koruma uygulamaları gerçekleştirilmelidir. Geleneksel yapıların tescil durumlarına bakılmaksızın bakım ve basit onarımlarının yapılması önem taşımaktadır. Bu uygulamalar için kullanıcıların Belediye tarafından koruma uygulama rehberlerine yönlendirilmesi sağlanabilir. Prof. Dr. Demet Ulusoy Binan danışmanlığında Ümrân Gencil (2025) tarafından Ekim 2025 tarihinde tamamlanan “Balıkesir-Havran Geleneksel Konutları İçin Koruma Uygulama Rehberi Önerisi” başlıklı tez çalışması kullanıcılar, yerel yapı ustaları ve uygulama alanındaki profesyonellere yönelik bir örnek teşkil etmektedir. Kültürel ve doğal mirasın korunmasında kapasite geliştirme ve katılımcılık

yanında afet ve risk yönetimi ile ilgili planların ve projelerin geliştirilmesi alanın sürdürülebilirlik ve süreklilik bağlamında gelişimini destekleyecektir.

Orta vadede Havran'ın Koruma Amaçlı İmar Planlarının güncellenmesi ve bütünleşik planlama anlayışının benimsenmesi önem taşımaktadır. Havran Belediyesi tarafından 2018'den bu yana gerçekleştirilen sokak sağlıklılaştırma çalışmalarının yanı sıra tek yapı ölçeğindeki koruma çalışmalarına ağırlık verilmesi gerekmektedir. MSGSÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Koruma ve Restorasyon Lisansüstü Programlarında hazırlanan rölöve restitüsyon ve restorasyon projelerinin protokol doğrultusunda ivedilikle güncellenerek Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kuruluna onaylatılması önem taşımaktadır. Projeleri hazır olan kültür varlıkları için Kültür Bakanlığı ve Valilik Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlıklarından alınacak hibe ve destekler ile uygulamaya geçilmelidir.

Havran Belediyesi ve Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi arasındaki işbirliği 10 yılı aşkın süredir devam etmektedir. Ortak paydanın kültürel mirasın korunması olduğu bu işbirliğinin sürdürülmesi ancak yerel yönetim, akademi ve yerel halkın ortak vizyonu ile mümkün olabilir. Bu doğrultuda uzun vadede üniversite işbirliğinde sürdürülebilir koruma modellerinin geliştirilmesi, ekonomik teşvik mekanizmalarının halka tanıtım-larının devam etmesi ve koruma bilincinin arttırılmasına yönelik kapasite geliştirme eylemlerinin planlanması önerilmektedir. Belediyenin KUDEB (Koruma Uygulama ve Denetim Bürosu) bünyesinde kuracağı atölyeler ile geleneksel yapım tekniklerinin devam etmesi sağlanırken, onarım yapabilir usta yetiştirme programları düzenlenerek sürdürülebilir koruma alt yapısı oluşturulabilir.

KAYNAKÇA

- Adalı, B. (2013) *Havran Kentsel Sit Alanı ve Dumlupınar Caddesi Koruma Önerisi* (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Binan, D. U. (1994). *Güzelyurt Örneğinde Kapadokya Bölgesi Yığma Taş Konut Mimarisinin Korunması için Bir Yöntem Araştırması*, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Yayını, İstanbul.
- Binan, D. U. (2013) “Türkiye’de Çok Katmanlı Yerleşimlerde Tanımlama-Koruma Yaklaşımı ve Öneriler: Bergama Örneği», *Tasarım+Kuram Dergisi*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Yay., İstanbul, s. 1-26.
- Binan, D. U. (2022). Kültürel Süreklilik Bağlamında Geleneksel Mimarinin Tanımlanması, Korunması ve Yaşatılması, Uluslararası Medeniyet, Şehir ve Mimari Sempozyumu Bildiriler, A.K.D.T.Y.K. Türk Tarih Kurumu yayını, Ankara, s.57-84.
- Binan, D.; Büken Cantimur, B. (2010). Koruma Alanında Somut ve Somut Olmayan Boyutlarıyla Miras Kavramının Gelişimi ve “Yerin Ruhı”. *Mimari Korumada Güncel Konular*. Anadolu Üniversitesi Yayınları. S. 176-191.
- Binan, D.; Alatlı, H.i. (2022). The Role of University in Local Cultural Development Through Vernacular Architectural Conservation Education: The Case of Havran, Turkey. *HERITAGE 2022 - International Conference on Vernacular Heritage: Culture, People and Sustainability*. September 15th-17th, 2022 Valencia, Spain. S. 599-606.
- BOA İ.AZN.- 54 – 9
- Gençel, Ü. (2025). *Balıkesir-Havran Geleneksel Konutları İçin Koruma Uygulama Rehberi Önerisi* (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Gezgin, E. (1969) *Havran İlçesi Monografyası*. (Mezuniyet Tezi).İstanbul Üniversitesi
- Google Haritalar. (2023). [Havran, Balıkesir.] [Google Maps]. Erişim Tarihi: 14 Aralık 2023.
- Google Haritalar. (2023). [Cumhuriyet Caddesi. Havran, Balıkesir.] [Street View]. Erişim Tarihi: 14 Ekim 2025, Erişim Adresi: <https://maps.app.goo.gl/ZF5DjkexodyimsFy9>
- Kıroğlu, Y. (1953) *Havran Nahiyesi Monografyası* (Mezuniyet Tezi).İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Enstitüsü, İstanbul.
- MSGSÜ-RADA (MSGSÜ-Restorasyon Anabilim Dalı Arşivi)
- Norberg-Schulz, C. (1980). *Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture*. Rizzoli.
- Özdemir, Z. (2008). *Tarihi, Kültürü ve Doğasıyla Körfezdeki Zümrüt Havran*. Havran Belediyesi yayınları: Balıkesir.
- Relph, E. (1976). *Place and Placelessness*. Pion.
- Soyuer, H. (1947). “Havran”, *Ülkü: Halk Evleri ve Halkodaları Dergisi*. Sayı:12, ss. 26-29
- Yetkin, G. (1957). *Kuruluşundan Bugüne Kadar Edremit’te Olup Bitenler*. Balıkesir, Türk dili Matbaası.
- Yılmaz, F. (1995). *XVI. Yüzyılda Edremit Kazası*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- URL-1 <https://dergipark.org.tr/en/download/issue-file/34022> (Erişim tarihi: 27. 07. 2021)
- İsmail Akpınar ile yapılan kişisel görüşme 20 Mayıs 2024
- Akif Soysal ile yapılan kişisel görüşme (Çiğirtate Mahallesi Muhtarı) 25 Ekim 2023

EKLER

EK 1 – 2012-2013 Eğitim Yılı Alan Çalışmaları

EK 2 – 2018-2019 Eğitim Yılı Alan Çalışmaları

EK 3 – 2019-2020 Eğitim Yılı Alan Çalışmaları

EK 4 – 2022-2023 Eğitim Yılı Alan Çalışmaları

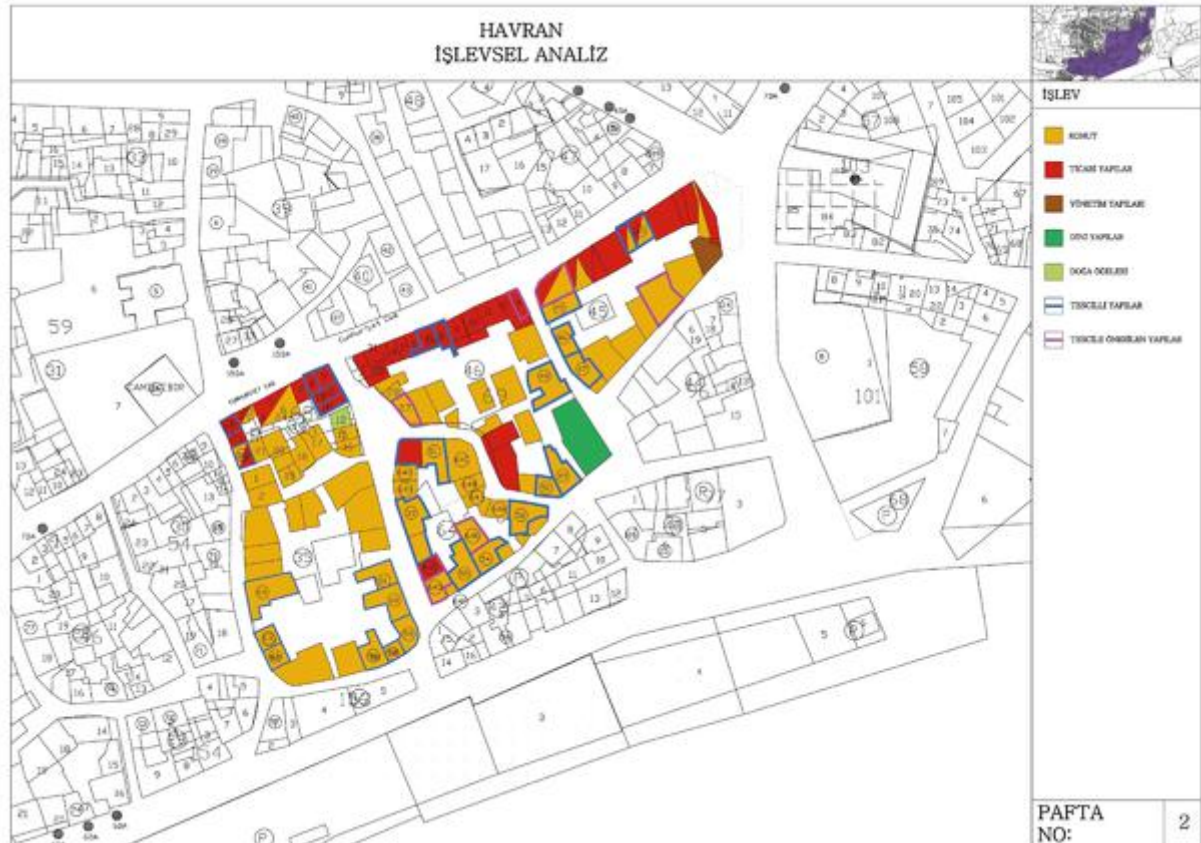
EK 5 – 2022-2023 Eğitim Yılı Alan Çalışmaları – Tescilli Kültür Varlıkları Listesi

EK 6 – 2022-2023 Eğitim Yılı Alan Çalışmaları – Tescile Önerilen Kültür Varlıkları Listesi

EK 1 – 2012-2013 Eğitim Yılı Alan Çalışmaları

EK 1- Şekil 1: 2012-2013 Eğitim Yılı Alan Çalışması – Kültür Varlığı Analizi

EK 1- Şekil: 2 2012-2013 Eğitim Yılı Alan Çalışması - İşlev Analizi

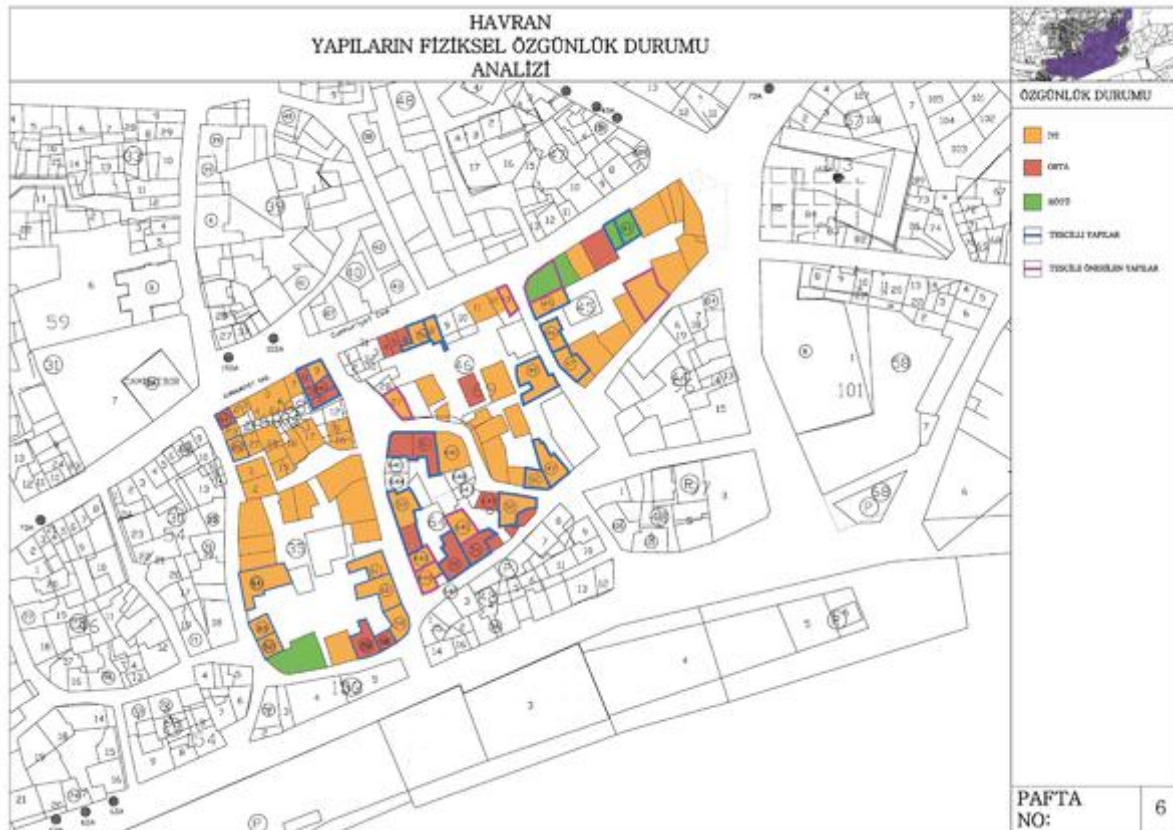
EK 1- Şekil 3: 2012-2013 Eğitim Yılı Alan Çalışması - Kat Yüksekliği Analizi

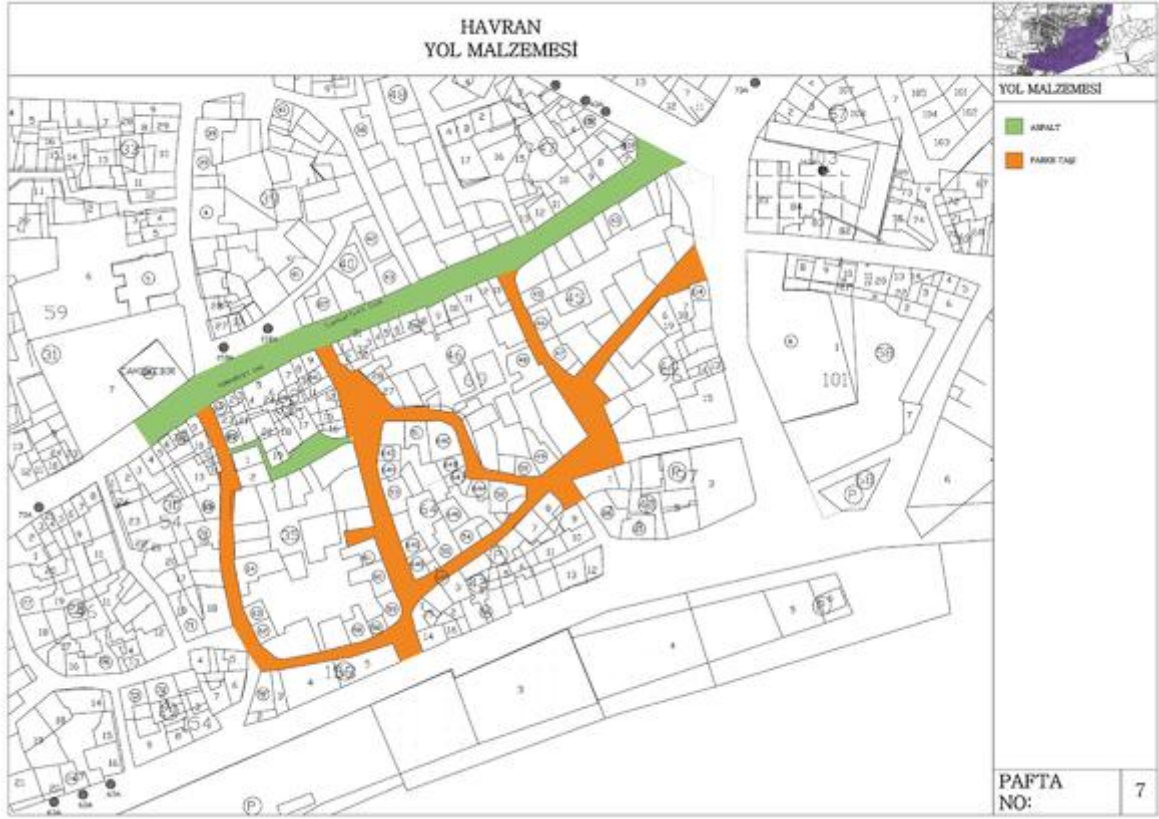
EK 1- Şekil 4: 2012-2013 Eğitim Yılı Alan Çalışması - Yapım Sistemi Analizi

EK 1- Şekil 5: 2012-2013 Eğitim Yılı Alan Çalışması - Yapısal Sağlamlık Durumu Analizi

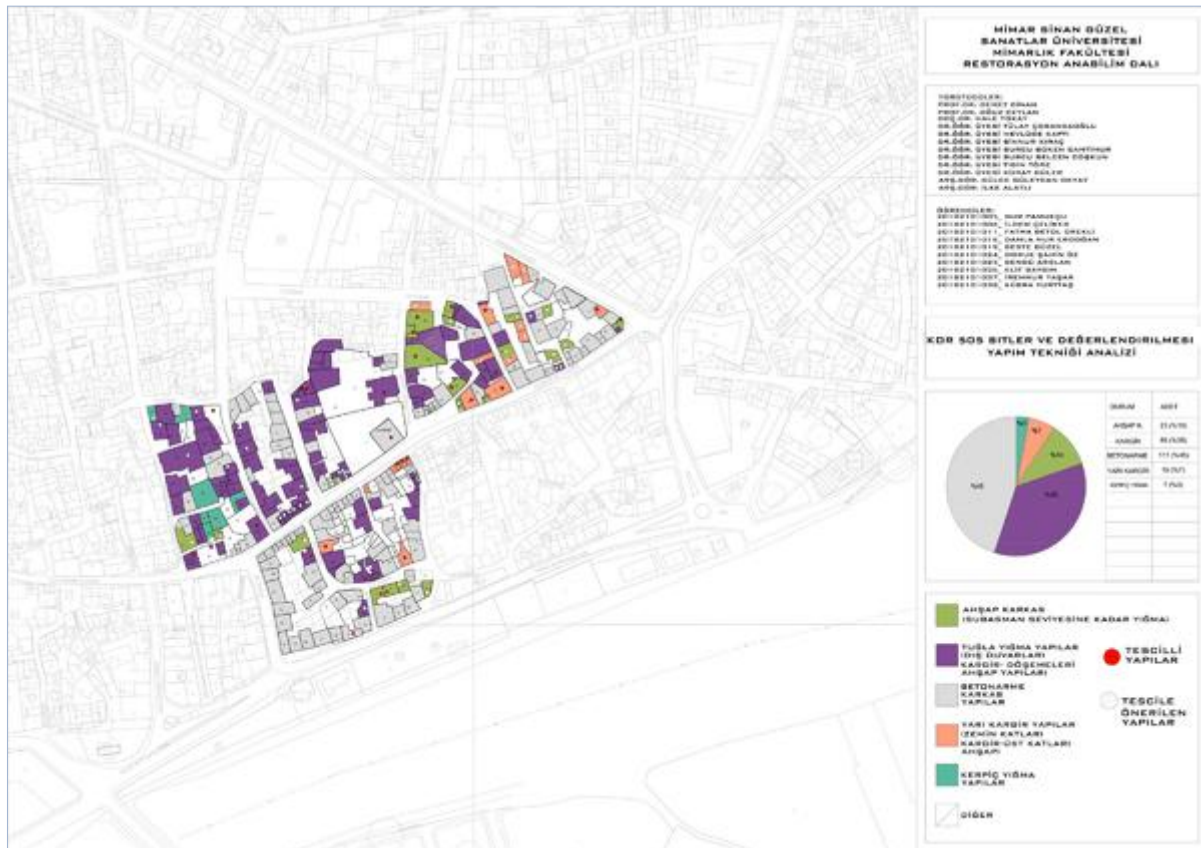

EK 1- Şekil 6: 2012-2013 Eğitim Yılı Alan Çalışması - Fiziksel Özgünlük Durumu Analizi

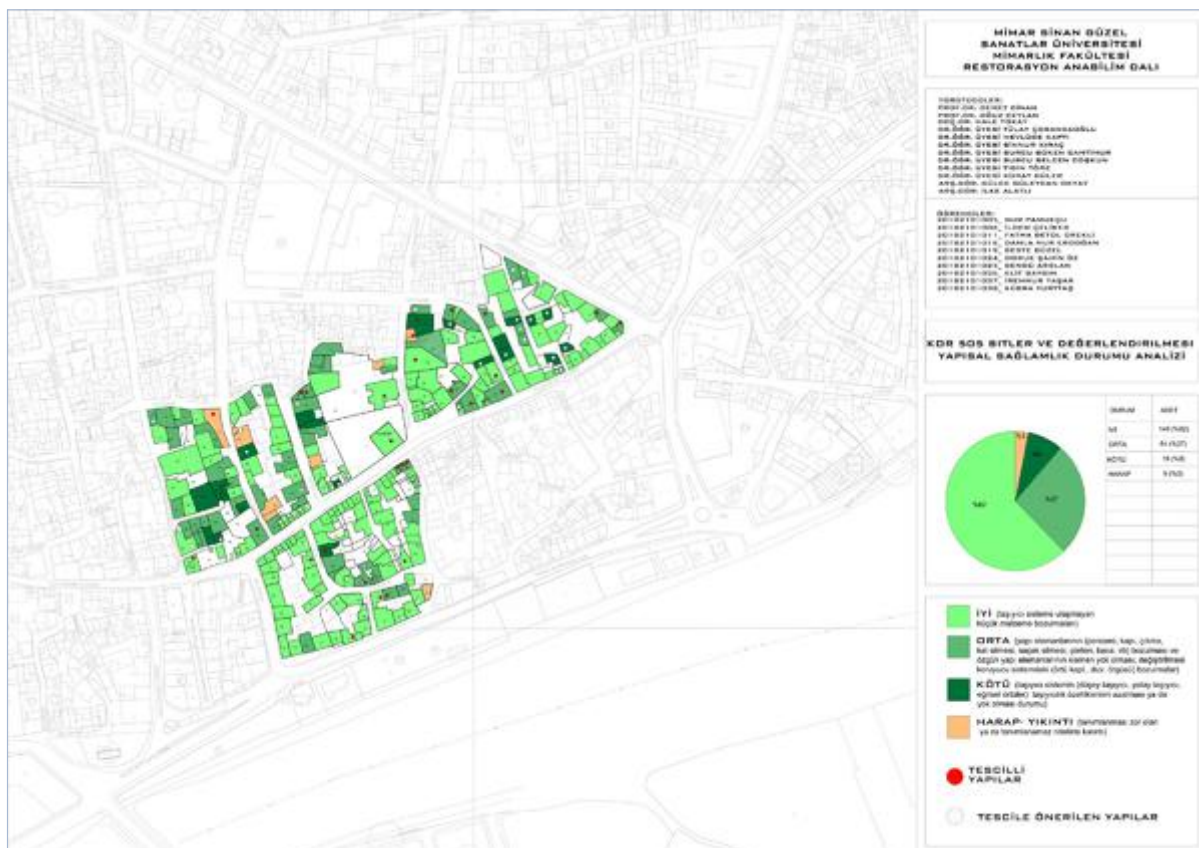

EK 1- Şekil 7: 2012-2013 Eğitim Yılı Alan Çalışması - Yol Malzemeleri Analizi

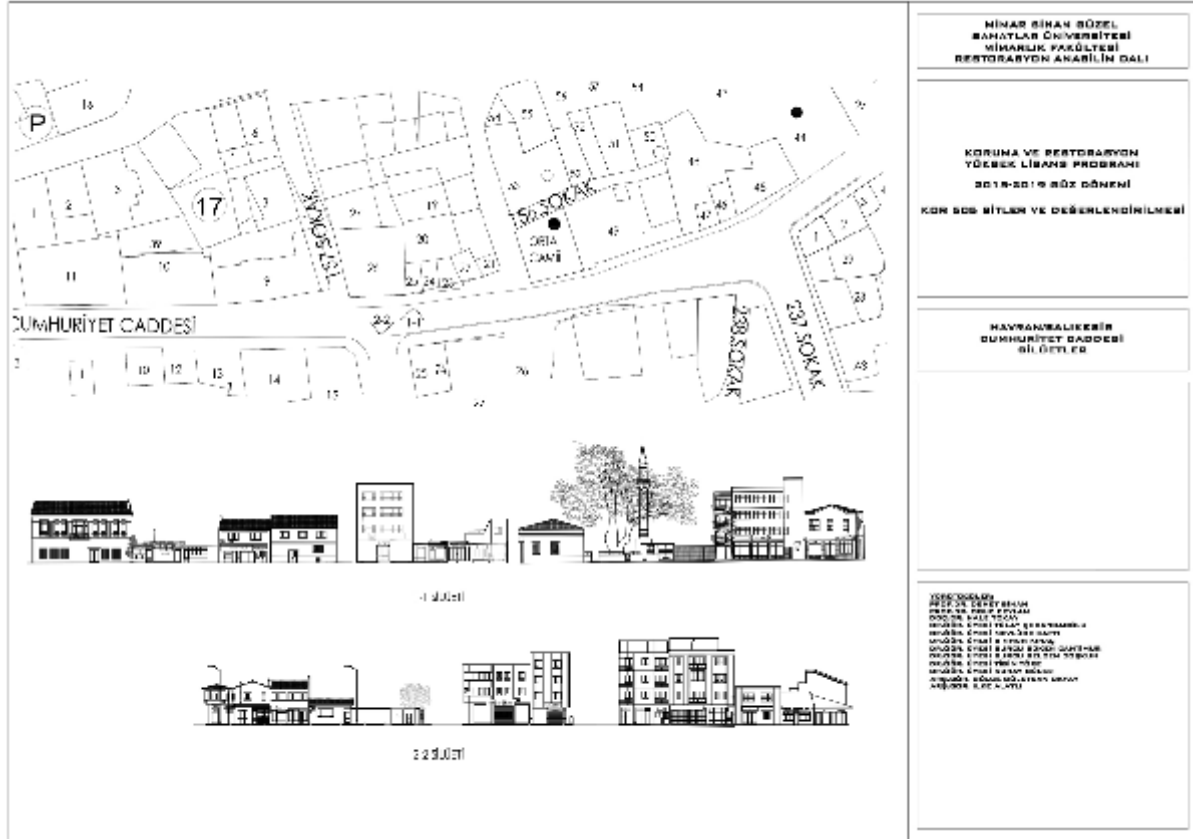

EK 2- Şekil 7: 2018-2019 Eğitim Yılı Alan Çalışması - Yapım Tekniği Analizi

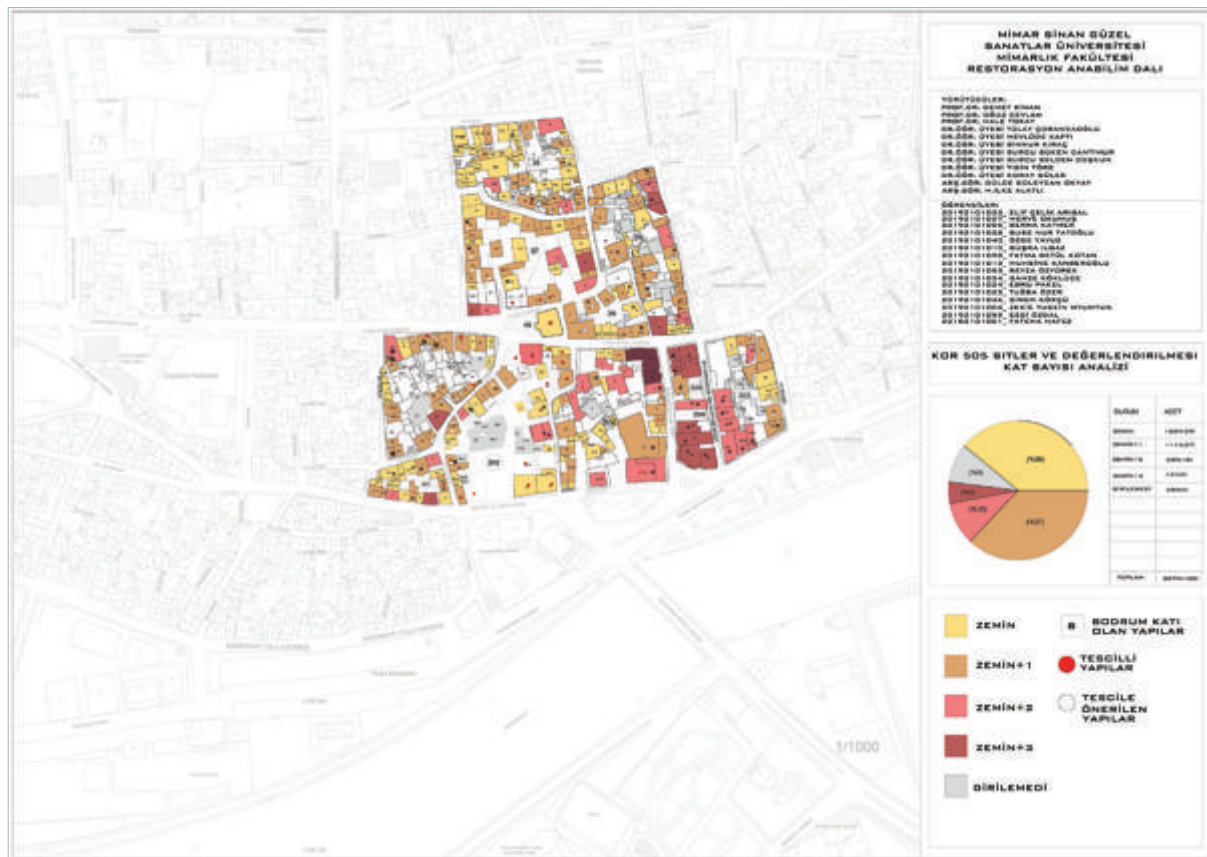
EK 2- Şekil 8: 2018-2019 Eğitim Yılı Alan Çalışması - Yapısal Sağlık Durumu Analizi

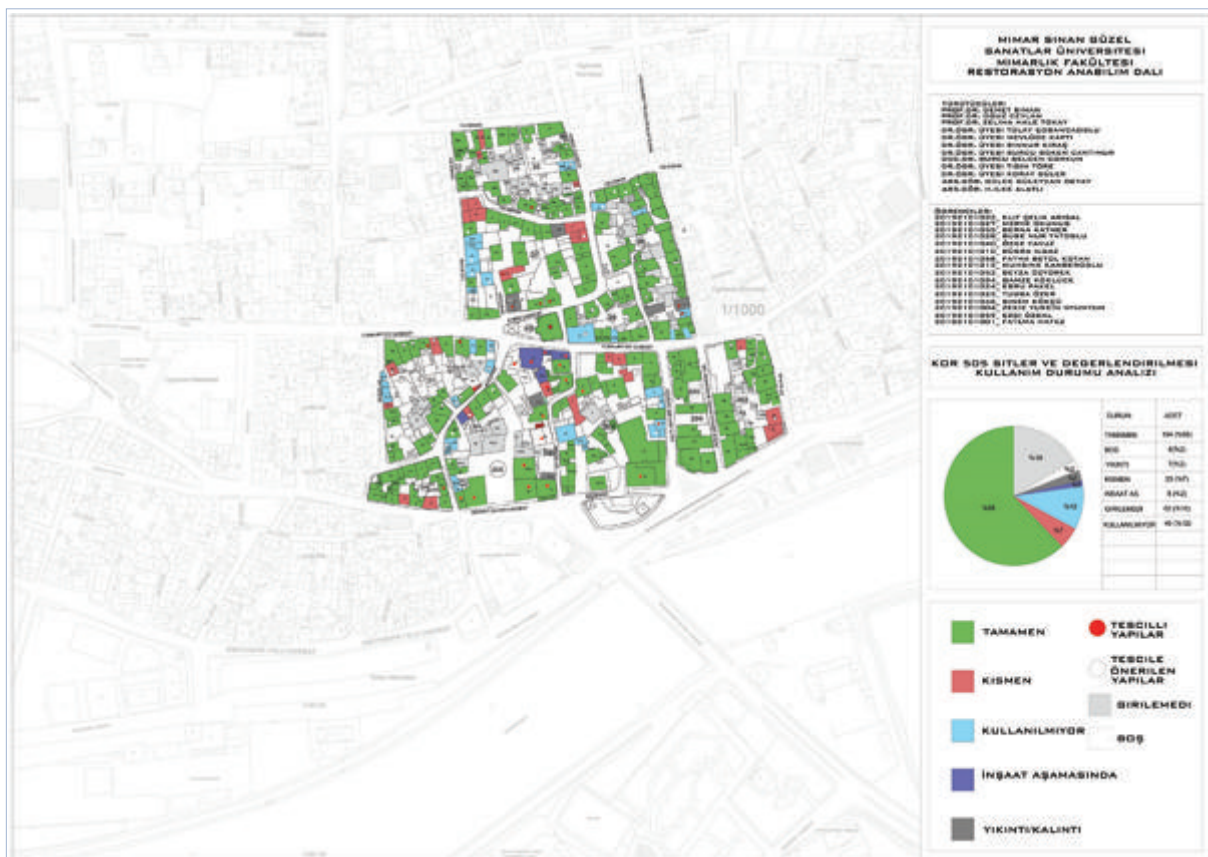
EK 2- Şekil 9: 2018-2019 Eğitim Yılı Alan Çalışması - Havran Cumhuriyet Caddesi Silüeti

[illegible][illegible]

EK 3- Şekil 2 2019-2020 Eğitim Yılı Alan Çalışması - İşlev Analizi

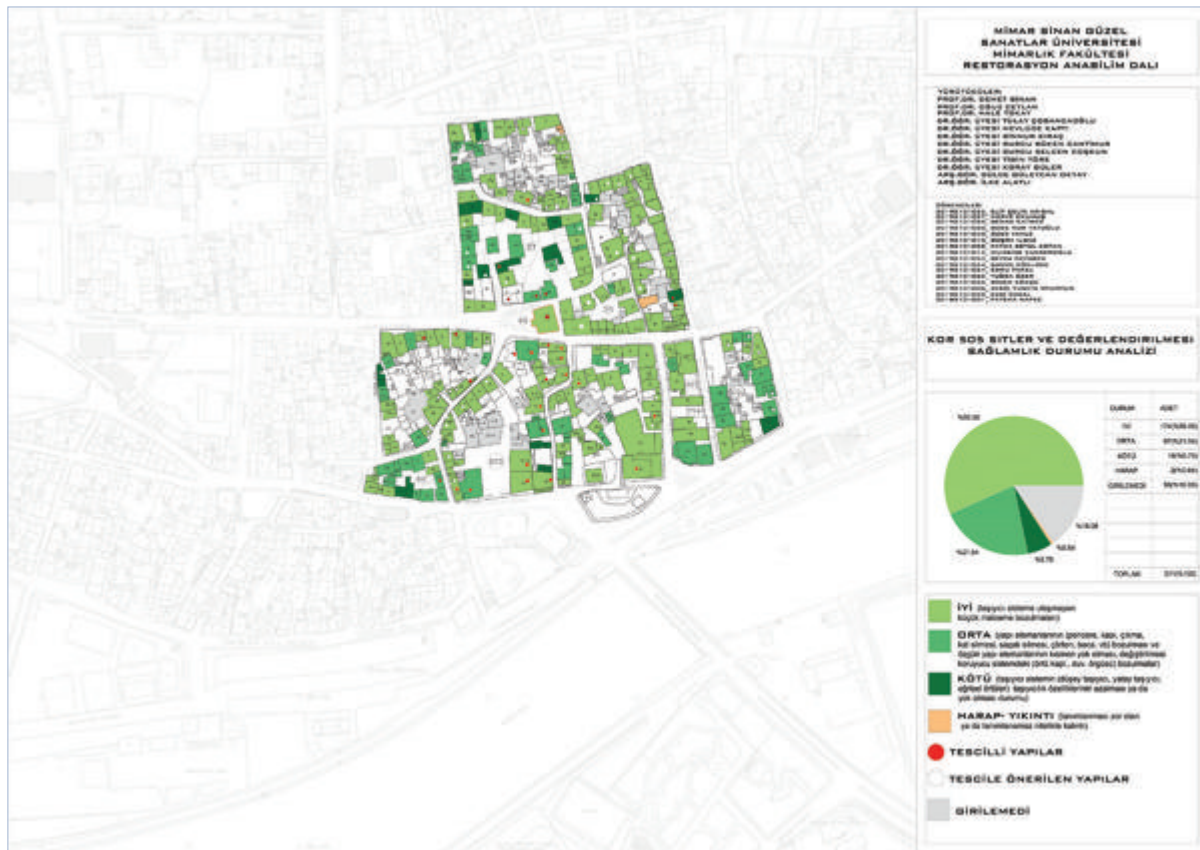

EK 3- Şekil 3: 2019-2020 Eğitim Yılı Alan Çalışması - Kat Sayısı Analizi

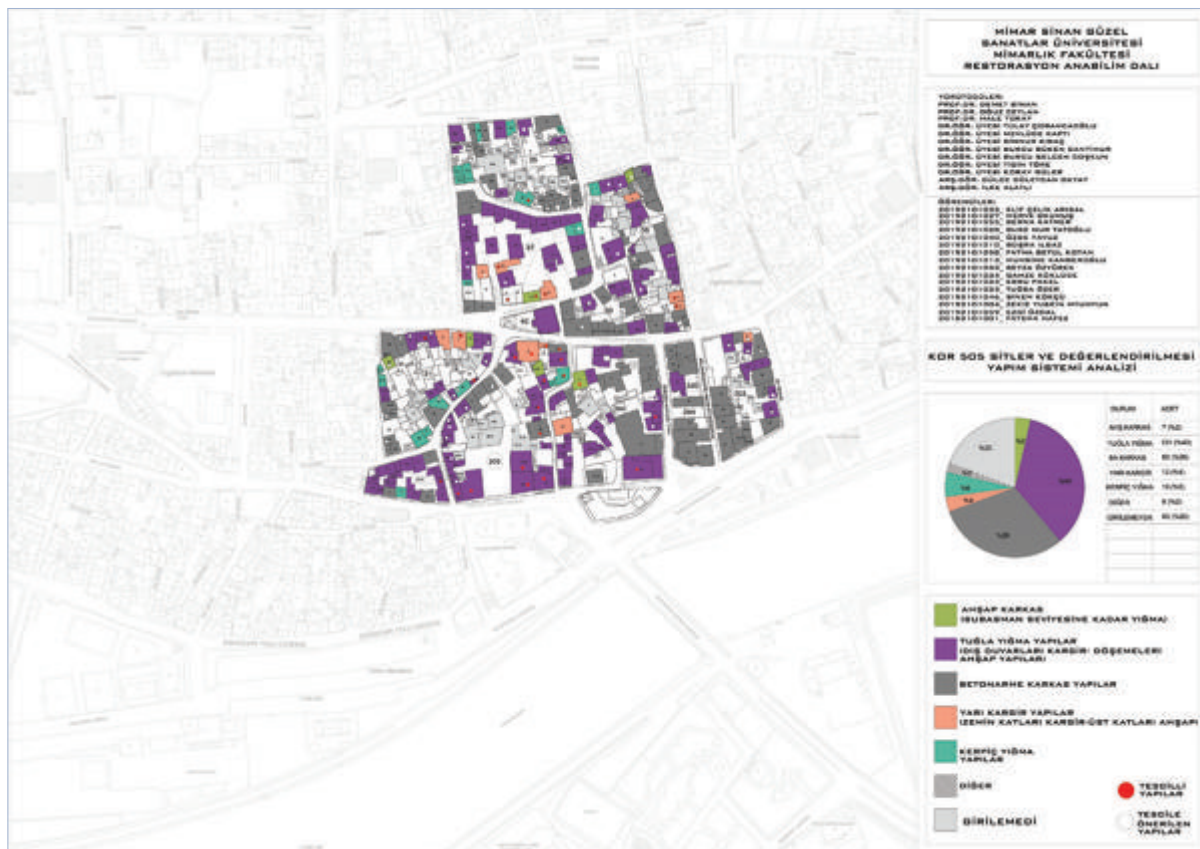

EK 3- Şekil 4: 2019-2020 Eğitim Yılı Alan Çalışması - Kullanım Durumu Analizi

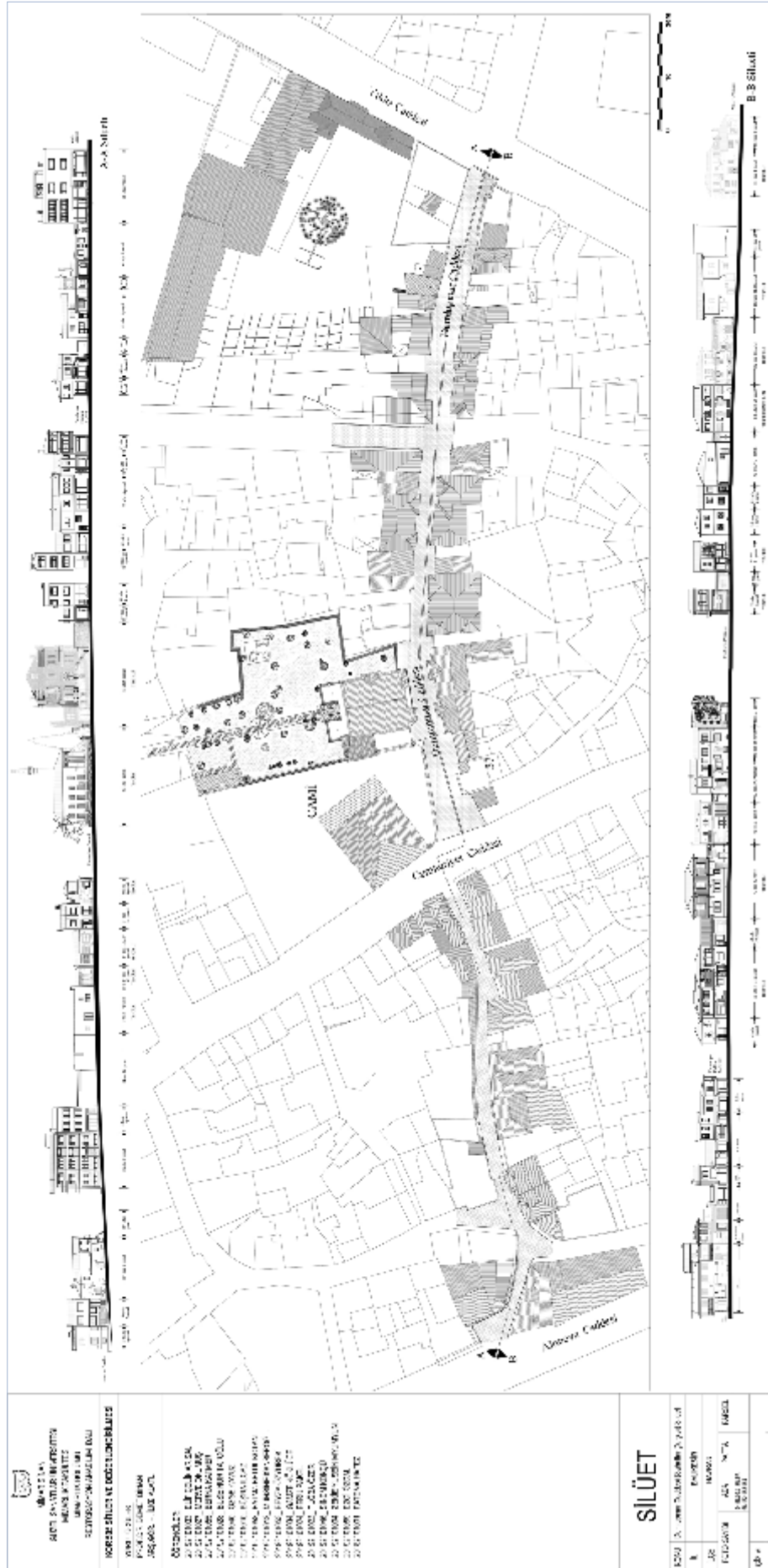

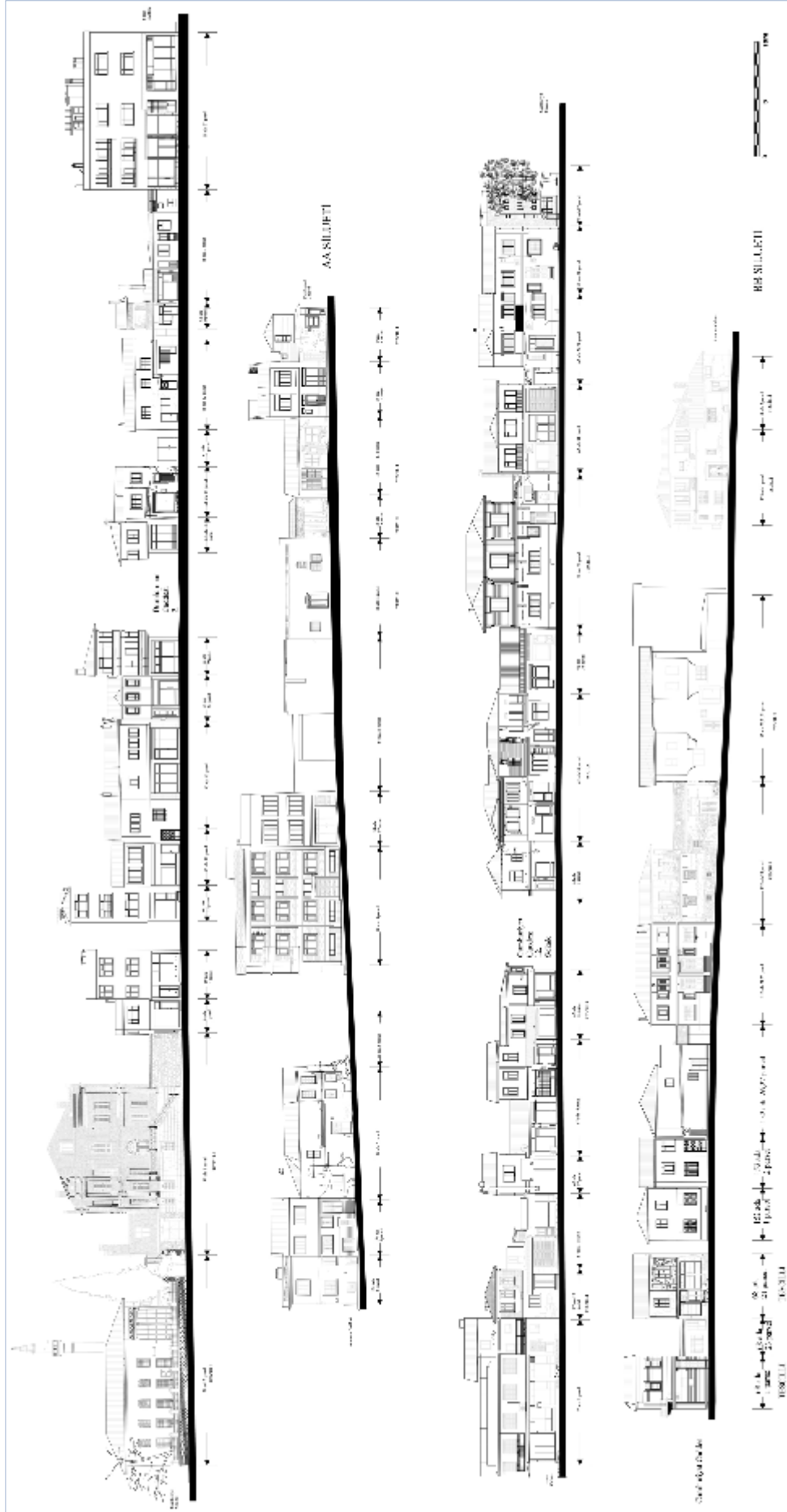

EK 3- Şekil 7: 2019-2020 Eğitim Yılı Alan Çalışması - Sağlık Durumu Analizi

EK 3- Şekil 8: 2019-2020 Eğitim Yılı Alan Çalışması - Yapım Sistemi Analizi

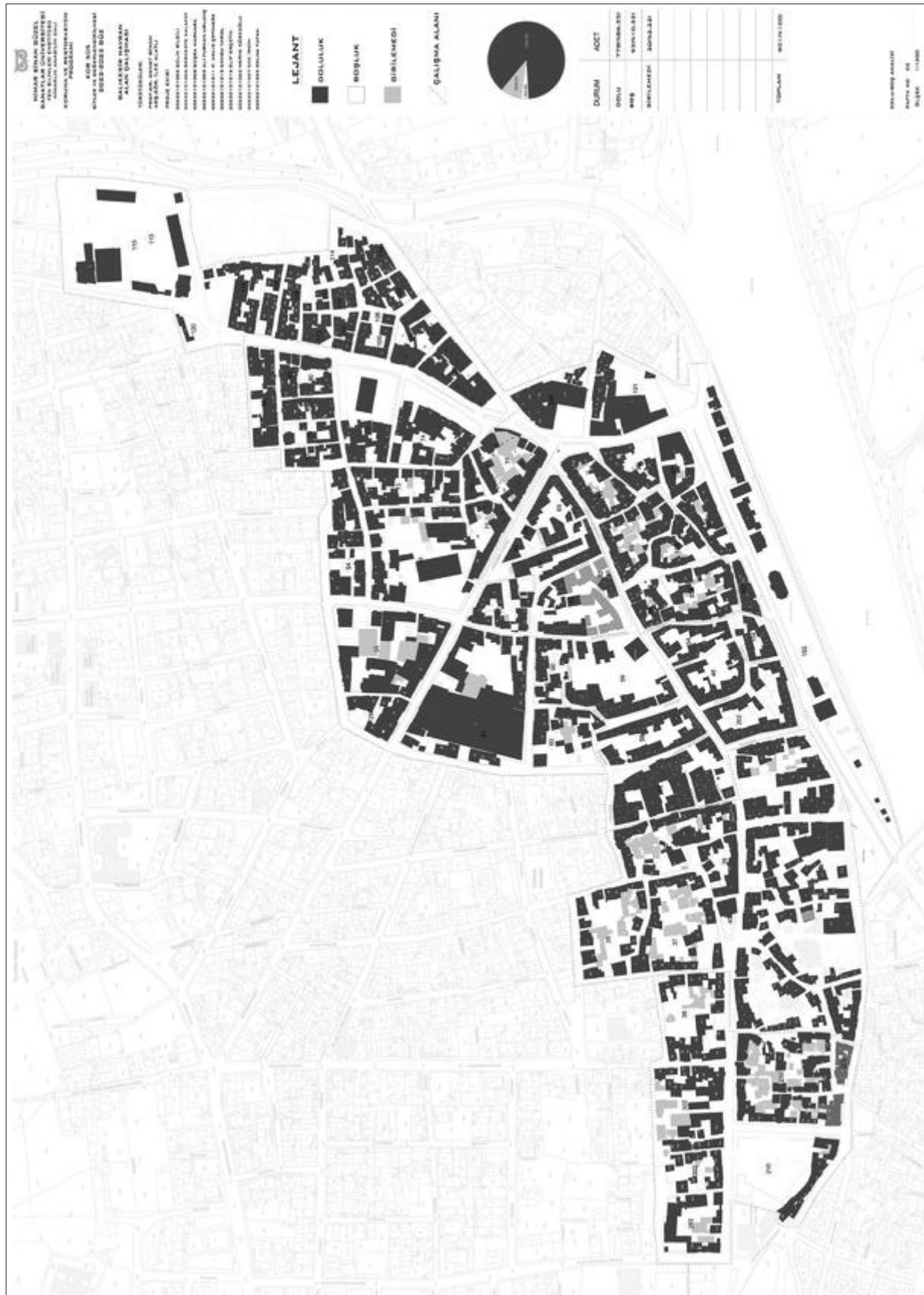

EK 3- Şekil 10: 2019-2020 Eğitim Yılı Alan Çalışması - Havran Dumlupınar Caddesi Silüeti-2

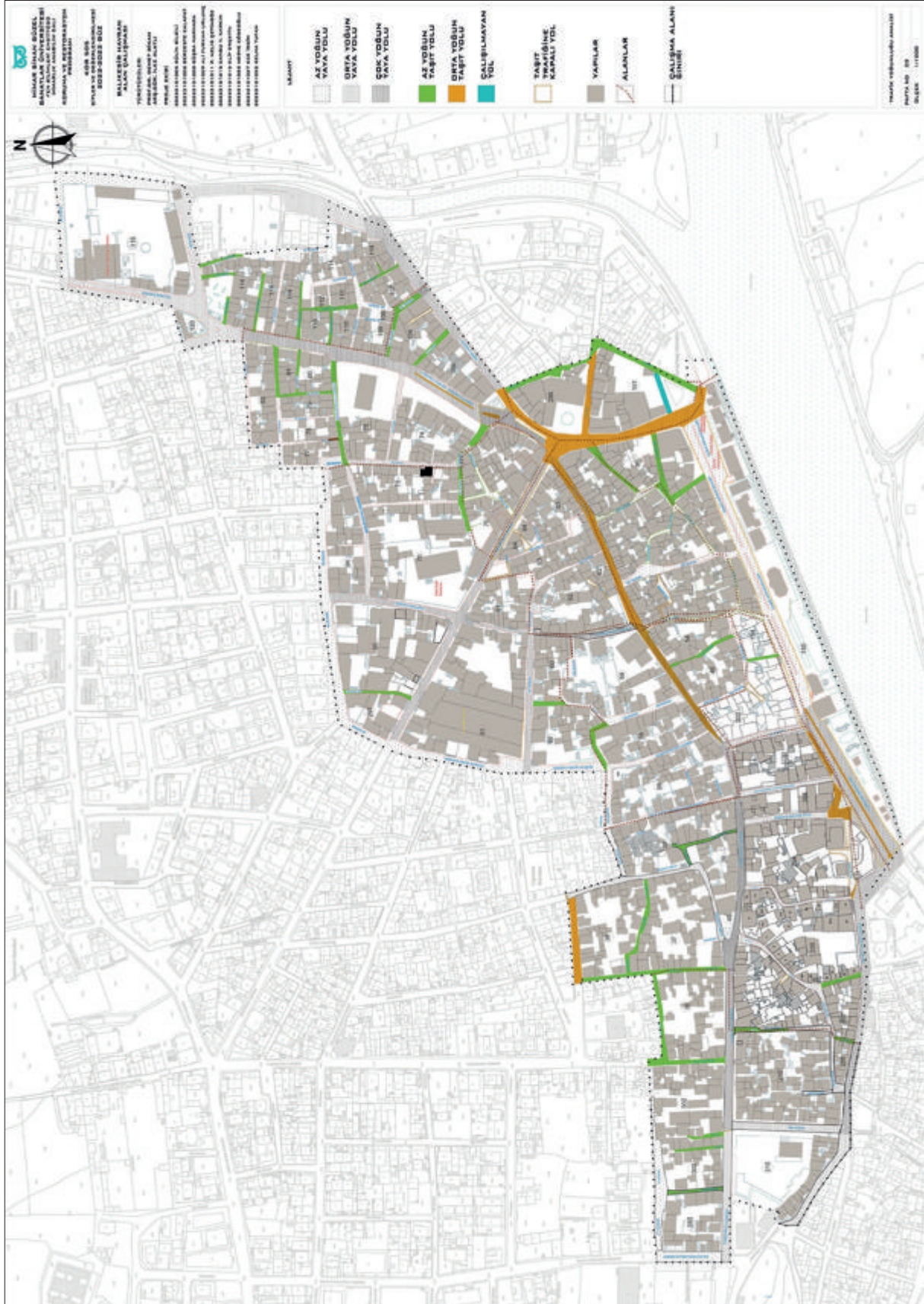
EK 4 – 2022-2023 Eğitim Yılı Alan Çalışmaları

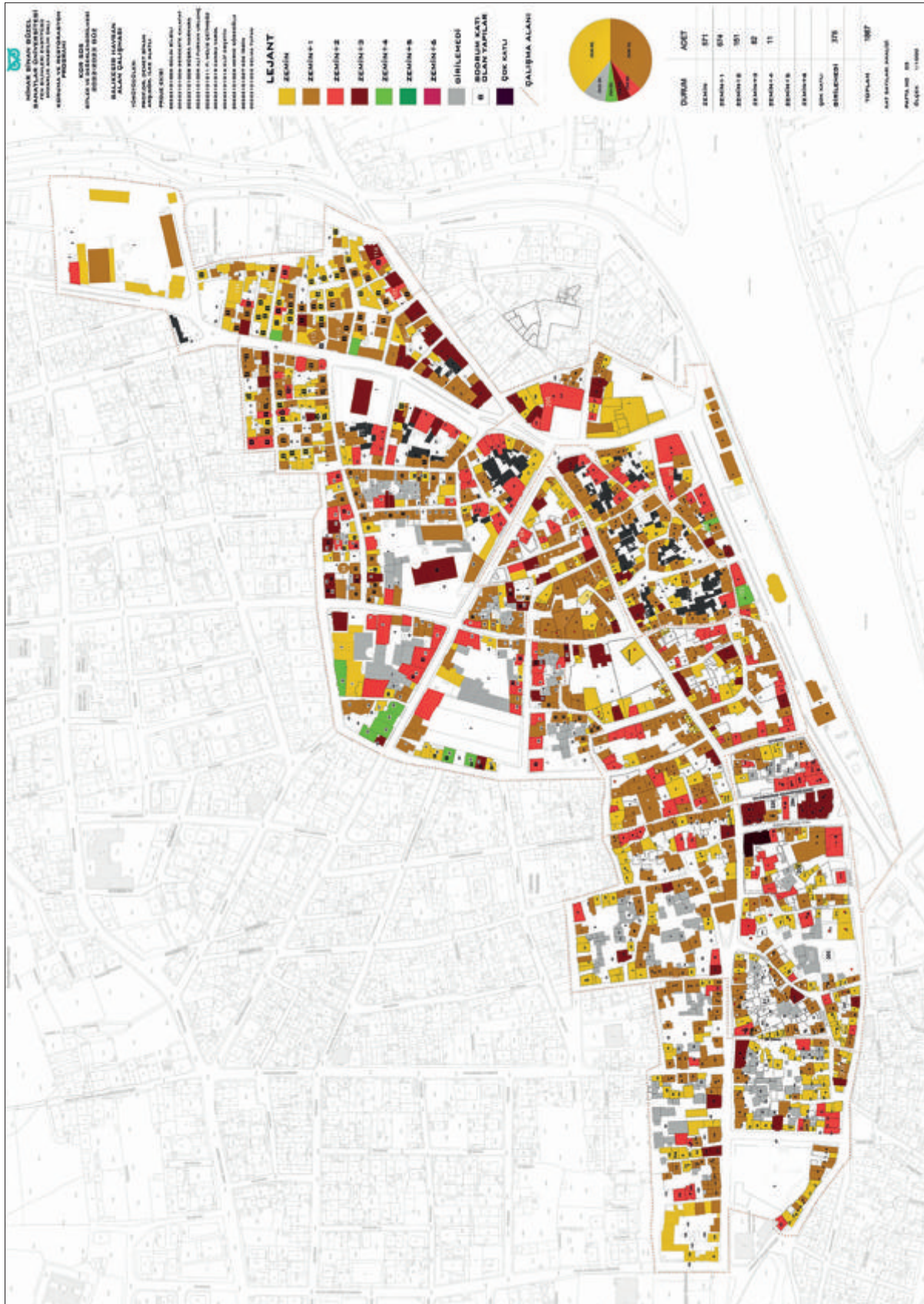
EK 4- Şekil 1: 2022-2023 Eğitim Yılı Alan Çalışmaları - Halihazır Pafta

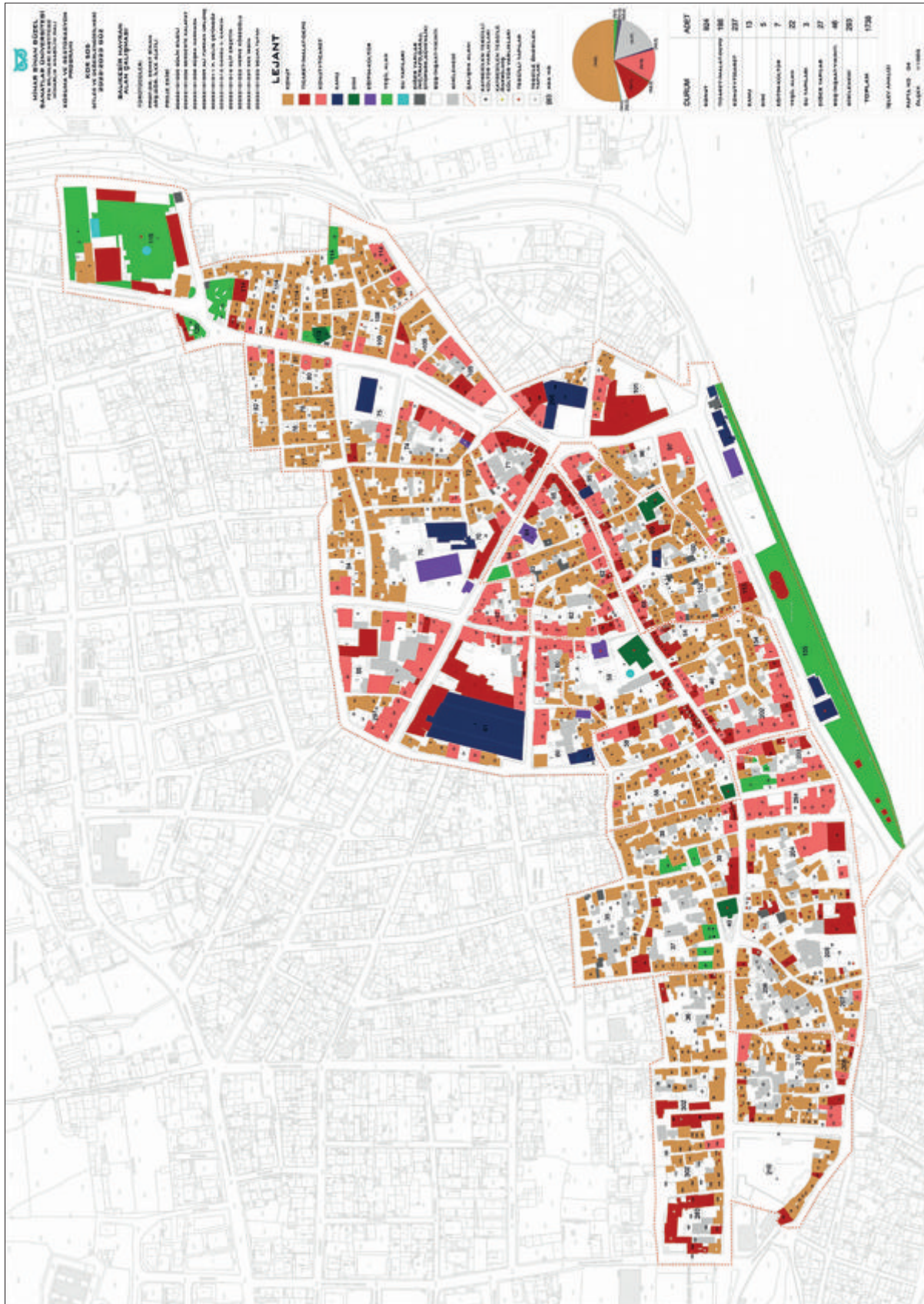

EK 4- Şekil 3: 2022-2023 Eğitim Yılı Alan Çalışmaları - Doluluk-Boşluk Analizi

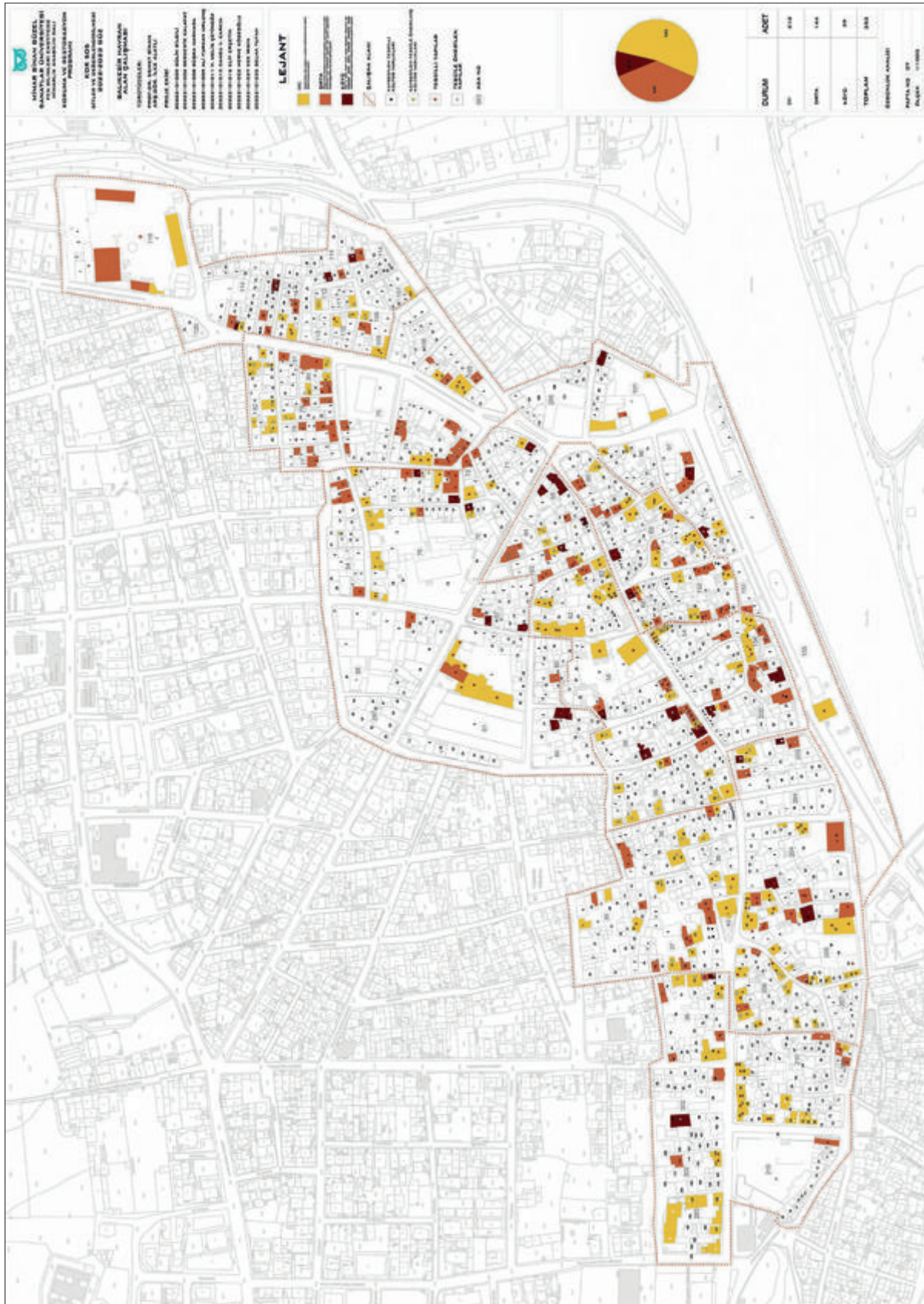

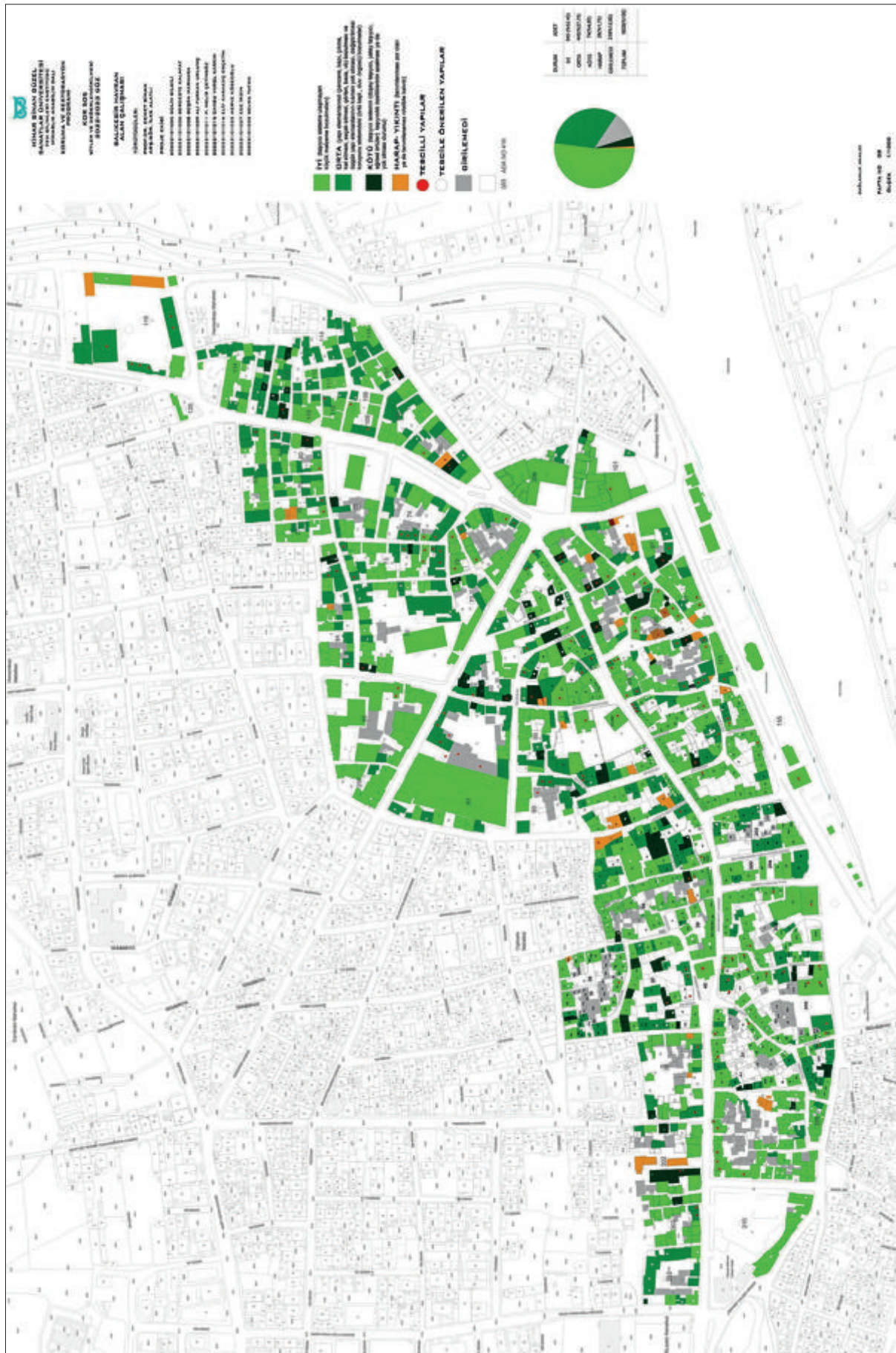
EK 4- Şekil 4: 2022-2023 Eğitim Yılı Alan Çalışmaları - Trafik Yoğunluğu Analizi

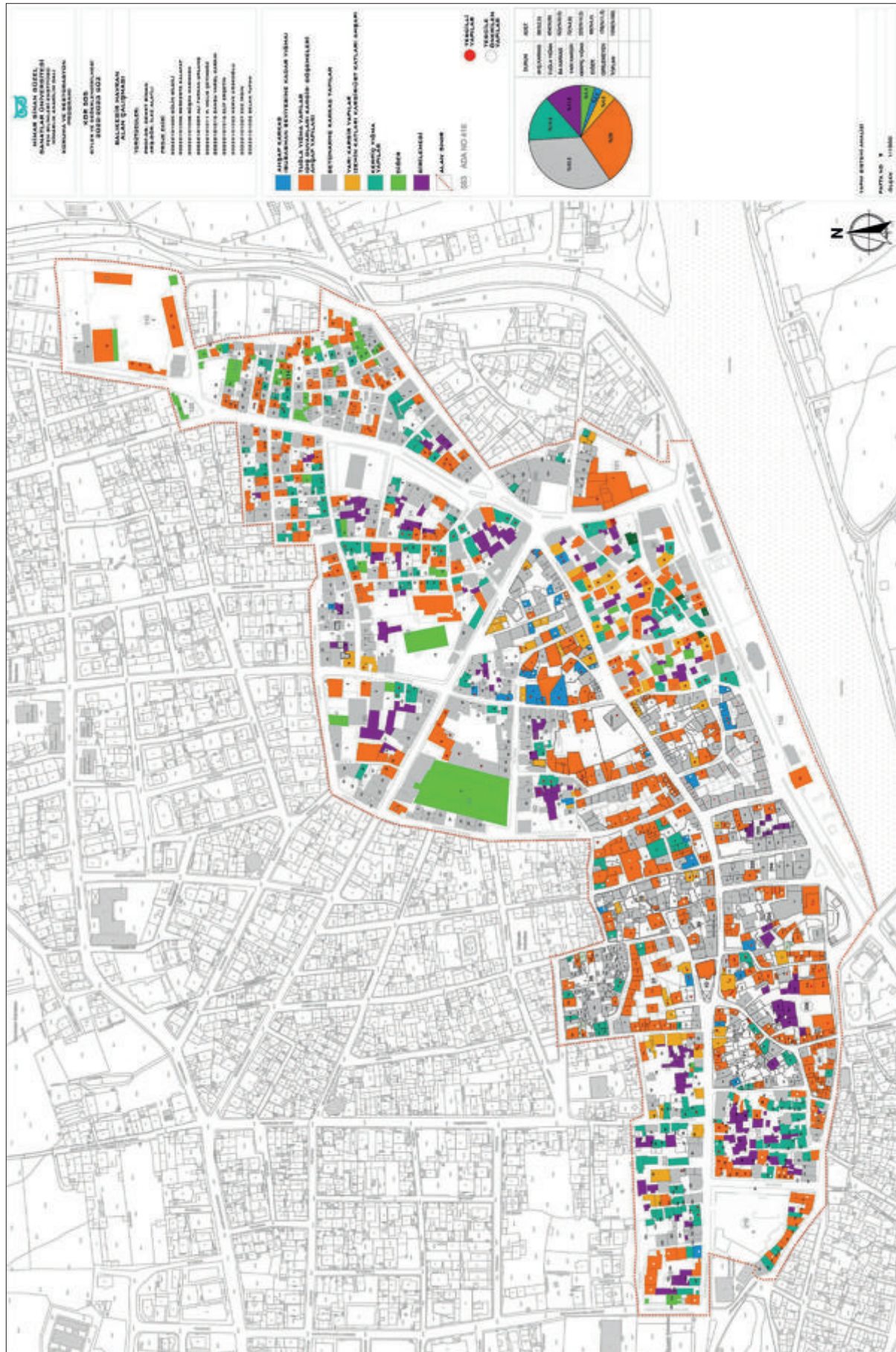

EK 4- Şekil 7: 2022-2023 Eğitim Yılı Alan Çalışmaları - İşlev Analizi

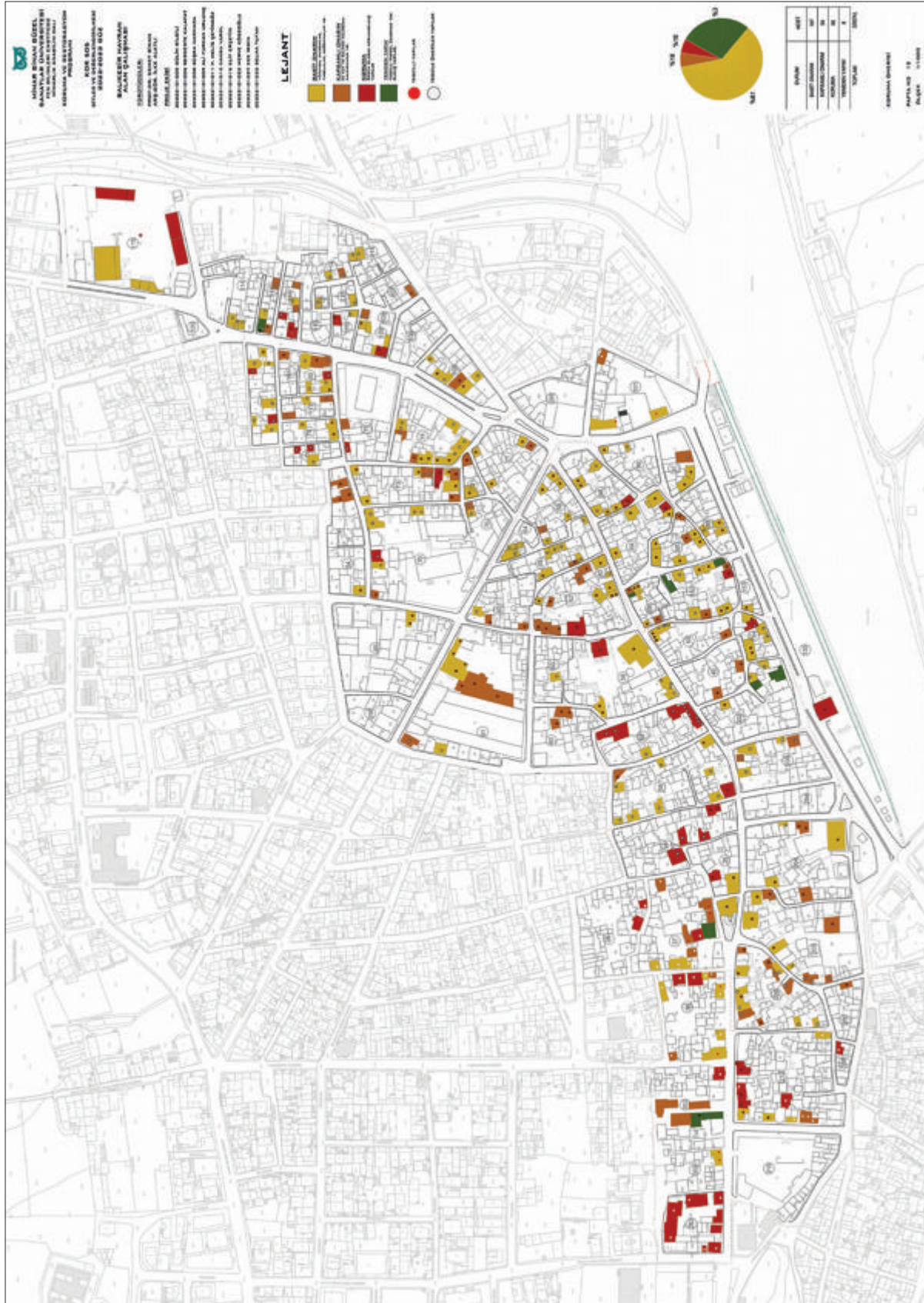
EK 4- Şekil 10: 2022-2023 Eğitim Yılı Alan Çalışmaları - Yapısal Sağlamlık Durumu Analizi

EK 4-Şekil 11: 2022-2023 Eğitim Yılı Alan Çalışmaları - Yapım Sistemi Analizi

EK 4-Şekil 13: 2022-2023 Eğitim Yılı Alan Çalışmaları - Sentez Analiz Paftası

EK 4-Şekil 14: 2022-2023 Eğitim Yılı Alan Çalışmaları - Koruma Önerisi Paftası

EK 5 –2022-2023 Eğitim Yılı Alan Çalışmaları – Tescilli Kültür Varlıkları Listesi

HAVRAN KENTSEL SİT ALANI TESCİLLİ KÜLTÜR VARLIKLARI LİSTESİ								Öğünlük Dur. İYİ, Sağlamlık D. KÖTÜ
SIRA	ADA	PARSEL	ADRES	ANA TÜR ADI	TÜR	KURULUN ADI	KARAR TARİH NO	RİSK ALTINDAKİ YAPILAR
1.	107	8	Hamambaşı Mah	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	Balıkesir K.V.K.B.K.	14.02.2020/1872	✓
2.	109	3	Hamambaşı Mah	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	Balıkesir K.V.K.B.K.	14.02.2020/1872	
3.	109	6	Sakarya Cad. Güneş Sok. Köşesi	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
4.	110	3	Hamambaşı Mah	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	Balıkesir K.V.K.B.K.	14.02.2020/1872	✓
5.	114	50	Sakarya Cad. No:30	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	✓
6.	114	54	Hamambaşı Mah	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	Balıkesir K.V.K.B.K.	14.02.2020/1872	
7.	114	65	Hamambaşı Mah	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	Balıkesir K.V.K.B.K.	14.02.2020/1872	KAYBEDİLEN TESCİLLİ KÜLTÜR VARLIĞI
8.	115	7	Kalabak Cad.	Endüstriyel ve Ticari Yapılar	Fabrika	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	✓
9.	204	5	Cumhuriyet Cad. 6. Sk.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KK	23.5.1995/4353	
10.	204	20-21	Cumhuriyet Cad. 7. Sk. No: 17/A	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KK	23.5.1995/4353	✓
11.	204	24	Belediye Cad. Çiğirtzade Mah. (PTT)	İdari Yapılar	İdari	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
12.	204	37	Çiğirtzade Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	Balıkesir K.V.K.B.K.	14.02.2020/1872	✓
13.	205	5	Çiğirtzade Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	Balıkesir K.V.K.B.K.	14.02.2020/1872	
14.	205	8	Çiğirtzade Mah. Cumhuriyet Cad. 8. Sk. No:1	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	3.4.1993/3110	✓
15.	205	9	Çiğirtzade Mah. Cumhuriyet Cad.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	3.4.1993/3110	
16.	205	14	Cumhuriyet Cad.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
17.	205	15	Cumhuriyet Cad. 7. Sk. No: 4	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
18.	205	37	Çiğirtzade Mah. Kentsel sit alanında	Endüstriyel ve Ticari Yapılar	Fabrika	BURSA KTVKK	20.11.2008 4195	✓
19.	206	4	Cumhuriyet Cad. No:153	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
20.	206	7	Çiğirtzade Mah. Cumhuriyet Cad.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	3.4.1993/3110	
21.	206	10	Çiğirtzade Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	Balıkesir K.V.K.B.K.	14.02.2020/1872	✓
22.	206	15	Cumhuriyet Cad. 8.Blok	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	✓
23.	206	30	Çiğirtzade Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	Balıkesir K.V.K.B.K.	14.02.2020/1872	✓
24.	207	6	Menekşe Sokak	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	✓
25.	74	18	Yeni Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	Balıkesir K.V.K.B.K.	14.02.2020/1872	
26.	74	19	Yeni Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	Balıkesir K.V.K.B.K.	14.02.2020/1872	
27.	74	20	Sefa Sok. No:17	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
28.	74	21	Sefa Sok. No:15	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
29.	74	22	Sefa Sok. No:13	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
30.	78	6	Yeni Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	Balıkesir K.V.K.B.K.	14.02.2020/1872	
31.	78	7	Kurtuluş Cad.3. Geçit ile 8 Eylül Cad. Köşesi No:23/23A	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
32.	80	4	Sakarya Cad. No:21	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	✓

HAVRAN KENTSEL SİT ALANI TESCİLLİ KÜLTÜR VARLIKLARI LİSTESİ								Öğünlük Dur. İyi, Sağlamlık D. KÖTÜ
SIRA	ADA	PARSEL	ADRES	ANA TÜR ADI	TÜR	KURULUN ADI	KARAR TARİH NO	RİSK ALTINDAKİ YAPILAR
33.	80	8	Kurtuluş Cad. 1. Geçit ile 8 Eylül Cad. Köşesi	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
34.	81	5	Kurtuluş Cad. Sakarya Cad. Köşesi No:27	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	✓
35.	82	17	Yeni Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	Balıkesir K.V.K.B.K.	14.02.2020/1872	
36.	105	12	Sakarya Cad. No:8	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	✓
37.	105	13	Sakarya Cad. No:6/	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	✓
38.	105	15	Sakarya Cad.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
39.	73	1	Yeni Mahalle	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
40.	73	3	Yeni Mahalle	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	✓
41.	73	11	Yeni Mahalle	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	✓
42.	73	17	Yeni Mahalle	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
43.	73	18	Yeni Mahalle	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	✓
44.	73	19	Yeni Mahalle	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	✓
45.	70	1	Yeni Mahalle	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	✓
46.	94	2	Yeni Mahalle	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
47.	94	20	Yeni Mahalle	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
48.	55	10	Camiikebir Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
49.	67	19	Camiikebir Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	✓
50.	67	15	Camiikebir Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	✓
51.	61	3	Camiikebir Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Fabrika	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
52.	60	18	Camiikebir Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
53.	59	20	Camiikebir Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	✓
54.	59	21	Camiikebir Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
55.	59	6	Camiikebir Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Müze	BURSA KTVKK BURSA KTVKK BURSA KBK	17.12.1992/2834 23.5.1995/4353 17.4.2008 3503	
56.	59	7	Camiikebir Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Cami	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
57.	58	6	Camiikebir Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	✓
58.	58	44	Camiikebir Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	PTT	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	✓
59.	58	49	Camiikebir Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Cami	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
60.	54	7	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
61.	54	8	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
62.	54	9	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
63.	54	19	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
64.	46	15	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
65.	46	19	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK BURSA KBK	23.5.1995/4353	
66.	110	1	Sakarya Cad.	Endüstriyel ve Ticari Yapılar	Fabrika	BURSA KTVKK BURSA KBK	23.5.1995/4353 18.10.2012 1188 (K.G.2)	
67.	36	26	Cumhuriyet Çıkmaızı	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	✓
68.	36	35	Cumhuriyet Cad. ile Yaşar Doğu Cad. Köşesi No:156	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	✓
69.	302	99	Cumhuriyet Caddesi	Endüstriyel ve Ticari Yapılar	Fabrika	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353 23.01.2019/996 1. grup yapı olarak belirlendi.	KAYBEDİLEN TESCİLLİ KÜLTÜR VARLIĞI

HAVRAN KENTSEL SİT ALANI TESCİLLİ KÜLTÜR VARLIKLARI LİSTESİ								Öğünlük Dur. İYİ, Sağlamlık D. KÖTÜ
SIRA	ADA	PARSEL	ADRES	ANA TÜR ADI	TÜR	KURULUN ADI	KARAR TARİH NO	RİSK ALTINDAKİ YAPILAR
70.	302	116	Cumhuriyet Cad. 3. Çıkmaz No:1	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
71.	302	117	Cumhuriyet Caddesi	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
72.	210	22	Çiğirtzade Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BALIKESİR K.V.K.B.K	14.02.2020/1872	✓
73.	210	78	Çiğirtzade Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.05.1995/4353	
74.	210	31	Çiğirtzade Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BALIKESİR K.V.K.B.K	14.02.2020/1872	✓
75.	210	32	Çiğirtzade Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.05.1995/4353	✓
76.	210	38	Çiğirtzade Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BALIKESİR K.V.K.B.K	26.09.2018/662	
77.	210	39	Çiğirtzade Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BALIKESİR K.V.K.B.K	26.09.2018/662	✓
78.	38	18	Cumhuriyet Cad. 14. Sok. No: 13	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.05.1995/4353	✓
79.	38	19	Cumhuriyet Cad. 14. Sok. No: 15	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.05.1995/4353	
80.	39	3	Gündoğdu Cad. No:1	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.05.1995/4354	✓
81.	39	11	Cumhuriyet Cad.	İdari Yapılar	Banka	BURSA KTVKK	23.05.1995/4355	
82.	40	1	Cumhuriyet Cad.	Dinsel Yapılar	Camii	BURSA KTVKK BURSA KBK	23.5.1995/4353 18.10.2008 4156	
83.	35	20	Gündoğdu Cad. 1. Sok. No:14	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
84.	37	23	Gündoğdu Çıkmazı	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
85.	37	20-21	Gündoğdu Cad. No:1	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KK	23.5.1995/4353 27.11.1999/7588 (21 parsel için grup kararı)	KAYBEDİLEN TESCİLLİ KÜLTÜR VARLIĞI
86.	37	19	Gündoğdu Cad. No:3	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KK	23.5.1995/4353	
87.	37	18	Gündoğdu Cad. No:5	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KK	23.5.1995/4353	
88.	72	1	Yeni Mahalle	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK BURSA KBK	23.5.1995/4353	
89.	72	4	Yeni Mahalle	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK BURSA KBK	23.5.1995/4353	
90.	71	19	Yeni Mahalle	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK BURSA KBK	23.5.1995/4353	
91.	71	7	Yeni Mahalle	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KK	13.10.2000/8150	
92.	71	8	Yeni Mahalle	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KK	13.10.2000/8150	✓
93.	71	1	Yeni Mahalle	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BALIKESİR KVKBK	14.02.2020/1872	✓
94.	95	6	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	✓
95.	95	7	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	LİSTEDE YOK		✓
96.	95	23	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
97.	95	24	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	✓
98.	95	26	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	✓
99.	95	21	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KVKBK	14.02.2020/1872	
100.	96	8	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KK	13.10.2000/8150	
101.	97	6	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KK	13.10.2000/8150	
102.	97	7	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KK	13.10.2000/8150	
103.	69	7	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	25.5.1995/4353	✓
104.	69	16	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
105.	69	18	Mescit Mah.	Dini yapı	Cami	BALIKESİR KVKBK	14.02.2020/1872	
106.	69	19	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
107.	69	20	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	✓

HAVRAN KENTSEL SİT ALANI TESCİLLİ KÜLTÜR VARLIKLARI LİSTESİ								Öğünlük Dur. İyi, Sağlamlık D. KÖTÜ
SIRA	ADA	PARSEL	ADRES	ANA TÜR ADI	TÜR	KURULUN ADI	KARAR TARİH NO	RİSK ALTINDAKİ YAPILAR
108.	100	1	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
109.	100	7	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
110.	100	13	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK BURSA KVKBK	23.5.1995/4353 14.1.2016/5288	✓
111.	100	9	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
112.	100	10	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
113.	100	8	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KVKK	14.01.2016/5288 TESCİL VE KGB	
114.	99	4	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
115.	68	22	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	✓
116.	68	8	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
117.	68	9	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
118.	68	10	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
119.	68	11	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
120.	68	1	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
121.	152	1	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
122.	152	15	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	✓
123.	152	16	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
124.	152	14	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	✓
125.	152	13	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	✓
126.	152	12	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	✓
127.	152	21	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
128.	152	22	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	✓
129.	152	23	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	✓
130.	153	1	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
131.	155	1	Mescit Mah.	İdari Yapılar	İdari	BURSA KTVKK	17.12/1992 /2834 23.5.1995/4353	
132.	154	1	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	17.12/1992 /2834 23.5.1995/4353	
133.	154	2	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	17.12/1992 /2834 23.5.1995/4353	
134.	154	6	Mescit Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BALIKESİR KVKBK	14.02.2020/1872	✓
135.	202	21	Çiğirtzade Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
136.	202	10	Çiğirtzade Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
137.	65	5	Camiikebir Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KK	13.10.2000/8150	
138.	65	6	Camiikebir Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KK	25.8.2000/8076	
139.	62	32	Camiikebir Mah.	Kültürel Yapı	Çeşme	BURSA KK	13.10.2000/8150	
140.	62	32	Camiikebir Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	17.12.1992/2834 23.5.1995/4353 17.04.2008 08 3503	
141.	62	6	Camiikebir Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
142.	62	34	Camiikebir Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	✓
143.	62	35	Camiikebir Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	✓
144.	62	21	Camiikebir Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
145.	62	12	Camiikebir Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	
146.	62	14	Camiikebir Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	

HAVRAN KENTSEL SİT ALANI TESCİLLİ KÜLTÜR VARLIKLARI LİSTESİ								Öğünlük Dur. İYİ, Sağlamlık D. KÖTÜ
SIRA	ADA	PARSEL	ADRES	ANA TÜR ADI	TÜR	KURULUN ADI	KARAR TARİH NO	RİSK ALTINDAKİ YAPILAR
147.	62	17	Camiikebir Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KK BURSA KBK	13.10.2000/8150 21.12.2012/14.04 (tes.dev.)	
148.	62	1	Camiikebir Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KVKK	12.07.2014 3417 TESCİL VE KGB2	✓
149.	62	5	Camiikebir Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BALIKESİR KVKBK	14.02.2020 1872	
150.	62	18	Camiikebir Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BALIKESİR KVKBK	14.02.2020 1872	
151.	62	19	Camiikebir Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BALIKESİR KVKBK	14.02.2020 1872	
152.	63	22	Camiikebir Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BALIKESİR KVKBK	14.02.2020 1872	✓
153.	63	4	Camiikebir Mah.	Sivil Mimarlık Örneği	Konut	BURSA KTVKK	23.5.1995/4353	

EK 6 –2022-2023 Eğitim Yılı Alan Çalışmaları – Tescile Önerilen Kültür Varlıkları Listesi

HAVRAN KENTSEL SİT ALANI TESCİLE ÖNERİLEN KÜLTÜR VARLIKLARI					
TESCİLE ÖNERME KRİTERLERİ: 01. Vista Değeri ve/veya Ada İçerisindeki Konum, 02. Silüet Bütünlüğü, 03. Özgün İşlev, 04. Özgün Yapım Sistemi, 05. Özgün Plan Şeması, 06. Özgün Cephe Özelliği, 07. Özgün Yapı Öğeleri, 08. Özgün Kapı ve/veya Pencere, 09. Özgün Bezeme.					Özgünlük Durumu: İYİ, Sağlamlık Durumu: KÖTÜ
SIRA	ADA	PARSEL	TESCİLE ÖNERME KRİTERLERİ	DETAYLI ÇALIŞMA GEREKLİ	RİSK ALTINDAKİ YAPILAR
1.	108	1	01,02,04,08		
2.	110	4	01,02,04,06,07,08	✓	
3.	111	6	01,02,04,06		
4.	112	1	01,02,04,08	✓	
5.	114	17	01,02,04,08	✓	
6.	114	18	02,04,06,08	✓	
7.	114	32	02,04,08		
8.	114	34	02,04,06,09		
9.	114	42	02,04,06	✓	
10.	114	45	02,04,06,08	✓	
11.	114	48	02,04,06,08		✓
12.	114	51	02,04,06,07,08		✓
13.	114	58	02,04,08		✓
14.	114	64	01,02,04,06,08		
15.	114	67	01,02,04,06,07,08		
16.	114	74	01,02,03		
17.	114	77	01,02,03		
18.	101	4 - 5	04,06,07,08	✓	
19.	36	17	03,04,06,08	✓	✓
20.	36	19	05,06,07		
21.	36	21	05,06,07		
22.	36	22	06, 08		
23.	36	23	03,04,06		✓
24.	36	27	05,06,07,08		
25.	36	34	05,06,07	✓	
26.	36	40	04,06,07,08	✓	
27.	302	96	04,05,06,07		
28.	37	10 - 11	04,05,06,07,08		✓
29.	37	24	04,05,06,07,08	✓	✓
30.	37	30	02,05,06,07,08		
31.	37	31	02,05,06,07,08		✓
32.	37	33	02,05,06,07,08		
33.	210	23	01,02,03,05	✓	
34.	210	24	02,04,06,07	✓	
35.	210	25	02,04,06,07		
36.	210	26	01,02,04,06,07	✓	
37.	210	51	02,04,06	✓	
38.	210	67	02,04,05, 06, 07		✓
39.	208	6	04,05,06,07	✓	
40.	283	122	01, 02,04,05, 06, 07, 08		✓
41.	283	123	01,02,03,04,05, 06, 07, 08		✓
42.	283	129	01, 02,04,05, 06, 07, 08		✓

HAVRAN KENTSEL SİT ALANI TESCİLE ÖNERİLEN KÜLTÜR VARLIKLARI					
TESCİLE ÖNERME KRİTERLERİ: 01. Vista Değeri ve/veya Ada İçerisindeki Konum, 02. Silüet Bütünlüğü, 03. Özgün İşlev, 04. Özgün Yapım Sistemi, 05. Özgün Plan Şeması, 06. Özgün Cephe Özelliği, 07. Özgün Yapı Öğeleri, 08. Özgün Kapı ve/veya Pencere, 09. Özgün Bezeme.					Özgünlük Durumu: İYİ, Sağlamlık Durumu: KÖTÜ
SIRA	ADA	PARSEL	TESCİLE ÖNERME KRİTERLERİ	DETAYLI ÇALIŞMA GEREKLİ	RİSK ALTINDAKİ YAPILAR
43.	38	28	04,05, 06, 07		
44.	38	30	04,05, 06, 07		
45.	38	33-34	04,05, 06, 07		
46.	203	4	02	İ	
47.	203	6	01, 02, 03, 04, 06, 08		İ
48.	203	8	01,02,03,06,07		
49.	203	13	02, 03, 06		
50.	203	14	01,02,03,04,06,08		✓
51.	204	18	01,02,04,05,06,07,08		✓
52.	205	2	02,04,06,07,08	✓	
53.	205	26	01,02,06,08		
54.	205	31	01,02,03,06,07,08		✓
55.	205	32	01,02,04,05,06,08	✓	
56.	206	2	02,06,08	✓	
57.	206	3	02,06,09		
58.	206	5	02,04,06,08		
59.	206	11	01,02,03,04,06	✓	✓
60.	206	16	02,04,05,06,07,08		
61.	206	17	01,02,04,05,06,09	✓	✓
62.	206	19	01,02,04,06	✓	
63.	206	24	02,06,07,08		✓
64.	206	26	02, 06		
65.	70	17	02, 06		
66.	70	18	02, 04		✓
67.	95	1	1,02		
68.	95	27	02,06,08		
69.	96	11	02,04,08		
70.	97	5	02,03,04,06		
71.	99	8	01,02,04		
72.	152	9	02,05,06,08		
73.	152	24	02,06,05		
74.	152	25	02,06,05		
75.	60	14	04,05,06,08		
76.	61	1	01,04,05,06,07,08	✓	
77.	61	26	04,05,08	✓	
78.	67	2	01,04,05,06,07,08		✓
79.	94	14	04,05,07	✓	✓
80.	73	12	02,04,05,06,08		✓
81.	70	10	04,05,08		
82.	70	11	4,05,08		
83.	70	7	01,02,4,05,06,07,08		
84.	70	6	01,02,4,05,06,07,08		
85.	70	4	02,04,05,06,07,08		✓
86.	70	5	02,04,05,06,07,08		
87.	74	2 - 3	01, 02, 04, 05, 06, 07		✓

HAVRAN KENTSEL SİT ALANI TESCİLE ÖNERİLEN KÜLTÜR VARLIKLARI					
TESCİLE ÖNERME KRİTERLERİ: 01. Vista Değeri ve/veya Ada İçerisindeki Konum, 02. Silüet Bütünlüğü, 03. Özgün İşlev, 04. Özgün Yapım Sistemi, 05. Özgün Plan Şeması, 06. Özgün Cephe Özelliği, 07. Özgün Yapı Öğeleri, 08. Özgün Kapı ve/veya Pencere, 09. Özgün Bezeme.					Özgünlük Durumu: İYİ, Sağlamlık Durumu: KÖTÜ
SIRA	ADA	PARSEL	TESCİLE ÖNERME KRİTERLERİ	DETAYLI ÇALIŞMA GEREKLİ	RİSK ALTINDAKİ YAPILAR
88.	74	4	01, 02, 04	✓	
89.	74	12	01, 06, 07	✓	
90.	74	15	01, 02, 04, 06		
91.	74	16	01, 02, 04, 06		
92.	74	17	01, 02, 04, 06		
93.	75	2	01, 02, 04, 06	✓	
94.	75	5	01, 02, 04, 06, 07		✓
95.	77	3	01, 02, 04, 06, 07, 08	✓	
96.	77	4	01, 02, 04, 06, 07		✓
97.	77	8	01, 02, 04, 06	✓	
98.	78	3	01, 04, 06	✓	
99.	79	1	01, 02, 04, 06, 07		✓
100.	79	5	01, 04, 06	✓	
101.	79	7	01, 04, 06		
102.	80	3	01, 04, 06, 07, 09		
103.	80	5	01, 04, 06, 07		
104.	80	6	01, 02, 04, 06, 07		
105.	80	7	01, 02, 04, 06, 07, 08		
106.	80	11	02, 04, 06, 08		✓
107.	82	4	02, 04, 07, 08		
108.	82	5	04, 08	✓	
109.	82	9	02, 04, 06, 07, 08		
110.	82	14	02, 04, 06, 07, 08		
111.	82	15	04, 08		
112.	82	19	04, 06, 07		
113.	105	8	01, 02, 04, 06, 08		
114.	105	14	01, 02, 04, 06, 07		
116.	58	73	02, 03, 04, 06, 07	✓	
117.	58	38	02, 04, 06	✓	
118.	58	53	01, 02, 03, 04, 05, 06, 07		
119.	58	71	02, 03, 04, 06, 07		
120.	58	12	01, 04, 03, 06, 07		
121.	58	19	01, 04, 03, 06, 07		
122.	58	21	01, 02	✓	
123.	58	22	01, 02, 03	✓	
124.	58	23	01, 02, 03	✓	
125.	58	24	01, 02, 03	✓	
126.	58	25	01, 02, 03	✓	
127.	58	33	2020'de tescil edildiği tespit edilmiştir.		
128.	58	26	01, 02, 03	✓	
129.	58	67	01, 02, 04, 08		
130.	59	12	01, 02, 03	✓	
131.	59	11	01, 02, 03		
132.	59	10	01, 02, 03	✓	
133.	59	23	01, 02, 03	✓	

HAVRAN KENTSEL SİT ALANI TESCİLE ÖNERİLEN KÜLTÜR VARLIKLARI					
TESCİLE ÖNERME KRİTERLERİ: 01. Vista Değeri ve/veya Ada İçerisindeki Konum, 02. Silüet Bütünlüğü, 03. Özgün İşlev, 04. Özgün Yapım Sistemi, 05. Özgün Plan Şeması, 06. Özgün Cephe Özelliği, 07. Özgün Yapı Ögeleri, 08. Özgün Kapı ve/veya Pencere, 09. Özgün Bezeme.					Özgünlük Durumu: İYİ, Sağlamlık Durumu: KÖTÜ
SIRA	ADA	PARSEL	TESCİLE ÖNERME KRİTERLERİ	DETAYLI ÇALIŞMA GEREKLİ	RİSK ALTINDAKİ YAPILAR
134.	54	10	01, 02, 04, 06, 07, 08		
135.	54	11	01, 02, 04, 06, 07, 08	✓	
136.	54	12	01, 02, 04, 06, 07, 08	✓	
137.	54	13	02, 04, 08		
138.	64	1	01,02,06	✓	
139.	64	2	02, 08	✓	
140.	65	1	01,04,	✓	
141.	65	2	01, 02, 04, 07, 08	✓	
142.	65	14	02,04,08	✓	
143.	63	6	02,04,08	✓	✓
144.	63	7	02,04,08	✓	
145.	63	8	02,04,08		
146.	63	12	02,04,08	✓	✓
147.	63	21	01, 02, 03, 04, 06, 07, 08		
148.	62	11	04	✓	
149.	62	15	02,03,04,06		
150.	154	7	02,06,08		
151.	154	8	02,06,08	✓	
152.	154	154	02,06,08		
153.	202	15	02,04,08		
154.	202	18	01,02,04,06		
155.	58	2	02,03,04,07,08		
156.	58	65	02, 04		
157.	58	64	02, 04	✓	

GELENEKSEL HAVRAN EVLERİNİN PLAN ve CEPHE ÖZELLİKLERİ

Adile Binnur KIRAÇ¹ – Burcu BÜKEN CANTİMUR²

GİRİŞ

Havran, zengin kültürel birikimini somut ve somut olmayan kültür varlıklarıyla günümüze aktarabilmiş Batı Anadolu'nun geleneksel yerleşimlerinden biridir. Balıkesir il sınırları içindeki yerleşim, Havran Çayı'nın kuzeyinde, batıda tarihi mezarlık ile başlayıp doğuda Belediye Binası'na kadar uzanan Cumhuriyet, Sakarya ve Menderes caddeleri çevresinde biçimlenen tarihsel kentsel omurga üzerinde gelişmiştir. Ticari, dini ve sosyal işlevlere sahip yapıların yer aldığı bu caddeler, aynı zamanda yerleşimin kamusal alan sürekliliğini oluşturmaktadır. Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 10.07.1995 tarihli ve 4518 sayılı kararıyla kentsel sit olarak tescillenen bu alan, anıtsal ve sivil mimarlık örneklerinin yoğunlukla bulunduğu Havran'ın tarihsel çekirdeğini oluşturmaktadır.

Kentsel Sit alanında korunmuş durumda bulunan geleneksel, batı etkili ve erken modern konutlar; bölgenin sosyo-kültürel çeşitliliğini, üretim ilişkilerini ve yaşam biçimlerini mekânsal olarak yansıtan önemli tanıklardır. Yerel kimliğe ait mimari-morfolojik bilgilerin belgelenmesi, yorumlanması ve gelecek nesillere aktarılması hem kültürel sürekliliğin korunması hem de gelecek dönemde gerçekleştirilecek planlama ve koruma çalışmalarının yönlendirilmesi açısından kritik önem taşımaktadır. Bu kapsamda, 2010 yılından başlayarak, Havran Belediyesi ve MSGSÜ iş birliğinde, restorasyon anabilim dalı öğretim üyelerinin yürütücülüğünde yüksek lisans öğrencilerimizle birlikte, kültür varlıklarının tespitine yönelik alan çalışmaları gerçekleştirilmiş ve belgelenerek koruma projeleri hazırlanmıştır. Bu makale, Havran'da gerçekleştirilen kapsamlı araştırma sürecinin tipolojik ve morfolojik analizlere odaklanan sonuç ürünlerinden biridir.

Yerleşimdeki konut mimarisi, yalnızca barınma işlevini karşılayan yapılar bütünü olarak değil, aynı zamanda Havran'ın toplumsal yapısındaki dönüşümlerin, ekonomik ilişkilerinin ve kültürel etkileşimlerinin okunabileceği özgün bir belge niteliği taşır. Osmanlı toplumundaki etnik yapı, Anadolu'daki kentlerin mimari yapısını etkileyecek ölçüde varlık göstermiştir. Osmanlı Devleti'nin klasik döneminden itibaren müslim ve gayrimüslim yerleşimleri ve evleri hakkında düzenlemeler (Şimşir 2004) bulunmaktadır. 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde yaşanan batılılaşma / modernleşme hareketi konut mimarisinin dönüşümünde etkili olmuştur. Bununla birlikte, Akkurt'un ifadesiyle bu etkinin en yoğun yaşandığı başkent İstanbul dışında, hükümetin aldığı imar kanunları yaygın bir uygulama yaratmamış, Anadolu'nun özellikle İzmir, Ayvalık ve Havran gibi Batı etkisinin yoğun hissedildiği yerleşimlerinde, dönüşüm büyük ölçüde model alma yoluyla gerçekleştirilmiş ve batı etkili konut tipi yaygınlaşmıştır (Akkurt 2004, 33). Benzer bir yaklaşımla, Osmanlı toplumunda etnik yapı ve kültürel çeşitliliğin mimari örüntülere etkisi bilinse de konut mimarisinin yalnızca etnik kimlik üzerinden değerlendirilemeyeceği Yıldırım Gönül (2004) tarafından vurgulandığı üzere; Havran'da da konut tipolojilerinin, etnik aidiyetten ziyade dönemin sosyo-kültürel yapısı, ekonomik koşullar ve teknolojik olanakların belirleyiciliğinde

1 Dr. Öğr. Üyesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü.
e-posta: binnur.kirac@msgsu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5531-8647

2 Dr. Öğr. Üyesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü.
e-posta: burcu.cantimur@msgsu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7545-4096

biçimlendiğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte, kullanıcı bilgilerini kapsayacak bir araştırma, konu ile ilgili farklı açılımlar sağlayacaktır.

Bu bağlamda, Çıkkış'ın (2019) "üretken melezlik" olarak tanımladığı, farklı kültürel esin kaynaklarının yerel üretim pratikleri içinde yeniden yorumlanması durumu, Havran konutlarında da izlenmektedir. 19. yüzyılın ilk yarısından 20. yüzyılın ortasına kadar tarihlenen Havran evlerinin biçimsel ve yapısal özellikleri, gelişimi ve yüzyıllara göre değişimi, evlerin yapım dönemleri ve mimari özellikleri bir arada değerlendirildiğinde ortaya çıkmaktadır.

Bu makale, Havran tarihi konut mimarisinin plan ve cephe analizleri, "Geleneksel Evler ve Batı Etkili Mimari Karaktere Sahip Evler³" olmak üzere iki başlıkta ele alınmıştır. Çalışmada, 19. yüzyılın geleneksel yaşamını yansıtan geleneksel konut mimarisinin; önce "batılılaşma" hareketiyle batı etkili konut mimarisine, 20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren de modern yaşam tarzı temsil eden modern konut mimarisine evrilmesiyle ortaya çıkan biçimsel değişimle birlikte, ortak özellikler üzerinde de durularak kültürel sürekliliğe dikkat çekilmiş ve konut kültürünün koruma açısından kritik olan mimari ve tipolojik karakterinin ortaya çıkartılması amaçlanmıştır.

A. AMAÇ, KAPSAM VE YÖNTEM

Çalışmada, Havran'ın Kentsel Sit alanı içinde yer alan sivil mimarlık yapılarının belgelenmesi amacıyla gerçekleştirilen çalıştaylar neticesinde edinilen verilerle, evlerin plan ve cephe özelliklerini analiz etmek ve literatürde yer alan "geleneksel ev ve batı tipi / etkili ev" içindeki yerini ortaya koymak amaçlanmaktadır. Aynı zamanda tarihi süreç içinde geleneksel konuttan modern konuta geçişteki kültürel etkileşimin, plan kurgusu ve cephe biçimlenişindeki etkilerinin belgelenmesi ile literatüre katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

Çalışma kapsamında Havran geleneksel konutlarının değerlendirilmesinde, çözümlemeci / analitik tipoloji yöntemi uygulanmıştır. Mimarlık disiplininde mimariyi sınıflandırma yoluyla anlama araçlarından bir olan tipolojik analiz (Klam 1982); "bireyselleştirme" yani tipe ait özelliklerin incelenmesini ve ortak özellikler doğrultusunda grupta eylemlerini birlikte bünyesinde barındırır (Bingöl 2007). Çalışmada yararlanılan çözümlemeci / analitik tipoloji yöntemi; analize dayalı olarak gerçekleştirilen, mevcut olanın kavranmasına dayalı olarak envanter oluşturma, sınıflandırma ve indirgeme işlemlerinden oluşmakta (Yücel 1981; Leupen ve diğ. 1997) ve mimari koruma disiplininde yaygın olarak kullanılmaktadır.

Osmanlı Dönemi Geleneksel Evleri hakkında öncü çalışmalar gerçekleştiren araştırmacılardan Sedat Hakkı Eldem, "Türk Evi" çalışmalarında (Eldem, 1954, 1984) rölevo yöntemiyle elde edilmiş bilgileri aktaran çizimlerle birlikte, bu bilgilerin ışığında tarihsel incelemeleri yeniden değerlendirerek (Tuztaş 2009), "Türk Evi" tipolojisini oluşturmak istemiştir. Eldem'in temelini attığı bu tipoloji, kendinden sonraki çalışmalarda her zaman genel çerçeveyi oluşturmuştur. Bununla birlikte Kuban (1995), Eldem'in konuyla ilgili kapsamlı çalışmalarında pek çok yararlı gözlem bulunmakla birlikte; ev bütününe morfolojik analizine dayanmadığı için tümel bir bakış sunmadığını ve Türk Evinin tarihi konumunu açıklamakta kavramsal olarak yeterli olmadığını belirtir.

Eldem (1954, 1984), "Türk Evi" konusundaki çalışmalarını temelde üst kat sofalarının şekli ve yapı içindeki yerine dayandırmaktadır. Eldem'in sofa ve üst kat plan düzenlerini değerlendirdiği yaklaşımın, dönemsel farklılıkların belirlenmesi için yeterli veri sağlamaması nedeniyle, bu çalışmada geleneksel evlerin zemin ve üst kat plan düzenleri, iç mekân özellikleri ve cephe mimarisinin birlikte değerlendirilmiştir.

Havran'da kültür varlığı konut yapılarının koruma projeleri⁴ kapsamında hazırlanan röleveleri, restitüsyon projeleri ve raporlarından elde edilen; yapı parsel ilişkisi, plan kurgusu, cephe özellikleri ve yapım sistemi

3 Sönmez (1998) "Bergama Evlerinin Geleneksel ve Batı Etkili Özellikleri" başlıklı makalesinde ve Prof. Dr. Demet Ulusoy Binan başkanlığında gerçekleştirilen "Bergama Kentsel Kültür Varlıkları Envanteri" projesinde de benzer şekilde konutlar geleneksel ve batı etkili olmak üzere iki grup olarak ele alınmıştır (bkz. Binan vd., 2006).

4 MSGSÜ Restorasyon Ana Bilim Dalı ve Havran Belediyesi iş birliğinde 2010 yılından itibaren yürütülen çalıştaylar kapsamında öğretim üyelerinin yürütücülüğünde lisansüstü öğrencileri tarafından koruma projeleri geliştirilmiştir. Bu çalışmada çalıştayların çıktılarından olan aşağıdaki kaynaklardan yararlanılmıştır.

Ulusoy Binan, D., Yüce Aşkun, İ. ve Çobancoğlu, T. (Eds.). (2014). *Balıkesir Havran'da kentsel kültür mirası ve koruma*. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınları: 787.

Adalı, B. (2013). *Havran kentsel sit alanı Dumlupınar Caddesi koruma önerisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.

bilgilerinin karşılaştırmalı analizi yapılmış, tespit edilen ortak özellik ve farklılıklar üzerinden yerleşimin konut mimarisinin plan ve cephe özellikleri tanımlanmaya çalışılmıştır. Geleneksel ahşap evlerde plan düzeni; zemin katta, yaşama ve üretim alanı olarak plan karakterini belirleyen taşlık ögesine göre, üst katta sofanın açık ya da korumalı / kapalı oluşuna göre değerlendirilmiştir. Batı etkili konutlarda da benzer şekilde ortak kullanım (yaşam) ve sirkülasyon alanı olan sofa ile odaların yerleşim düzeni, plan kurgusunun belirleyici unsur olarak ele alınmakla birlikte; parsel yapı ilişkisi ve giriş aksına göre simetrik asimetrik biçimlenişleri üzerinden de değerlendirme yapılmıştır. Havran konutlarının plan özellikleri, belgelenen konutlar üzerinden gerçekleştirilen analitik değerlendirmelere dayanırken, cephe özellikleri alandaki kültür varlığı niteliği taşıyan tüm konut yapılarını kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

B. HAVRAN EVLERİNİN PLAN ve CEPHE ÖZELLİKLERİ

Toplumsal yapının en küçük yapı taşı olan ailenin başta korunma olmak üzere yeme-içme, uyuma, üretim gibi günlük ihtiyaçlarını karşıladıkları mekândır konut. Konutların biçimlenmesinde –mekân tasarımı / kurgusu, inşa tekniği ve malzemesi– coğrafya, iklim, ekonomik şartlar, toplumsal yaşam biçimi ve inanç sistemleri etkili olmaktadır. Havran, 20. yüzyılın başına kadar; kırsal ile kent arakesitinde bulunan, tarımsal üretimle ilişkisi devam eden ancak modern yaşam biçimlerine de sahip kasaba ölçeğinde bir yerleşimdir. Havran konutlarında sosyo-kültürel ortamın izlerini; parsel oluşumunda, dış mekân ilişkisinde, plan ve cephe düzeninde görmek mümkündür.

19. yüzyıl başından 20. yüzyıl başına kadar tarihlenen “geleneksel evler” ile 19. yüzyılın sonlarından itibaren batılılaşma / modernleşme ile doğan yeni kültür ortamının ürünü “batı etkili evler” Havran’ın konut mimarisindeki çeşitliliğini ve kültürel zenginliğini yansıtmaktadır. Batı’daki⁵ konut tipolojisinden etkilenen yeni konut tipi aynı zamanda geleneksel konut türlerinden izler taşımaktadır. Benzer biçimde geleneksel konut mimarisinde de batı etkili konutların planlamasının izleri gözlemlenmektedir. Çıkış (2019) *Üretken Melezlik: Modern İzmir Konutunda Yapı Geleneklerinin Etkileri* başlıklı makalesinde; melezliği üretkenliğin ifadesi olarak ele alır, melez ürünleri iki ya da daha çok kültürün bir araya gelerek ortak kültür üretimi diye tanımlar. Çıkış’ın⁶ ifadesiyle “Bu iki esin kaynağı mevcut üretim koşul ve teknolojileri çerçevesinde yeniden yorumlanarak melez bir konut kültürünü biçimlendirmiştir” (s.58). Havran konutların için de benzer bir değerlendirme yapmak mümkündür; 19. yüzyıl geleneksel konutları, 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başı batı etkili konutlar, 1920–30 arası (Erken Cumhuriyet) modern etkili konutlar ve 1930–50 arası Cumhuriyet dönemi modern (Cumhuriyet dönemi) konutlarına evrilen süreçte, “geleneksel”, “batı” ve “modern” kültürlerin etkileşimi konut mimarisi üzerinde güçlü bir biçimde hissedilmektedir (Şekil 1).

Geleneksel konut mimarisi mahremiyet anlayışıyla içe dönük tasarlanırken, batı etkili konutlar dışa dönük tasarım anlayışına sahiptir. Batı etkili evleri geleneksel ev tipolojisinden ayırtıran en belirgin özellik; cephenin

Şekil 1: Geleneksel ve Batı tipi konut örnekleri (153A 1, 152A 23, 74A 20 ve 94A 20 parseller).

5 Midilli, Sakız başta olmak üzere Ege adaları ve Yunanistan.

6 Çıkış (2019), “Üretken Melezlik: Modern İzmir Konutunda Yapı Geleneklerinin Etkileri” konulu makalesinde; “Modernliğin biçimler üzerinden değil, mevcut gereksinimleri karşılamak için rasyonel ve düşünömsel bir tavırla üretilen kültürel pratikler olduğu”ndan yola çıkarak İzmir’in 19. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen konutlarını “modern” olarak sınıflandırır.

kâgir yapım sisteminde (Göktaş, 2020)⁷ ve batı etkili cephe karakteriyle inşa edilmiş olmasıdır. Bununla birlikte plan kurgularında da yer yer benzerlik ve farklılıklar barındırmaktadırlar. Tüm bu farklılık ve benzerliklere üzerinden değerlendirme yapılarak Havran evlerinin mimarisinin plan özellikleri bu bölümde kapsamlı olarak analiz edilecektir.

B.1 Parsel Oluşumu

Havran yerleşmesi, Ebubekir (Aşağı) Cami ve Cami-i Kebir etrafında, günümüzdeki Çiğitzade, Camiikebir, Ebubekir ve Mescit mahallelerinde gelişmeye başlamış ve doğuda Yeni ve Hamambası mahallelerine doğru genişlemiştir⁸. Çalışma kapsamındaki 19. yüzyıl başı geleneksel evlerinin de Çiğitzade ve Mescit mahalleleri ile Camiikebir, Ebubekir mahallelerinin güney bölgelerinde yer aldığı görülmüştür. Yerleşmede geleneksel ve batı etkili evlerin yoğunlaştığı bölgeler bulunmasına karşın, keskin bir ayırımdan çok geçirgenlikten söz edilebilir. Havran sokaklarının iki tarafında, farklı dönemlere tarihlenen geleneksel ve batı etkili konut cepheleri ile avlu duvarlarının oluşturduğu arayüzler, yerleşime görsel zenginlik de katmaktadır.

Havran'daki geleneksel evlerin mimari özellikleri incelendiğinde, bu yapıların 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilebileceği anlaşılmaktadır. Çalışma kapsamında incelenen 62 ada 34 parselde yer alan geleneksel konutun başoda kapısı üzerinde, 'Maşallah' ve altında 'Ya Allah' ifadelerinin yanı sıra 'Hurşid Usta el-Ömeri' ibaresi ile 'Nisan 1319' (1903) tarihinin yazılı olduğu tespit edilmiştir. Nazar inancıyla ilişkilendirilebilecek bu yazıların (Gür ve Soykan, 2013), yapı ya da kapının inşa dönemi ve inşa eden ustaya ait olması muhtemel olmakla birlikte, evlilik veya doğum gibi özel bir olay sonrasında da eklenmiş olabileceği düşünülmektedir. Literatürde 19. yüzyıl sonuna tarihlendirilen Batı etkili evlerin Havran'daki örnekleri arasında 1894 tarihli kitabeye sahip bir evin bulunması ise, tarihlendirilmemizde güçlü bir dayanak olmuştur.

Genellikle avlu içerisinde yer alan Havran konutlarının parsel kullanımı, sadece çalışma kapsamındaki parseller üzerinden sorgulanmıştır. Erken dönem geleneksel evlerinin parsellerinin, 20. yüzyıl başında inşa edilen evlerin parsellerinden daha büyük ve geniş olduğu tespit edilmiştir. 19. yüzyıl başında Havran'ın yarı-kırsal üretimin baskın olduğu ve az yoğunluklu bir yerleşim olduğu düşünüldüğünde, dönem evlerin geniş avlular içinde inşa edildiklerini söylemek mümkündür.

19. yüzyıl sonu ve sonrasında nüfusunun artması, ailelerin büyümesi, değişen ekonomik koşullar nedeniyle, geleneksel yerleşmelerde parseller bölünmüş ve / veya aynı parselde ikinci konut inşa edilmiştir. Evler daha küçük arsalar üzerine ve sıralar halinde yapılmaya başlanmış ve küçülen bahçeler evin arkasına itilmiştir.

94 ada 20 parseldeki batı etkili konut örneğinde; ilk yapım döneminde büyük parselde ve bahçe içerisinde yer alan yapının, zamanla parselin bölünmesi sonrasında, yeni yapıların daha küçük parsellerde ve yola cephe verecek biçimde inşa edildikleri görülmektedir⁹. 74 ada 20 parseldeki batı etkili konut parselinin konumu incelendiğinde, yola cephesi bulunmayan yapının arkasındaki avluya komşu parseldeki avludan geçiliyor olması ve aynı zamanda sofanın bulunduğu yan cepheden komşu parselde pencere açılmış olması, parsellerin bölündüğüne işaret etmektedir. Benzer durum 62 ada 21 parselde bulunan geleneksel konutta da gözlemlenmektedir. Günümüzde büyük ölçekli konutlarda avluların küçülmesi ile komşu parsellerde yapılan yeni yapılaşmanın yan cephelerdeki pencerelerin kapatılmasına yol açması, söz konusu gelişmenin sonuçları arasındadır.

20. yüzyıl başında ilk dönem konutlarına bitişik nizamda, ikinci konutların inşa edildiği görülmektedir (62A/34, 69A/7-8, 152A/23, 69A/20, 36A/35 parseller). Aynı dönemde, parsellerin ifraz edilerek ilk dönem evinin ve avlunun ikiye bölündüğü örnekler de tespit edilmiştir (152A/21-22 ve 69A/7-8 parseller). İlk yapım dönemi ve sonrasında çok sayıda geleneksel evin avlusuna, yaşlı bireyler veya yardımcıları için tek mekândan oluşan, bir katlı veya kısmi bodrumlu müstemilatlar inşa edilmiştir. Parsel düzenindeki bu değişimler, avlu-sofa ilişkisinin planlamasında farklı çözümlerin üretilmesinde etkili olmuştur (Şekil 2).

Kent morfolojisinde yapı-avlu-yol ilişkisi incelendiğinde, hem 19. yüzyıl başı hem de 19. yüzyıl sonunda inşa edilen geleneksel evlere sokak üzerinden girildiği görülmektedir. Genellikle köşe parseller üzerindeki örneklerde ve 20. yüzyıl başında parsellere inşa edilen ikinci konutlarda, sokaktan önce avluya oradan da eve

7 Detaylı bilgi için: "Havran Geleneksel Yapım Teknikleri ve Malzeme Kullanımı".

8 Detaylı bilgi için: "Tarihsel Süreç İçinde Havran'ın Gelişimi".

9 Detaylı bilgi için: "Geleneksel ile Modernin Arakesitinde Kâgir Bir Konut: 94 Ada 20 Parsel için Bir Koruma Önerisi".

YOL YAPI AVLU İLİŞKİSİ

Geleneksel Evler					
	19.yüzyıl başı: Dış Sofalı Evler				
19.yüzyıl sonu_20.yüzyıl başı: Dış Sofalı Evler					
19. yüzyıl sonu- 20. yüzyıl başı: Kapalı/Yan Sofalı Evler					
Batı Etkili Evler					
	Batı Etkili: Dar Parselli/ Yan Sofalı Asimetrik Planlı Evler				
Batı Etkili: Geniş Parselli/ Orta Sofalı/ Simetrik Planlı Evler					

Şekil 2: Geleneksel ve Batı etkili konutlarda, dar ve geniş parsellerde yapı-avl-yol ilişkisi.

Erken dönem geleneksel evlerinde avluyla bütünleşen zemin katın mekânsal dağılımı gereksinime göre avlu içinde gelişirken, 19. yüzyıl sonu geleneksel evlerinde ve batı etkili evlerde zemin kat iç mekân, avlu dış mekân olarak net bir biçimde tanımlanmıştır. Geleneksel evlerde olduğu gibi batı etkili evlerde de giriş aksı üzerinde yer alan sofa odaların açıldığı ortak kullanım alanı olarak önemini sürdürmüştür.

Ticaret bölgesinde inşa edilen evlerde kamu ve özel alan ayrımı daha belirgindir. Bölgede evlerin zemin katlarında (62A/33, 46A/19 parseller) ve konuttan bağımsız avlu içinde dükkân / mağaza yapıldığına (62A/14 parsel) rastlanmıştır.

B.2 Geleneksel Evler

Geleneksel evlerin dönemsel bağlamda değerlendirilmesinde yapı–parsel ilişkisi, plan ve cephe düzeni ile yapım sistemi ve malzeme kullanımı temel kriterle olarak kabul edilmiştir. Bu bölümde Eldem'in *Türk Evi* (Eldem, 1954, 1984) ve Kuban'ın (1995) erken dönem geleneksel konutunu incelediği *Türk Hayat'lı Ev* çalışmalarından birincil kaynak olarak faydalanılmıştır.

Sanayi öncesi toplumlarda, dış dünya ile ilişkilerin sınırlılığı ve görsel çeşitliliğin olmaması, yapı tekniklerinin ve sosyo–ekonomik koşulların ve dönem koşullarını yansıtan konutları değişim hızı son derece düşük kalmıştır. Kuban (1995), 16. yüzyıldan sonra Anadolu'da gelişen ve oldukça karmaşık bir kültürel geçmişe sahip olan dış sofalı / hayatlı ev, taşra ve köylük yörelerde sanayi öncesi toplumsal yaşamın bir kalıntısı olarak II.Dünya Savaşı sonuna kadar da yaşadığını ve sanayi dünyası ile gerçekleşen ani çarpışmanın bu geleneğin sonunu getirdiğini belirtir. Benzer tespitlerde bulunan Eldem (1984), İstanbul ve yakın çevresinde 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren inşa edilen konutların planlamasında iç ve orta sofalı plan düzeni hâkim olmasına karşın, Anadolu'nun birçok bölgesinde dış sofalı konut geleneğinin devam ettiğini belirtir.

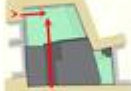
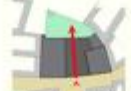
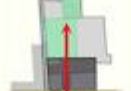
Hayatlı / dış sofalı ev tipolojisinde, ev yapılacak alanın büyüklüğüne göre büyük hayatlı tek odalı evler, eyvanlı çift odalı evler, odalarla çevrelenmiş hayatların bulunduğu üç ya da dört odalı evler gibi çeşitlemeler yaratılmıştır. Başka çeşitlemeler eyvanları kapatarak, sofaya bir oda uzatarak ya da eyvan ekleyerek yapılmaktaydı. Buna karşın tüm bu değişiklikler hayat'ın / sofanın evin yaşama alanındaki merkezi rolünü değiştirmemiştir. Hayatlı / dış sofalı ev tipolojisinin önemli özelliklerinden biri, basit bir biçim düzeninden her türlü karmaşık ev planına geçmeye olanak veren esnek planlamadır. Aynı zamanda birbirine benzer ya da ilişkili bu ev planlamaları, eşzamanlı olarak geç 17. yüzyıldan başlayarak kullanılmıştır (Kuban, 1995). Kentsel yaşamın güçlü olmadığı, kırsal ve yarı–kırsal bir çevrede yaşayan toplumsal yapıda ortaya çıkan dış sofalı / hayatlı ev, sonraki yüzyıllarda İstanbul başta olmak üzere kentlerde iç sofalı eve dönüşmüştür. Bu evlerin tasarımında birçok öge süreklilik göstermesine karşın, odaların önündeki yarı açık galeri yavaş yavaş yok olmuştur.

Hayatlı / dış sofalı evlerin tespit edilen en eski örnekleri 17. yüzyıla tarihlenirken (Eldem, 1984), Kuban (1995) hayatlı evin klasik dönemini kabaca 18. yüzyıla tarihlendirir. Bu dönem geleneksel evleri taş duvarlı, ana cepheleri yalnızca avluya bakan evlerdir ve ev birkaç pencere dışında sokağa kapalıdır (Kuban, 1995, Eldem 1984). Genelde aralarında eyvan olan ya da olmayan iki oda ve önünde sofa vardır. Sonraki dönemde sofanın genişlemesi ile avlu dışındaki sokak cephesine de pencere açılmaya başlamıştır. 17. yüzyılda üst katlarda taş duvarların yerini kerpiç dolgu ahşap karkas sistem alırken, 17. yüzyıl sonu / 18. yüzyıl başında odalar sofadaki köşk de çıkmalarla sokağa yönelmiştir (Kuban, 1995). Giriş katı ile birinci kat arasında daha alçak tavanlı ara kat yapılması veya giriş katına açılan odalar eklenmesi ile sofaya bağlı iki tarafı kapalı yükseltilmiş bir platform (seki) eyvan gibi bir hacim oluşturulması bu yüzyılda plan düzenine getirilen yeniliklerdendir (Kuban, 1995).

Kırsal yaşam ve üretim karakterinin 20. yüzyıl başına kadar yoğun olarak devam ettiği Havran yerleşiminde, açık / kapalı dış sofalı plan düzeninin ve ahşap karkas yapım sisteminin devam ettiği görülür. 19. yüzyıl sonunda kırsal yaşamın gerekliliklerinden uzaklaşılması ve batı etkisinin artması geleneksel evlerin plan düzeninde değişimlere ve sofaların kapatılmasında etkili olmuştur. Havran geleneksel evlerinin tarihlendirilmesinde, İstanbul ve çevresini kapsayan merkezdeki mimari üslupların çeperlere gecikmeli ulaştığı, geleneksel evlerin de daha sade ve mütevazı bir biçimde tasarlandığı dikkate alınmıştır.

Bu çalışmada, geleneksel evlerin analizi, koruma projesi geliştirilen 30 adet ev üzerinden yapılmıştır¹⁰. Geleneksel evlerin plan düzeni; zemin katta taşlık–avlusu ve üst katta oda–sofa ilişkisi ile sofanın açık ya da

10 Cephe özellikleri, plan düzenleri ve bezeme programları ile farklılaşan büyük ölçekli yapılar olan Terzizâde Konağı (205A/9P) ile Ertem Konağı (62A/32P) ile 38A/18 ve 62A/1 parsellerdeki iki konut atipik plan özelliği gösterdiği çalışmaya dahil edilmemiştir.

GELENEKSEL EVLER				
19.YY BAŞI: DIŞ SOFALI EVLER	PARSEL YAPI İLİŞKİSİ	ZEMİN KAT PLANI	ÜST KAT PLANI	KESİT
	 152 ADA 21-22 PARSEL			
	 204 ADA 37 PARSEL			
	 97 ADA 7 PARSEL			
	 62 ADA 34 PARSEL			
	 62 ADA 21 PARSEL			
	 69 ADA 7-8 PARSEL A+B			
	 152 ADA 23 PARSEL A EVİ			
				

Şekil 3: 19. yüzyıl başı: Dış sofalı evler.

/ sofaya bağlı, iki tarafı kapalı ve eyvan gibi bir hacim oluşturan yükseltilmiş bir platform olarak yapılan sekiler, dönem yapılarının bir diğer özelliğidir.

Erken dönemde, mahremiyeti sağlamak için oda girişleri pahlı / açılı yapılmıştır (152A/21-22, 97A/7, 204A/37, 62A/21 ve 64A/34 parseller). Üstüklü (tepe penceresi) oda pencerelerinin sokağın yanı sıra sofaya açılması da dönemin belirleyici özelliklerindendir. Erken dönemde pahlı oda girişleri, pencereler ve eyvanlar, plan düzenini zenginleştirerek sofanın hareketlenmesine olanak sağlamıştır.

Havran'da günümüze ulaşan en erken tarihli geleneksel konut örnekleri 19. yüzyılın ilk yarısında inşa edilmiştir. Bu dönem evlerinden çok az sayıda örnek (152A 21-22, 97A 7, 204A 37, 62A 34 ve 152 ada 23B parsel-lerdeki evler) günümüze ulaşmıştır. Hayatlı / dış sofalı ev olarak tanımlanan geleneksel evin temel öğeleri taşlık, eyvan mekânları ile iç mekân donatıları, özellikle tepe penceresidir. Bununla birlikte Havran'da bu dönem evlerinde, klasik dönem dış sofalı / hayatlı ev öğelerinin tamamı bulunmaz. 19. yüzyılın genelinde olduğu gibi geleneksel ve farklılaşan tasarımlar bir arada üretilmeye devam etmiştir. 19. yüzyıl başı evleriyle, yüzyıl sonun-da inşa edilen dış sofalı evler arasında, geçiş dönemi evleri olarak tanımlanabilecek örnekler dikkat çekicidir.

204 ada 37 parseldeki geleneksel evin avludan ulaşılan taşlık'ı, mekânsal olarak tek kat yüksekliğindedir ve ara kat odaları bulunmamaktadır, işlevsel olarak ise üretim alanından dağılım/sirkülasyon alanına dönüşmüştür. Bu örneğin aksine 62 ada 21 parseldeki taşlık ve eyvanlı sofa plan düzenine sahip evin; üstlüksüz (tepe penceresiz) tek sıra pencere düzeni, cepheye taşan çokgen eyvanı ve hareketli pencerelerle kapatılan sofası ile 19. yüzyıl ortasında inşa edildiğini söylemek mümkündür. 62 ada 34 parsellerdeki evlerde dış sofalı plan düzeni ve tepe pencereci cephe düzeni devam etmesine karşın taşlık mekânının yüksekliği azalmış ve çıkmalarda eğrisel taşıyıcılar yerini payandalara bırakmıştır. 152 ada 23B parselde yer alan evin taşlık kurgusu 204 ada 37 parseldeki geleneksel ev ile benzerlik göstermektedir. Avludan girilen taşlık, dış sofa niteliğindedir ve ayrıca üst katta eyvan bulunmaz. 69 Ada 7-8 parsellerdeki evin plan ve iç mekân öğeleri, 19. yüzyıl sonu evleri ile benzerlik göstermesine karşın açık sofa ve eğrisel taşıyıcılı cumba geleneği devam etmiştir. Hibrit nitelikli bu evlerin oluşumunda, kullanıcı imkânları ve tercihlerinin yanı sıra parsel özellikleri de etkilidir (Şekil 3).

B.2.2 19. Yüzyılın İkinci Yarısı – 20. Yüzyıl Başı Evleri

19. yüzyılın ikinci yarısından 20. yüzyıl başına kadar geçen dönemde, kırsal üretimin ve hayat felsefesinin hâkim olduğu sanayi öncesi toplum yaşantısını yansıtan ve temelde giriş ve üst katı yarı-açık mekânlar etrafında gelişmiş olan hayatlı ev geleneğinin dönüşümü yaşanmıştır. Anadolu kentlerinde kırsal üretimden uzaklaşılması İstanbul merkezli eksenel, simetrik planlı ‘kent evleri’ dönemini başlatmıştır (Kuban, 1995).

Geleneğin sürekliliği ile dönüşümün hızı başkent İstanbul ve diğer büyük kentler ile Anadolu kasabalarında farklılaşmaktadır. Havran'da geleneğin sürekliliği, ev morfolojisindeki değişimlere karşın 19. yüzyıl sonuna kadar izlenebilmektedir. Kent evi karakteri yansıtan az sayıdaki büyük konaklar ise, dönemin varlıklı aileleri tarafından geniş parseller içinde inşa edilmiştir. Çalışma kapsamında, belgelenen iki yapı sadece plan ölçeğinde çözümlenmiştir¹². Bu iki ev, '*iç / orta sofalı geleneksel evler*' başlığı altında incelenmektedir.

Havran yerleşmesi genelinde, 19. yüzyıl sonu – 20. yüzyıl başında sosyo-ekonomik nedenlerle evler daha küçük arsalar üzerine ve sıralar halinde yapılmaya başlanmış ve küçülen bahçeler evin arkasına itilmiştir. Kent morfolojisindeki değişim ve kırsal üretimden uzaklaşma geleneksel ev planlamasında değişimlere neden olmuştur. Dönemin geleneksel evlerinin çözümlemesi, zemin katlarda avlu-taşlık / sofa ve üst katlarda sofa-oda ilişkisi üzerinden yapılmıştır. İncelenen örneklerin bir kısmında plan tipolojileri açıkça olarak okunabilirken, birçok örnekte dönemin mimari özellikleri ile birlikte geç dönem müdahaleleri bir arada izlenebilmektedir. Dönem evlerinin plan düzenleri sofanın açık veya korunaklı olmasına bağlı olarak, ‘*dış sofalı geleneksel evler*’ ve ‘*kapalı yan / dış sofalı geleneksel evler*’ tipolojileri altında ele alınmıştır.

12. Terzizâde Konağı (205A/9P) ile Ertem Konağı (62A/32P) cephe özellikleri, plan düzenleri ve bezeme programları ile farklılaşan büyük ölçekli yapılar olmaları nedeniyle çalışmada detaylı olarak incelenmemiştir.

İç / Orta Sofalı Geleneksel Evler

Havran'da belgelenen yapılar içinde Terzizâde Konağı (205 ada 9 parsel) ve Ertem Konağı (62 ada 32 parsel) parsel büyüklükleri, plan düzenleri, cephe özellikleri ve bezeme programlarıyla mimari bağlamda çok zengin detaylara sahip özgün 'kent evi' örnekleridir.

19. yüzyılın ortasında inşa edilen Terzizâde Konağı zemin katı iki kat yüksekliğindeki 'kapalı taşlıklı' (Binan, 2018) ve en üst katı iç / orta sofalı plan düzenine sahiptir. Konağın iç mekân bezemelerinde, özellikle kalem işlerinde alt katmanda Ampir üslup, bu katmanın üzerine yapılan en üst katmanda ve ahşap donatılarda ve sabit mobilyalarda Barok ve Rokoko desenler tercih edilmiştir. Konağın cephesi Ampir üslup etkili düzenlenmiştir.

Ertem Konağı'nın ise daha geç dönemde inşa edildiği düşünülmektedir. Barok üslupta inşa edilmiş konağın, zemin katında 20. yüzyılda kapsamlı bir müdahale gerçekleşmiştir, ancak birinci katı özgünlüğünü korumaktadır. Birinci kat sofasının dört köşesindeki pahlı oda girişleri ve sokak yönündeki baş oda duvarında oluşturulan eğrisel hatlar ile Barok etki güçlendirilmiştir. Barok etki baş odanın eğrisel cumbası ile cepheye de taşınmıştır.

Dış Sofalı Geleneksel Evler

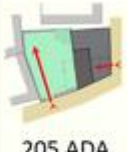
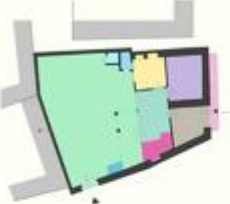
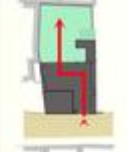
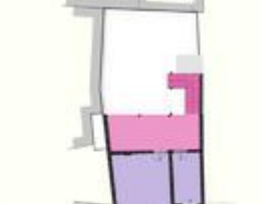
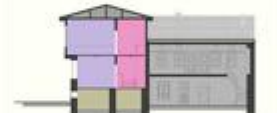
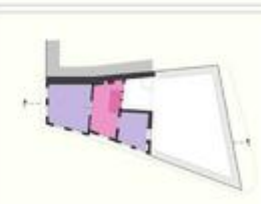
19. yüzyıl ortasında ve sonunda inşa edilen geleneksel evlerin çözümlemesi zemin katları taşlıklı / sofalı, üst katları dış sofalı plan düzenine sahip olan 205 ada 15, 69 ada 16, 69 ada 20, 75 ada 26 ve 153 ada 1 parsellerde yer alan evler üzerinden yapılmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilen konutlarının mekân organizasyonunda, yüzyıl başı evlerindeki plan düzeni ile işlevsel geleneğin süreklilik göstermesine karşın, cephe düzeni ve iç mekân özelliklerinde ayırt edici değişimler yaşanmıştır. Bu dönem evlerinde, açık sofalı ev geleneğinin izlerinin ve sosyo-ekonomik değişimlerin etkisinde yeni kullanım biçimleri üretilmiştir. Erken dönem geleneksel evlerindeki taşlık ve hayat / sofalar, dönüşümün etkisinin en yoğun yaşandığı mekânlar olmuştur.

205 ada 15 parselde yer alan konutun dönem evleri içinde en erken tarihli yapılardan bir olduğu düşünülmektedir. Evin üst kat sofasında, erken dönem evlerindeki sofanın işlevsel özellikleri devam etmektedir. Zemin kat plan özellikleri ise, hem erken tarihli 205 ada 37 parsel, 152 ada 23 parseldeki A evi ve 69 ada 7-8 parseldeki B evi ile hem de 19. yüzyılın sonunda inşa edilen geleneksel evlerle benzerlik göstermektedir. Taşlık'ın mekânsal boyutları küçülürken, sirkülasyon ana işlev olmuştur. Geniş bir parsel içinde yer alan bu evin avludan iki basamakla yükselen taşlığına sokak cephesinde bulunan oda ve dükkân açılmaktadır. Taşlığın dar kenarlarında mutfak / işlik ile merdiven konumlanmaktadır. Üst katta ise hareketli pencereler eklenmiş olan açık sofanın iki tarafı üç oda, bir tarafı avlu duvarı ile çevrelenmiştir. Sofanın avlu yönünde genişletilerek, dikmelerle taşındığı tek örnek olan geleneksel ev, 19. yüzyılda asimetrik olarak yerleştirilmiş üç odalı ev tipolojisi ile dış sofalı / hayatlı evlerin iç sofalı evlerden önceki temsilcilerindendir.

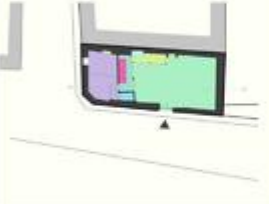
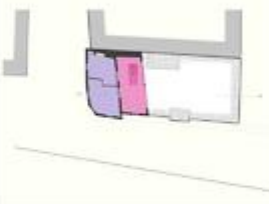
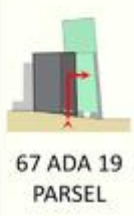
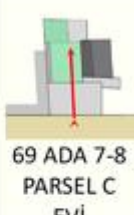
19. yüzyılın ortasına tarihlenen 69 ada 16 parseldeki ev ile yüzyıl sonuna tarihlenen 95 ada 26, 69 ada 20 ve 153 ada 1 parseldeki evlerde taşlıklar geleneksel üretim, ahır ve depolama ve sirkülasyon alanı işlevlerini sürdürmektedir. Bu evlerin mimari özellikleri değerlendirildiğinde 19. yüzyıl ortasına tarihlendirilebilir ve yüzyıl başı evleri ile geç dönem evleri arasında geçiş niteliği taşır.

Taşlık mekânının işlevsel sürekliliğinin takip edilebildiği 69 ada 16 parselde yer alan evin giriş katı, avlunun kapalı hale gelip taşlığa dönüştüğünü 'kapalı taşlıklı' plan düzenindedir ve 19. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilen Havran'da evlerinin genelinde görüldüğü gibi, tek kat yüksekliğindedir. Geniş parselin olanaklarının kullanıldığı planlamada, çift kanatlı geniş kapı ile girilen ve dar bir avluya açılan taşlıkta ayrı bir girişi bulunan ahır ile seki, kerevet ve hela bulunmaktadır. Evin birinci katında, açık sofa ve sofaya bağlanan holden geçilen dört oda yer almaktadır. Açık sofa-hol bağlantılı düzenleme, iç sofalı plan düzenlemesine geçiş örneklerindendir. Yapı, günümüzde plan özgünlüğünü önemli ölçüde yitirmiş olmasına karşın, ev sahipleri ile yapılan sözlü görüşmelerden elde edilen bilgilerin de değerlendirildiği restitüsyon çalışması, dönem evlerinin zemin kat kullanımını konusunda önemli bilgiler vermektedir.

Taşlıklı ve dış sofalı plan tipolojisine sahip 69 ada 20 parseldeki evin taşlığına doğrudan sokaktan ulaşılır. Giriş kapısı yanındaki hela ile sokağa bakan bir odanın yer aldığı taşlık, artık servis ve yaşam alanı olmuştur. Bu yapıda oda pencereleri sokağın yanı sıra avluya da açılır. Avlu ile bütünleşen taşlıktaki merdiven ile ulaşılan üst katta, avluya bakan açık sofa ve sofaya açılan iki oda yer almaktadır.

GELENEKSEL EVLER				
19.YY SONU- 20.YY BAŞI: DIŞ SOFALI EVLER	PARSEL YAPI İLİŐKİŐİ	ZEMİN KAT PLANI	ÜST KAT PLANI	KESİT
	 205 ADA 15 PARSEL			
	 69 ADA 16 PARSEL			
	 69 ADA 20 PARSEL			
	 95 ADA 26 PARSEL			
	 152 ADA 23 PARSEL B EVİ			
	 153 ADA 1 PARSEL			
				

Ő ekil 4: 19. yüzyıl sonu – 20. yüzyıl başı: DiŐ sofalı evler.

GELENEKSEL EVLER				
19.YY SONU- 20.YY BAŞI: DIŞ SOFALI EVLER	PARSEL YAPI İLİŞKİSİ	ZEMİN KAT PLANI	ÜST KAT PLANI	KESİT
	 70 ADA 1 PARSEL			
	 67 ADA 19 PARSEL			
	 69 ADA 7-8 PARSEL C EVİ			
	 36 ADA 35 PARSEL			
				

Şekil 4 – devamı: 19. yüzyıl sonu – 20. yüzyıl başı: Dış sofalı evler.

Taşlık ve avluda üretimin yapıldığı 95 ada 26 parseldeki konutun ilk yapım döneminde, sokaktan doğrudan ulaşılan taşlığın avlu ile bütünleştiği düşünülmektedir. Ancak zemin katta oda yerinde, sokağa yönelen seki bulunmaktadır. Yapı sahiplerinin mandıracılıkla uğraşmaları ve zemin katın yoğurthane olarak kullanımını, taşlığın işlevsel sürekliliğini sağlamıştır. Analiz edilen geleneksel evler içinde, merdiven avluda yer aldığı, üst kat sofasına dışarıdan ulaşılan tek örnek bu yapıdır. Üst katı dış sofa ve sofaya açılan iki odadan oluşmaktadır. Yoğurthane kullanımının sona ermesinden sonra, taşlığa ve avluya birer oda ile avluya mutfak eklenmiş ve avluda yer alan hela büyütülmüştür.

153 ada 1 numaralı köşe parselde konumlanan konutun plan düzeni genelleme dışında kalmaktadır. Üçgen formundaki parselin sağladığı kısıtlı olanaklar planlamada etkili olmuştur. Sokağın açıldığı taşlık, avlu ile bütünleşirken, iki kat yüksekliğindeki mekânın zemin katında mutfak ve ara katında bir oda bulunmaktadır. Parselin niteliği, evin birinci katında iki odanın açıldığı iç sofalı plan düzeni oluşturulmasına ve sofanın kısmen avluya açılmasına imkân tanımıştır.

19. yüzyıl sonu – 20. yüzyıl başında inşa edilen evlerde taşlık'ın mekânsal ve işlevsel olarak genel bir tipolojik değerlendirmesini yapmak mümkündür. 152 ada 23 parsel B evi, 69 ada 7- 8 parseller B evi, 36 ada 35 parsel B ev ve 67 ada 19 parseldeki ev ile 70 ada 1 numaralı köşe parseldeki evlerde avludan taşlık'a ulaşılmaktadır. 152 ada 23 parsel B evi, 69 ada 7- 8 parseller B evi ile 36 ada 35 parsel B evinin parsellerinde, erken dönemde inşa edilmiş geleneksel evler bulunmaktadır. Bu nedenle ikinci dönem yapıları olan söz konusu konutlarının plan düzenleri, parsel sınırlamalarına bağlı olarak biçimlenmiştir. Söz konusu evlerde taşlık olarak tanımlanan mekânlar, üst kat planları ile benzer biçimde odaların açıldığı ve merdivenin konumlandığı dış sofa niteliğindedir. Yana yana dizilen iki oda, zemin katlarda avludan birkaç basamakla ulaşılan taşlığa / sofaya ve üst katlarda açık sofaya açılırken, taşlığın dar kenarına merdiven eklenmiştir. Dönem konutlarda taşlıkların mekânsal boyutları küçülürken, sirkülasyon ana işlev olmuştur. (Şekil 4)

Kapalı Yan / Dış Sofalı Geleneksel Evler

Kapalı sofalı geleneksel evler, koruma projesi geliştirilen toplam 7 adet konut (152A/12, 210A/31, 46A/19, 73A/2, 62A/14 ve 94A/2 parseller) üzerinden analiz edilmiştir. Söz konusu yapılar içinde 62A/14 ve 94A/2 parsellerdeki yer alan evler, plan veya cephe düzenlemelerinde batı etkisinin yoğun olduğu örneklerdir. Dönemin geleneksel konutlarının planlamasındaki en etkili değişim, zemin katlarda avluyla bütünleşen yarı açık taşlık mekânının avlu cephesinin kapatılarak, sofa niteliğine dönüşmesidir.

Kapalı yan / dış sofalı tipolojide değerlendirilen 152 ada 12, 210 ada 32–33, 210 ada 31 parsellerdeki evlerde odalar sokağa yönelirken, taşlık ve sofa avluya açılmaktadır. Söz konusu evlerin asimetric girişi, artık 'L' şeklindeki taşlığa açılır. Avlu cephesine kadar uzanan giriş aksı boyunca uzanan taşlık, zemin kat plan kurgusunun tanımlayıcı ögesidir. Giriş aksına yol cephesinde oda ve avlu cephesinde merdiven kovası eklenir. Bu dönemde merdivenin yeri rastlantısallıktan uzaklaşarak, zaman zaman önündeki hol ile özelleşmiştir. Merdiven bölümü taşlıktan kemerle (152A/12 parsel) veya zeminden yükseltilerek (210A/32-33 ve 31 parseller) ayrılmaktadır. Taşlık sadece sokak ve avlu cephesinden ışık alır. Konutların üst katlarında ise avluya bakan kapalı dış sofa ve cephe yönünde sofaya eklenen iki adet oda yer almaktadır. (Şekil 5)

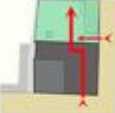
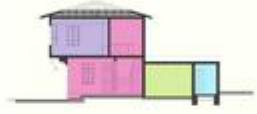
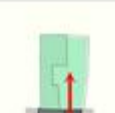
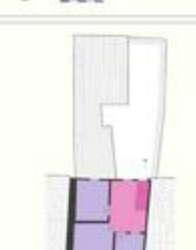
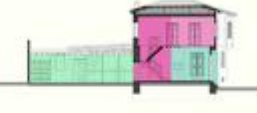
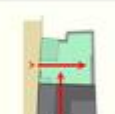
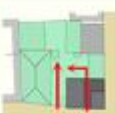
Söz konusu geleneksel evlerin plan düzeni, dar parselli / yan sofalı asimetric planlı batı etkili evlerle benzerlik göstermektedir. Taşlık'ın bölündüğü bu düzende, sokak ve avlu girişlerini bağlayan ve parsel genişliğinin yarısı genişliğindeki aks güçlenirken, merdiven ve oda da bu alana bağlanır. Merdivenin yeri artık rastlantısal değildir ve taşlıkta önündeki hol ile birlikte tanımlı bir mekân oluşturur.

46 ada 19 ve 73 ada 2 parsellerdeki evlerde taşlık mekânının koridorlaştığı görülmektedir. Asimetric girişin açıldığı taşlık'ın avlu yönünde merdiven bulunmaktadır. Geleneksel konutlar içinde tek üç katlı örneği olan 46 ada 19 parseldeki yapıda, giriş aksı üzerindeki taşlık, zemin ve birinci kat plan düzenlerinde tekrarlanır. Zemin katta dükkân ve oda, birinci katta ise kapalı yan sofaya iki oda açılır. İkinci katta sokak cephesine eklenen oda ile sofanın üç tarafı çevrelenmiştir. Benzer plan düzenine sahip, 73 ada 2 numaralı köşe parselde konumlanan konutta, sokak ve avluyu bağlayan giriş aksı üzerindeki taşlığa ve üst kat kapalı sofasına yan yana dizilen ikişer oda açılmaktadır.

62 ada 14 ve 94 ada 2 parsellerde yer alan evler, geleneksel konut ile batı etkili konut özelliklerini içeren hibrit plan kurgusu ve cephe düzenine sahiptir. 62 ada 14 parseldeki evin zemin kat plan kurgusunda batı etkili evlerle benzerlikler görülmektedir. 94 ada 2 parsellerde yer alan evde ise, geleneğin izi plan organizasyonunda devam etmesine karşın, cephe düzenlemesi '*dar parselli / yan sofalı asimetric planlı*' batı etkili evlere benzemektedir (Şekil 5).

62 ada 14 parselde geniş bir avlu içerisinde inşa edilen evin, sokak ile avluyu bağlayan giriş aksı üzerindeki orta sofaya, cadde yönünde iki oda ve bitişik parselde bakan diğer yönde bir oda ile merdiven açılmaktadır. Batı etkisinin daha fazla hissedildiği zemin katta, analiz edilen geleneksel konutlardan farklı olarak, batı etkili evlerde olduğu gibi zeminden yükseltilmiş giriş nişinden sofaya sahanlık / ayak terkisi ile geçilir. Geleneksel konut plan özelliklerinin egemen olduğu birinci kat kapalı dış sofalı plan düzenine sahiptir. Bu katta merdivenin karşısında, zeminden yükseltilen ve kemerlerle sofadan ayrılan seki bulunur. Avluya açılan sofa, seki ile bir tanesi baş oda olmak üzere üç oda tarafından çevrelenmiştir.

94 ada 2 parselde inşa edilen konut, geleneksel ve batı etkili evlerin ortak özelliklerini barındırmaktadır. Kapalı taşlıklı plan düzeni ve iç mekân öğeleri geleneğin sürekliliğini, kübik, saçaksız ve çıkmasız cephe düzeni

GELENEKSEL EVLER				
19.YY SONU- 20. YY BAŞI: KAPALI/YAN SOFALI EVLER	PARSEL YAPI İLİŞKİSİ	ZEMİN KAT PLANI	ÜST KAT PLANI	KESİT
	 152 ADA 12 PARSEL			
	 210 ADA 31 PARSEL			
	 46 ADA 19 PARSEL			
	 73 ADA 2 PARSEL			
	 62 ADA 14 PARSEL			
	 94 ADA 2 PARSEL			
				

Şekil 5: 19. yüzyıl sonu – 20. yüzyıl başı: Kapalı / yan sofalı evler.

batı etkisindedir. Avludan ve sokaktan girişi olan taşlık'a giriş katında bir oda ve anforaların bulunduğu depolar ile 8-9 basamakla çıkılan ara katta bir oda daha açılmaktadır. Birinci katta avluya yönelen kapalı sofaya iki oda ve aralarındaki yüklük açılmaktadır.

19. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen geleneksel evler ile yüzyıl sonuna tarihlenen açık sofalı evlerde servis mekânları avluda ve birbirinden ayrı ayrı düzenlenmesine karşın, 19. yüzyıl sonunda yapılan kapalı dış /yan sofalı evlerde servis mekânlarının konumlanışında ortak özellikler oluşmuştur. Mutfak / işlik + banyo ve / veya heladan oluşan bu dizinler, 20. yüzyılın ortasında yenilenmiş veya eklemelerle genişletilmiştir. Dönem evlerinde mutfak / işlik genellikle avlu cephesine bitişik (152A/12, 210A/32-33, 46A/19, 73A/2 parseller) konumlanırken, hela ve yıkanma mekânı mutfığa (152A/12, 46A/19, 73A/2 parseller) veya avlu cephesine eklenmekte (210 ada 32-33 parsel), avlu kapısının yanında (62A/14 parsel) veya konuttan uzakta (210A/31 parsel) yer almaktadır.

B.3 Batı Etkili Evler

19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başına tarihlendirebildiğimiz, mimari özellikleriyle geleneksel ahşap konutlardan farklılaşan batı etkili konutlar; Erken Cumhuriyet (1920–30) dönemine ait olduğu düşünülen modern etkinin görülmeye başlandığı batı tarzı konutları da içerecek şekilde, koruma projesi geliştirilen toplam 7 adet konut üzerinden analiz edilmiştir. 74 ada 20 parsel, 73 ada 18 parsel, 65 ada 19 parsel, 152 ada 13 parsel, 94 ada 20 parseldeki 5 adet konut batı etkili, 205 ada 11 parsel ile 40 ada 17 parseldeki iki konut modern etkili (melez) konut olarak değerlendirilmiştir. 100 ada 1 parsel ile 68 ada 9–11 parsellerdeki iki konut atipik plan özellik gösterdiği için tipolojiye dahil edilmemiştir. Batı etkili evlerin plan kurgusu hem yapı–parsel ilişkisi; parsellerin dar, geniş ve köşe konumlu oluşu, hem de oda, merdiven ve hizmet mekânlarının sofayla kurduğu ilişki üzerinden çözümlenmiştir.

Konutlarda yapı–parsel ilişkisi, dar ve geniş cepheli / parselli olmak üzere iki konut tipini tanımlamaktadır. Dar parselli konutlar yol cephesine dik konumlu giriş aksı / sofa ve ona paralel eklemlenen oda aksından oluşurken, geniş parsellerde ortadaki giriş aksına / sofaya her iki yanda paralel eklemlenen oda akslarından oluşmaktadır. Dar parsellerde yan sofalı asimetrik, geniş parsellerde orta sofalı simetrik konut tipine rastlanmaktadır. Sofa geleneksel konutlarda olduğu gibi batı etkili konutlarda da plan kurgusunun ana belirleyicisidir; sirkülasyon ve ortak yaşam alanı olarak önemini korumaktadır. Ancak geleneksel konutların zemin katlarında avluyla bütünleşen / iç içe giren yarı açık taşlık mekânın yerini batı etkili konutlarda sofa (kapalı) alır; iç mekân ile dış mekân olan avlu net ayrışır. Binan (2018), “taşlıklı ev” olarak tanımladığı evlerde, avlunun kapalı hale gelip taşlığa dönüştüğünü belirtir. Bu evlerin “geleneksel planlamadan batı etkili evlere geçiş sürecini vurgulayan plan örnekleri ve geleneksel dış sofa ve iç sofalı avlulu ev tipinden kapalı–dış sofalı ve hol–koridorlu eve geçişte ara plan tipleri” (s.178) olduğunu belirtir.

Genellikle bodrum + zemin + 1 kattan oluşan konutların zemin katları; bazı örneklerde 6-7 adet basamakla erişilen yüksek girişli, bazıları 2-3 basamakla hafif yükseltilmiştir. Yüksek girişli konutlarda, basamakların yer aldığı, içeriye pahlı, tonoz örtülü giriş nişleri karakteristik bir özellik göstermektedir. İncelenen yapılar arasında genel tipolojiden farklı olarak 40 ada 17 parseldeki konutta ise geleneksel konutlardaki ayak tercisine benzer biçimde, iç mekânda oluşturulan giriş sahanlığından 5-6 basamakla zemin kotuna erişilmektedir. Yol cephesinde bodrumu bulunmayan zemin + 1 katlı konutlarda ise yol kotu seviyesinden yapıya giriş sağlanmaktadır. Analizi yapılan 7 adet yapıdan sadece 73 ada 18 parseldeki konutun bodrum katı bulunmamaktadır. Bodrum kat tüm konutlarda genellikle erzak depolama alanı olarak kullanılmakta, aynı zamanda yapının zemin neminden korunması sağlanmaktadır. Bodrum kata erişim bazı yapılarda avludan bağımsız bir merdivenle (69A/19 ve 40A/17 parseller), bazı yapılarda iç mekân merdiveniyle sağlanırken (205A/11P), bazı örneklerde her iki erişim de mevcuttur (73A/18, 152A/13 ve 94A 20 parseller).

Dar Parselli / Yan Sofalı Asimetrik Planlı Evler

Dar parselde yer alan 74 ada 20, 73 ada 18 ve 40 ada 17 parsellerdeki konutların her birinin parsel konumlarındaki farklılıklar (bitişik, köşe ve ayrık nizam), plan şemasında genelleme yapmayı zorlaştırsa da sofa-oda ilişkisi üzerinden değerlendirme yapılarak ortak özellikler tespit edilmiştir. Dar parselli / cepmeli konutlar

girişe göre asimetrik plan şemasına sahiptir, giriş aksı boyunca uzanan kapalı yan sofa plan kurgusunun tanımlayıcı ögesidir.

Zemin katta sofa, iç mekânda odalarla, dış mekânda sokak ve avluyla kurduğu ilişki nedeniyle sadece sirkülasyon alanı değil, günün büyük bir bölümünün geçirildiği ortak yaşam alanıdır. Yan sofalı plan tipine sahip konutların bir bölümünün, 74 ada 20 parseldeki yapıda olduğu gibi sofa üç taraftan ışık alan aydınlık mekânlar olarak planlandıkları düşünülmektedir. Ancak incelenen örneklerden 73 ada 18 ve 69 ada 19 parseldeki yapılarda olduğu gibi çoğu yapının avlu cephesine mutfak, hela gibi servis mekânlarının eklenmesinden dolayı iç sofa etkisi hissedilmektedir.

Dar parselli konutlarda sofa / giriş aksına tek taraftan paralel olarak eklenen oda aksında, yol ve arka avlu cephesinde birer oda bulunmaktadır. Merdiven genellikle 74 ada 20 ve 73 ada 18 parsellerdeki konutlarda olduğu gibi iki oda arasında veya 62 ada 17 parseldeki yapıda olduğu gibi arka cephede sofa mekânı içerisindedir. Köşe parsel olması nedeniyle 73 ada 18 parseldeki konutta diğer plan şemalarından farklı olarak, sofa L biçiminde oda ve merdiven diziniyle sarılmak suretiyle, köşe sofa özelliği kazanmıştır. Mutfak / ışık, hamam, hela gibi servis mekânları avluda yer almaktadır. Mutfak / ışık genellikle avlu cephesindeki odaya bitişik (74A/20 ve 40A/17 parseller) veya sofaya bitişik konumlanırken, hamam ve hela mutfaka eklenmektedir (73A/18 ve 69A/19 parseller).

Üst kat plan şeması genellikle zemin katın tekrarı biçimindedir. 74 ada 20 parseldeki konut olduğu gibi bazı yapılarda sofanın arka avlu cephesine eklenen mekânla oda sayısı artarken sofa boyutu küçülmekte ve köşe sofa niteliği kazanmaktadır. Bununla birlikte kapalı yan / köşe sofa karakteri üst katta (asıl kat) daha net algılanabilmektedir. İki taraftan odalar ile çevrelenen sofa, sokak ve yan avluya açılan cepheleriyle oldukça aydınlık bir mekândır. Bazı örneklerde sofanın uzantısı olarak sokağa taşan balkon ve cumbalar mevcuttur (74A/20, 205A/11, 52A/13 ve 94A/20 parseller).

Genelleme dışında kalan 40 ada 17 parseldeki konutta üst kat, zemin kattan farklı plan şemasında; üst katta yön değiştirerek arka cepheye konumlandırılan sofaya yol cephesindeki 2 oda açılmaktadır. Avlu cephesindeki kapalı sofanın konumu ve aydınlık geniş bir mekânı tanımlıyor olmasıyla, geleneksel dış sofa etkisini hissettirmektedir. 69 ada 19 parsel konutun üst katı da benzer plan şemasına sahiptir, ancak girişi avludan olan nadir örneklerden olması nedeniyle de farklılık göstermektedir (Şekil 6).

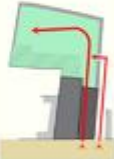
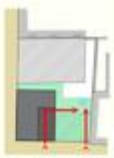
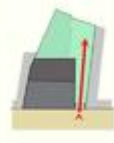
Geniş Parselli / Orta Sofalı Evler

Girişe göre simetrik cephe düzenine sahip olan 94 ada 20, 152 ada 13, 205 ada 11 parsellerdeki konutların plan kurgusunda ortak özellik giriş aksındaki orta sofaya iki yanda paralel olarak eklenen oda dizini / aksıdır.

İncelenen yapıların parsel konumlanışlarındaki farklılıkların plan şemasına etkisi dikkate alındığında tipolojik genellemeye tam anlamıyla gidilemese de sofa-oda biçimlenişi değerlendirmemizin belirleyici unsurudur. Zemin katta orta sofa sirkülasyon alanı olarak oldukça önemli bir yere sahiptir. İç mekânda iki yandan odaların ve düşey sirkülasyon elemanı merdivenin açıldığı sofa, aynı zamanda iç ve dış mekân (sokak-konut-avluda) ilişkisinin kurulduğu bir alandır. Giriş cephesinde sofanın her iki yanında sokağa bakan 2 oda yer alırken, arka cephe- de sofanın bir tarafında oda diğer tarafında merdiven ve hela bulunmaktadır. Avluda arka cephedeki odaya yarı açık mutfak / ışık, hamam / banyo mekânları eklenmiştir (94A/20 ve 152A/13 parseller).

94 ada 20 ve 205 ada 11 parsellerdeki yapılar helanın iç mekânda, her iki katta yer aldığı nadir örneklerdendir. 94 ada 20 parseldeki yapıda hela merdivene bitişik, avlu cephesinde yer almakta, 205 ada 11 parseldeki konutta, zemin katta merdivenle mutfak arasında kalsa da üst katta avlu cephesinde yer almaktadır. 1920-30 tarih aralığında inşa edildiği düşünülen 205 ada 11 parseldeki konutta, hem ıslak hacimlerin iç mekânda planlanması hem de sofanın daralarak koridorlaşması gibi özelliklerden dolayı modern tasarım ilkelerinin etkisi hissedilmektedir. Ancak batı etkili konutların erken dönem örneklerinden olan 94 ada 20 parseldeki yapıda her iki katta iç mekânda helanın varlığı ile ilgili yeterince veri olmaması nedeniyle analojik bir değerlendirme yapılamamıştır.

Analiz edilen her üç yapının da üst katı, zemin katları ile büyük ölçüde aynı plan şemasına sahiptir. Ancak dar parselli kapalı yan sofalı konut tipinde de belirtildiği üzere, zemin katta da avlu cephesindeki eklentiler nedeniyle kısmen algılanabilen plan şeması üst katta net bir biçimde okunabilmektedir. Orta sofanın merkezi etkisi, sokak cephesine uzanan balkon ile güçlenmektedir.

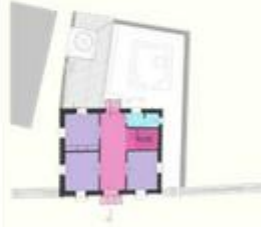
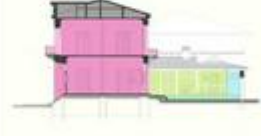
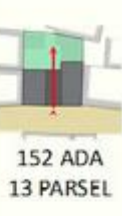
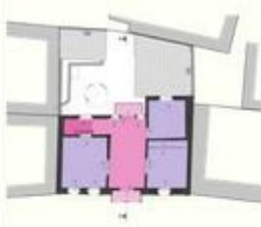
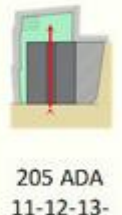
BATI ETKİLİ EVLER				
Batı Etkili: Dar Parselli/ Yan Sofalı Asimetrik Planlı Evler	PARSEL YAPI İLİŞKİSİ	ZEMİN KAT PLANI	ÜST KAT PLANI	KESİT
	 74 ADA 20 PARSEL			
	 73 ADA 18 PARSEL			
	 69 ADA 19 PARSEL			
	 40 ADA 17 PARSEL			
				

Şekil 6: Dar parselli / yan sofalı asimetrik planlı konut tipi.

Zemin katta olduğu gibi üst katta da orta sofa aksının her iki yanında, yol cephesinde iki oda bulunmakta, arka avlu cephesinde ise bir tarafta oda diğer tarafta merdiven (152 ada 13 parsel) veya hela (205A/11 ve 94A/20 parsellerde) bulunmaktadır. 205 ada 11 parseldeki yapıda odadan, 152 ada 13 parseldeki yapıda sofadan geçişin sağlandığı terasların günümüzde hemen hemen her yapıda mevcut olsa da özgün olmadıkları, alt katta mutfak veya kiler mekânlarının üstünün zamanla terasa dönüştürüldüğü düşünülmektedir (Şekil 7).

B.4 İç Mekân Özellikleri

Geleneksel ev planlamasındaki temel morfolojik öğeler olan oda, sofa / hayat ve eyvan, yüzyıllar boyunca tipolojik gelişimin kurgusal düzenini oluşturmuştur. Mimari öğe olarak bütün gelişme süreci içinde yaşamını

BATI ETKİLİ EVLER				
Batı Etkili: Geniş Parselli/ Orta Sofalı/ Simetrik Planlı Evler	PARSEL YAPI İLİŞKİSİ	ZEMİN KAT PLANI	ÜST KAT PLANI	KESİT
	 94 ADA 20 PARSEL			
	 152 ADA 13 PARSEL			
	 205 ADA 11-12-13-14 PARSEİ			
				

Şekil 7: Geniş parselli / orta sofalı / simetrik konut tipi.

sürdüren ve en az değişim göstereni, Eldem (1954)'in de belirttiği gibi "kendi başına bir ev" olan Türk Odası'dır (s.22). Oda ve öğeleri, aynı zamanda yüzyıllar boyunca tekrarlanan biçim ve boyutları ile özgün bir yaşam biçimini de tanımlamaktadır.

Bu bölümde, Havran evlerin oda ve sofa mekânları ile donatı elemanlarındaki; kapılar, dolaplar, yüklükler, ocaklar, pencereler ve tavanlar, 19. yüzyıl başına tarihlenen erken dönem geleneksel evlerinden 20. yüzyıl başı batı etkili evlere uzanan tarihsel süreç içinde değerlendirilmiştir.

Oda Düzeni

Türk evi odasının morfolojisi üzerine çalışmış olan Küçükerman vd. (1995) ve Aksoy (1963), göçer yaşamın etkisini gösteren oda tasarımının bağımsız niteliğine vurgu yapmaktadırlar. Geleneksel evlerde odalar, yalnızca belirli bir işlevi yerine getiren mekânlar değil; oturma, yeme ve uyuma gibi temel yaşamsal ihtiyaçları karşılayabilecek şekilde kendi içinde bağımsız birer birim olarak tasarlanmıştır. Odaların konumu işlevlerini belirlemiş; ara katlar gündelik yaşama, üst katlar ise misafirlere ayrılmıştır.

Odalar çoğunlukla kare değil dikdörtgen olarak planlanmıştır ve iki işlevsel bölüme ayrılmıştır. Bu bölümler, dolapların yer aldığı giriş ve hizmet bölümü olan *seki-altı* ve oturma bölümü olan *seki-üstü*'dür. Dolapların

Abdest almak ve yıkanmak için düzenlenen *Gusülhaneler* oda ve sofaların kâgir yan beden duvarlarında yapılmıştır. Gusülhane ya ocağın yakınına ya da yan odanın ocağına yakın yapılarak, içerisinde sıcak tutulması sağlanmıştır (Şekil 8).

Geleneğin devamı olarak batı etkili ev odalarında sayısı azalsa da sabit dolap düzenine rastlanmaktadır. Yatak ve oturma odası biçiminde, bu yeni durum dolap tasarımına da yansımıştır. Yatak odalarındaki dolaplar

Havran Evlerinde Oda Düzeni		
Geleneksel Evler	19.yy. başı	 Başoda: kapı ile birlikte tasarlanan dolap; sedir, kapatılan ocak ve gusülhane kapısı, sofaya bakan camsız ve ahşap kapaklı alt pencereler ve kapatılan tepe pencereleri (152A/22P)
		 19.yüzyıl başı (sol) ve yüzyıl sonu (sağ) odalarının kapıları ve 19.yüzyıl başı odasının iç mekânı (97A/7P)
	19.yüzyıl sonu	 19.yüzyıl sonu odasının iç mekânı ve ikonalık (97A/7P)
Batı Etkili Evler	19.yy. sonu-20.yy başı	 1.kat odası: kapı ile birlikte tasarlanan dolap, kapatılan ocak ve sedir (152A/12P)
		 1K odası (205A/11P) ZK odası (205A/11P) ZK odası (40A/17P)

Şekil 8: Havran evlerinde oda düzeni.

Havran Evlerinde Ocaklar		
Geleneksel Evler	19.yy. başı	 152A/23P oda ocakları ve 152A/22P sofa ocağı
	19.yy. sonu	 69A/ 7-8P, 205A/15P ve mutfak ocağı
Batı Etkili Evler	19.yy. sonu-20.yy başı	 73A/ 18P ve 152A/13P mutfakta ocak ve beraberinde gömme dolap dizisi.

Şekil 10: Havran evlerinde ocaklar.

Geleneksel evlerde, ısınma ve yemek pişirme işlevini gerçekleştirmek için **ocaklar** ve açık sofalarda kahve ocakları yer alır. Ocaklar, ateşlik kısmının geniş tutulması ve ısı yalıtımının sağlanması için konutların, kâgir yan beden duvarları üzerindedir. Sedirler, ocak duvarında devam ediyorsa ocak yüksekliği sedirle aynı kotta yapılmıştır. Ocağın iki yanına, ocakla sediri birbirinden ayıran ve ocaktan sıçrayan kıvılcımlara engel olan *koltuk taşları* kullanılmıştır (Şekil 10).

Erken dönem örneklerinde ocağın bulunduğu duvarda nişler ve gusülhane yapılmıştır. Başoda ocaklarında Barok etkili alçı üstlükler uygulanırken, zemin ve ara kat odalarındaki ocaklarda sade silmeler yapılmıştır. Isınmak için ocakların yanı sıra mangallar yaygın olarak kullanılmıştır. Sonraki dönemlerde yapılan ocakların çoğu ısıtma amaçlı olmaktan çok mangalların dumanını çekmek için kullanılmışlardır.

20. yüzyıl başından itibaren sobanın kullanılmaya başlanması ve ocakların işlevsiz kalmasıyla birlikte, ocakların önemli bölümü günümüzde kaldırılmıştır. Batı etkili evler odalarında ocak bulunmamaktadır. Ocaklar sadece mutfaklarda yer almaktadır. Alçı alınlık kornişinde dendan ve çiçek deseniyle bezenmiş kabartma biçiminde süsleme yapılmıştır (Şekil 9, Şekil 10).

Havran Evlerinde Tavanlar		
Geleneksel Evler	19.yy. başı	 Çıtakârî, çarkıfelek göbekli tavanlar, 152A/ 21-22P, 205A/15P, 62A/ 34P
	19.yy. sonu	 Düz çıtalı, yıldız motifli göbek 152A/23P; çarkıfelek motifli göbek 62A/21P, 18A/8P
Batı Etkili Evler	19.yy. başı	 Düz pasalı tavanlar 69A/7-8P ve 152A/23A
	19.yy. sonu-20.yy başı	 Zencerek motifli pasalı tavan 62A/34P ve aplike tavanlar 46A/19P
Batı Etkili Evler	19.yy. sonu-20.yy başı	 Ahşap kirişli ve düz tavan 152A/13P, pasalı tavan 205A/11P
	19.yy. sonu-20.yy başı	 Ahşap kirişli ve düz tavanlar 7A4/20P, 94A/20P ve 73A/18P

Şekil 11: Havran evlerinde tavanlar.

pencerelerden ışık girmemesi nedeniyle üstteki küçük pencerelerden ışık girmesi amaçlanmaktadır. İçlik ve dışlık olmak üzere iki kısımdan oluşan tepe pencerelerinde, her iki tarafta da ahşap çerçeve içine alçı kayıtlarla geometrik ve bitkisel desenler uygulanmıştır. Kapakların arkasında korkuluk işlevi gören ahşap parmaklıklar bulunmaktadır (152A/22 parsel). 19. yüzyıldan sonra pencerelere doğrama eklenmeye başlanmıştır. Geleneksel evlerde, menteşeli ve sürme sürme / giyotin pencere sistemlerinin kullanıldığı görülür. 20. yüzyıl başına kadar, odalarda hem sokağa hem de sofaya açılan pencerelere yaygın olarak rastlanmaktadır. Batı etkili evlerde odaların sofaya açılması, nadir görülen bir uygulamadır (Şekil 13).

19. yüzyıl ortasında tepe pencerelerinin kalkmasına bağlı olarak pencere sisteminin değişmesi, aynı zamanda oda yüksekliklerinin azalması, sofa yönündeki pencerelerin kapatılması ve oda-sokak bağlantısının güçlenmesinde etkili olmuştur. 19. yüzyıl sonu evlerinde, ampir akım etkisi pencerelerde de izlenir. Yerleşmedeki birçok konutta pencere üstlerine ince silmeler yapılmıştır. Zemin kat pencerelerinde ise genellikle dökme demir parmaklıklar kullanılmıştır.

Ahşap kapak / kepenk her dönemde pencere sisteminde yer almaktadır. Yerleşmedeki pencere kapakları aynalıdır, ancak yıpranma sonucunda birçoğunun dış yüzeyi düşey tahtalarla kaplanmıştır. 19. yüzyılın ortasından sonra konutlarda panjur şeklinde kapakların da kullanıldığı görülür. Yerleşmede az sayıda evde pencere kafesleri günümüze ulaşmıştır (62A/21 parsel) (Şekil 13).

20. yüzyılın ortasında “modernleşme” akımı ile birlikte yapılan müdahaleler sonucunda, çoğunlukla ilk dönem geleneksel evlerinin cephe düzenlerinde önemli değişimler meydana geldiği izlenmiştir. Pencere açıklıkları genişletilmiş, pencere üstlerine dekoratif amaçlı beton silmeler eklenmiştir.

Taşlık Düzeni

Geleneksel konutların plan tipolojisi hakkındaki çalışmalarda; zemin katların yaşam alanları olmasının yanı sıra üretim, ticaret ve depolama amaçlı olmasının etkisiyle, plan kurgusunun çeşitlenmesi nedeniyle, üst katların plan düzenleri esas alınmıştır. Üst katlarda sofa ve zemin katlarda taşlık mekânı plan kurgusunun belirleyici öğeleridir. Geleneksel evlerde taşlık, avlu ile bütünleşir ve yarı açık bir mekân olarak kullanılır. Servis mekânları da taşlıktan kolaylıkla ulaşılabilir biçimde yapıya bitişik veya taşlık içinde konumlanır (Şekil 14).

Şekil 13: Havran evlerinde pencereler.

Sofa Düzeni

Osmanlı coğrafyasında gelişen evin morfolojisinin temel öğelerinden olan sofa / hayat, yüzyıllar boyunca dönüşmesine karşın, yakın döneme kadar kullanılmıştır. Havran geleneksel evleri açık / kapalı dış sofalı düzende inşa edilmiştir. Açık sofalı evlerde üst kat sofası ve taşlık'ın birlikte mekânsal sürekliliği bulunmaktadır. Kullanım çeşitliliği ve eyvanlarla zenginleşen mekânsal oluşumu ile evin tasarımındaki temel ögesidir. Bahçeye açık ve yoğun olarak kullanılan gölgeli, büyük ve iki kat yüksekliğindeki galeri, evin avlu cephesini oluşturur. Açık sofanın avluya açılan cephesi dışında yanları genellikle duvarlarla kapatılmıştır. Havran'daki açık sofalı geleneksel evlerde dış sofalar, 19. yüzyıldan itibaren sürme / giyotin pencerelerle kapatılmaya başlanmıştır. Analiz edilen yapılar arasında sofası kapatılmayanlar, 69 ada 19 ve 69 ada 20 parsellerdeki evlerdir. 205 ada 15 ve 62 ada 21 parsellerdeki evlerin sofalarının erken dönemde kapatıldığı takip edilebilmektedir. 62 ada 21, 97 ada 7, 69 ada 16 ve 205 ada 15 parsellerdeki geleneksel evlerde özgün sofa korkulukları günümüze ulaşmıştır.

19. yüzyıl başına tarihlenen evlerde, avlunun yanı sıra sokağa da açılmasını sağlayan **eyvanlar**, açık sofa ile bütünleşik mekânlar olarak düzenlenmektedir. İki oda arasında yer alan eyvanın sofadan ayrılmadığı ve sofa tavanının eyvanda da devam ettiği (204A/37 parsel) evlerin yanı sıra; eyvanın sofadan kemer veya seki ile ayrıldığı ve farklılaşan tavan planıyla özellikli bir mekân oluşturduğu (152A/21-22 ve 62A/21 parseller) düzenlemeler görülmektedir. Eyvanlar pencere ve çıkma ya da girintilerle cephelerde vurgulanmaktadır. Havran geleneksel konutlarında nadiren görülen eyvanın pahlı cumba yapması, 62 ada 21 parseldeki evde karşımıza çıkmaktadır. Hayatın mekânsal bütünlüğünü değiştiren bir diğer öge, eyvanı sofadan ayıran direkliklerdir (62A/21 ve 62A/14 parseller). Sofada oluşturulan bir diğer oturma alanı ise sekilerdir (152A/21-22 parseller) (Şekil 15).

Açık sofalı erken dönem evlerinde **merdiven** taşlık'ın bir parçasıdır. Bu dönemde merdivenin yeri değişken olmasına karşın, sofanın dar yönünde veya avluya yönelen uzun kenarına paralel konumlanır. Gösterişsiz olan merdivenlerde, birinci katta güvenlik amacıyla, kata girişi kapamak için yatay merdiven kepenkleri (ya da kapakları) kullanılmıştır. 19. yüzyıl – 20. yüzyıl başında, taşlıkların sofalara dönüştüğü açık sofalı evlerde, çift kollu merdivenler sofanın dar kenarına yerleşmiştir. Bu dönemde, geleneksel ve batı tipi evlerin zemin kat planlamasında etkileşimler de görülmektedir. Batı tipi evlerde giriş aksı boyunca uzanan yan sofaya odaların ve merdivenin eklemelendiği düzenleme geleneksel evlerde de uygulanmıştır. Merdiven bölümü kemer / giriş veya zeminden yükseltilerek ayrılmaktadır. Konutların üst katlarında ise avluya bakan kapalı dış sofa ve cephe yönünde sofaya eklemelenen iki adet oda yer almaktadır (Şekil 15).

Batı etkili evlerde genellikle merdiven holü sofadan ayrı bir mekân gibi ele alınmış, bazı örneklerde cam kanatlı geniş bir kapıyla mekân tamamen sofadan ayrılmıştır. Mekânlar arasında, her iki yandan payanda ile desteklenen sarkan giriş ve köşe sütunlu dekoratif geçişler dikkat çekmektedir. Sofada yol ve avlu cephesindeki balkonlara açılan camlı kapı ve pencereleriyle oldukça aydınlık / ferah mekânlardır (Şekil 16).

Sofanın giriş ve avlu cephelerinde kapının iki yanında Rum evlerinde ikonalık, Müslüman evlerinde çiçeklik / lambalık olarak kullanılan dairesel formlu nişler bulunmaktadır. Bu nişler batı etkili evlerde sıklıkla yer almasına karşın, geleneksel evler içinde sadece Terzizade Konağı'nda (205A/9 parsel) zemin ve üst sofalarında ve 97 ada 7 parseldeki evin taşlık'ında nişler tespit edilmiştir.

Bezeme olarak, batı etkili konutlardan 152 ada 13 parseldeki konutta sofa ve merdiven holünde 40-50 cm yüksekliğinde kalem işine rastlanmıştır. Geleneksel ve batı etkili evlerde sofa mekânında duvardaki lambalıklar aynı zamanda dekoratif bir eleman olarak dikkat çekmektedir (Şekil 16).

B.5 Avludaki Servis Mekânları ve Hamamlar:

Konut parsel ilişkisi üzerinden yapılan analiz; avluların genellikle konutların arka cephesinde konumlandığını, parselin genişliğine göre yola cephe veren yan avluların da varlığını ortaya koymaktadır. Güvenlik ve mahremiyet gibi nedenlerle yüksek duvarlarla çevrilen avlular, günlük yaşamın ihtiyaçlarına cevap veren servis mekânlarını barındırmaktadır. Avlularda yarı açık ya da kapalı mutfak, banyo / hamam, çamaşır odası, çamaşır taşı, hela, depo / kiler, çalışan evi / müstemilat ile ocak, fırın / tandır (69A/20 parsel), zeytin havuzu gibi üretim öğeleri bulunmaktadır. Su kuyuları, süs havuzu ve yalaklar da avlularda yer alır. Tarım yapılmayan avlularda ağaç ve benzeri doğa ögesi yetiştirilmektedir.

Batı Etkili Havran Evlerinde Sofa Düzeni:		
Batı Etkili Evler	19.yy. sonu-20.yy başı	 152A/13P
		
		 74A/20P
		
		 94A/20P
		
		 94A/20P ve 74A/20P
		
		 73A/18P
		
73A/18P sofasında ikonalık/çiçeklik ve lambalık Sofada dolap bulunan nadir örnekler (69A/19P ve 62A/17P).		

Şekil 16: Batı etkili evler: Sofa düzeni.

Havran'da **   me suyunun**; yerleşmenin 2-3 km kuzeyinde bulunan Tema  salık Değirmeni'nden kapalı künklerle kente getirildiği ve evlere dağıtıldığı (Kiroğlu, 1953), avludaki havuzlarda bu suyun kullanıldığı bilgisine erişilmektedir (  zdemir, 2008). Yerleşimde su dağılımı sokak     meleri ve avlu duvarlarındaki     melerle yapılmaktadır. Avlu duvarlarında yer alan su terazileri de sistemin parçasıdır. Gezgın (1969), Havran geleneksel konutlarında yaygın olarak kuyu ve tulumlarla (97A/7 parsel tulumla taşlıkta yer almaktadır)   ekilen yer altı suyunun kullanıldığını söyler. Kiroğlu (1953) 1950'li yıllarda yerleşmede yeni kuyu a  ılmadı  ını belirtir. 1950 yılında Havran'da su sistemi yapılmış ve demir borularla getirilen su     me ve yangın musluklarına dağıtılmıştır (Kiroğlu, 1953).

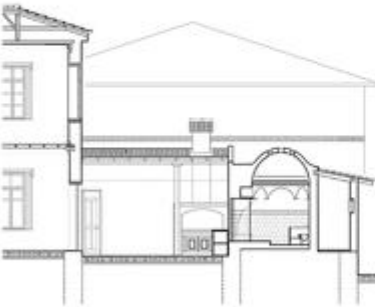
152 ada 23 parselde, avlu duvarının sokak cephesindeki çift taraflı     me ve avlu cephesine bitişik çamaşır odası ile 97 ada 7 parseldeki konutta taşlığın yol cephesine bakan duvarında bulunan tulumla, su dağılımı konusunda fikir vermektedir. 152 ada 23 parselde şebekeden gelen su,     menin olduğu noktadan içeri alınır, su fazlası içerideki dağıtım sistemi ile havuza ulaşan kanala aktarılır. Çamaşır odasında ocak,     me,   ama  ır taşı bulunmaktadır. Terzizade Konağı'nın (205A/9P) avlu duvarında     me ve su dağıtım sistemi yer almaktadır ve servis me   nları yol cephesine bitişik uzanmaktadır. Benzer biçimde 94 ada 20 parseldeki evin avlu duvarında da su dağıtım sistemi tespit edilmiştir. Ertem Konağı'nda (62A/32P) ise sokaktan girilen holden mutfak + müştemilat ve hela dizinine ulaşılır. Mutfağın yol cephesinde ise bir     me bulunmaktadır.

Mutfaklar/işlikler açık havada yapılan     itli ev i  leri ve ocaklardan çıkabilecek yangın tehlikesi nedeniyle çoğunlukla avluda ve yarı-açık olarak inşa edilmiştir. *Geleneksel evlerde* geniş parseller içinde inşa edilen erken dönem evlerinde yarı açık mutfak / işlikler birçok yapıda taşlığa bitişik konumlanmaktadır (152A/21-22-23, 97A/7 ve 152A/23 parseller). Banyo / hamam evlerin yakınında bulunabildiği gibi (152A/21-22 parseller), yapıya bitişik de (152A/23 ve 69A/20 parseller) konumlanmaktadır. 97 ada 7 parselde banyo + hela + lavabo dizini olarak taşlığa bitişik olarak yer almaktadır. **  ama  ır taşı** /   ama  ırhane, sıcak su ihtiya  ının kar  ıland  ı hamam / banyoların veya avludaki fırın/ocakların yakınında bulunur. Temizlik nedeniyle ve kanalizasyon sistemine kolayca ba  layabilmek için **helalar** genelde evlerin d    nda, avlu giriş kapısının yanına yapılmıştır. Daha sonraki dönemlerde köşk helalar ta  lıklarda, giriş kapısının yakınına yapılmıştır. 94 ada 2 parselde yer alan konuttun üst katında cepheden d    rı çıkıntı yapan hela bulunduğu bilgisi, ev sahiplerinden alınmıştır. Dar parsellere sahip 19. yüzyıl sonu, 20. yüzyıl başı geleneksel evlerinde servis me   nlarının konumlanışında, batı etkili konutlara benzer özelliklerin olduğu fark edilmektedir. Mutfak + banyo ve / veya heladan oluşan bu dizinler, 20. yüzyılın ortasında yenilenmiş veya eklemelerle genişletilmiştir (205A/15, 152A/12, 46A/19 ve 73A/2 parseller).

Batı etkili konutlarda servis me   nların avludaki konumlanışında ortak bazı özellikler dikkat çekmektedir: arka avluluda, oda veya mutfak duvarına bitişik (152A/13, 94A/20, 74A/20 ve 62A/17 parseller), yan avluda sofaya bitişik (73A/18 ve 69A/19 parseller) konumda, günümüzde mutfak olarak kullanılan me   nın özgününde, yarı açık (sadece üst örtüsü olan) i  lik me   nı olduğu d    n  lmektedir. Hemen hemen hepsinde ocak bulunan i  lik me   nının bitişiğinde, konutun biraz uzağında banyo / hamam ve hela bulunmaktadır (74A/20, 73A/18, 69A/19, 152A/13 ve 94A/2 parseller). Konuta ve avlu duvarına bitişik uzanan bu me   n dizini, yüksek girişli konutların bazılarında, zemin kat ilişkisinin rahat kurulabilmesi için avlu kotundan yükseltilmiş bir teras üzerinde yer almaktadır (74A/20, 152A/13 ve 94A/20 parseller). Köşe parselli konutlarda (73A/18 parsel) veya yan avlulu konutlarda i  lik + hamam + hela dizinin yol cephesinde, avlu duvarına bitişik uzanmaktadır, aynı duvarın yol tarafında da bir duvar     mesi bulunmaktadır. Banyo + hela me   nının konutun uzağında, bağımsız olarak yer aldığı bir örnek 205 ada 11-12-13-14 parsellerdeki konuttur. Yine sadece helanın konutun avlu cephesinde, merdiven duvarına bitişik konumland  ı örnekler de mevcuttur (62A/17 parsel).

Avludaki servis me   nları arasında **hamamlar** mimari özellikleriyle dikkat çekmektedir. 152 ada 21-22 ve 62 ada 21 parsellerdeki geleneksel evler ile 69 ada 19 ve 94 ada 20 parsellerdeki batı etkili evlerde hamamlar tespit edilmiştir. Bazı evlerde de avluda banyo olarak kullanılan me   nlar mevcuttur. Özellikle batı etkili evlerde hamam, i  lik / mutfak ve hela ile birlikte avluda, tek bir çatı altında yer almaktadır.

Geleneksel konutlardan 152 ada 21-22 parsellerdeki hamam, ocak ve   ama  ırlı  ın bulunduğu giriş odası ve yıkanma me   nından oluşmaktadır. Giriş odası soyunma odası olarak kullanılmaktadır. Yıkanma me   nı merkezi kubbeyle   rt  lm    tur. Hamamda sıcak su, ocak yakınında, yıkanma me   nının yan beden duvarı içinde yer alan kazanlarda depolanmaktadır. Kubbenin d     günümüzde betonarme ile teras çatı haline getirilmiş

Havran Evlerinde Hamamlar		
Geleneksel Evler	19. yüzyıl başı	 152A/21-22P: ocak ve duvar içindeki kazanlar
		   62A/21P: taşlıkta yer alan hamam
Batı Etkili Evler	19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başı	 69A/19P
		   94A 20P

Şekil 17: Havran evlerinde hamamlar.

ve ışıklıklar kapatılmıştır. 62 ada 21 parseldeki geleneksel evin hamamı da benzer plan ve ısınma düzenine sahiptir, ancak ocak ve kurna nişlerine müdahale edilmiştir.

Batı tipi konutlarda özgününde yarı açık olan işlik mekânına bitiş olan hamamlara sıcak suyun işlikteki ocaktan temin edildiği düşünülmektedir. 69 ada 19 ve 94 ada 20 parsellerdeki evlerde tespit edilen özgün hamamlar tek mekândan oluşmakta ve geleneksel hamam mimarisinin özelliklerini taşımaktadır. Hamamda kurnaların bulunduğu kare biçimindeki orta mekânı merkezi kubbeye örtülmüş, geniş nişlerin bulunduğu kısım ise geniş tonozla örtülüdür. Kubbesindeki ışıklıklar, kubbe kasnağındaki süsleme, kubbe geçiş elemanlarıyla (tromp) geleneksel hamam mimarisini yansıtmaktadır 94 ada 20 parseldeki hamamın kubbesi yıkılarak betonarme düz döşemeyle kapatılmıştır (Şekil 17).

C. HAVRAN KONUTLARININ CEPHE ÖZELLİKLERİ

C.1 Geleneksel Konutların Cephe Özellikleri

Geleneksel evlerin cepheleri, inşa edildikleri dönemlerin ayırt edici özelliklere sahip olması nedeniyle konutların dönemsel özellikleri üzerinden geliştirilen plan tipolojileriyle ilişkili olarak incelenmiştir. Analiz edilen geleneksel konutların önemli bir kısmı kapsamlı müdahale görmüş olmalarının yanı sıra terk edilmiş ve bakımsızdır. Bu nedenle, plan özelliklerinde olduğu gibi cephe özellikleri de restitüsyon önerileri üzerinden değerlendirilmiştir.

Geleneksel evlerin cephe düzeni kültürel yapı, işlevsel gereklilikler ve yapım sisteminin olanaklarına bağlı olarak biçimlenmiştir. 19. yüzyıl sonuna kadar evler, bahçeler içinde bağımsız birimlerken, sonrasında yan yana sıra halinde inşa edilmişlerdir. Havran'da sokak boyunca avlularla birbirinden ayrılmış bağımsız sürekli ev dizilerine rastlanmamaktadır. Sokağa cephe veren ve bitişik nizamda inşa edilen ev dizgeleri, ara ara avlu duvarlarıyla ayrılmaktadır. Geleneksel evlerin cephe düzeninde, parsel konumlanışı ve yol ilişkisi etkili olsa da plan tipolojisi belirleyicidir.

Geleneksel ev kültürü, Anadolu'da 19. yüzyılın sonlarına kadar, çok yavaş değişen biçimlerde devam etmiştir. Kuban (1995: 205), kentli biçiminde bile Türk evinin kavramsal gelişiminde bahçeli klasik evin anılarına sadık kaldığını ve her aşamada bu bütünleşmenin modalitelerinin o dönemin karakterini belirlediğini belirtmektedir. Erken dönem evlerinde kapalı sokak cephesi karşısında yarı-açık avlu cephesinin farklılığı zamanla tümüyle ortadan kalkmıştır.

Geleneksel konutların zemin katlar kâgir ve üst katları ahşap karkas sistemle inşa edilmesi, üst katlarda odaların cumbalarla sokağa yönelmesinde etkilidir. Aynı zamanda, geleneksel yerleşimlerde sokak belleğinin özelliği olan, dışarıya doğru taşan üst kat cumbaları ile düz giriş katların ilişkisi cephelerin ve sokakların özgün karakterini oluşturmuştur.

Geleneksel evlerde sokak cephelerinin tasarımı önceden belirlenmiş bir tipolojiye uymamakla birlikte, oda-eyvan, oda-oda veya oda-sofa gibi sıklıkla uygulanan plan düzenlemelerine göre belirli tipolojik sınıflara ayrılabilirler. Avlu cephesi ise genellikle taşlık ve sofanın açık yada kapalı oluşuna göre kurgulanmıştır.

19. Yüzyıl Başı: Taşlıklılı ve Dış Sofalı Geleneksel Evler

19. yüzyıl başı ve ortasında inşa edilen evler geniş parseller içindedir. Evlerin çoğuna sokaktan girilmektedir ve yapının geniş cepheleri sokak ve avluya yönelmektedir (152 A 21-22, 97A 7 ve 62A 21 parseller). 204 ada 37 parseldeki ev avludan girilen ve dar cephesi sokağa yönelen tek örnektir.

Erken tarihli geleneksel evlerde, kamusal alan ve özel alan ayrımı açıkça okunmaktadır. Kuban'ın vurguladığı gibi 'Türk evi estetiği ikiliğin estetiğidir' (Kuban, 1995:212). Bu ikilik, sokak ve avlu cephesinde olduğu kadar, sokak cephesinde zemin ve üst kat ilişkisindedir. Özellikle erken dönem konutlarında cepheler, aynı zamanda işlevsellikleri bağlamında düzenlenmiştir.

Giriş kapısından sonra, evin avluya uzanan özel alanına girilir. Avluya bakan ve birçok işlevin yoğunlaştığı avlu cephesi; aynı zamanda yarı açık taşlık ve üst kat avlusunda gerçekleşen üretim ilişkilerinin yansımasıdır.

Geniş bir revak olarak da tanımlanabilecek avlu cephesinin ana öğeleri; iki kat boyunca uzanan dikmeler, koruluklar, odaların sofaya açılan pencereleri ve kapıları ile merdivendir.

Sokak cephesi, avluyla bütünleşen arka cephenin aksine, kamusal alana kontrollü olarak açılmaktadır. Bu cephede sıvalı zemin katı duvarları ile saçaklar, kapılar ve üst katın çıkmaları arasındaki karşıtlıklar ön plandadır. Kâgir giriş katları, doğrudan ev içine açılan giriş kapısı dışında sokağa tümüyle kapalıdır. Sade ve düz atkılı giriş kapıları ile dönem üsluplarının etkisinde cepheden içeri çekilen ve pilaster elemanları ile çerçevelen niş içinde tasarlanan kemerli giriş kapılarına rastlanmaktadır (97A 7 ve 62A 21 parseller).

Kamusal alan olan sokak ile ilişki üst katta, cumbalarla sağlanmaktadır. Sokak cephesi odalar ve arasındaki eyvan ayırımına göre düzenlenmiştir. Zemin katların sağırlığı ve sadeliği karşısında, üst katlar sokağa açılır ve cumba öğeleri ile son derece hareketlidir. Yan cepheleri oluşturan yığma duvarların bitiminden itibaren, zemin kat beden duvarından 80–90 cm çıkma yapan ahşap karkas duvarlar inşa edilerek, üst kat odaları sokağa açılmıştır. Zemin kat üzerinden ve sokağın görüşünü arttırmak için iki yönde çıkma yapan cumbalar, bağdadi sıvalı eğrisel taşıyıcılarla desteklenmiştir.

Geleneksel konutlarda eyvanlar çıkma yapmazken, nadiren görülen eyvanın pahlı cumba yapmasına 62 ada 21 parseldeki konutta karşımıza çıkmaktadır. Giriş kapısının üzerinde yer alan eyvan çıkması, bağdadi sıvalı eğrisel payanda ile taşınmaktadır. 204 ada 37 parseldeki ev avludan girilen ve dar cephesi sokağa yönelen evde, avlu duvarı ile zemin kat bütünleşmektedir. Üst katta ise sofa ve oda eğrisel payanda ile taşınan cumba sokağa yönelir. Eyvan ve odaların düşey bölünmesi ile mekânların cumba ve pencere yatay hizaları silmelerle cepheye yansır.

Erken dönem evlerinde sağır ve yüksek zemin katlar ile eğrisel taşıyıcı cumbalarla vurgulanan oda ve iki sıralı (tepe pencereli), ahşap kapaklı pencere düzenine sahip birinci katlar ve geniş saçaklar sokak cephesini oluşturur.

19. yüzyıl başı evleriyle, yüzyıl sonunda inşa edilen dış sofalı evler arasında, geçiş dönemi evleri olarak tanımlanabilecek örneklerin farklılaşan cephe düzenleri görülmektedir. 62 ada 34 parsellerdeki evlerin sokak cephesi, oda–sofa ve oda–oda dizinine göre biçimlenmiştir. Evde, tepe pencereli cephe düzeni devam etmesine karşın taşlık mekânının yüksekliği azalmıştır. Çokgen çıkmalarda eğrisel taşıyıcılar yerini payandalara bırakmıştır. Klasik dönem karakteri olan kâgir, sağır ve yüksek zemin kat ise ticari kullanımına göre biçimlenmiştir. 69 Ada 7–8 parsellerdeki evde eğrisel taşıyıcı ve çokgen cumba geleneği devam etmiştir (Şekil 18).

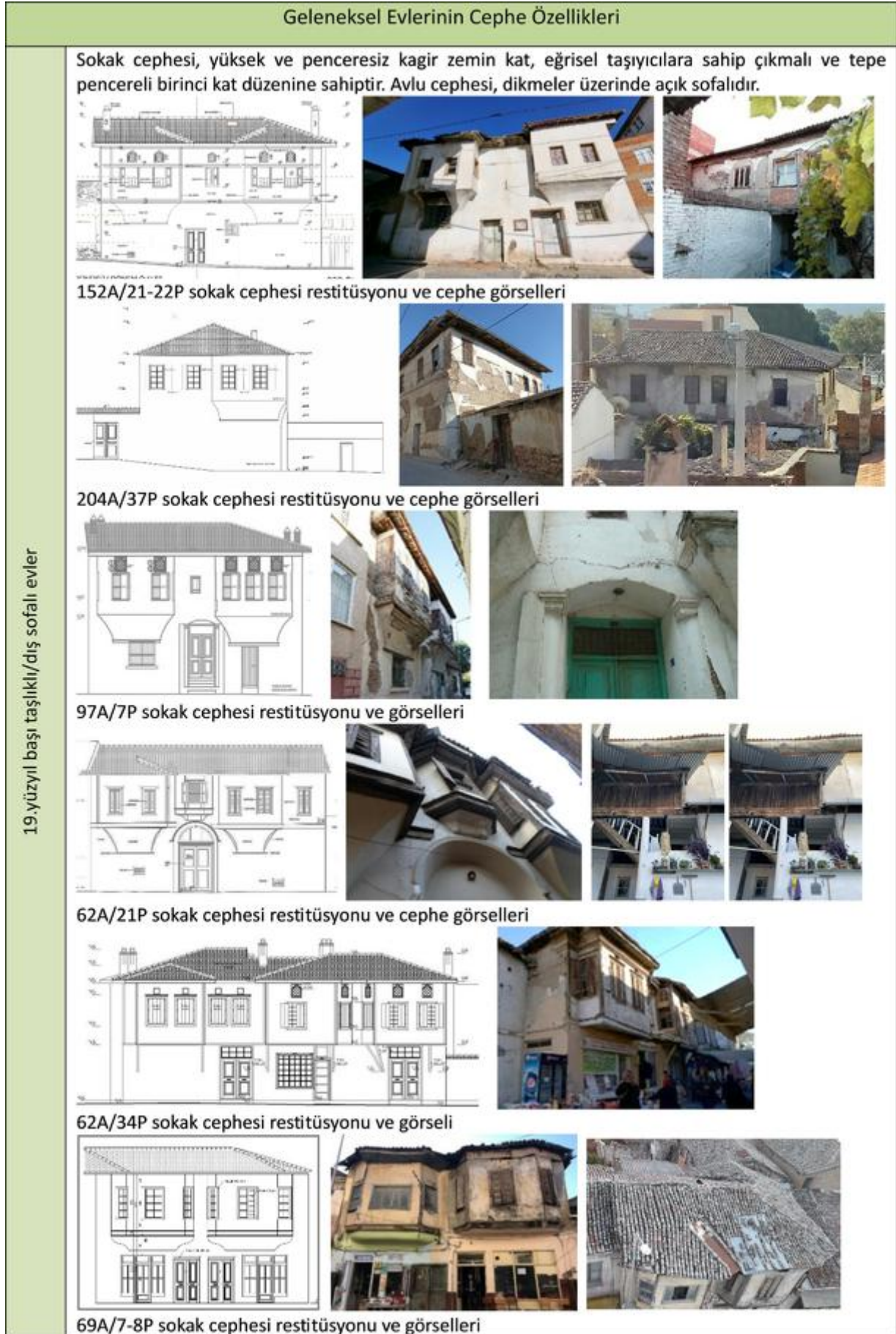
19. Yüzyıl Sonu: Dış Sofalı Geleneksel Evler

19. yüzyıl ortasından itibaren tepe pencerelerinin kullanılmaması bağlı olarak birinci kat yükseklikleri azalması ve oda cumbalarını taşıyan eğrisel payandalar ile üstüklü (tepe) pencere düzeninin değişmesi ile, dış sofalı / hayatlı ev geleneğinde de kırılma yaşanmıştır.

19. yüzyıl sonunda, zemin kat planları çeşitlilik göstermesi nedeniyle, tipolojiden söz etmek mümkün değildir. Bununla birlikte, zemin katların işlevindeki değişimler ve mahremiyetin azalması plan düzeninde ve dolayısıyla cephe düzeninde, döneme ait özelliklerin gelişmesinde etkilidir. Yüzyılın ortasından, sonunda kadar olan dönemde zemin katların işlevinin üretimden, yaşam ve sirkülasyona dönüşümü ve mekâna yansımaları örnekler üzerinden izlemek mümkündür.

Yüzyılın ortasına tarihlendiği düşünülen 69 ada 16 parseldeki evde, taşlık'ın klasik işlevlerini devam ettirdiği görülmektedir. Bununla birlikte zemin kat yüksekliklerinin azalmış, ara katlar kalkarak yerine zeminden birkaç basamakla yükselen seki / kerevet / mastaba olarak adlandırılan ve taşlık'a veya sokağa oturma alanları yapılmıştır. Sokaktan taşlık'a dar bir kapıyla girilirken, ahır'ın da ayrı bir kapısı bulunmaktadır. Mahremiyetin bu dönemde hâlâ önemli olduğu, zemin katın sokağa kapalı tasarımına yansımaktadır. Yüzyıl ortasına tarihlenen ve avludan ulaşılan 205 ada 15 parseldeki evde ise dükkân sokağa açılmakta, yanındaki odada ise sokak yönünde pencerenin bulunmaması mahremiyetin öneminin devam ettiğini göstermektedir. Taşlıkta üretim işlevinin devam ettiği, 19. yüzyıl sonuna tarihlenen 95 ada 26 parseldeki evde zemin kat, mastaba mekânı penceresi ile artık sokağa açılmaktadır.

69 ada 20 parseldeki eve geniş bir niş içinde kemerli bir kapı ile girilirken, zemin kat kurgusu da geleneksel taşlık düzenindedir, ancak oda artık hem taşlık'a hem de sokağa açılmaktadır. 152 ada 23 parseldeki B evi, 19. yüzyılın sonu açık sofalı ile 20. yüzyıl başı kapalı sofalı evlerin arasındaki etkilenmelerin izlendiği

Şekil 18: 19. yüzyıl başı geleneksel evlerinin cephe özellikleri.

örneklerdendir. Avludan girilen evlerde odalar sokağa açılmaktadır. Yüksek bodrum kat, sıvalı tuğla zemin kat ve dökme demir parmaklıklar ile batı etkisi hem malzeme hem de tasarım bağlamında etkisi izlenebilmektedir.

19. yüzyıl sonu evlerinin sokak cepheleri birinci katlarda, oda-oda dizinine göre biçimlenmiştir. Bu yüzyılda eyvanlar kalktığı veya odaya dönüştüğü için sokağa sadece odalar yönelmektedir. Dönem evlerinin karakteristik özelliği tüm cephenin cumba yapması, birinci katın yatay etkisini de arttırmaktadır. Çıkma kolları genellikle metal paraçollarla desteklenir.

Düzensiz bir giriş katı üzerinde düzenli bir birinci kat ortaya koyma zorunluluğu, cephe tasarımımda odaların bütün olarak (205 ada 15, 152 ada 23 ve 67 ada 19 parseller) veya farklı açılarda (69 ada 16 ve 69 ada 20 parseller) çıkma yapmasında etkilidir. Kat silmeleri, ahşap pencere kapakları, demir parmaklıklar cephe bezemeleridir. 95 ada 26 parseldeki yapının cephe düzenlemesinde, birinci katta sadece bir odanın çıkma yapması ve çıkmanın düşeyde başlıklı köşe pervazları vurgulanması, 20. yüzyıl başı evlerinin cephe düzenine geçişin izleridir. 19. yüzyıl sonu evlerinde üst kat sofası, erken dönem evlerinde olduğu gibi avluya açılmaktadır (Şekil 19).

19. Yüzyıl Sonu – 20. Yüzyıl Başı: Kapalı Yan / Dış Sofalı Geleneksel Evler

20. yüzyıl başı evlerinde zemin katta giriş ve avluyu bağlayan yan sofaya, cephede giriş kapısı açılır. Yan sofaya eklenen odanın tek penceresi ve kemerli veya düz atkılı giriş kapısı zemin kat cephe düzenini oluşturur. İki katlı evlerin üst katında cepheye yönelen odalardan sadece birinin çıkma yapması ile cephede kütsel hareketlilik sağlanır. Dönem evlerinin avlu cephelerinde çıkma bulunmamaktadır ve zemin kat avlu kapısı ile pencereleri ve üst kat kapalı dış sofanın pencereleri belirgin bir tipoloji oluşturmamaktadır. Cepheler genellikle sıvalı olmasına karşın, 152 ada 12 parseldeki evin üst katı ahşap kaplamalıdır.

Köşe parsellerde yer alan geleneksel evlerde pahlı zemin kat üzerindeki çokgen oda veya odalar (73 ada 2 ve 70 ada 1 parseller) karakteristik bir özelliktir. 62 ada 1 ve 153 ada 1 parsellerde düzensiz bir zemin kat üzerinde, odalar dikdörtgen olarak biçimlenmiştir.

Yerleşmedeki az sayıda üç katlı yapılardan biri olan 46 ada 19 parseldeki evin zemin kat cephesinde, dükkân girişi ve yan sofaya açılan kemerli kapı düzenlenmiştir. Birinci katta cepheye yönelen oda ve yan sofa çıkma yapmazken, ikinci katta sofanın kapatılması ile cephe yönünde oluşturulan iki odanın oluşturduğu cephenin tamamı çıkma yapmaktadır. Çıkma eğrisel payanda ile desteklenmektedir.

19. yüzyılın sonu – 20. yüzyılın başında inşa edilen geleneksel evlerin cephe düzeninde, plan organizasyonunda olduğu gibi batı etkilerini izlemek mümkündür. 152 ada 12 parseldeki ev, derin kemerli kapı boşluğu içinde çift kanatlı kapı ve üzerindeki havalandırma penceresi, zemin kat odasının demir ferforjeli penceresi ve tuğla duvarlı zemin katı ile batı etkisinin hissedildiği örneklerdendir. 62 ada 14 parseldeki geleneksel evin birkaç basamakla sokaktan yükseltile derin niş içinde düzenlenen kapı ve pencereli giriş düzeni de batı etkisindedir.

94 ada 2 parseldeki ev ise taşlıklı plan düzeni ve batı etkili evlerdeki gibi saçaksız ve çıkmasız düz cephe düzeni olan bir örnektir (Şekil 20).

C.2 Batı Etkili Evlerin Cephe Özellikleri

Batı etkili konutların plan tipolojisi, sınırlı sayıdaki konut yapısı üzerinden geliştirilirken, yapıların cephe özellikleri kentsel sit alanının tamamında incelenmiş, öne çıkan ortak özellikler / farklılıklar üzerinden değerlendirme yapılmıştır.

Konutların parsel ve yol ilişkisi üzerinden plan tipolojisi; geniş parsellerde orta sofalı / simetrik planlı, dar parsellerde yan sofalı / asimetrik planlı olarak tanımlanmıştır. Plan tipolojisinin cepheye yansıması, girişe göre simetrik ve asimetrik cephe düzenini ortaya koysa da bu mimari tanımlama Havran'ın batı etkili konutlarında belirleyici bir özellik olarak öne çıkmamaktadır.

Tamamı kâgir (tuğla + sıva) cephe batı etkili konutları, geleneksel konutlardan ayıran karakteristik cephe özellikleri bulunmaktadır. Zemin katta cepheden içeri çekilen giriş nişi, üst katta cepheden dışarıya taşan açık / kapalı balkon, çıkma ve çatı bitiminde üçgen alınlığın oluşturduğu kütle hareketleri bir tip / tür tanımlarken, bu özelliklere sahip olmayan düz cephe yapılar da başka bir tip / tür tanımlamaktadır. Farklı iki tipin

Geleneksel Evlerinin Cephe Özellikleri

Sokak cephesi dışı açılan zemin kat, cephe boyunca çıkma yapan birinci kat düzenine sahiptir. Avlu cephesi, açık sofalıdır.

205A/15P sokak cephesi restitüsyonu ve cephe görselleri

69A/16P sokak cephesi restitüsyonu ve görselleri

69A/20P sokak cephesi restitüsyonu ve cephe görselleri

152A/23P sokak cephesi restitüsyonu ve cephe görselleri

95A/26P sokak cephesi restitüsyonu ve görselleri. 1.katta çıkma cephe boyunca uzanır.

67A/19 P sokak cephesi restitüsyonu ve cephe görseli

19.yüzyıl sonu dış sofalı evler

Şekil 19: 19. yüzyıl sonu geleneksel evlerinin cephe özellikleri.

Geleneksel Evlerinin Cephe Özellikleri	
19.yy. sonu-20.yüzyıl başı kapalı sofalı evler	Sokak cephesi, kemerli giriş kapısına sahip zemin kat, bir odanın çıkma yaptığı birinci kat cephe düzenine sahiptir. Avlu cephesi, kapalı sofalıdır. 152A/12P sokak cephesi restitüsyonu ve görselleri 210A/32-33P 210A/31P sokak cephesi restitüsyonu ve görseli 62A/14P sokak cephesi restitüsyonu ve görselleri 46A/ 19P sokak cephesi restitüsyonu ve görseli. 94A/2P taşıklı plan düzeni ve batı etkili cephe düzenine sahip geleneksel ev.
	 73A/2P sokak cephesi restitüsyonu ve görseli 70A/1P
	 153A/1P sokak cephesi restitüsyonu ve görseli 62A/1P.
	Köşe parsellerde yer alan geleneksel evlerde, pahlı köşe dönüşleri karakteristik bir özelliktir.

Şekil 20: 19. yüzyıl sonu – 20. yüzyıl başı geleneksel evlerinin cephe özellikleri.

C.2.2 Düz Cepheli Batı Etkili Evler

Bu tür konutlar cephede derin giriş nişleri ve üst katta balkonu bulunmayan, kütle hareketliliğinin olmadığı yapılardır. Bazı yapılarda kapılar içerlikli olsa da derin niş oluşturmamaktadır. Kapı ve pencere düzeni ve cephe süslemesi diğer tiplerle benzerlikler göstermektedir. Bazı yapılarda alt katlarda daha az pencere bulunduğu, daha sağır cepheye sahip olduğu da gözlenmektedir (Şekil 22).

C.3 Erken Cumhuriyet Döneminde (1920–30) Modern Etkinin Görüldüğü Konutlar

Cephe analizinde 19. yy sonu, 20. yy başına tarihlenen batı etkili konutlara yoğunlaşılsa da alanda kültür varlığı niteliği taşıyan 20. yüzyıl / modern mimarlık yapıları da mevcuttur. 19. yüzyıl ortalarında batıya öykünmeye başlayan ve Cumhuriyet ile güçlenerek devam eden modern kültürle kurulan temasın mimariye yansımaları, Havran yerelinde konut cepheleri üzerinden değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Birçok Anadolu kentinde olduğu gibi Havran'da da 20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren yeni teknoloji ve malzemelerin (beton ve cam) kullanıldığı, modern tasarım ilkelerinin yereldeki yorumuyla biçimlenen yeni mimari tasarım dili hâkim olmuştur. Biçimin / formun işlevi takip ettiği, işlevsel ve mekânsal gereklilik dışında süslemenin reddedildiği modern tasarım anlayışının yerelde konut mimarisindeki yansımaları; çoğu zaman gelenekselin ve modernin sentezi biçiminde olmuştur. Konutlarda, ½ pencere oranı, kemer formu, dar ve profilli saçak, profilli kat silmesi, pencere kepenkleri ve benzeri geleneksel tanımlarken, geniş pencereler (asri), düz ve geniş beton saçaklar, sade ve cepheyi çerçeveleyen kat silmeleri modern tanımlamaktadır.

Geleneksel ve modern cephe öğelerini birlikte barındıran melez / karma / eklektik cepheli konutlarda kültürel etkileşim net bir biçimde okunabilmektedir. Geleneksel veya modern etkinin yoğunluğu kronolojik olarak konutların sınıflandırılmasına da olanak sağlamaktadır. Modern mimarinin etkisi sadece yeni üretilen yapılar ile sınırlı değildir. Geleneksel konutların özellikle zemin katlarında geniş açıklıklı pencerelerin açılması, avluya bakan geleneksel cephe korunurken sokak cephesinin asri (yatayda dikdörtgen) pencere düzeniyle yeniden inşası söz konusudur (Şekil 23).

C.4. 1930-50 Arası Modern Evler

Konut mimarisinde modern tasarım ilkelerinin etkisini birçok Anadolu kentinde olduğu gibi Havran'da da 1930–1950 tarih aralığında üretilen yapılarda yoğun olarak hissedilmektedir. Kentin özellikle yeni yerleşim alanlarında açılan ve kentin modern yüzünü yansıtan caddeleri üzerinde modern konut örneklerine sıkça rastlanmaktadır¹⁵.

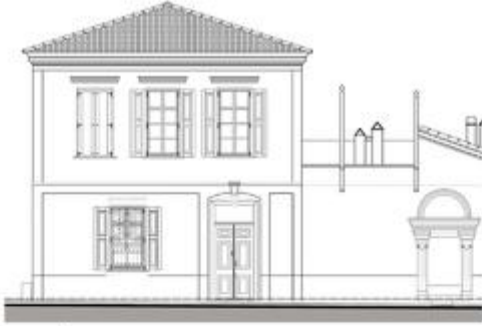
Modern mimaride cephede sadelik ve temel geometrik biçimlerin kullanımı temel tasarım yaklaşımıdır: Teras veya gizli çatı, yataylık etkisini güçlendiren kareye yakın geniş pencereler, denizlik hatlarındaki süreklilik, beton parapetli balkonlar ve köşe pencereler modern konut mimarisinde rastlanacak ortak özelliklerdir (Ballice, 2006). Ancak Çıkkış (2011) Türkiye'de Cumhuriyet sonrası yapılan modernist görünümlü konutların- Batı ülkelerinden farklı olarak yerel nitelikler taşıdıklarına dikkat çeker.

Havran'daki Modernist konutların cepheleri incelendiğinde düz veya teras çatı yerine geleneksel mimariye atıfla saçak kullanıldığı, giriş mekânının batı etkili konutlarda olduğu gibi yükseltilerek mekânsallaştırılması ve üst kattaki balkon ile kütle hareketliliğinin sağlanması gibi kültürel etkileşim / devamlılık olarak nitelendirilebileceğimiz özellikler mevcuttur. Bu dönem yapılarında batı etkili konutlarda olduğu gibi kapalı cumbaya pek rastlanmaz, balkonlar genellikle cepheden içerlektir. Beton balkon parapeti, köşe pencereleri ve kat silmeleriyle yatay etkinin güçlendirildiği modernist tasarım dilinin de hâkim olduğu gözlemlenmektedir (Şekil 24).

15 Detaylı bilgi için: "Tarihsel Süreç İçinde Havran'ın Gelişimi" ve "Havran Geleneksel Yerleşim Dokusunu Yapılı Çevre Üzerinden Okumak: Belgeleme ve Çözümlemeler".

Batı Etkili Evlerin Cephe   zellikleri: Düz Cepheli

Düz Cepheli

73A/18P

69A/19P

73A/17P

71A/19P

114A/34P

Sivasız "tuğla cepheli evlerde renkli badanaya rastlanmaktadır.

73A/22P

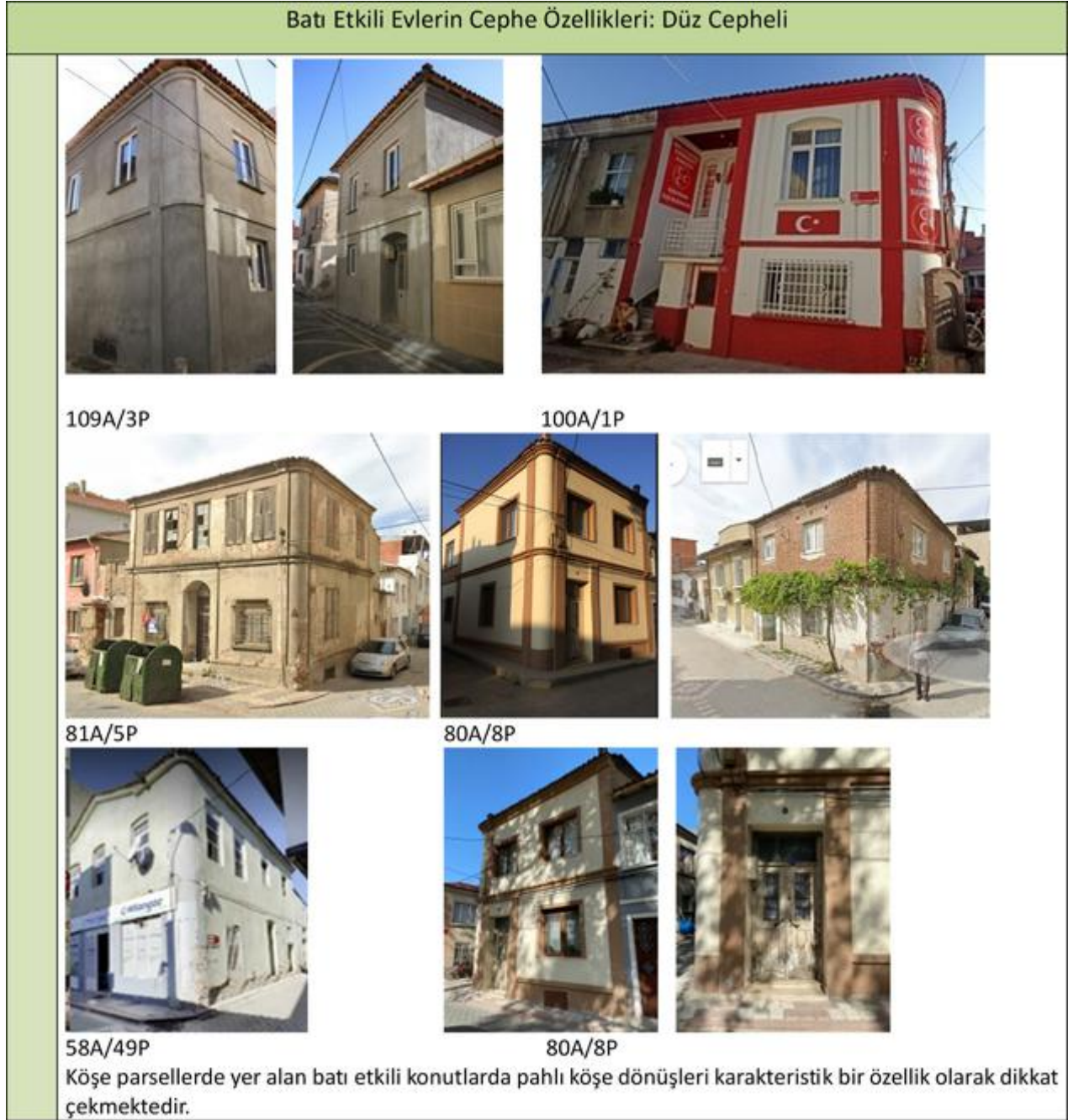
105A/15P.

105A/13P

Bazı yapılarda hareketli cephe balkon ile sağlanırken giriş kapısında ni   bulunmamaktadır. Giriş ni   olup balkon ve üçgen alınlı   olmayan örneklerle rastlanmaktadır.

Şekil 22: Düz cepheli Batı etkili evlerin cephe özellikleri.

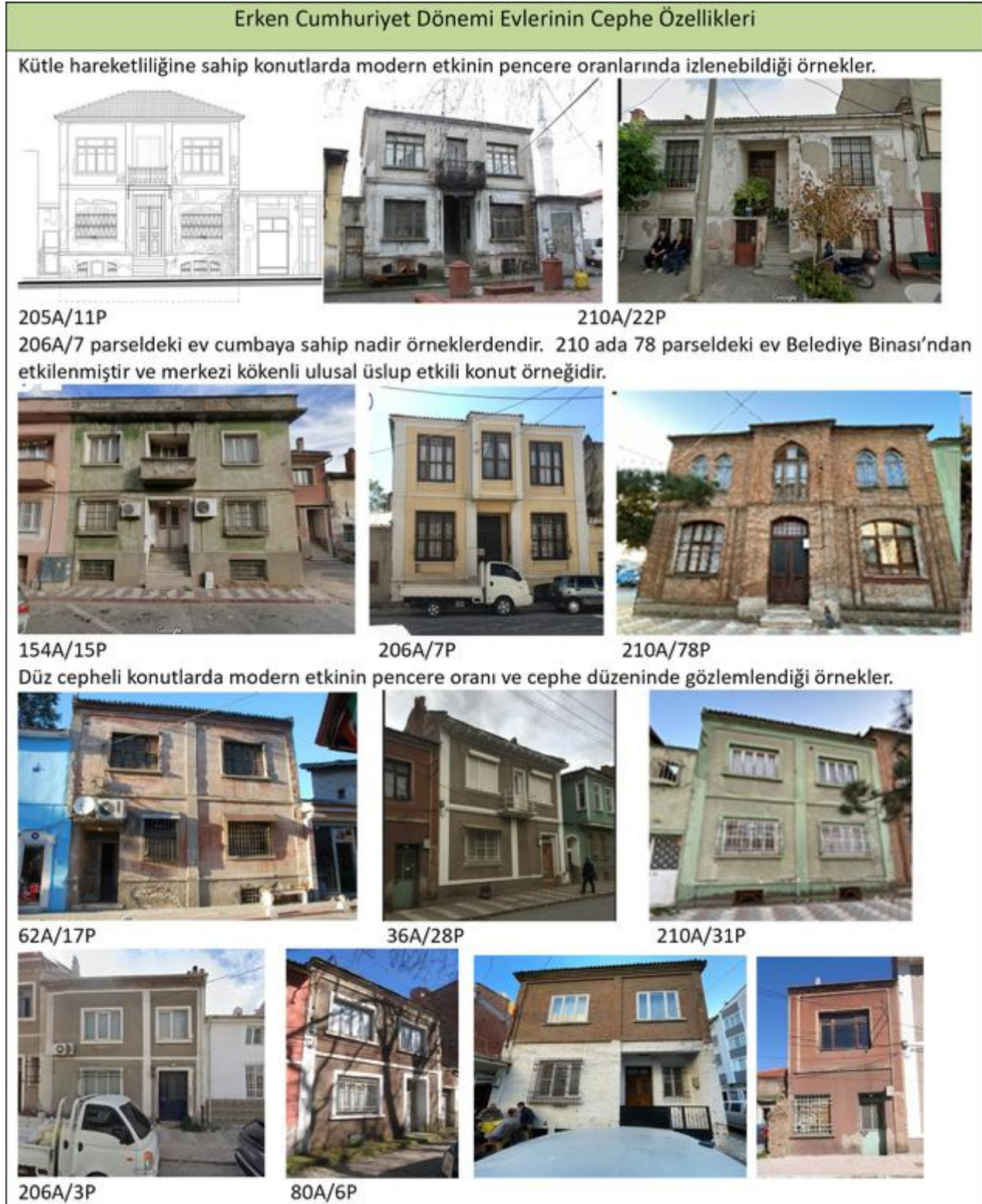

Şekil 22 – devamı: Düz cepheli Batı etkili evlerin cephe özellikleri.

D. Değerlendirme ve Sonuç

Havran'ın tarihsel geçmişi antik dönemlere dayanmakla birlikte geleneksel yerleşim dokusunu, 18. yüzyıla tarihlenen cami ve mescitlerin etrafında gelişen mahaller tanımlamaktadır. Anıtsal kültür varlıkları 18. yüzyıla ait somut veriler sunan yerleşme, 19. yüzyıla başından 20. yüzyılın ortalarına kadar uzanan süreçte zengin bir üslup çeşitliliğine sahip sivil mimarlık mirasıyla dikkat çekmektedir.

Havran'ın kırsal ile kent arakesitinde, kasaba ölçeğinde bir yerleşim olması nedeniyle, yapı çevrenin biçimlenmesinde tarımsal üretime dayalı kırsal yaşam ile modern yaşam tarzının etkileri bir arada hissedilmektedir. Özellikle geleneksel konutlarda parsel oluşumu ve dış mekân ilişkisi yaşam tarzı hakkında ipuçları barındırırken, batı etkili konutlar yaşam tarzındaki değişimi anlamamızı kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda yerleşimdeki kültürel etkileşim ve süreklilik, konut mimarisinin plan, cephe ve mekânsal örgütlenme özellikleri üzerinden bütüncül biçimde değerlendirilebilmektedir.

Şekil 23: Erken Cumhuriyet Dönemi evlerinin cephe   zellikleri.

Bu   alışmada Havran'daki geleneksel konut stokunun tarihsel gelişimi, tipolojik süreklilik ve dönüşüm ekseninde değerlendirilmiş; yapı–parsel ilişkileri, plan kurguları ve i  mekân özellikleri ile cephe düzenlerindeki değişimlere odaklanarak bölgenin konut mimarisine özgü karakteristikleri bütüncül bir çerçevede ortaya koymuştur. Analizler değerlendirildiğinde, 19. yüzyıl sonuna kadar geleneksel evlerde özellikle yapıların parsel yerleşimleri ile i –dış mekân örgütlenmesinin konut kültürünün temel belirleyicisi olmaya devam ettiği; hayat/dış sofa düzeni etrafında gelişen geçirgen mekânsal kurgu ve yerel malzeme kullanımı ve belirgin oranlarla

Şekil 24: 1930–50 arası modern evlerinin cephe özellikleri.

tanımlanan cephe düzeni üzerinden süreklilik gösterdiği anlaşılmaktadır. 19. yüzyıl sonuna gelindiğinde ise parsellerin küçülmesi, giriş aksının belirginleşmesi ve yan sofalı plan tipolojilerinin gelişmesi dikkat çekmektedir.

Batı etkili konutlarda da geleneksel konut kültüründe olduğu gibi sofa–oda ilişkisi plan kurgusunda belirleyici olmakla birlikte; parsel–yapı ilişkisi ve giriş aksına göre simetrik / asimetrik biçimlenişleri üzerinden de değerlendirme yapılmıştır. Parsel durumu; dar ve geniş parselli olmak üzere iki konut tipini tanımlamaktadır. Dar parselli konutlar, yol cephesine dik konumlanan giriş aksı / sofaya tek yandan eklenen oda dizisinden oluşurken, geniş parsellerde giriş aksına / sofaya her iki yanda paralel eklenen oda dizisinden oluşmaktadır. Bu durum parsellerde yan sofalı asimetrik, geniş parsellerde orta sofalı simetrik ev tipine tanımlamaktadır.

Parsel–yapı ilişkileri açısından erken dönem geleneksel evlerde girişin genellikle yoldan taşlık ya da avlu aracılığıyla sağlandığı, 19. yüzyıl sonunda ise hem geleneksel hem de batı etkili konutlarda girişin doğrudan sofa üzerinden kurgulandığı görülmektedir. Özellikle batı etkili evlerde avlu yol bağlantısı bulunsa da yapının doğrudan yolla ilişkisinin kurulduğu örnekler de mevcuttur.

Avlu–yapı ilişkisinde de belirgin bir dönüşüm söz konusudur: Erken dönem geleneksel evlerde avluyla bütünleşen zemin kat mekânsal dağılımı, yüzyıl sonu konutlarında daha net bir iç–dış ayrışmaya bırakmış; buna karşın avlu, hizmet mekânı olarak önemini sürdürmüştür. Geleneksel evlerin üst katlarında ise erken dönemde taşlık ve avlu ile doğrudan kurulan ilişki devam ederken, yüzyıl sonunda sofaların korunaklı duruma getirilmesiyle iç–dış mekân ayrılmıştır.

Konutların 19. yüzyıl başından 20. yüzyılın başına kadar uzanan bir yüzyıllık dönem zarfında, kültürel etkileşim bağlı değişimin izleri plan özelliklerinin yanı sıra, iç mekân elemanları özelinde de tespit edilmiştir. Yapı

KAYNAKÇA

- Adalı, B. (2013). *Havran kentsel sit alanı Dumlupınar Caddesi koruma önerisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Akın, B. (2015). Ayvalık Evlerinin Cephe Karakterinin Oluşumuna Etki Eden Faktörlerin Değerlendirilmesi. *Sanat Tarihi Dergisi*, 24(2), 121-138. doi.org/10.29135/std.273892
- Akkurt, H. (2004). Batı Kültürünün 19. Yüzyıl İzmir'inde Mekansal Temsili: Bornova ve Buca'da Levanten Konutları. *Ege Mimarlık*, (2004/3) 51, 4-9.
- Aksoy, E. (1963). Ortamekan: Türk Sivil Mimarisinde Temel Kuruluş Prensipleri, *Mimarlık ve Sanat*. (1963/7-8), 39-92.
- Balibey, A. (2024). *Havran'a bağlı (Çamdişi, Büyükdere ve Temaşalık) köyleri mezar taşları* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Balıkesir Üniversitesi.
- Ballice, G. (2004). İzmir Kent Kimliği Oluşum Sürecinin Konut Yapıları Üzerinden İncelenmesi. *Ege Mimarlık*, 2004(4), 42-46.
- Binan, D., Kaptı, M., Kırac, A. B., ve Töre, T. (2006). Bergama (İzmir) kentsel kültür varlıkları envanteri 2005. *TÜBA Kültür Envanteri Dergisi*, 5, 57-101.
- Binan, D., Yüce Aşkun, İ. ve Çobançoğlu, T. (Ed.). (2014). *Balıkesir Havran'da kentsel kültür mirası ve koruma*. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınları: 787. ISBN: 978-975-6264-89-8
- Binan, D. (2018). *Bergama kentsel kültür varlıkları envanteri ve çözümlemesi: Bergama verzeichnis und analyse der städtischen denkmäler* (H. Offen-Eren ve D. Zaptçioğlu, Çev.). Ege Yayınları.
- Bingöl, Ö. (2007). *Mimarlıkta tip kavramı ve tipoloji* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Çıkış, Ş. (2009). 'Modern Konut' olarak XIX. yüzyıl İzmir konutu: Biçimsel ve kavramsal ortaklıklar. *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 26(2), 211-233. doi: 10.4305/METU.JFA.2009.2.11
- Çıkış, Ş. (2011). Birinci Ulusal Mimarlık dönemi İzmir konutu: Yerellik ve melezlik. *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 28(2), 45-61. doi: 10.4305/METU.JFA.2011.2.2
- Çıkış, Ş. (2019). Üretken melezlik: Modern İzmir konutunda yapı geleneklerinin etkileri. *Mimarlık Dergisi*, 407, 57-61.
- Durak, Ş. ve Ayyıldız, S. (2017). Akköy (Yalova/Türkiye) kırsal mimarisinde konut cephelerinin tipolojik analizi. *Online Journal of Art and Design*, 5(4),1-21.
- Eldem, S. H. (1954). *Türk plan tipleri*. İstanbul.
- Eldem, S. H. (1984). *Türk Evi: Osmanlı dönemi* (Cilt I). Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı Yayınları.
- Eldem, S. H. (1987). *Türk Evi: Osmanlı dönemi* (Cilt III). Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı Yayınları.
- Gezgin, E. (1969). *Havran ilçesi monografisi 1968-69* [Yayımlanmamış lisans bitirme tezi]. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü.
- Göktaş, Ş., N. (2020). *Balıkesir Havran'da bulunan geleneksel konutların yapı teknikleri ve taşıyıcı sistem açısından incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Gür, D., Soykan, A.N. (2013). Anadolu kültüründe nazar ve nazarlıklar: Safranbolu örneği. *Türk Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi* 2 (3), 115-158. doi: 10.7596/taksad.v2i3.258
- Kıroğlu, Y. (1953). 1952-1953 *Havran nahiyesi monografyası* [Yayımlanmamış lisans bitirme tezi]. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü
- Klam, A. (1982). *Space and material: towards an architectural typology* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Massachusetts Institute of Technology. <https://dspace.mit.edu/bitstream/handle/1721.1/67725/08995786-MIT.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
- Kuban, D. (1995). *Türk konut mimarisi. Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları*.
- Küçükerman, Ö. ve Güner, Ş. (1995) *Anadolu mirasında Türk evleri*. T.C. Kültür Bakanlığı yayınları 1777, Sanat-sanat tarihi dizisi, 117-9.
- Leupen, B., Grafe, C., Körning, N., Lampe, M. ve de Zeeuw, P. (1997). *Design and analysis*. ISBN: 9064502595 https://books.google.com.tr/books/about/Design_and_Analysis.html?id=XG9JdhKdZMkC&redir_esc=y
- Özdemir, Z. (2008). *Tarihi, kültürü ve doğasıyla körfezdeki zümrüt Havran*. Havran Belediyesi Yayınları.
- Sönmez, N. (1998). Bergama evlerinin geleneksel ve batı etkili özellikleri. *Bergama Belleten*, 8, 8-83.
- Şimşir, N. (2004). XIX. yüzyılın sonları ve XX. yüzyılın başlarında Balıkesir merkez kazasının demografik ve etnik özellikleri. *Osmanlı Araştırmaları Makaleleri 1* içinde (s. 155-168). IQ Kültür Sanat Yayıncılık. ISBN 9752550053
- Tuztaş, U. (2009). *Koruma ve tarihsel açıdan idealleş[-tiril-]miş 'Türk Evi'nin arkeolojisi: Osmanlı evinin fragmanları ve tipolojik elemanları* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Uçar, H., ve Uçar, A. (2013). İzmir Kemeraltı geleneksel kent dokusunda konut tipleri ve cephe tipolojisi. *Sanat Tarihi Dergisi*, 22(2), 119-147.

- Yıldırım Gönül, B. (2004.). *Batı Anadolu'daki kültürel     itlili  in geleneksel konut mimarisindeki değişime yansımaları: 19. ve 20. yüzyıllarda Ayvalık*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Yıldırım, K., ve Hidayeto  lu, M. L. (2006, Kasım 16–18). Geleneksel Türk Evi Ahşap Tavan Süsleme   zelliklerinin ve Yapım Tekniklerinin     itlili  i   zerine Bir İnceleme. 9. *Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu*, İ  mir.
- Yücel, A. (1981). *Mimarlıkta biçim ve mekânın dilsel yorumu   zerine*. İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.

HAVRAN GELENEKSEL YAPIM TEKNİKLERİ VE MALZEME KULLANIMI

Tülay ÇOBANCAOĞLU¹ – Mevlüde KAPTİ²

GİRİŞ

Geleneksel konut mimarisinin yapı sistemleri, bölgelerin bünyesinde bulundurdıkları yapı malzemelerine göre biçimlenmiş, ev mimarisi o malzeme ile adlandırılmıştır. Ahşap, ev yapımında oldukça yaygın kullanılan bir malzeme olmuştur. Esas yayılma alanı Anadolu'nun kıyıları ile orta yayla arasında bir ikinci çember gibi dolanan ve Sivas dolaylarından batıya ve İç Ege'den Torosların kuzey yamaçlarına kadar uzanan ve yer yer diğer bölgelerde ve Balkanlarda görülen hımsı yapı tekniğinde, yani taşıyıcı sistemi ağaç, kerpiç dolgulu, zemin katı çoklukla taş olan bir yapı tekniği ile karşımıza çıkmaktadır. Çok yaygın kullanım alanı görmüş bu evler Batı Anadolu'nun bütün kent ve kasabaları, Kütahya, Kula, Birgi, Bursa, Sivrihisar, Bolu, Safranbolu, Kastamonu, Amasya, Çankırı'da bu teknikte inşa edilmiştir (Kuban, 1995).

Türkiye'de geleneksel ev mimarisinde toprak, taş, tuğla, ağaç esaslı olmak üzere dört çeşit malzeme kullanımı görülmektedir. Topraktan yapılan binalara kerpiç, taştan ve tuğladan yapılanlara kâgir, ağaçtan yapılanlara ahşap veya yarısı kâgir, yarısı ahşap olanlara yarı kâgir bina denilmektedir (Arseven, 1984).

Geleneksel evler yöresel mimarinin bir parçası olarak üretilmiştir. Yöresel mimariyi biçimlendiren fiziksel etkenler; topografik yapı, iklim özellikleri, bitki örtüsü ve sosyal etkenler; nüfus dağılımı, yerleşme düzeni, ekonomik yapı ile inançlar, gelenekler, kültürel yapı gibi etkenlerdir. Bütün bu etkileşimler sonucunda strüktür ve teknoloji farklı olmakla birlikte, genelde doğal malzemeye bağlı üretim söz konusu olmuştur (Çobancaoglu, 2003).

Temel veya yığma (taş, kerpiç, ahşap) sistem üzerine ahşapların çatılarak taşıyıcı bir sistem oluşturması ve bu kuruluşunun hafifliği, ile çok katlı yapılar üretilebilmesi, mimari çözüm kolaylıkları sağlaması sonucu ahşap konut çokça üretilmiştir. Bu sistemde duvar yüzeyi oluşturulurken, ahşap sistem arasının boş bırakılıp dış taraftan tahta kaplanıp, iç taraftan bağdadi tekniğinde sıvanması biçiminde veya ahşap sistem arasının dolgulu (taş, kerpiç, ahşap) olup dış yüzey sıvalı veya sıvasız, iç yüzeylerin sıvalı olduğu kullanım görülmektedir (Çobancaoglu, 2003). Bu "hımsı sistem" olarak da isimlendirilen konutlar, ahşap karkas, yığma taş veya yığma kerpicin üzerine kurulmaktadır. Ana iskeleti oluşturan ahşap, düşeyde ana ve ara dikmeler, yatayda kirişleme sistemi ile belirli aralıklarda çatılarak kurulmuştur. Bu sistemde ana taşıyıcı malzeme ahşap olup, kerpiç, tuğla ve taş dolgu malzemesi olarak kullanılmaktadır. Dolgu malzemesi ile oluşturulan ahşap karkas sistemlerde, düşey veya yatay kullanılan ahşap açıklıkları, bu malzemelerin boyutuna göre ayarlanarak düzenlenmektedir. Kerpicin sağladığı olanaklarla dikmelerin arası geniş oluşturulabilmiştir.

Ahşap evlerin bulunduğu merkezlerin çoğunluğunda kerpiç dolgulu, ahşap karkas duvarların yaygın kullanıldığı görülmüştür. Anadolu'daki kerpiç uygulamalarında, balçık ve suyun yeterince sağlanabildiği durumlarda, kerpiç yapı yerinde hazırlanarak kullanılmıştır. Kerpiç malzemenin özellikleri kerpiç toprağının cinsine, su

1 Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Bölümü Restorasyon Anabilim Dalı.
E-posta: tulay.cobancaoglu@msgsu.edu.tr, ORCID:0000-0002-4621-9775

2 Dr. Öğr. Üyesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Bölümü Restorasyon Anabilim Dalı.
E-posta: mevlude.kapti@msgsu.edu.tr, ORCID:0000-0001-6086-1871

miktarına, kalıplama ve kurutmadaki yöntem ve sürelerine bağlı olarak farklılık gösterebilmektedir. Killi kerpiç toprağının kimyasal bileşimi alüminyum silikattır. Bitkisel ve organik maddeli toprakların kerpiç üretiminde kullanılmadığı görülmüştür. Bu yapıların sıvası genelde kerpiç üzerine uygulanabildiği gibi “bağdadi sistem” denilen küçük ahşap çitaller üzerine de uygulanabilmektedir. Kerpiç yığma olarak özellikle ocağın bulunduğu duvarlarda kullanılmıştır. Bu yapı sisteminin diğer elemanları olan üst örtü, çatı ve döşeme kirişlemeleri ayrıca tavan ve yer döşeme kaplamalarında ahşap kullanılmıştır. Mekâna bağlı olarak da zemin döşemesinde taş veya sıkıştırılmış toprak görülmektedir. Üst örtü sistemi çoğunlukla kırma çatı olup üzeri kiremit kaplanmıştır (Tuztaş & Çobancoğlu, 2006).

Genelde kırsal alanda yığma sistem uygulamaları görülmekte olup kentsel alanlarda yığma sistem ve ahşap iskelet arası dolgu sistem geleneğinin de bir arada kullanımı mevcuttur. Bu sistem konutlarda dış duvarlarda, belirli aralıklarla ahşap dikmeler ve/veya hatıllar kullanılmıştır. Bazı örneklerinde üst kat duvarları veya çıkmaların yer aldığı duvarlar ahşap iskelet arası kerpiç dolgu yapılmış diğer dış duvarlar ise yığma sistem inşa edilmiştir. İç duvarlar ise ahşap karkas yapılmıştır.

Havran'daki 19. yüzyılda inşa edilen ve “Batı Etkili” olarak tanımlanan evler, yangınları önlemek amacıyla kâgir bina inşa edilmesi için çıkarılan Ebniye Nizamnamelerine göre inşa edilmiştir. Yürürlüğe konan bu nizamnamelerden 1848 tarihli ilk Ebniye Nizamnamesi'nde kullanılacak malzemeye göre inşaatlar tam kâgir ve nîm (yarı) kâgir olarak sınıflandırılmıştır. Tam kâgir binalar duvarları ve döşemesi kâgir, nîm kâgir binalar ise dış duvarları kâgir, döşemeleri ve iç duvarları ahşap olarak inşa edilen binalardır (Ergin, 1995). İncelenen örnekler içinde 19 yüzyılın sonunda inşa edilenler yarı (nîm) kâgir olarak tanımlanan yapılardır.

Bu örneklerle ek olarak 19. yüzyılın son yıllarına doğru İzmir ve çevresinde yeni bir karma sistem uygulaması daha görülmeye başlamıştır (Biol Akkurt, 2004; Binan, vd.; Karcılı, 2009; Çıkış, 2009; Binan, 2018). Bu karma sistemde subasman üzerine inşa edilmiş olan ahşap karkasa bitişik olarak dış tarafta 20-30 cm kalınlıkta taş veya tuğla duvar örülürken, karkas arası da aynı malzeme ile doldurulmuştur (Binan, 2018; Çıkış, 2019). Böylece geleneksel ahşap karkas sistem ile cephe kaplaması niteliği de taşıyan kâgir sistem bütünleşmiştir.

1950'lere kadar üretilen kâgir konutlarda da yine yığma taşıyıcı duvarlar devam etmiştir. Dış duvarları bodrum veya subasman kotuna kadar taş yığma sistem, üst katlar tuğla yığma sistem tekniğinde uygulanmıştır. Bu evlerde ilk dönemlerde açıklıklar ahşap lentolar ile geçilirken, daha sonra betonarme lentoların kullanıldığı gözlenmektedir. 1930'lu yıllardan sonra inşa edildiği tahmin edilen bu konutlarda geleneksel olarak kullanılagelen ahşap kırıklı döşemeler ve iç duvarlarda zemin katta yığma tuğla, üst katta zaman zaman ahşap karkas arası tuğla duvarlar ile inşa edilmiştir. Bu dönemde tuğla ile inşa edilen konutların üst katlarında dış duvarları birbirine bağlamak amacıyla demir gergilerin varlığı gözlenmiştir. 1950'lerde inşa edilen konutlarda ahşap döşeme yerini betonarme döşemeye bırakmıştır.

Bu bağlamda değerlendirildiğinde; Balıkesir ilinin Batı Anadolu Bölgesi ile geçiş alanı oluşturan Edremit, Havran ilçelerinde geleneksel konut örneklerinin korunarak günümüze geldiği (Eldem, 1984) kaynaklardan ve mevcut konut örneklerinden görülmektedir.

Havran ilçesi genel olarak Akdeniz'in kontinental iklim tipi özelliklerin gösteren Ege denizi ikliminin etkisi altındadır. Yazlar sıcak ve az yağışlı kışlar ise ılık ve nispeten yağışlı geçmektedir. Yağışların hemen hemen tamamı yağmur şeklindedir. Kış aylarında çok az kar yağışı görülür Kasabanın etrafı geniş zeytinliklerle kaplıdır. Orman teşkil eden ağaçlar meşe, kayın, gürgen, çalı süpürgesi, karaağaç, kocayemiş, kızılçam ve karaçamdır (Özdemir, 2007).

Bu yerleşimde, günümüze ulaşan geleneksel konutların temel yapı malzemesi ahşap, kerpiç olmuş bunun yanı sıra taş ve tuğla kullanımı da görülmüştür. Ahşap karkas sistem, kâgir yığma sistem ve ahşap ile kâgirin bir arada kullanıldığı karma sistemler konutların yapı sistemini oluşturmaktadır. Yerleşimin engebelik arazi olmaması nedeniyle topoğrafik yapı, evlerin yapısal oluşumunda çok etkili olmamıştır. Geleneksel yapıım tekniklerinin coğrafyaya özgü mimarî biçimleri yanında 19. yüzyıl sonundan itibaren değişen üsluplar ve yapıım teknikleri Havran'a da yansımıştır.

Havran ilçe merkezindeki nüfus özelliklerine bakıldığında, mahalle olarak nüfusun dağılışında Ebubekir ve Camiikebir nüfusun en fazla olduğu mahallelerdir. Bu mahalleleri Yeni Mahalle, Hamambaşı, Tekke ve Çiğitzade takip eder. Nüfusun en az olduğu mahalle ise Havran'ın en eski mahallesi olan Mescit Mahallesidir (Özdemir, 2007).

Çalışmada incelenen örnekler bu mahallelerden seçilerek anlatılmıştır. Anabilim Dalı Lisansüstü dersleri kapsamında Havran kentsel sit sınırları içinde yapılan belgeleme çalışmaları sonucunda 41 adet yapı üzerinden genel bir yapısal sistem değerlendirmesi yapılmıştır. Bu yapılardan 16 adet konutun yapım sistemini oluşturan malzemeler yerinde ölçülerek ayrıntılı olarak belgelenmiş, ilgili proje verilerinden de yararlanılarak “Havran Geleneksel Konut Örneklerinde Yapım Teknikleri ve Malzeme Kullanımının İncelenmesi” başlığı altında anlatılmıştır.

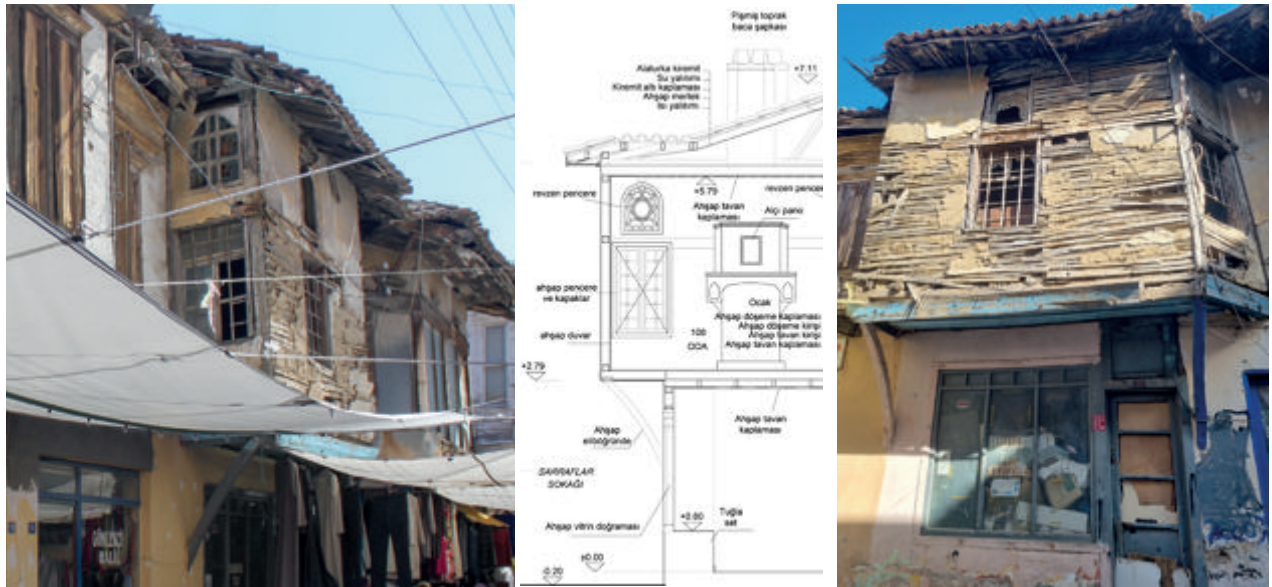
A. HAVRAN GELENEKSEL KONUT ÖRNEKLERİNDE YAPIM TEKNİKLERİ VE MALZEME KULLANIMININ İNCELENMESİ

Sit alanı içinde belgelenen ve incelenen yapılarda kullanılan malzemelerin ahşap, kerpiç, tuğla, dökme demir, putrel ve betonarme olduğu görülmüştür. Büyük oranda bitişik düzende ve iki katlı olan evlerde kullanılan taş, tuğla vb malzemelerin kaynağı yereldir. Temelde kullanılan taşlar, bir taş ocağı olmadığından yakın çevreden toplanmıştır (Bayındırlık Bakanlığı, 1974). Ahşap, Kaz Dağları'ndaki ormanlık alandan (Kıroğlu, 1953), harman tuğlaları ilçe merkezinin 3 km doğusunda bulunan Çerkez Tarlaları ve 4 km doğusundaki İnönü Altı mevsimlik tuğla ocaklarında üretilmiştir (Bayındırlık Bakanlığı, 1974). Kiremitler de yakın çevredeki kiremit ocaklarından temin edilmiştir (Kıroğlu, 1953; Bayındırlık Bakanlığı, 1974).

A.1 62 Ada 34 Parseldeki Yapı

Camiikebir Mahallesi Dumlupınar Caddesi (Sarrafklar Sokak) 22 numarada yer alan, birbirine bitişik bir arada kullanılan iki ahşap konut yapısıdır. Birlikte inşa edildiği düşünülen yapıların inşa tarihinin, cephe özellikleri dikkate alınarak 19. yüzyıl sonu olduğu tahmin edilmektedir. İki katlı konut, alt kat ve yan beden duvarları yığma, üst kat ahşap karkas sistem olarak inşa edilmiştir. Çatısı oturtma sistemde, iki yöne eğimli olup üst örtü kiremit kaplıdır.

Yapım sistemini oluşturan malzemeler: Zemin katı oluşturan taş yığma sistem üzerinde kırıktık 2.5 cm kireç harçlı sıva uygulaması bulunmaktadır. Ahşap furuş ile taşınan üst kat çıkmasında da 5 cm bağdadi çıtalar üzerinde kırıktık toprak esaslı kaba ve ince sıva uygulaması tespit edilmiştir. Sıvaların eksilen kısımlarından, üst kat duvarlarında 10 x 10 cm ahşap dikmeler, 5 x 10 cm ara dikmeler ve üzerinde sıva tutucu yaklaşık 5 cm genişliğinde çıtaların kaplanmış olduğu görülmektedir. Cephedeki çıkmaların mesafesi 100 x 10 x 10 cm'lik payandalar ile taşınmaktadır (Şekil 1, Şekil 22).

Şekil 1: 62 ada 34 parseldeki yapının 2010 yılındaki cephesi, sistem kesiti ve 2023 yılındaki cephesi.

A.2 205 Ada 15 Parseldeki Yapı

Çiğitzade Mahallesi, Cumhuriyet Caddesi, 7. Sokak üzerinde yapı yer almaktadır. Konutun alt kat ve yan beden duvarlarında kâgir, diğer duvarlarında ahşap karkas arası kerpiç dolgu, iç duvarlarda ahşap karkas kullanıldığı anlaşılmaktadır. Kâgir duvarların dış kısımları ve ahşap karkas sistem duvarların da dolgu yapıldıktan sonra kıtıklı kireç ile sıvanmış olduğu görülmektedir. Çatısı oturtma sistemde, iki yöne eğimli olup üst örtü kiremit kaplıdır.

Şekil 2: 205 ada 15 parseldeki yapının cephesi (2023) ve sistem kesiti.

Yapım sistemini oluşturan malzemeler; Ahşap, yapıyı oluşturan kirişlerde, taşıyıcı dikmelerde, yatay bağlantı ve kaplama elemanlarında, üst çatı strüktüründe, pencere kapı doğramalarında ve kerpiç dolgu duvar sisteminde hatıl elemanı olarak kullanılmıştır. Doğal taş malzemeler yapının zemin katında, zemin kattaki merdiven basamaklarında kullanılmıştır.

Zemin katın duvarlarının dış cepheden ölçümü yapıldığında; köşe noktasında ölçülen tuğlanın boyutu 6 x 10 x 25 cm olup üstünde kerpiç sırası devam etmektedir. Burada ölçülen sıva, saman kıtıklı kireç sıva 3 cm'dir. Yan beden duvarlarını oluşturan kerpiç duvarların kalınlığı yaklaşık 75 cm'dir. Sokak üzerinde yer alan ve 2,5-3 cm'lik kare kesitli demir payanda ile taşınan üst kat çıkması 73 cm genişliğinde olup çıkmanın altı eni 30 cm'lik ahşaplar ile kaplanmıştır (Şekil 2).

A.3 152 Ada 23 Parseldeki Yapı

Mescit Mahallesi, Altınova Caddesi ile Cumhuriyet Caddesini düşey olarak kesen Dumlupınar Caddesi üzerinde farklı dönemlerde inşa edilmiş konut yapıları yer almaktadır. İki ana binadan batı yönünde kalanı diğer binaya göre daha yakın dönemde yapılmıştır. Dumlupınar Caddesi üzerinde cephesi bulunan, iki katlı ve bodrum katı olan yeni yapının alt katı ile yan beden duvarları kâgir, üst katı ahşap karkas arası tuğla dolgulu olup dış cephesi sıvalıdır. Oturtma çatının üzeri alaturka kiremit ile örtülüdür. Tarihsel olarak daha eski olan İki katlı yapının, yer yer bozulmuş sıvasından, taşıyıcı sistemini oluşturan ahşap dikme ve yanlamaların arasındaki tuğla dolgu malzemesi görülmektedir. Ahşap karkas arası dolgulu sistemde üretilmiş ve üst örtü alaturka kiremit kaplıdır.

Yapım sistemini oluşturan malzemeler: Subasman seviyesi, mevcut yol kotuna göre dere taşından ve yaklaşık 70 cm yüksekliğinde düzenlenmiştir. Bu seviyenin bodrum kat pencereleri üzerinde yer alan ahşap lentoların devamında kılıcına tuğlalardan bir kat silmesi bulunmaktadır. Bu silme altında 7 cm kalınlığında bir ahşap hatıl ve üzerindeki kerpiç duvarda da pencere boşluğu altından görülen 7 cm kalınlığında bir ahşap hatıl bulunmaktadır. İki hatıl arasındaki mesafe 100 cm olarak ölçülmüştür. Komşu ile bitişik olan 65 cm'lik beden duvarının tamamı kerpiç, avlu tarafındaki beden duvarı zemin katta ve birinci katta pencere yüksekliğinin ortasına kadar tuğla, daha sonra kerpiç olarak devam etmektedir. Bu beden duvarlarının içinden tüm cephe boyunca, 6 adet ahşap payanda ile taşınan 57 cm'lik bir çıkma bulunmaktadır. Bu çıkmadaki ahşap karkasın arası tuğla dolgu ile inşa edilmiş ve üzeri sıvanmıştır.

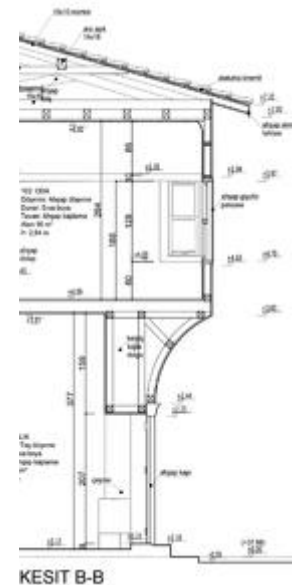
Şekil 3: 152 ada 23 parseldeki yapının cephesi (2023) ve sistem kesiti.

Tuğla malzeme 5.5 x 11 x 24 cm ölçülerinde sıvada ise saman kıtıklı sıva harcı içinde kiremit parçalarının da kullanılmış olduğu görülmüştür. Bu sıva üç katman halinde uygulanmış olup, çamur kıtıklı sıva 2 cm, kıtıklı kireç 1 cm, ince perdahlı sıva 0.5 cm'dir. Bu sıva üzerine uygulanmış badana katmanlarının çivit mavisi ve sarı tonlarda olduğu görülebilmektedir (Şekil 3, Şekil 23).

A.4 97 Ada 7 Parseldeki Yapı

Mescid Mahallesi 226. Sokak üzerindeki dış sofalı plan tipinde düzenlenmiş evin alt kat ve yan beden duvarları kâgır, üst kat ahşap karkas olarak iki katlı inşa edilmiştir. Katları birbirine bağlayan, ahşap tek kollu merdivenle üst kata ulaşım sağlanmaktadır. Kıрма çatılı yapının özgün çatı kaplaması alaturka kiremittir. 19. yüzyılda alaturka yerine Marsilya kiremiti de kullanılmıştır. Çatılarda onarımlarda da alaturka ve Marsilya kiremitin birlikte kullanıldığı görülmektedir. Odaların döşemeleri ahşap kaplamadır. Odalarda ayrıca ahşap karkas tekniğinde inşa edilen yüklükler ve nişler bulunur. Cephede birinci katta yapıya karakteristik kimliğini veren iki adet çıkma elemanı bulunur.

Yapım sistemini oluşturan malzemeler: Ana giriş kapısının yanında ölçülen kerpiç boyutlarının 10 x 10 x 24 cm olduğu görülmüştür. Zemin katta kerpiç duvar üzeri sıvalı olup bu sistemin üzeri ahşap karkas düzenlenmiştir. Kerpiç duvar içinde yer alan ahşap hatıllar 7 cm yüksekliğinde iki sıra halinde ve hatıllar arası

Şekil 4: 97 ada 7 parseldeki yapının cephesi (2023) ve sistem kesiti.

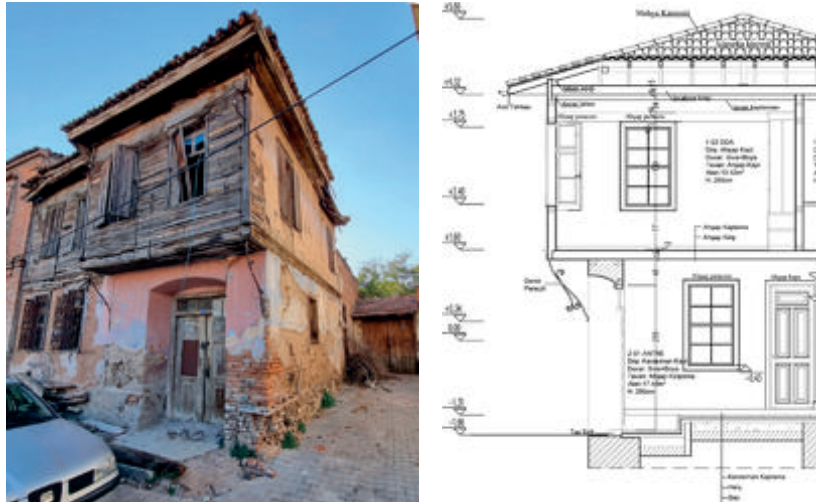
yaklaşık 70 cm'de bir düzenlenmiştir. Ahşap karkas sistemi kaplayan bağdadi çıtaları 5 ile 3 cm arasındadır. Kapı girişi açıklığının kemeri ve yan duvarları tuğla ile oluşturulmuştur. Buradaki tuğla ölçüleri 5 x 10 x 24 cm olup yan beden duvarlarındaki kerpiç malzeme boyutları da 8 x 10 x 18 cm olarak ölçülmüştür. Üst katta bulunan çıkımların yola taşma mesafesi ise 80 cm'dir.

Cephedeki sıva, kırıktık çamur+saman ile kırıktık kireç+kum+perdah sıvası olarak düzenlenmiş bir malzeme bilgisi duvar yüzeyinden anlaşılmakta olup, derzlerin arasının yaklaşık 1-2 cm olduğu görülmektedir. Yüzeyde görünen boya katmanları arasında özgün pembe renk algılanabilmektedir (Şekil 4, Şekil 25).

A. 5 152 Ada 12 Parseldeki Yapı

Mescit Mahallesi, 227. sokak, 152 ada, 12 parselde bulunan konutun uzun süredir kullanılmadığı bilinmektedir. İki katlı olan yapının alt katı yığma sistem, üst katı ahşap karkas sistem olarak inşa edilmiştir. Zemin katta kerpiç, tuğla ve ahşap karma sistem, birinci katta ahşap karkas sistem görülmektedir.

Özgün malzeme ve yapım sistemi büyük oranda günümüze ulaşmıştır. 2019 yılındaki rölöve çalışmaları sırasında zemin kat batı yönünde betonarme döşemeli ve tuğla duvarlı bir muhdes kısım tespit edilmiştir.

Şekil 5: 152 ada 12 parseldeki yapının cephesi (2023) ve sistem kesiti.

Yapım sistemini oluşturan malzemeler: Zemin katın duvarları ön cephede yığma tuğla ve kısmen kerpiç sistem, yan cephede ise ahşap dikme ve hatıllı kerpiç sistem olarak düzenlendiği görülmektedir. Yan beden duvarları kerpiç olarak devam etmekte olup üstünde ahşap kaplamalı ahşap karkas bir sistem bulunmaktadır. Zemin kattaki pencere açıklıklarının altında ve üstünde ahşap hatıl bulunmaktadır. Giriş kapısı da basık kemerlidir. Yol üzerindeki çıkma 55 cm yola taşmakta ve altındaki ahşap kaplamaların genişliği 27 cm'dir. Çıkma taşıyan demir esaslı destekler de 2,5 x 2,2 cm boyutlarındadır. Yapıda kullanılan tuğlalar 6 x 12 x 22.5 cm, dikme çapı 15 cm, yanlama 10 cm, hatıl 7 cm, kerpiç 10 x 16 x 32 cm olarak ölçülmüştür (Şekil 5, Şekil 23).

A.6 152 Ada, 21 ve 22 Parsel 232. Sokak

Mescit Mahallesi, Cumhuriyet Caddesi, 232. Sokak üzerinde yer alan yapı iki katlıdır. Zaman içinde konutun tam ortasından geçen, yaşam alanları ve avluyu ikiye bölen bir duvar ile ayrılmıştır. Bölünen yapının bir kısmı 21 parsel diğer kısmı ise 22 parselde bulunmaktadır Yapının ikiye bölünmesi ile özgün plan tipi ve mekânsal özellikleri bozulmuştur. Aynı zamanda 21 parsel ve 22 parsel farklı aileler tarafından kullanıldığı için farklı müdahaleler söz konusudur. Yapının 22 parseldeki kısmı daha az müdahale görmüş ve özgünlüğünü korumuştur.

Yapım sistemini oluşturan malzemeler; Zemin katı ve yan beden duvarları kâgir üst katı ahşap karkas olarak inşa edilmiştir. Yaklaşık 90 cm yüksekliğinde dere taşından su basman olarak yapılmış duvar üzerinde 10 x 10 cm ahşap hatıllı kerpiç duvar devam etmektedir. Kerpiç duvar sistemi arasına yerleştirilmiş ahşap hatılların yatay düzlemdeki atkı arası 100 cm, düşeyde hatıl sıralarının arası 145 cm olarak düzenlenmiştir. Zemin kotundaki kerpiç boyutları 10 x 18 x 40 cm'dir. Kerpiç duvar kalınlığı 75-80 cm olarak tespit edilmiştir.

Şekil 6: 152 ada 21 ve 22 parseldeki yapının cephesi (2023) ve sistem kesiti.

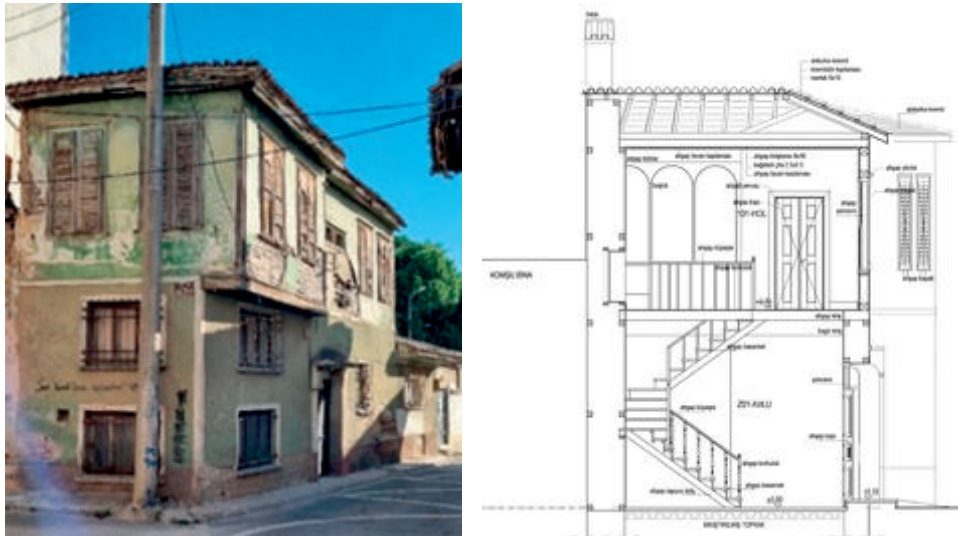
Cephedeki altı eğrisel kapalı çıkma bağdadi tekniğinde sıvanmış ve 90 cm yola taşırılmıştır. Sıva kalınlığı 2-2.5 cm olup yakın dönemlerde sıvaların yenilendiği anlaşılmaktadır (Şekil 6).

A.7 153 Ada 1 Parseldeki Yapı

Mescit Mahallesi, Altınova Caddesi ile Dumlupınar Caddesi'nin kesiştiği köşede bitişik düzende iki katlı olan yapı zemin kat ve ara katta, ahşap hatıllarla desteklenmiş yığma sistemdir. Birinci katta ahşap karkas yapı sistemi görülmektedir. Yan beden duvarları bir cephede ahşap hatıllı yığma tuğla, diğer yan duvar ise ahşap hatıllı yığma kerpiç duvardır.

Yapım sistemini oluşturan malzemeler: Subasman yaklaşık 70 cm yüksekliğinde, tuğla yığma sistem olarak inşa edilmiş ve sıvanmıştır. Tuğla boyutları; 4.5 x 12 x 25 cm olarak ölçülmüştür.

Ana giriş kapısının sağ tarafında görülen 2,5 cm genişliğindeki gergi demirinin 60 cm uzunluğunda kılıç ile tespit edildiği görülmüştür. Binanın her iki köşesinde yer alan zemin kat dış duvarları tuğla, üst katta bitişik parsel yan beden duvarı kerpiç ve tuğla, Havran çayına bakan cephe duvarı ise tuğladır. Diğer cepheler ve çıkma ise ahşap karkas sistemle inşa edilmiştir. Ahşap karkas sistem üzerine yerleştirilmiş bağdadi çıtaları yaklaşık 5-6 cm padavra tekniğinde olup üzeri kireç esaslı sıva kaplanmıştır. Taşıyıcı sistemdeki dikmelere yaklaşık 7 cm boyutunda çaprazlar yerleştirilmiştir. Cephede ölçülen sıva kireç+kum karışımı 2.5-3 cm olarak uygulanmıştır. Üst katta 232. Sokak'a bakan cephedeki çıkma yola 73 cm taşırılmıştır (Şekil 7).

Şekil 7: 153 ada 1 parseldeki yapının cephesi (2023) ve sistem kesiti.

A.8 74 Ada 20 Parseldeki Yapı

Yenimahalle, Sefa Sokak üzerinde iki katlı yapı yer almaktadır. Kapı kemeri üzerindeki kitabede 1894 tarihi bulunan yapı, ahşap ve kâgır bir arada karma sistem olarak inşa edilmiştir.

İki katlı ve bodrum katı olan yapının cepheleri sıvalı olup cephenin her iki köşesinde ve giriş kapısı için yapılmış olan niş kenarlarında palastırlar bulunmaktadır. Pencere kenarları söve ile çevrelenmiştir. Sefa Sokak cephesinde ahşap giyotin doğramalarla kapatılmış cumba mekânı yaklaşık 2,61 m² olup, zemini ve tavanı ahşap kaplamadır. Cumba mekânı 70 cm yola çıkma yapmakta ve toplam dört adet, iki farklı biçime sahip dökme demir furuş ile desteklenmektedir. Marsilya tipi kiremitle kaplı olan çatı saçak silmesi üzerinde devam eden kiremit harpuştalı tuğla parapet duvarı ile çevrelenmiştir.

Şekil 8: 74 ada 20 parseldeki yapının 2010 yılındaki cephesi, sistem kesiti ve 2023 yılındaki görünümü.

Yapım sistemini oluşturan malzemeler: Tuğla malzeme boyutlarının 6 x 11 x 24 cm, derzlerin 1-1,5 cm arasında olduğu görülmüştür. Harcın ise kum+kireç+çimento olarak yapıldığı anlaşılmaktadır. Subasman seviyesinin 120 cm yüksekliğinde bodrum kat hizasında olduğu görülmektedir. Kapı ve pencere söveleri, silmeler çimento esaslı suni taş veya yerinde üretim ile yapılmıştır. Cumbayı taşıyan destekler / payanda / konsol dökme demirden olup batı etkili evlerde çok yaygın olarak kullanılan elemanlardır. Bu taşıyıcı üzerine ahşap döşeme kaplaması+ahşap kirişleme+ahşap kaplama yerleştirilerek bir döşeme oluşturulmuştur. Cumba bağımsız üst örtülü olarak ahşap dikmelerle inşa edilmiştir. Tuğla olan komşu duvarda ahşap yanlamalar ve dikmeler arasında tuğla dolgu sistem görülmektedir (Şekil 8, Şekil 9, Şekil 27).

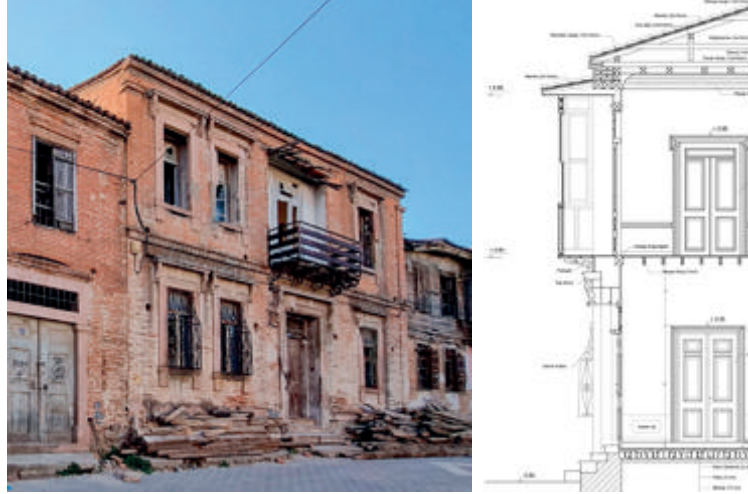
Batı etkili bu parseldeki evin dış cephesinin iç yüzü ahşap karkas arası tuğla dolgulu olup dıştan da tuğla ile inşa edilmiş olduğu tespit edilmiştir. Fotoğrafta da görüldüğü gibi 10 x 10 cmlik dikmelerin arası tuğla dolgudur. Yapının sıvası dökülen yan ve arka cephelerinde üst katlarda gergilerin bağlandığı kılıçlar görülmektedir.

Şekil 9: 74 ada 20 parseldeki yapının iç görünüşleri (2010).

A.9 152 Ada 13 Parseldeki Yapı

227. Sokak üzerinde yer alan İki katlı ve bodrum katı bulunan yapı, yığma tuğla sistem olarak inşa edilmiştir. Yapının cepheleri sıvasız ve tuğla olup açık cumbası bulunmaktadır. Cumba mekânı toplam dört adet dökme demir furuş ile desteklenmektedir. Alaturka kiremitle kaplı olan çatı iki yöne eğimli beşik çatıdır.

Şekil 10: 152 ada 13 parseldeki yapının cephesi (2023) ve sistem kesiti.

Yapım sistemini oluşturan malzemeler: Zemin ve birinci kat dış duvarları tuğladan, iç duvarları ise ahşap karkas üzeri bağdadi sıvalıdır. Üst katı taşıyan döşeme kirişleri 15 x 5 cm kalınlığındadır. Ön cephede pencere boşlukları taş sövelerin üzerinde basık kemer, çıkma üzeri açıklığı ise ahşap lento ile geçilmiştir. Yerinde yapılan ölçümlerde cephede kullanılan tuğlanın 4.5 x 11-12 x 25 cm, derzleri de 1-2.5 cm arasında olduğu görülmüştür. Günümüzde açık olan 70 cm'lik çıkmayı taşıyan dört adet dökme demirden furuş bulunmaktadır. Bu taşıyıcı üzerine ahşap kaplama yerleştirilerek bir döşeme oluşturulmuştur. Ahşap kaplama derzleri de çıtalarla kapatılmıştır.

Bodrum kat tavanı / zemin kat döşemesi 10 x 11 cm'lik kirişlerle taşınmaktadır. Zemin kat iç duvarlarını taşıyan kirişler ise 20 x 22 cm olarak ölçülmüştür. Bodrum kat duvarları dere taşından ve çok düzenli olmayan aralıklarla tuğla/kiremit parçaları ile yatak satırları oluşturulmuştur. Yalnızca pencere ahşap lentolu ve boşlukları tuğla ile örülmüştür (Şekil 10).

A.10 73 Ada 18 Parseldeki Yapı

Yenimahalle, Sefa Sokak'ta köşe parselde yer alan iki katlı konut, kâgir sistemde, taş temel üzerine tuğla yığma inşa edilmiştir. Yapının çatı örtüsü alaturka kiremittir. Cephelerinde çıkması olmayan yapıya sokaktan ve bahçeden giriş yapılmaktadır. Bahçede depo birimi bulunmaktadır.

Şekil 11: 73 ada 18 parseldeki yapının cephesi (2023) ve sistem kesiti.

Yapım sistemini oluşturan malzemeler: Cephelerinde çıkması olmayan yapıda taş temel üzerine tuğla yığma sistem devam etmektedir. İç duvarları ve döşemesi ahşap karkas olarak inşa edilmiştir. Giriş cephesinde 90 cm'lik su basman seviyesinde püskürtme sıva uygulanmıştır. Sıva kalınlığı 0.5-1 cm olup devamındaki sıva 1.5 cm'dir. Köşe plastrları ve yatay kat ve saçak silmeleri tuğla olup, üzerindeki sıva yaklaşık 1.5 cm'dir.

Dar saçaklar, Havran'da silme detaylarında çok sık kullanılan 45 derecelik tuğlalar üzerine sıva yapılarak elde edilmiştir. Üst örtü alaturka kiremit kaplıdır. Yapım sistemini oluşturan ve dış duvarlarda kullanılan tuğlanın boyutları 4.5 x 10.5 x 25-26 cm olup kum+kireç+çimento da kullanılan derzler yaklaşık 2.5 cm'dir (Şekil 11).

A.11 69 Ada 19 Parseldeki Yapı

Cumhuriyet Caddesi'ne yakın bir konumda Mescit Mahallesi, 229. Sokak'da yer almaktadır. Bina beden duvarları yığma sistem, iç duvarlar, çatı ve döşeme kirişlemeleri ahşap malzemeden yapılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 12: 69 ada 19 parseldeki yapının cephesi (2023) ve sistem kesiti.

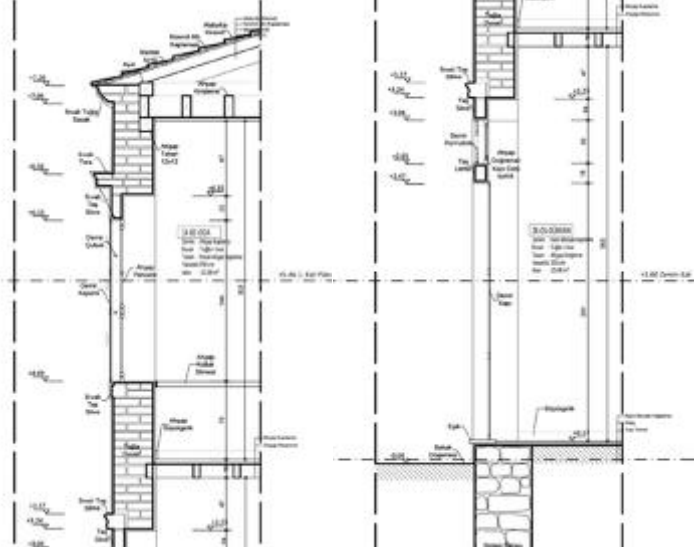
Yapım sistemini oluşturan malzemeler: Onarım geçirmiş olan yapıda mekânsal ve malzeme bazlı değişiklikler görülmüştür. Tavan ve tavan silmesinde plastik esaslı malzeme ile kaplı olması nedeniyle malzeme cinsi tespit edilememiştir. Ancak duvar kalınlığının oldukça fazla olması duvarların ahşap hatıllı kerpiç olabileceğini düşündürmektedir. Malzeme bilgisine yönelik ölçüm yapılamamıştır.

Havran konutlarında yapıdan ayrı avluda inşa edilen kâgir sistem hamam, bu konut da bulunmakta olup, kullanımı banyo olarak devam etmektedir (Şekil 12).

A.12 69 Ada 9-10-11 Parseldeki Yapı

Cumhuriyet caddesi ve 227. Sokağın kesiştiği yerde C binası (Parsel 9), 227. sokaktaki B binası (Parsel 10), A binası (Parsel 11)de olmak üzere üç farklı mülkiyeti bulunan yapı kâgir yığma sistemde inşa edilmiştir. C Binası, Manastır tonozuyla örtülü, dış duvarları taş üzeri sıva ve döşemeleri karo mozaik olan tek hacimli bir mekândır. Tonoz dört yöne eğimli ve yağmur suları iki yönde yer alan taş çörtenlerle dışarıya akmaktadır. Saçak silmesi üzerinde devam eden duvar üstü taş harpuştalar sayesinde tonoz örtüsü cephelerden görülmemektedir. Yapıların beden duvarları yığma sistemde yapılmış olup, iç duvarlarda, çatı ve döşeme kirişlemelerinde ahşap malzeme kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Yapım sistemini oluşturan malzemeler: Subasman seviyesinde taş yığma sistem ile tuğlaların taşırılması ile oluşturulmuş plastr nişler bulunmaktadır. Tuğla 5.5 x 12.5 x 25 cm boyutlarında, sıva; üç katmanlı olup 3 cm ölçülmüştür. Tuğla yığma sistemde kat hizasında 4.5 x 1 cm kalınlığında gergiler bulunmaktadır. Bu gergiler toplam 43 cm uzunluğunda kılıçla tespit edilmiştir. Geleneksel dar saçak tuğla taşırılarak düzenlenmiş olup üzeri sıvalıdır (Şekil 13).

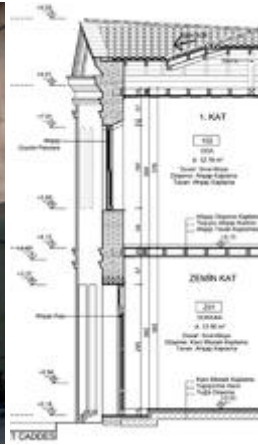

Şekil 13: 69 ada 9-10-11 parsellerdeki yapıların cephesi (2023) ve sistem kesiti

A.13 58 Ada 44 Parseldeki Yapı

Camiikebir Mahallesi, Cumhuriyet Caddesi, 34 23 c-a pafta, 58 ada, 44 parselde yer almaktadır. Bina, Cumhuriyet Caddesi ve Hüseyin Seven Caddesi kesişiminde, iki katlı inşa edilmiş olup günümüzde ticaret mekânı olarak kullanılmaktadır. Cumhuriyet Caddesi'nden dükkâna ulaşım sağlanmaktadır.

Yapım sistemini oluşturan malzemeler: Yapının dış duvarları ve zemin kattaki iç duvarları yığma tuğla ile yapılmıştır. Üst kattaki iç duvarlar ise ahşap karkas sistemdedir. Dış cephede sıva dökülmelerinin olduğu bölgelerde subasman seviyesine kadar taş duvar olduğu anlaşılmaktadır. Eski fotoğraflarla karşılaştırıldığında yapı cephesinde müdahaleler olduğu ve özgün kapı ve pencere sisteminin kalmadığı görülmektedir. Yapının dış duvarları harman tuğla olup, 12 x 12 cm'lik ahşap dikme ve çaprazlarla desteklenmiş karma sistemdir. Döşemeler yaklaşık 16 x 8 cm'lik ahşap kirişleme olup döşeme ve tavan kaplaması ahşaptır. Çatı kırma çatı şeklinde olup, alaturka kiremit ile kapatılmıştır. Çatı silmeleri tuğla üzeri sıvalıdır (Şekil 14-15).

Şekil 14: 58 ada 44 Parseldeki yapının 2019 yılındaki cephesi, sistemin kesiti ve 1998 yılındaki cephesi.

Şekil 15:
58 ada 44 Parseldeki yapının
2019 yılındaki üst kat mekânında
sıvası dökülen duvar.

A.14 210 Ada-78 Parseldeki Yapı

Çiğitzade Mahallesi, Cumhuriyet Caddesi ile 45. Sokak kesişiminde bulunan evin ana girişi Cumhuriyet Caddesi'nden olup 245. Sokak'tan da avlu girişi bulunmaktadır. Tarihi Havran Belediye Binası'na benzer pencere açıklıklarına sahip sıvasız tuğla cepheli, iki katlı ve kısmi bir bodrumlu evin Marsilya kiremiti ile örtülmüş kırma çatısı vardır.

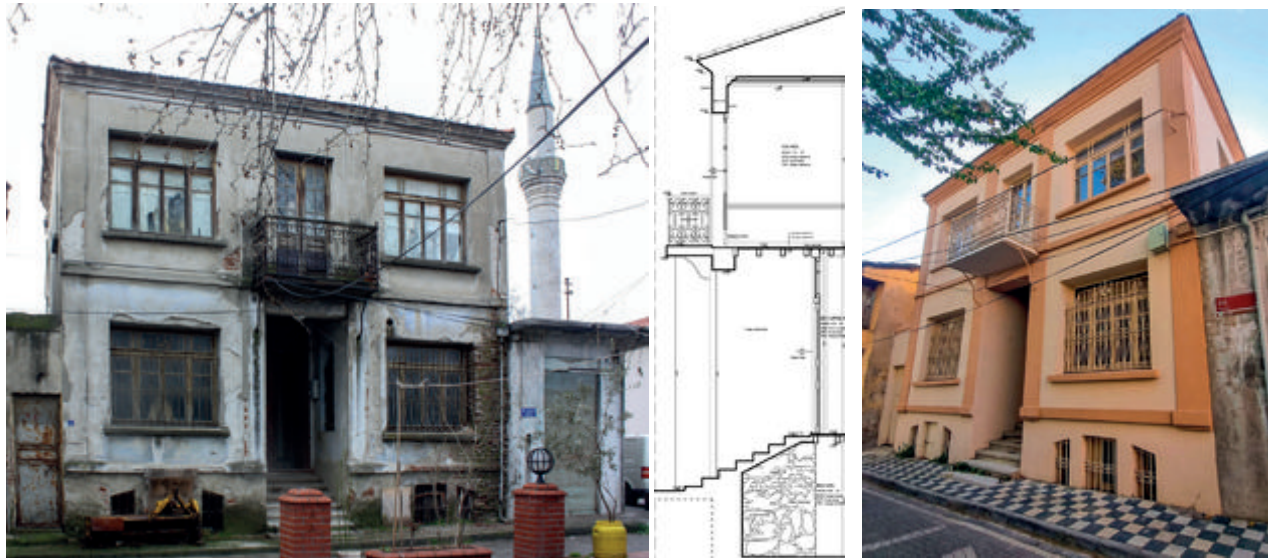

Şekil 16: 210 ada 78 Parseldeki yapının cepheleri (2023) ve sistem kesiti.

Yapım sistemini oluşturan malzemeler: Yol kotunun yükselmesi nedeniyle çok az görünen subasman seviyesinde üzeri kısmen sıvalı taş yığma temelleri vardır. Cephelerde sivri ve basık tuğla kemerli açıklıklar ve özel olarak üretilmiş tuğlalar ile oluşturulmuş silme, plastr ve nişler bulunmaktadır. Cephede duvar örgüsünde kullanılan tuğla 5 x 11 x 23 cm boyutlarındadır. Dar saçak da 3 tuğlanın taşırılması ile oluşturulmuştur. Döşemesi ve merdivenleri ahşap olan evin iç duvarlarının da ahşap karkas olduğu düşünülmektedir. Ahşap döşemeler 10 x 15 cm ölçülerindeki kirişler tarafından taşınmaktadır. Çağdaş evlerin bazılarında görülen gergi sistemine ait herhangi bir iz görülmemiştir (Şekil 16).

A.15 205 Ada 11 Parseldeki Yapı

Cumhuriyet Caddesi ve 7. Sokak kesişiminde 205 ada 11 Parselde bina ve 12-13-14 parselde üç adet volta döşemeli dükkân yer almaktadır. Yapının taşıyıcı sistemi bodrum kat dış duvarları subasman kotuna kadar dere taşı

Şekil 17: 205 ada 11 parseldeki yapının 2015 yılındaki cephesi, sistem kesiti ve 2023 yılındaki cephesi.

üstünde tuğla, ara duvarlar tuğla olarak inşa edilmiştir. Zemin ve birinci katın bütün duvarları tuğla, döşemeleri ise ahşap kiriş üzeri ahşap kaplamadır. Yapıda duvar kalınlıklarına bakıldığında; dış duvarlar iç duvarlara göre daha kalındır. Bodrum kat duvarları da diğer kat duvarlarına oranla daha kalındır. Tüm mekanlardaki duvarlar sıvalı ve boyalıdır.

Yapım sistemini oluşturan malzemeler: Sıvası dökülmüş kısımlarda farklı tiplerde tuğlaların kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır. Yapının döşeme kirişleri yaklaşık 6 x 15 cm ahşap olup, kirişlerin üstü ahşap kaplama yapılmıştır. Bu bakımdan yapı karma sistemli olarak tanımlanabilmektedir. Pencere lentoları betonarme olduğu görülmüştür. Ayrıca giriş kapısı üzerinde demir destekli 80 cm'lik putrelli döşeme sistemi olan açık cumba bulunmaktadır. Çatı kotunda gergi demirlerinin kamaları görülmüştür (Şekil 17).

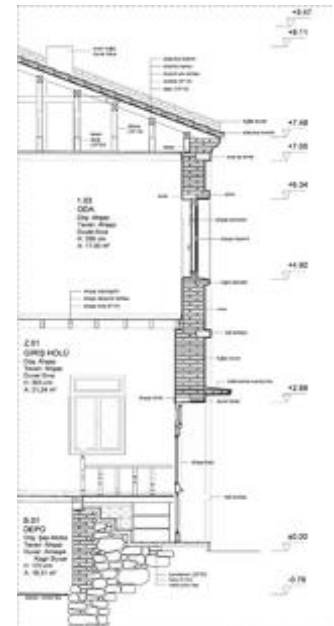
A.16 40 Ada 17 Parseldeki Yapı

Camiikebir Mahallesi, Cumhuriyet Caddesi ile 163. Sokak üzerinde yer almakta olan yapının ana giriş cephesi Cumhuriyet caddesine, arka cephesi ise 163. Sokak'a bakmaktadır. İki katlı yapının bodrum katı ve üst katları kâgirdir (tuğla). Yapının dış cephesi sıvalıdır. Yapının çatısı beşik çatı sisteminde kurgulanmıştır. Komşu parsellere bakan duvarlar beşik çatının mahyasının üzerine kadar çatı eğiminde yükselmektedir.

Yapım sistemini oluşturan malzemeler: Yapının taşıyıcı sistemi bodrumda tuğla-kaba yonu taş almaşık duvar ve subasmandan itibaren harman tuğla yığma olarak devam etmektedir. Bodrum ve zemin katlarda kaplamasız döşeme kurgusu açıkça gözlemlenebilmektedir. Zemin kat sofa ve bodrum kat giriş mekanını boydan boya bir ana kiriş geçmekte olup döşeme kirişleri bu ana kirişten destek alarak duvarların üzerine binmektedir. Bodrum katta ayrıca duvarların üzerine de birer ana kiriş oturtulmuştur. Döşemeler rabıta ile tesis edilmiş olup doğrudan döşeme kirişlerinin üzerinde yer alır. Birinci kat tavan kurgusu ise farklılık göstermektedir. Birinci kat oda tavanlarındaki yırtılmış kaplamadan görüldüğü kadarıyla, çatı kurgusunun ana elemanı olarak kullanılmış olan taban kirişleri duvarların içine oturur. Tavan kaplaması ise bu kirişlerin üzerine çivi ile tespit edilmiştir.

Yapıda 5 x 11 x 24 cm boyutlarındaki tuğladan kılıcına yerleştirilmiş kat silmesi bulunmaktadır. Ön cephe de çatı silmesi ve korniş olarak yapılmış bezemenin tuğlaları taşıma yöntemiyle yapıldığı ve son motifin sıva marifetiyle verildiği yan cepheden açık şekilde algılanmaktadır. Subasman seviyesi 45 cm taş üzeri tuğla devam etmektedir. Tuğla üzerinde ahşap hatıl sistemi görülmektedir.

Üst kat pencerelerinin lentolarından dökülen sıva altından lama/demir elemanlar ortaya çıkmıştır. Yapıda ayrıca çatı kotunda yapıyı destekleyen gergilere ait kılıçlar gözlenmektedir. Harç ise 5 cm olup, kireç ve çimento algılanmaktadır (Şekil 18).

Şekil 18: 40 ada 17 parseldeki yapının cephesi (2023) ve sistem kesiti.

B. DEĞERLENDİRME

Bu çalışma kapsamında, Havranda belgeleme çalışması yapılmış olan konutlar arasından 16 adet konut değerlendirilerek, yapım sistemlerinin malzemeleri, yapılarıdaki bozulmaların sağladığı olanaklar çerçevesinde ölçülerek ayrıntılı olarak belgelenmiştir. Bu örnekler üzerinden, alanda yaygın olarak ahşap ve kâgir sistemin bir arada kullanılarak konutların inşa edildiği görülmüştür.

Bu karma yapı sistemi detaylandırıldığında, üç grupta değerlendirilebilecek yapı sistem tanımları;

1. Alt kat kâgir üst kat ahşap karkas konutlar,
2. Alt kat ve yan beden duvarları kâgir ahşap karkas konutlar,
3. Dış duvarları kâgir (iç duvarlar ahşap/kâgir ve döşemesi ahşap/kâgir/betonarme) konutlar,

biçiminde oluşmuştur. Ayrıca tespit edilen malzeme bilgileri; yapı sistemini oluşturan malzemeler şeklinde tablollaştırılmış ve örnek alınan yapıların fotoğrafları üzerinde de gösterilmiştir.

		KONUT YAPI SİSTEMİNİ OLUŞTURAN MALZEMELER														
KONUT YAPI SİSTEMİ		TEMEL /DUVAR/ DÖŞEME /AÇIKLIKLAR														
		TEMEL+ SUBASMAN	BEDEN DUVARLARI			ALT KAT İÇ DUVARLARI		ÜST KAT İÇ DUVARLARI		DÖŞEMELER			AÇIKLIKLAR			
		TAŞ	TAŞ	KERPEÇ	TUĞLA	AHŞAP	TUĞLA	AHŞAP	TUĞLA	AHŞAP	VOLTA	BETONARME	AHŞAP	TUĞLA KEMER	BETONARME	GERGİ
1	ALT KAT KÂRGİR+ÜST KAT AHŞAP KARKAS	X		X	X	X		X		X			X			
2	ALT KAT KÂRGİR+YAN BEDEN DUVARLARI KÂRGİR+ ÜST KAT AHŞAP KARKAS	X		X	X	X	X	X		X			X	X		
3	DIŞ DUVARLARI KÂRGİR	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X

Tablo 1: Yapı sistemi ve yapı sistemini oluşturan malzemeler.

1. Alt kat kâgir üst kat ahşap karkas konutlar: Taş temel üzerine kerpiç veya tuğla dış duvarlar kullanılmış, bu sitem üzerine üst kat ahşap karkas üstü bağdadi çıtalı dış ve iç duvarlar ile ahşap kirişlemesi olan bir yapım tekniği kullanılmıştır. Yığma duvarları yatayda ahşap hatıllar, bazen de düşeyde ahşap dikmelerle desteklendiği görülmektedir (Şekil 19-20).

2. Alt kat ve yan beden duvarları kâgir, üst kat ahşap karkas konutlar: Taş temel üzerine kerpiç veya tuğla dış duvarlar ile aynı teknikte üst katta da devam eden yan beden duvarları bulunmaktadır. Üst katta çıkmayı oluşturan ahşap karkas dış ve iç duvarlar ile ahşap kirişlemesi olan bir yapım tekniği kullanılmıştır. Yığma duvarların yatayda ahşap hatıllar, bazen de düşeyde ahşap dikmelerle desteklendiği görülmektedir. Bazı evlerde çıkmaların bu iki beden duvarı arasında yapıldığı gözlenmiştir. Havrandaki evlerin büyük bölümünde

kullanılan bu yapım tekniği, özellikle 19. yy boyunca ve Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar inşa edilmiş olanlarda daha çok karşımıza çıkmaktadır. Çıkmaların yola taşma mesafesi 57-100 cm arasında değişmektedir (Şekil 21-25).

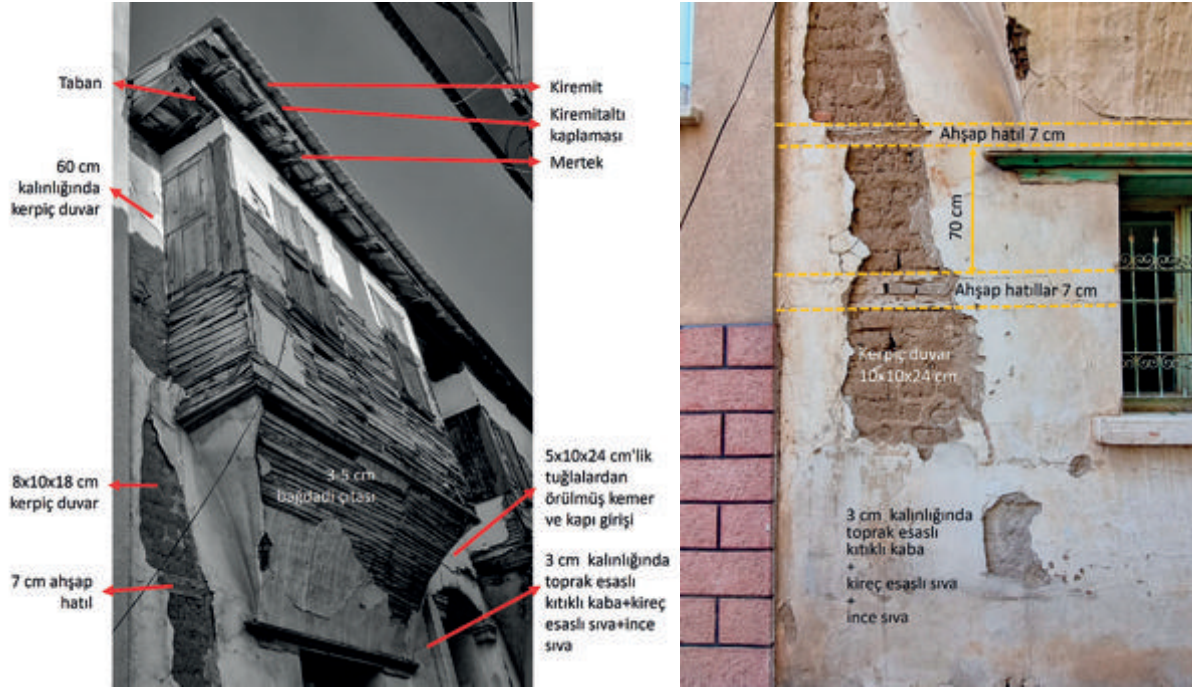
Şekil 19: 205 ada, 9 parsel, alt kat kâgir üst kat ahşap karkas konutlar için örnek.

Şekil 20: Alt katı kâgir üst katı ahşap karkas yapılar.

Şekil 21: Alt katı ve yan beden duvarları kâgir, üst katı ahşap karkas yapılar.

Şekil 25: 97 ada7 parsel.

3. Dış duvarları kâgır konutlar: 19. yüzyıl sonu - 20. yüzyıl başında inşa edilen ve “batı etkili” bir mimariye sahip olan bu evlerin yapımında taş, kerpiç ve tuğlanın ana taşıyıcı olarak kullanıldığı gözlenmektedir. Bu evlerde taş temel üzerine ahşap hatıllı kerpiç veya modern ölçülerde tuğla dış duvarlar üzerinde ahşap hatıllı veya tuğla kemerli kapı ve pencere boşlukları, iç duvarlarda ahşap karkas veya tuğla duvar taşıyıcı kullanımı mevcuttur. İncelenen örneklerde de açıklanan bu evler 1848-1882 yılları arasında çıkarılan Ebniye nizamnamelerine göre yarı kâgır olarak inşa edilmiştir (Ergin, 1995). 1933 yılında çıkarılan 2290 sayılı Belediye ve Yapı Yollar Kanunu’na kadar yürürlükte kalan 1882 tarihli Ebniye Kanunu’ndaki bina yapılaşma koşulları devam etmiştir (Ersoy, 2017). Evlerde görülen çıkmalar da bu nizamname ve kanunlardaki yol genişliklerine göre belirlenen ölçülerde inşa edilmiştir (Şekil 26-28).

Şekil 26: Dış duvarları kâgır yapılar.

Şekil 27: 74 ada 23 Parsel, dış duvarları karma (tuğla+ahşap karkas arası dolgu), iç duvarları ahşap karkas ve döşemesi ahşap.

Şekil 28: 73 Ada 18 Parsel, Dış duvarları kâgir, iç duvarlar ahşap karkas ve döşemesi ahşap olan konut.

Şekil 29: 114 Ada 50 Parsel, Dış duvarları kerpiç+ahşap hatıllı, iç duvarları ahşap karkas ve döşemesi ahşap olan konut.

İlerleyen yıllarda da batı etkili mimariye sahip evlerde endüstriyel malzemeler olan demir gergilerin kullanılmaya başlandığı gözlenmiştir. 1930'lu yıllardan sonra ülke genelinde kullanılmaya başlanan beton malzemenin 20. yüzyıl ortalarına gelindiğinde tuğla duvarlar üzerine betonarme hatıl veya döşemeli evler inşa edilmeye başlamıştır (Şekil 30-32).

1956 yılında çıkarılan 6785 sayılı imar Kanunu ile beraber yürürlüğe giren ve 1959 yılında çıkarılan İstanbul Şehrine Ait İmar Talimatnamesi'nde çıkmalarla ilgili değişiklikler yapılmış ve bitişik nizamdaki binalarda ön cephede en fazla 20 cm, arka cephede 1,50 m açık balkon yapılmasına izin verilmiştir (Duygulu, 1989). Bu tür uygulamaların Havran'da da görülmesi aynı yapılaşma koşullarının İstanbul dışında da geçerli olduğu kanaatini doğurmaktadır (Şekil 33- 34).

19. yüzyıl sonu ile başlayan yarı kâgir konutlar, süreç içinde gelişen yeni malzeme ve yapım tekniklerinin eklenmesi ile çeşitlilik göstermiştir (Tablo 1; Şekil 8).

Şekil 30: 206 Ada 7 Parsel, Dış duvarları tuğla, iç ahşap duvarlar ve döşemesi ahşap, demir gergili sisteme sahip konut.

Şekil 31: 36 Ada 26 parsel, dış duvarları kâğır, iç duvarlar ve döşemesi ahşap, lentoları ahşap, kâğır duvarları demir gergili sistem.

Şekil 32:

Sağ: Dış duvarları tuğla, iç duvarları ve döşemesi ahşap, lentoları ahşap ve kâğır duvarları demir gergili sistem, 202 Ada 10 Parsel. Sol: Dış duvarları tuğla, iç duvarlar ve döşemesi ahşap, lentoları betonarme ve kâğır duvarları demir gergili sistem, 205 ada 11 parsel.

Şekil 33: 59 Ada 21 Parsel, Dış duvarları ve iç duvarları tuğla, lentosu betonarme ve döşemesi ahşap konutlar.

Şekil 34: 78 Ada 3 Parsel Dış ve iç duvarları tuğla, lento ve döşemesi betonarme konutlar.

C. SONUÇ

Sonuç olarak; Havran geleneksel konut mimarisinde, kullanılan temel yapı malzemeleri ahşap, taş, kerpiç ve tuğla olmuştur. Konutların yapı sistemini genel olarak; Ahşap karkas sistem, kâgir yığma sistem ve ahşap ile kâgirin bir arada olduğu karma sistem biçiminde tarif etmek mümkündür. 1930'lu yıllardan sonra inşa edilen konutlarda ise beton malzemenin kısmen de olsa geleneksel kâgir malzeme ile birlikte farklı biçimlerde kullanıldığı görülmektedir. Geleneksel dokunun büyük bir parçasını oluşturan konutlar, kullanımını sürdürebilecekleri

ölçüde korunmuş ve günümüze de çoğunlukla kullanımları devam ederek gelmiştir. Terk edilmiş konutların ise atmosfer etkilerine maruz olma veya insan eliyle yapılan tahribat durumuna göre tehdit altında kalarak yok olma noktasına gelmiş oldukları görülmektedir. Öncelikli olarak, önleyici koruma yöntemleri geliştirilmesi gerekmekte ve daha sonra korunamadığı koşullarda, bozulmaya açık bu yapı sistemlerinin onarımına yönelik restorasyon çalışmalarının öncelik sırasına göre kamu destekleri ile acil gündeme getirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Adalı, B. (2013). *Havran Kentsel Sit Alanı ve Dumlupınar Caddesi Koruma Önerisi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Akkurt, H. B. (2004). *19. yüzyıl batılılaşma kesitinde, Bornova ve Buca Levanten köşkleri mekansal kimliğinin irdelenmesi*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Arseven, C. E. (1984). *Türk Sanatı Tarihi: X. Cilt*. Cem Yayınevi.
- Bayındırlık Bakanlığı, Yapı İşleri Genel Müdürlüğü, Araştırma ve Geliştirme Dairesi, Mahalli Şartlar Fen Heyeti Müdürlüğü. (1974). *Balıkesir ili yapı gereçleri ve yöresel koşullar*.
- Binan, D. U. (2018). *Miras 3 – Bergama kentsel kültür varlıkları envanteri ve çözümlemesi = Bergama: Verzeichnis und Analyse der Städtischen Denkmäler*. Ege Yayınları. ISBN 9786059680820
- Binan, D., Kaptı, M., Kırış, B., & Töre, T. (2006). Bergama (İzmir) Kentsel Kültür Varlıkları Envanteri 2005. *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi* (5), s. 57-101.
- Çıkış, Ş. (2009). Modern Konut' Olarak XIX. Yüzyıl İzmir Konutu: Biçimsel ve Kavramsal Ortaklıklar. *METU JFA* /2 (26:2), s. 211-233.
- Çobancaoğlu, T. (2003). Türkiye’de Geleneksel Ahşap Ev Yapı Sistemlerinin İrdelenerek Gruplandırılmasına Yönelik Bir Değerlendirme. *Tasarım + Kuram*, 2(3), 17-42. <https://doi.org/10.23835/tasarimkuram.240843>
- Duygulu, F. (1989). *İmar Ve Şehir Planlama Mevzuatının Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığına Ve Şehir Planlamasına Etkileri*. Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları: 38.
- Eldem, S. H. (1984). *Türk Evi Osmanlı Dönemi* (Cilt 1). Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı Yayınları.
- Ergin, Osman Nuri (1995). *Mecelle-i Umur-ı Belediye*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi.
- Göktaş, Ş. N. (2020) *Balıkesir Havran’da bulunan geleneksel konutların yapım teknikleri ve taşıyıcı sistem açısından incelenmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Karcılı, H. (2009). *Bergama Kentsel Kültür Varlığı Envanteri Bağlamında Bergama Evi ve Koruma Yaklaşımı*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Kuban, D. (1995). *Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Özdemir, H. (2007). *Havran Çayı Havzası (Balıkesir) CBS ve Uzaktan Algılama Yöntemleriyle Taşkın ve Heyelan Risk Analizi*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Tuztaş, U., & Çobancaoğlu, T. (2016). Anadolu’da Kerpicin Kullanım Geleneği ve Kerpiç Konut Yapım Sistemlerinin Karşılaştırılması. *Tasarım + Kuram*, 3(5), 95-104. <https://doi.org/10.23835/tasarimkuram.240768>

Anadolu'nun nüfus bakımından görece küçük yerleşimlerinden biri olan Havran'ın sahip olduğu kültürel ve doğal mirasın korunmasına yönelik çalışmaları desteklemek ve yerel kapasiteyi güçlendirmek amacıyla Havran Belediyesi ile Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi arasında imzalanan protokol kapsamında hazırlanan bu üç ciltlik kitap, yaklaşık on beş yıllık bir emeğin ürünüdür. "*Havran Kentsel Sit Alanı ve Karakteristik Özellikleri*", Havran'ın tarihsel gelişimini, geleneksel yerleşim dokusunu ve mimari karakterini çok yönlü biçimde ele almaktadır. Dört bölümden oluşan ciltte; tarihsel süreç içinde Havran'ın gelişimi, geleneksel dokunun belgelenmesi ve çözümlenmesi, geleneksel evlerin plan ve cephe özellikleri ile yapım teknikleri ve malzeme kullanımı ayrıntılı biçimde incelenmektedir. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Restorasyon Anabilim Dalı öğretim üyeleri ile lisansüstü öğrencilerinin katkılarıyla hazırlanan çalışma, Demet ULUSOY BİNAN, Koray GÜLER ve Deniz Sena EYÜPGİLLER editörlüğünde yayımlanmış olup Havran'ın özgün kimliğini belgeleyen önemli bir kaynak niteliğindedir.

